

**MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İSTANBUL BAĞDAT CADDESİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE KENTSEL
DÖNÜŞÜM: 2012-2018 DÖNEMİ**

DOKTORA TEZİ

Dicle KOYLAN

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali AKAY

HAZİRAN 2018

Dicle KOYLAN tarafından hazırlanan İSTANBUL BAĞDAT CADDESİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM: 2012-2018 DÖNEMİ adlı bu tezin doktora tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali AKAY

Tez Danışmanı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Ali AKAY

Üye : Prof. Dr. Sibel YARDIMCI

Üye : Prof. Dr. Hayati TÜFEKÇİOĞLU

Üye : Prof. Dr. Güliz ERGİNSOY

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Gülşen Belin ÖLCAY

Bu tez Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak yazılmıştır.

Canım anneme, babama ve kardeşime,

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı, uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Dicle KOYLAN

14 Mayıs 2018

İSTANBUL BAĞDAT CADDESİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜM: 2012-2018 DÖNEMİ

ÖZET

İstanbul'da Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde 2012 yılından günümüz 2018 yılına kadar aralıksız bir kentsel dönüşüm süreci yaşanmakta ve burada yaşayan insanların gündelik hayatları da bu süreçten doğrudan etkilenmektedir. Bu bölgede zorunlu ihtiyaç olmadığı halde konutların kısa zaman aralıklarıyla yıkılıp yeniden yapılması, burada yaşayan mahalle sakinlerinin ranta, değişime, yeniliğe karşı duydukları arzu sayesinde mümkün olabilmektedir.

Kentsel dönüşüm ve yenilenme süreçlerinin gerçekleşmesi mekan üzerindeki kullanım değeri ve değişim değeri arasındaki mücadeleye göre şekillenir. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde kentsel dönüşümün çok yaygın olması ve dönüşümün genel olarak arzulanması bu mücadelenin değişim değeri kısmının galip geldiğini göstermektedir. Gündelik hayat da bu mücadelenin sonucuna göre şekillenecek; rant ve yenilik öne çıkarken, nüfusa göre yeterli eğitim, kültür, sağlık, ulaşım, trafik, yeşil alan olanakları gibi toplumsal yaşamı, sosyal hayatı ve yaşam kalitesini ilgilendiren konular geride kalacak, bu da pek çok sorunu beraberinde getirecektir. Sonuçta, yenileme arzusu eski evleri ve mahalleleri için duydukları aidiyet duygusuna karşı galip gelecektir.

Kentsel dönüşümü dolayısıyla arzular üretip dolaşıma sokan, eski evin yerine yeni ev arzusunu koyan bir makine olarak, Deleuze ve Guattari'nin kavramıyla bir "arzulanan makine" olarak düşünebiliriz. Bu tez bir arzulanan makine olarak kentsel dönüşüm makinasının hangi arzuları uyandırıp, hangi motivasyonları ve sorunları yarattığını, burada yaşayanların gündelik hayatları üzerinden ele alacaktır. Bu kentsel dönüşüm makinasının harcı olarak arzu kavramı, Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm bağlamında tapu sorunları olmayan orta-üst kesim kat maliklerinin yeni bir eve sahip olma arzusuna oturur. Yeni ev arzusu çeşitli motivasyonları yaratır ancak eski evlerin ve evle ilgili çeşitli bağların yok olmasıyla yaşanan sorunları da beraberinde getirir.

Bu tezde Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde; kentsel dönüşüm-gündelik hayat-ev olgusu arasında bağlantılar kurulmaya çalışılacak, dönüşüm süreçlerini mümkün kılan motivasyonlar, süreç içinde yaşanan strateji ve taktik mücadeleleri ve ortaya çıkan sorunlar ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Kentsel dönüşüm, gündelik hayat, ev, arzu, makine.

URBAN TRANSFORMATION ON ISTANBUL'S BAĞDAT AVENUE AND ITS CLOSE VICINITY: 2012- 2018 PERIOD

ABSTRACT

There has been a continuous urban transformation process going on from 2012 to the present year of 2018 on Bağdat Avenue in Istanbul and its close vicinity where the locals have been directly affected from this process. While there is no immediate need in this area, repeated demolition and reconstruction of buildings within short periods of time could only be possible through neighbourhood dwellers' desire for rent, transformation and newness.

Realization of urban transformation and renewal process is shaped with respect to the struggle between use value and exchange value. The fact that urban transformation is widely in effect and generally desired on Bağdat Avenue and its close vicinity indicates the preference of exchange value in this struggle. Everyday life will be changed according to the result of this competition; while rent and newness become prominent, issues directly concerning community life, social life and quality of living such as necessary education for population, cultural, health, transportation, traffic and recreation opportunities will trail behind and this will carry along many questions with it. In the end, the desire for renewal will win over the sense of belonging for their old houses and communities.

Therefore, we can think of the urban transformation as a machine, conceptualized as a "desiring machine" by Deleuze and Guattari, that is generating desires and pushing them into circulation, replacing the old house with the desire for a new house. Such urban transformation machine being a desiring machine is discussed in this thesis in terms of everyday life of inhabitants of the area, as how to generate certain desires and to cause what kind of motivations and problems. The concept of desire, as being the mortar for the urban transformation machine within the context of urban transformation of Bağdat Avenue and its close vicinity, finds its place on the desire of a new house for the middle - upper middle class house owners. Desire for a new house creates various motivations but it also brings problems stemming from the destruction of old houses and many ties attached to them.

This thesis will try to find connections among urban transformation - everyday life - house phenomenon, the motivations enabling the transformation processes, strategic and tactical struggles experienced during the process and the problems that will arise henceforth on Bağdat Avenue and its close vicinity.

Key words: Urban transformation, everyday life, house, desire, machine

ÖNSÖZ

Tez yazım süreci oldukça zorlu bir süreçti. Bu süreçte bana yardımcı olan, maddi, manevi her türlü destek veren kişilere sahip olduğum için kendimi çok şanslı buluyorum ve onlara teşekkürü bir borç biliyorum. Öncelikle sevgili annem ve babam Figen ile Vedat Koylan'a çok teşekkür ederim. Her zaman bana inandıkları, destekledikleri, hayatımı güzelleştirdikleri ve anlamlı kıldıkları için onlara minnettarım, iyi ki varlar.

Sevgili kardeşim Demet Koylan Altunbulaklı, bu süreçte ayrıntılı okumalarımla, teşvikleriyle beni motive ederek, moralimi yüksek tutmayı başardığın için sana ne kadar teşekkür etsem az.

Çok şey öğrendiğim, sevgili Prof. Dr. Hayati Tüfekçioğlu'na hem akademik olarak hem de hayat felsefesi olarak bana kattıkları ve desteği için çok teşekkür ederim. Tezin taslak kısmının oluşmasında en büyük yardımı yapan, bilgisi ve önerileriyle tezimin şekillenmesinde büyük payı olan Dr. Emre Balıkçı'ya; tavsiyeleri ve verdiği destek ile beni cesaretlendiren, yol gösteren Prof. Dr. Güliz Erginsoy'a; verdiği okuma önerileri ile tezimin zenginleşmesine büyük katkıda bulunan Dr. Gülşen Pelin Olcay'a; yardımları ve ayrıntılı tavsiyeleri için jüri üyelerimden Prof. Dr. Sibel Yardımcı'ya; bana inandığı ve desteklediği için tez danışmanım Prof. Dr. Ali Akay'a çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca bu süreçte bana değerli vakitlerini ayıran görüşmecilerin hepsine, geniş bir görüşmeci ağına ulaşmamı sağlayan, bu stresli ve zorlu dönemlerde beni motive eden, hayatımı zenginleştiren, başta Kenan Uzel olmak üzere, tüm değerli dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Dicle Koylan

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
ÖNSÖZ	xiii
İÇİNDEKİLER	xv
ŞEKİL LİSTESİ	xxi
KISALTMALAR	xxv
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç ve Sorunsal	7
1.2. Yöntem.....	9
1.3. Sınırlılıklar	10
2. MODERNLEŞME, KENTLEŞME VE KENTSEL DÖNÜŞÜM	13
2.1. Kent.....	13
2.2. Modernleşme ve Modernlik	15
2.2.1. Modernleşme ve kapitalizm	18
2.3. Kentleşme.....	19
2.3.1. Türkiye'nin kentleşme tarihi	21
2.4. Kentsel Dönüşüm	25
2.4.1. Kentsel dönüşüm biçimleri	28
2.4.2. Türkiye'de kentsel dönüşümün kısa tarihi	31
2.4.3. Kentsel dönüşümün kanunları.....	34
2.4.4. Kentsel dönüşümün uygulanma adımları.....	37
2.4.5. Kentsel dönüşümün Bağdat Caddesi'nde uygulanaşı, planlar ve yasal düzenlemeler	39
3. BAĞDAT CADDESİ VE YAKIN ÇEVRESİ ÖZELLİKLERİ	45
3.1. Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresinin Konumu.....	45
3.2. Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresi Kısa Tarihi.....	48
3.3. Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresinde Konut Dönüşümü Tarihi.....	51
3.3.1. Birinci nesil: 4 katlı erken apartmanlaşma dönemi (1964 - 1973).....	54
3.3.2. İkinci nesil: 4 - 8 katlı ikinci dönem apartmanlar dönemi (1973 - 1985).....	55
3.3.3. Üçüncü nesil: Yüksek katlı apartmanlar dönemi (1985 - 2000'ler).....	56
3.3.4. Dördüncü nesil: son dönem "parsel ölçeğinde kapalı yerleşke" tipi	58
3.4. Bağdat Caddesi ve yakın çevresi dönüşüm tarihini okumak	58
3.5. Bağdat Caddesi ve Kimlik	60
3.6. Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresinde Demografik Yapı	63
3.7. Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresinde Emlak Piyasası	71
4. EV	79
4.1. İki Farklı Ev Kavramı: House / Home	79
4.2. Evin Gelişiminin Kısa Bir Tarihçesi	80
4.3. Eve Kavramsal Bir Bakış	82
4.4. Konuttan Eve Aidiyet ve Anlam	88

4.4.1. Yer kimliği	90
4.5. Gündelik Hayatın Temel Mekanı Ev	92
4.5.1. İş mekanı olarak ev	93
4.5.2. İçselleştirme mekanı olarak ev	96
4.6. Modern Bir Ev	98
4.7. Bir Arzu ve Fetiş Nesnesi Olarak Yeni Ev	100
4.8. Ev ve Kişisel Tarih.....	101
5. GÜNDELİK HAYAT TEORİLERİ.....	103
5.1. Gündelik Hayat Kavramı	103
5.2. Gündelik Hayat ve Kent İlişkisi	109
5.3. Gündelik Hayat ve Tüketim	110
5.4. Gündelik Hayat ve Yaşam Tarzı	112
5.4.1. Yaşam tarzı ve reklamlar	114
6. DÖNÜŞÜMÜN ARKA PLANI.....	123
6.1. Dönüşümün Arkasındaki Motivasyonlar	123
6.1.1. Ekonomik motivasyon	123
6.1.2. Deprem motivasyonu	128
6.1.2.1. Devlet yetkililerinin söylemleri ve deprem.....	130
6.1.3. Yenilik arzusu	134
6.2. Dönüşüm Sürecinde Stratejiler ve Taktikler	137
6.2.1. Stratejiler	138
6.2.2. Taktikler	145
6.3. Dönüşümden Kaynaklanan Sorunlar.....	150
6.3.1. Mimari sorunlar.....	150
6.3.1.1. Modern ve postmodern mimari.....	151
6.3.1.2. Bina cepheleri ve doku problemi	153
6.3.1.3. Yeni mimari biçimler	161
6.3.1.4. Yeni yapılan evlerin mimari sorunları	169
6.3.2. Ekonomik sorunlar	182
6.3.3. Risk sorunu	187
6.3.4. Can ve mal güvenliği sorunu	191
6.3.5. Sosyal sorunlar	195
6.3.6. Mekansal pratiklerin yok oluşu ve kentsel bellek sorunu	201
6.3.7. Aidiyet sorunu	206
6.3.8. Duygusal sorunlar	212
6.3.9. Çevresel ve kamusal sorunlar.....	222
7. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE ARZU	231
7.1. Arzu Meselesi.....	233
7.1.1. Odiplus kompleksi	234
7.2. Kapitalizm ve Arzu	235
7.3. Kapitalizm Makinesi	242
7.3.1. Kapitalizm ve arzu ekonomisi.....	244
7.4. Kent Makinesi	248
7.5. Kentsel Dönüşüm Makinesi	250
8. SONUÇ.....	253

9. EKLER.....	257
9.1 EK 1 : Görüşme Formu	257
9.2 EK 2: Görüşmeci Listesi	259
10. KAYNAKÇA	263
11. ÖZGEÇMİŞ.....	281

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Riskli Yapı Süreci	38
Şekil 2.2: Aynı Emsal, Farklı Taban Alan Kat Sayısı İle Yapılmış Daire Örnekleri.....	40
Şekil 2.3: 1/5000 ölçekli Kadıköy Merkez - E-5 (D-100) Otoyolu Ara Bölgesi Nazım İmar Planı.....	41
Şekil 2.4: 1/1000 ölçekli Kadıköy Merkez E-5 (D- 100) Otoyolu Ara Bölgesi Uygulama İmar Planı.....	42
Şekil 3.1: Kadıköy'ün İstanbul İçindeki Konumu.....	45
Şekil 3.2: Bağdat Caddesi ve Çevresindeki Semtler.....	46
Şekil 3.3: Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresindeki Parklar.....	47
Şekil 3.4: Feneryolu'nda Ahşap Köşk.....	51
Şekil 3.5: Şaşkınbakkal'da Müstakil Betonarme Villa.....	52
Şekil 3.6: Feneryolu'nda Birinci Nesil 4 Katlı Apartman Örneği.....	55
Şekil 3.7 : Erenköy'de İkinci Nesil Apartman Örneği.....	56
Şekil 3.8: Caddebostan'da Üçüncü Nesil Yüksek Katlı Apartman Örneği.....	57
Şekil 3.9: Caddebostan'da Dördüncü Nesil Son Dönem Yapı Tipi Örneği.....	58
Şekil 3.10: Kadıköy Mahalle Nüfusları.....	64
Şekil 3.11: Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı ve Nüfus Piramidi.....	65
Şekil 3.12: Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	66
Şekil 3.13: Yıllara Göre Bağdat Caddesi Emlak Değerleri.....	73
Şekil 3.14: TCMB'ye Göre Kur Değer Artış Grafiği.....	75
Şekil 5.1 : Çiftehavuzlar'da 4 Wings Rezidans'ın Bağdat Caddesi'nden Görünüşü.....	119
Şekil 5.2: İskele Apartmanı.....	121
Şekil 6.1: Kadıköy-Caddebostan, Hacimli ve Hacimsiz Apartmanlara Örnekler.....	155
Şekil 6.2: Göztepe'de Çınar Apartmanı.....	156
Şekil 6.3: Göztepe'de Çınar Apartmanı: Hareketli Gölge Panelleri Örneği....	157
Şekil 6.4: Erenköy'de Bir Apartman: Dış Yüzeyde Hareketli Panel Örneği... 157	
Şekil 6.5: Feneryolu'nda Bir Apartman: Ritmik ve Ritimsiz Hareketler Örneği.....	158
Şekil 6.6:Göztepe'de Köşk Aparmanı:Çok Parçalı Cephe Kullanımı Örneği. 159	
Şekil 6.7:Suadiye'de Bir Apartman:Şaşırtıcı Açıklık ve Monotonluk Örneği. 160	
Şekil 6.8: Bostancı'da Bir Apartman: Çıkma Örneği.....	160
Şekil 6.9: Caddebostan'da Çok Yüksek Katlı Binalardan Oluşan Sokak Dokusu.....	177

Şekil 6.10: Caddebostan'da Yüksek Katlı Apartman Örneği.....	178
Şekil 6.11: Erenköy Kasvetli Koyu Renk Bina Örneği.....	179
Şekil 6.12: Feneryolu'nda Dar Pencereci Apartman Örneği.....	180
Şekil 6.13: Şaşkınbakkal'da Ufak Odalı Ev Örneği.....	181
Şekil 6.14: Salonda Yere Kadar Cam Örneği, Caddebostan.....	181
Şekil 6.15: Ölümlü Kaza Haberi	192
Şekil 6.16: Temel Kazısı Kazası.....	195
Şekil 6.17: “Güneş Hakkı”, 2016, 60 x 40 cm, Mantar Pano Üzerine Karışık Teknik Resim (bant, mürekkep ve akrilik).....	215
Şekil 6.18: Random Waves, Fishin in the City Projesinden Bir Örnek.....	215
Şekil 6.19: Caddebostan'da Yeni Bir Binanın Bahçe Düzenlemesi.....	228

KISALTMALAR

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AVM	: Alışveriş Merkezi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
GYO	: Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları
MİA	: Merkezi İş Alanları
AYİDER	: Anadolu Yakası İnşaat Mütahhitleri Derneği
TSKB	: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
TOKİ	: Başbakanlık Toplu Konut İdaresi
KİPTAŞ	: İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret A.Ş
TV	: Televizyon
HES	: Hidro Elektrik Santrali
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

1. GİRİŞ

Bağdat Caddesi'ni içine alan mahallelerde kentsel dönüşümün orada yaşayanların gündelik hayatlarını nasıl etkiliyor sorusunu önemli bulmaktayım. Genel olarak, burada yaşayan kesim orta ve üst sınıfa mensup, eğitim ve gelir düzeyleri yüksek insanlardan oluşur. İstanbul'un AKP iktidarı ile birlikte hızlanan kentsel dönüşüm sürecinde yaşanan mağduriyetlerin elit bir yerde yaşanmadığı şeklinde düşünme eğiliminde olabiliriz. Ancak ben burada yaşanan sürecin de sorunları olduğunu göstermek ve hem genel olarak konut olgusuna bakış açısını hem de kentsel dönüşümün buraya özgü bazı nitelikleri üzerinde durarak; orta- üst kesimin yaşadığı yerleşim alanlarında bile kentsel dönüşümün oldukça sorunlu geçtiğini göstermek istiyorum. Zengin bir yerleşim alanında, tapu sorunu olmayan, ayrıca büyük çoğunluğun dönüşümü arzuladığı bir bölgede bile pek çok mağduriyetin ortaya çıkması, İstanbul ve Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarının kentlinin ve kent hayatını kolaylaştırmak, yaşam kalitesini artırmak yerine tersi istikamette sonuçlar yarattığını göstermekte.

2000'ler sonrası AKP iktidarı ile birlikte İstanbul hızlı bir kentsel dönüşüm sürecine girdi. Şehrin her kesimi ve bölgesi bu sürece tanıklık ederken hiç şüphesiz ortaya çıkan en mağdur kesim alt sınıflar oldu ve birçok çalışma bu mağduriyete odaklandı.¹ Ancak üst ve orta sınıfların yaşadığı yerlerin dönüşümünde de mağduriyet söz konusuydu ve bu bölgelere odaklanan çalışmaların görece az çalışılması beni hızlı bir dönüşüm geçiren Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yer alan mahallelerde yaşanan olguya yöneltti.

İstanbul'un bu hızlı değişimini elbette modernleşme, küreselleşme teorileri ve AKP'nin neoliberal politikaları ile okumak gerekmekte. AKP iktidarının ekonomide kısa vadede büyüme kaydetmesini sağlayan kilit sektör inşaat sektörü, ana sahne de İstanbul olmaktadır. Kentsel ranttan faydalanmak için mevcut mekanların dönüşmesi ve boş arazilerin yapılanması gerekmektedir. Bunlar için bir dizi yasa çıkartılmıştır.

¹ Asuman Türkün(haz.), **Mülk, Mahal, İnsan-İstanbul'da Kentsel Dönüşüm**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları,2014.

Bunların en önemlileri Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması hakkındaki 5366 sayılı yasa ile 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Yasasıdır (Afet Yasası olarak da geçmektedir). Kentsel rantın en fazla olduğu iki arazi tipi “çok fazla sayıdaki, değerini yitirmiş yapıların bulunduğu tarihi merkezler [Sulukule, Tarlabası gibi] ile aniden büyük bir gelişme gösteren çevre alanlar [Maltepe Başbüyük ya da Küçükçekmece’deki Ayazma’daki eski gecekondular alanları gibi]” bu yasalar sonucu çok hızlı bir dönüşüm yaşamıştır.²

Dolayısıyla İstanbul’daki dönüşüm sorunsalını araştıran akademik çalışmaların geneli bu iki tip dönüşüm projesine odaklanmıştır. Buralarda ikamet etmiş yoksul ve dezavantajlı kesimin yaşadığı (sürülme, zorla yerinden edilme, merkeze çok uzak toplu konutlara yerleştirilmesi gibi) birçok mağduriyete odaklanmıştır. Bu tezin sahası Bağdat Caddesi’nin mahalleleri bu iki tip dönüşüm uygulamalarına da girmemekte ve dolayısıyla burada ikamet edenlerin yaşadıkları sorunlara pek değinilmemiştir.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde 2012 yılından günümüz 2018 yılına kadar aralıksız bir kentsel dönüşüm süreci yaşanmakta ve burada yaşayan insanların gündelik hayatları da bu süreçten doğrudan etkilenmektedir. Burada yaşayanların gündelik hayatlarında ne gibi değişiklikler olmakta ve bu dönüşüm sürecinden nasıl etkilenmekte soruları çerçevesinde kentsel dönüşüm ve gündelik hayat ilişkisi görüşmeler aracılığıyla ortaya çıkarılacaktır.

Bu bölgede zorunlu ihtiyaç olmadığı halde konutların kısa zaman aralıklarıyla yıkılıp yeniden yapılması, burada yaşayan mahalle sakinlerinin ranta, değişime, yeniliğe karşı duydukları arzu sayesinde mümkün olabilmektedir. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde sonuç olarak eskimeye izin verilmeyen, “muhafaza” edilecek zaman tanınmayan “şarap gibi” binalar yerine; modernliğin getirdiği dönüşüm rüzgarına kapılmış sürekli olarak yenilenen, buharlaşıp anılara karışan ya da hepten unutulmuş, tarihe kayıtsız bir bina yığını manzarası karşımıza çıkmaktadır.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinin inşaa tarihi imar planları ve kentsel dönüşümler süreçleri ile şekillenen yıkıp yeniden yapmanın temel ilke olduğu bir “birikememe tarihi”dir ve bu durum modernliğin belki de en önemli özelliği olan yeniliğin, yeniliğe

²Jean François Perouse, **İstanbul’la Yüzleşme Denemeleri, Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek**, İstanbul:İletişim, 2011, s. 369.

duyulan arzunun, moda ve günün gereklerine, arzularına göre hareket etmenin getirdiği bir doğal sonuç olarak okunabilir.

Kentsel dönüşüm ve yenilenme süreçlerinin gerçekleşmesi mekan üzerindeki kullanım değeri ve değişim değeri arasındaki mücadeleye göre şekillenir. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde kentsel dönüşümün çok yaygın olması ve dönüşümün genel olarak arzulanması bu mücadelenin değişim değeri kısmının galip geldiğini göstermektedir. Gündelik hayat da bu mücadelenin sonucuna göre şekillenecek; rant ve yenilik öne çıkarken, nüfusa göre yeterli eğitim, kültür, sağlık, ulaşım, trafik, yeşil alan olanakları gibi toplumsal yaşamı, sosyal hayatı ve yaşam kalitesini ilgilendiren konular geride kalacak, bu da pek çok sorunu beraberinde getirecektir. Sonuçta yenileme arzusu eski evlerine ve mahallelerine karşı duydukları aidiyet duygusuna galip gelecektir.

Kentsel dönüşümü dolayısıyla arzular üretip dolaşıma sokan, eski evin yerine yeni ev arzusunu koyan bir makine olarak, Deleuze ve Guattari'nin kavramıyla bir "arzulanan makine" olarak düşünebiliriz. Bu tez bir arzulanan makine olarak kentsel dönüşüm makinesinin hangi arzuları uyandırıp, hangi motivasyonları ve sorunları yarattığını, burada yaşayanların gündelik hayatları üzerinden ele alacaktır. Bu kentsel dönüşüm makinesinin harcı olarak arzu kavramı Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm bağlamında tapu sorunları olmayan orta-üst kesim kat maliklerinin yeni bir eve sahip olma arzusuna oturur. Yeni ev arzusu çeşitli motivasyonları yaratır ancak eski evlerin ve evle ilgili çeşitli bağların yok olmasıyla yaşanan sorunları da beraberinde getirir.

Bu tezde Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde; kentsel dönüşüm-gündelik hayat-ev olgusu arasında bağlantılar kurulmaya çalışılacak, dönüşüm süreçlerini mümkün kılan motivasyonlar, süreç içinde yaşanan strateji ve taktik mücadeleleri ve ortaya çıkan sorunlar ele alınacaktır.

Bu tez öncelikle kentsel dönüşümü anlamaya çalışarak onu modernleşme ve kentleşme bağlamında okumaya çalışacaktır. Tezin ilk kavramsal bölümü olan "Modernleşme, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm" kısmında kapitalizm, küreselleşme ve modernleşme süreçleri ile birlikte değişen kent ve kentsel dönüşüm biçimlerine değinilecek, Türkiye ölçeğinde kentsel dönüşüm tarihine bakarak günümüz 2018 tarihinde yaşanan mekansal dönüşüm anlaşılmasına çalışılacaktır.

2000’li yıllardan günümüz 2018 yılına kadar İstanbul’un geçirmekte olduğu dönüşüm süreci “neoliberal kentleşme”³ süreci olarak okunabilir. Neoliberal kentleşmeden ise, devletin rolünün azalması, devletin serbest pazarı ve piyasayı teşvik edici düzenlemelere gitmesi, özelleştirmenin hızlı gerçekleşmesi için adımlar atılması, kentin kendisinin bir değişim değeri olarak görülmesi, metropollerini özellikle İstanbul’u küresel bir kent yapma çabası ile büyük ve küresel ölçekte yatırımları, sermayeyi kent mekanına çekmek için özellikle imar konusunda çeşitli yasal düzenlemelere gidilmesi, rant ekonomisinin büyümesini hedefleyen bütün politikaların kentte görünür olmasını anlayabiliriz.

Neoliberal kentleşme ile mekanın yeniden üretimi⁴ mümkün kılınarak; devlet ve özel sektör iş birlikleri ile metropollerde büyük kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirilmiş olunur. İstanbul özellikle AKP dönemi ile birlikte hızlı bir neoliberal kentleşme evresine girer ve inşaat sektörü ekonominin lokomotif sektörü haline gelir. Bu süreçte kentsel dönüşümün yaygınlaşabilmesi için çeşitli yasal düzenlemeler yapılarak hukuki zemin sağlanmış olunur.

Tezin daha sonraki bölümünde ise İstanbul Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm süreci ile bu bölgenin kendine has özellikleri arasında bağlantılar kurulmaya çalışılacaktır. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşayanların demografik özellikleri, modernlik arzuları ve kimlik inşaatları ile buradaki konut dönüşümü arasında bir bağlantı vardır. Tarihsel olarak bu bölgede konutlar çok kısa zaman aralıkları ile yıkılıp yeniden yapılmaktadır. Bu hızlı konut dönüşümü modernliğin doğrudan ev üzerinden inşa edilmesi fikri ile paralel gitmektedir. Dolayısıyla bu bölgenin mekan tarihi, modernlik arzusu ile hareket eden bir “birikememe tarihi”⁵dir.

Tezin “Ev” bölümünde ise gündelik hayatın temel birincil mekanı ev kavramı ele alınacaktır. Evin tarihsel olarak geçirdiği ve ifade ettiği anlamlar üzerinde durulacaktır. Ev ya da herhangi bir iyi çevre imgesi; içinde yaşayana (mülkiyet ilişkisi kurana)

³ Neil Brenner ve Nik Theodore, “Cities and the geographies of “actually existing neoliberalism”, *Antipode*, 34(3), s.349-379.

⁴ David Harvey, “From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism”, *Geografiska Annaler Series B, Human Geography*, Vol. 71, No.1, 1989, s.3–17.

⁵ Hale Gönül, “Dönüşüm, Birikim ve Gelecek”, *Manifold*, <https://manifold.press/donusum-birikim-ve-gelecek>, Erişim tarihi: 14.06.2017.

önemli bir “duygusal güvenlik hissi” yani aidiyet hissi vermelidir.⁶ Aidiyet hissi olmadığında ise kişi kendisini kaybolmuş hisseder. Dolayısıyla evin özellikleri ve kişide yarattığı duygular, aynı zamanda kişiliğin, kimliğin de kurucu birer parçası haline gelir. Eski evin yıkımı üzerine yükselen yeni modern bir ev ise bir fetiş ve arzu nesnesi haline gelerek; eski evin yarattığı anlam, güvenlik ve aidiyet halesini parçalar. Kentsel dönüşümle birlikte kazanılan yeni ev ise sahip olunduğu anda büyüsunü kaybedecektir.

Tezin bir diğer bölümünde ise gündelik hayat teorilerinden bahsedilecek, modernliğin ve kent mekanının gündelik hayatla ilişkisine değinilecektir. Gündelik hayatın kurucu temel iki mekanı olan ev ve sokak ile kentin, kentsel dönüşümün bağlantısı ortaya konacaktır. Kentliler gündelik hayatın her alanında tüketici olarak konumlandırılmaktadır.⁷ Dolayısıyla Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde zorunlu ihtiyaç olmadan yaşanan kentsel dönüşüm; evi ve kenti bir tüketme biçimi olarak deneyimlenir. Modern yaşam tarzını imleyen reklamlar ise kentsel dönüşüm arzusunu ve tüketimi gündelik hayatın merkezine koyan önemli bir araç olarak öne çıkar.

Takip eden diğer bir bölümde ise Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm sürecinin arka bahçesine bakılacak, sahada olan bitenler ile ilgili veriler aktarılacaktır. Dönüşüm sürecini mümkün kılan motivasyonlar ve arzular; süreç içinde yaşananlar, De Certeau'nun kavramlarıyla⁸ “güçlülerin” uyguladığı “stratejiler” ve “zayıfların” kurnazlıkları olarak tanımladığı “taktikler”in karşılaşmaları sonucuna göre belirlenen mekan ve ortaya çıkan yeni kentsel doku gösterilmeye çalışılacaktır. Kentsel dönüşüm ile yenilenen evlerle birlikte bu evlerden, apartmanlardan oluşan yeni bir sokak ve mahalle dokusu belirlemekte, bu yeni tabloya da pek çok çevresel, özel, kamusal, sosyal, mekansal sorunlar eşlik etmektedir. Bu bölümde, süreci teşvik eden, süreç boyunca yaşanan mücadeleler ve sonuçta yaşanan sorunlar görüşmecilerin anlatıları ışığında ele alınacaktır.

Tezin son bölümünde ise kentsel dönüşüm ve arzu arasındaki ilişkisellikten bahsedilecektir. Deleuze ve Guattari'nin bahsettiği arzu kavramı üzerinden; kentsel

⁶ Christian Norberg-Schulz, **Genius Loci: Towards and Phenomenology of Architecture**. London: Academy Books, 1980, s.19.

⁷ Henri Lefebvre, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, İstanbul: Metis, 1998.

⁸ Michel De Certeau, **Gündelik Hayatın Keşfi I**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009.

dönüşümü sürekli yeni ev arzusu üreten “arzulanan bir makine”⁹ olarak okumaya çalışılarak, bu makinenin çalışma prensipleri açığa çıkartılacaktır. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm çoğunluğun yeni ev arzusu sayesinde gerçekleşebilmektedir, dolayısıyla bu bölgede kentsel dönüşüm makinesi çok büyük bir hızla hareket edebilmekte, gündelik hayat da bu arzu etrafında şekillenmektedir.

Sonuç kısmında ise Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde 2012- 2018 tarihleri arasında yaşanan bu hızlı kentsel dönüşümün gündelik hayat üzerinde yarattığı etkiler özetlenerek, eski evin yıkımı üzerinde yükselen yeni ev arzusunun meydana getirdiği yıkıcı tablo ortaya konmaya çalışılacaktır.

Son olarak bu tezin benim kişisel tarihimle olan doğrudan bağlantısına değinmek isterim. Çocukluğumun ve gençliğimin belki de en güzel zamanlarının geçtiği Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm sadece orada yaşayanların değil benim gibi orada pek çok hatırası olan insanın da hayatını etkiledi. Çocukken en çok istediğim şeylerden biri de arkadaşlarımın oturduğu, okulumun bulunduğu Bağdat Caddesi yakınlarında bir evde oturmaktı. O zamanlar 1990’lar ve 2000’li yılların başlarında burası bahçesinde koca çınarların, dut, badem, çam ağaçlarının olduğu, sardunyalarla, güllerle, menekşelerle dolu balkonlarda kahvaltılar kurulduğu, evlerin sokakla, bahçeyle ilişkisinin olduğu huzurlu bir yerdi. Okul sonrası arkadaşlarımın evlerine gittiğimde geniş evlerine, ferah balkonlarına, bahçelerine ve tabii 7’den 70’e herkesin ve herşeyin orada olduğu Cadde’ye yürüme mesafesinde olan evlerine gıpta ederdim.

Ancak çocukluğumun ve gençliğimin Cadde’si artık yok. 2018 yılında Bağdat Caddesi ve çevresinin geldiği durum son derece acıklı. Burası artık sadece oturmak istediğim değil çoğu zaman gelmek bile istemediğim, ruhunu, anlamını kaybetmiş bir mekana dönüştü. İstanbul’un en güzel yerleşim yerlerinden biri gözümüzün önünde mazi oldu. İşin acıklı yanı bütün bu yıkım burada oturanların arzuları ile gerçekleşebildi. Yeni olan güzeldir ne de olsa.

Bu tez hep daha iyi, hep daha yeni olanın peşinde hem yaşadığımız mekanı hem de kendimizi nasıl tükettiğimize bir ışık tutma çabası olarak da okunabilir.

⁹ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, **Anti-Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni 1**, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2014.

1.1. Amaç ve Sorunsal

2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Yasası kapsamında İstanbul'da birçok mahalle hızla kentsel dönüşüm sürecine girmiştir. İstanbul genelinde kat sahiplerine verilen arsa payları bakımından en yüksek payı ortalama %70 oranında Bağdat Caddesi'nde oturanlar almaktadır.¹⁰ Bu nokta oldukça kritik çünkü Bağdat Caddesi'ni içeren mahallelerde oturanlar kentsel dönüşümden en karlı çıkması beklenenlerdir. Genellikle üst ve üst-orta gelir grubunun yaşadığı bu yerlerde yaşanan, dönüşümden kaynaklı mağduriyetlerin açığa çıkartılması bu bölgedeki kentsel dönüşüm uygulamalarının da sorunlu gerçekleşebildiğini ve bu sürece bir dizi gündelik ve kentsel sorunun eşlik ettiğini gösterecektir. Kentsel dönüşüm ve bina yenileme projelerinin, bunlardan yüksek rant elde eden yatırımcılar hariç hiçbir sınıfı uzun vadede kentsel ve gündelik hayatlarında, yaşam kalitelerinde mutlu edemeyeceğini, sonuçların birçok açıdan sorunlu olduğunu göstermek amacındayım.

Bağdat Caddesi'nde kentsel dönüşüm kat malikleri açısından da sorunlu geçmekteyken her şeye rağmen dönüşümü mümkün kılan şartlar nelerdi? Esas olarak ise mekansal dönüşüm gündelik hayatla en çok da özel alanla, evle nasıl temas ediyordu? Burada oturanlar eski evlerinden, kiralık bir eve, oradan da yeni yapılmış evlerine geçtiklerinde bu süreçte ne gibi sorunlar yaşıyorlardı ve evleri teslim edildiğinde umduklarını buluyorlar mıydı? Yeni ev başka bir hayat tarzını da beraberinde getirmiyor muydu? Anıların olduğu evden yepyeni bir eve geçen mülk sahiplerinin dönüşüme istekli olmalarının arkasındaki etkenler ve motivasyonlar neler olabilirdi? Özellikle alışılmış yaşanılan mekanın, evin değişimi kullanıcıların gündelik hayatlarını nasıl etkiliyordu? Bütün bir taşınma, ev arama, müteahhitle anlaşma gibi gündelik mikro soruna; ya da makro boyutta ekonomik, ekolojik ve kamusal, yaşam kalitesini düşüren birçok yaşamsal soruna rağmen bütün bu dönüşüm nasıl mümkün oluyordu? Salt ekonomik nedenlerin ötesinde yeni eve duyulan arzunun kaynakları nelerdi?

Bir binanın yıkıp yeniden yapılması için yasal olarak 2/3 çoğunluğa ulaşmak gerekiyor. Bu orana ulaşan kat malikleri İstanbul'un birçok mahalinde dönüşümün gerçekleşmesini sağlıyor. Dolayısıyla yeni eve duyulan arzu şüphesiz üst sınıfların

¹⁰ Gülistan Alagöz, "Dönüşümde 'Cadde' Farkı", *Hürriyet Gazetesi*, 17.05.2015
<http://www.hurriyet.com.tr/donusumde-cadde-farki-29025841> , Erişim tarihi: 03.02.2016.

değil bütün sınıfların arzu ettiği bir durum ancak Bağdat Caddesi'ni farklı kılan en önemli özellik eski ve yeni konut arasındaki farklılık. Bu farklılık ise en bariz olarak kendini bahçeli, güvenliksiz düz bir apartmanın güvenli konut sitesine ya da rezidansa dönüşmesi ile gösteriyor.

Beykoz Acarkent ya da Kemer Country gibi güvenli konut siteleri kendilerini hem kültürel ve toplumsal olarak hem de bu mahallere giden hizmet/altyapı olarak onlardan farklı olan alt sınıfların yaşadığı yerlerden “güvenlik” bahanesiyle soyutlar.¹¹ Ancak genelde orta ve üst kesimin yaşadığı Bağdat Caddesi'nde güvenli sitelerin artması, böyle bir uygulamanın giderek yaygınlaşmasının manası nedir? Daha da önemlisi güvenli bir apartmana (ister site, ister rezidans olsun) geçmek nasıl bir konut deneyimi ve ev algısı oluşturur?

Bağdat Caddesi'ni içine alana mahalleler daha çok oturma amaçlı olan konutlardan oluşmakta; fiziki ve sosyal yapısı itibariyle birbirinden ayrılmayan, her yaşta insanın 7/24 özgürce ve güvenli olarak dolaştığı bir alan. Genelde merkezi iş alanlarında (MİA) bulunan ya da fiziki olarak (sosyal, ekonomik ve kültürel yönden farklı kesimlerle arasında sınır koyarak kendine oranın dokusuna uymayan bir yaşam alanı yaratarak) soyutlayan rezidansların homojen denilebilecek böyle bir bölgede peşi sıra açılması ve bu yönde bir talep olmasının nedenleri nelerdir?

Böyle bir rezidanda ya da sitede oturmaya başlayan eski apartman sakini, dönüşen eviyle birlikte yeni bir yaşam tarzı da benimsemektedir. Bu yeni hayat tarzını cazip kılan etkenler nelerdir ve bu yeni yaşam tarzıyla ev daha güvenli bir yere mi dönüşmektedir? Yoksa oturanların, (üstelik) kendisiyle benzer sınıfların dolaştığı bir karşılaşma alanı olarak, sokağa giderek daha tekinsiz bir anlam atfedilerek, ev daha çok “güvenlik” anlamı ile yüceltilmekte midir?

Bütün bu soruların peşinden gidilerek kentsel dönüşüm - gündelik hayat - ev olgusu arasında bağlantılar kurulmaya çalışılacak, yeni evin kazandığı ve kaybettiği anlamlar, nitelikler ortaya konmaya çalışılacaktır.

¹¹ Jean-François Pérouse ve A. Didem Danış, “Zenginliğin mekânda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenli siteler”, **Toplum ve Bilim**, No:104, 2005, s.92-123.

1.2. Yöntem

Bu tez çalışması, Bağdat Caddesi ve civar mahalleleri olan Bostancı, Suadiye, Erenköy, Şaşkınbakkal, Caddebostan, Fenerbahçe, Feneryolu ve Göztepe mahallelerinde yaşayan kentlilerin gündelik hayat pratiklerinin 2012 yılı ve sonrasında yaşanan kentsel dönüşümden konut ve yaşam tarzı bakımından nasıl etkilendiğini ortaya koymaya çalışacaktır. Bu mahallelerde yaşayan, özellikle eski ev yeni ev arasında büyük farklılıklar olan kent sakinlerinin başta olmak üzere gündelik hayat anlatıları temel veri kaynağı olacaktır. Bu verinin toplanması için niteliksel bir yöntem olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Mülakatlar yarı yapılandırılmış bir görüşme formu üzerinden genel olarak kişilerin evlerinde yapılmıştır. Bunun temel sebebi özellikle yeni evleri görmek ve yeni evlerden kaynaklanan sorunları daha iyi gözlemleyebilmektir. Kişinin özel alanı olan evlerinde yapılan mülakatlarda katılımcılara ulaşmak için kartopu örnekleme tekniğinden faydalanılmıştır. Kartopu örnekleme, ilk grup görüşmecilere ulaştıktan sonra buradan hareketle birçok kişiye ulaşabilmek ve evlerinde görüşme yapabilmek mümkün olmuştur. Ancak fotoğraf çekilmesine çok az kişi müsaade etmiştir.

Üç farklı grupta mülakatlar yapılmıştır: Dönüşüm geçirmiş yeni apartmanlarda oturanlar, dönüşüm sürecine girmiş olan apartmanlarda oturanlar, dönüşüm sürecine girmeyen/dönüşüm istemeyen apartmanlarda oturanlar. Bu üç grup içerisinde yine dönüşüm isteyen ve istemeyen şeklinde alt gruplamalar yapılmıştır.

Görüşmecilerin yaşı, cinsiyeti, bu üç kategoriden hangisine girdiği, kat maliki mi yoksa kiracı mı olduğu, dönüşüme karşı mı yoksa dönüşümden yana mı olduğu sorularına göre bir liste çıkarılmıştır. Soyadları görüşmecilerin isteği üzerine belirtilmemiş, Hanım ya da Bey olarak kodlanmıştır. Toplam 39 kişi ile görüşülmüştür. Hem kent deneyiminin hem de ev içi deneyiminin daha iyi anlaşılması için katılımcı gözlem tekniğinden de faydalanılmıştır. Anlatılar ve uzun süreli gözlem aracılığıyla bu bölgede yaşayan kentlilerin evlerini, mahallelerini ve Bağdat Caddesi gibi bir kent merkezini tecrübe edişleri üzerinden gündelik hayatın özellikle ev mevhununun, eve bakış açısının kentin dönüşümünden nasıl etkilendiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Öncelikli olarak dönüşüm geçirmiş, yeni evlerinde oturmaya başlamış kat malikleri ile görüşülmüştür. Yeni evlerinde sokakla, komşularla, mahalleyle ve doğayla

geliştirdikleri yeni ilişkileri, ev hakkında değişen algıları, düşünceleri ve rutinleri ortaya konacak; ev ve yaşam alanının değişiminin gündelik hayat üzerindeki etkileri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Eski ev - yeni ev arasında bazı örneklerde ciddi uçurumlar, çok keskin geçişler ön plana çıkmaktadır. Balkonlu dört katlı bir binadan gökdelene geçmek, ya da güvenli, otoparklı bir siteye geçmek kentlinin gündelik hayatını kaçınılmaz bir şekilde dönüştürmektedir. Bu dönüşümleri yaşayan insanların motivasyonları ve gündelik hayatta yaşadıkları sorunlar ile yeni evlerini ve değişen mahallelerini değerlendirmeleri istenmiştir.

1.3. Sınırlılıklar

Bağdat Caddesi gibi bir kent merkezinde oturanların yeni eve geçmeleriyle gündelik hayatlarının kent dönüşümünden nasıl etkilendiği sorusunun oldukça geniş kapsamlı bir cevabı vardır. Bu sorunun cevabını bütün yönleriyle ortaya koymak için yeterli zaman ve imkan bulunmamaktadır. Bağdat Caddesi'ni kesen mahallelerin ayrıntılı ve ayrıştırıcı özellikleri, anıt binaları, ağaçları, parkları, esnafı gibi mahalle kültürünün önemli parçaları ve mekanlarının geçirdiği dönüşümün ayrıntılı bir dökümünden ziyade o mahalledeki kentsel dönüşüm çalışmaları, aşamaları ve sonuçlarının özel alana ve gündelik hayata temas alanları ve buralardaki değişikliklere yoğunlaşılacaktır. Esas olarak ise yeni eve geçmek isteyen ve yeni eve geçen ev sahiplerinin konut kullanımı, değerlendirmelerindeki değişiklikler ile yeni ev arzularının kaynaklarına odaklanılacaktır. Yeni evin sosyo-kültürel özellikleri, oturanlar için ifade ettiği anlam, konut içi düzenlemeler, mekan büyüklüğü, kullanımı, kişiselleştirilmesindeki farklılıklar, mahallenin değişimi ve kentsel dönüşümden kaynaklanan sorunlar araştırılacak ve eski evleri, sokakları, mahalleleriyle aradaki farklar ortaya çıkartılmaya çalışılarak kentsel dönüşümün ve yeni bir eve sahip olma arzusunun kaynakları ve motivasyonları ele alınacaktır.

Ayrıca detaylı olarak mahallelerin yapısı, tarihçesi ve özellikleri incelenmeyecek oturanların sınıfsal ve sosyo-kültürel olarak kabaca denk kabul edilecektir. Bu yüzden mahallelerin ve semtlerin tarihçesine ya da yapısal özelliklerine çok değinilmeden kabaca homojen kabul edilecektir. Nitekim bu mahalleler, demografik ve kültürel yapı bakımından benzerlik gösterdiği ve Bağdat Caddesi gibi ortak bir paydada buluştuklarından dolayı bunu göz ardı etmeye olanak tanımaktadır.

Görüşülen çok az sayıda kişi ev içi fotoğraf çekilmesine izin vermiştir. Kullanılan bütün fotoğraflar görüşmeci kişilerin izniyle kullanılmıştır.

2. MODERNLEŞME, KENTLEŞME VE KENTSEL DÖNÜŞÜM

Konut kentleşme sürecinin en önemli birimidir çünkü inşa edilen yapı stokunda en çok paya sahiptir. Konuttaki değişikliklere bakarak bir bölgenin kentleşmesinin doğrultusu anlaşılır. Bu aynı zamanda o bölgedeki hayat ve tecrübe tarzlarını, kentlinin gündelik hayatını, kentle kurduğu ilişkinin gidişatını da ele verir.

Kent deneyimi kentin dönüşümünden etkilenmektedir. Gündelik hayatı etkileyen en önemli olgulardan biri ise öncelikli olarak konut, evin değişimidir. Mekanın yeniden üretimi kullanıcılarının o mekanı tecrübe ediş tarzını, kentle olan bağı etkilemektedir. Dönüşüm sonrası insanların yaşadıkları, tarihleri, hikayeleri kısacası hayatları üzerine düşünmek bu bağı anlamlandırmak için elzemdir. Kenti yaşayanlarla planlayan, inşa eden yöneticilerin kente dair fikirleri ve tahayyülleri uyuşmadığı zaman ise problemler, mağduriyetler ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ortaya çıkan yeni gündelik ilişkiler ve hayat tarzları ile kent farklı bir şekilde algılanmaya ve tecrübe edilmeye başlar.

Konut, yani evin değişimi kentleşme, küreselleşme, modernleşme ve kentsel dönüşüm süreçlerine doğrudan bağlıdır. Bugünün kentsel dönüşüm yasaları ile değişen ev ve kent olgusunu daha iyi analiz edebilmek için bütün bu süreçlerin kısa bir tarihini ve değerlendirmesini yapmak elzemdir.

2.1. Kent

Kentle ilgili birçok farklı alanlarda çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Louis Wirth, toplum-bilim açısından kenti “bir örnek olmayan (heterojen) insanların görece olarak geniş bir alanda, yoğun bir biçimde ve sürekli olarak birlikte bir yere yerleşmiş bulunması” biçiminde¹² tanımlarken; İlhan Tekeli kenti “belli bir tarım dışı üretim, büyüklük (nüfus), yoğunluk (birim alanda oturan nüfus), heterojenlik (toprak kullanma işlevlerinin çeşitliliği) ve bütünleşme düzeyine (ulaşım ve haberleşme yoluyla

¹² Louis Wirth, “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, B.Duru ve A. Alkan (haz.) **20. Yüzyıl Kenti** içinde, Ankara: İmge, 2002, s.85.

gerçekleşen insan ilişkilerinin coğrafi alana dağılım biçimleri) varmış ya da bu düzeyi aşmış insan yerleşmesi”¹³ olarak tanımlar.

Huot, Thalman ve Valbelle ise kenti “karmaşık bir toplum yapısının bireysel düzeyde çözümlenemeyecek sorunların üstesinden gelmesine olanak sağladığı ve kendine özgü özellikleri bulunan bir yerleşim sistemi” olarak tanımlarlar ve kenti karakterize eden şeyin o kentin sakinlerinin ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin çeşitliliği olduğunu savunurlar.¹⁴ Davis ise kısaca kenti ikamet ve üretim amacıyla birbirine yakın yerleşen kalabalık insan toplanması olarak görür.¹⁵

Etimolojik olarak kent, “citta”, “cite” veya “ciudad” (latince kökü “civitas”) sözcüğü insan topluluklarının bulunduğu bir mekan ve toplum hayatının temel çekirdeğini oluşturan tarihi ve yasal bir oluşum anlamlarını içermektedir.¹⁶

Kent denilebilecek türde yerleşimlerin ortaya çıkması İ.Ö. 4000’li yıllara kadar uzanır. Geç neolitik dönemde ortaya çıkan ilk kentlerin ortaya çıkması artı ürünün ortaya çıkması ile ilgilidir, çünkü tarımsal artı ürün, tarımla uğraşmayan toplumsal kontrolü elinde tutan yöneticiler, tüccarlar, din adamları gibi başka grupların doğmasına sebep olur. Dolayısıyla uzmanlaşma ve iş bölümü gerektiren yeni bir mekansal yapılanma olarak kentler ortaya çıkar.

Geç neolitik dönemden 18. Yüzyıl sonu sanayi devrimine kadar olan sürecin kenti olan “sanayi öncesi kent”in temel niteliği tarımda ve ulaşımda kullanılan enerjinin büyük ölçüde insan ve hayvan gücüne dayanması iken, sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan “sanayi kenti”nin temel özelliği ise teknoloji, enerji çeşitliliği ve ekonomik örgütlenmenin değişmesi oldu. Sanayi kentleri, sanayi öncesi kentlerinin ticarete dayalı ekonomik örgütlenmesinden farklı olarak endüstriyel üretime ve sermayeye bağlı servet oluşturmaya dayalı yeni ekonomik sistemin merkezleri oldu.¹⁷

¹³ İlhan Tekeli, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.

¹⁴ Jean Louis Huot, Jean P. Thalman, Dominique Valbelle, **Kentlerin Doğuşu**, Ankara: İmge, 2000, s.33.

¹⁵ Kingsley Davis, **Cities: Their Origin, Growth and Human Impact**, San Francisco : W.H. Freeman, 1973, s.1.

¹⁶ Nail Yılmaz, “Farklılaştırıcı ve Ayırıştırıcı Bir Mekanizma Olarak Kentleşme”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:48, 2004, s.249-267.

¹⁷ David C. Thorns, **Kentlerin Dönüşümü**, İstanbul: Soyak Yayınları, 2004.

Sanayi kenti ya da modern kentler sadece “iş yeri ve konutun birbirinden ayrıştığı yerler olarak değil, kentsel işlevler ve toplumsal sınıfların da mekanda ayrışarak yerleşimine olanak verecek şekilde planlanan”¹⁸ şehirlerdi.

Modern sanayi kentleriyle birlikte fabrikalarda çalışacak, makineleri kullanacak iş gücünün iş yerlerine yakın büyük apartmanlar şeklinde yeni konut tipleri ortaya çıktı. Dar sokaklar, kalabalık konutlar ile yoğun hava kirliliği sanayi kentinin fiziksel yapısını oluştuyordu.

Kentler sanayileşme ile birlikte büyük göç almış, çok hızlı bir büyüme, değişim ve kentleşme sürecine girmekteydi. Kentleşme, mekansal yer değiştirmenin yanında birçok ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümü de beraberinde getiren sanayileşme, kapitalizm ve modernleşme ile doğrudan ilişkili olan karmaşık bir süreçtir. Kentleşme, modernleşme sürecinin içinden çıkan, onunla birlikte gelişen bir süreçtir. Kentleşmeyi anlamak için modernleşme ve kapitalizm ile olan ilişkisini anlamak, bu kavramların hatlarını iyi belirlemek gerekmektedir.

2.2. Modernleşme ve Modernlik

Modernleşme kavramını iyi tanımlayabilmek için bu kavramla ilgili olan modern ve modernlik kavramlarını da çözümlenmek gerekir. Modernlik, modernleşme ve modern olmak kelimeleri hem yazında hem de gündelik hayatta çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Ancak bu kelimeler birbirlerinden farklı nüanslarla ayrılmaktadır. Sıkça kullanılan bu kavramların sınırlarını iyi çizmek gerekmektedir.

Öncelikle modernleşme ile başlayalım. Modernleşme denildiğine sanayileşme, kentleşme, makineleşme, göç, kitle iletişimin gelişmesi gibi birçok süreci düşünmeliyiz. Modernleşme kelimesi çatısı altına birleşen bu süreçlerin hepsi tarihsel olarak süregelen değişim ve gelişme süreçlerine referans verirler.

Modernleşme tarihi her ne kadar 16. yüzyıla kadar geri gitse de genellikle 18. yüzyıl ile başlatılmaktadır ve modernleşme ile İngiltere’de başlayan Endüstri devrimi ve Fransa’daki Fransız Devrimi, yani çifte devrim süreci ile başlayan kabaca kapitalist

¹⁸ Asuman Türkün ve Hatice Kurtuluş, “Giriş”, Hatice Kurtuluş (haz.), **İstanbul’da Kentsel Ayrışma** içinde, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005, s.11-12.

klasik modernleşmeyi¹⁹ algılamaktayız. Feodal bir yapılanmadan kapitalizme geçiş hem ekonomik olarak bir değişimi hem de toplumsal yönden bir değişimi beraberinde getirir. Dolayısıyla modernleşmeyi sosyoekonomik anlamda her türlü gelişmenin ve toplumsal değişimin karşılığı olarak tanımlayabiliriz.

Modernleşme süreci elbette kişinin kendisini ve dış dünyayı algılama, onu yaşama ve tecrübe etme biçimlerini değiştirecektir ve gündelik hayatını kaçınılmaz biçimde dönüştürecektir. Burada anahtar kavram deneyimdir, tecrübedir.

Bugün, dünyanın her köşesindeki insanlarca paylaşılan hayati bir deneyim tarzı; başka bir deyişle uzay ve zamana, ben ve ötekilere, yaşamın imkânları ve zorluklarına ilişkin bir deneyim tarzı var. Bu deneyim yığını modernlik diye adlandırmak istiyorum. Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi. Modern ortamlar ve deneyimler coğrafi ve etnik, sınıfsal ve ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçer; modernliğin, bu anlamda insanlığı birleştirdiği söylenebilir. Ama, paradoksal bir birlik bu, bölünmüşlüğü birliğidir: Bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler. Modern olmak, Marx'ın deyişiyle 'katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği bir evrenin parçası olmaktır.'²⁰

Bir deneyim yığını olarak modernlik, modernleşme süreçlerinin nasıl yaşantılandığıdır. İnsanlar değişen toplumsal süreçleri gündelik hayatlarında nasıl yaşantılamaktadır? Ve nasıl bir tecrübe ve deneyim elde etmektedirler? sorularına verilen cevaplar bize modernliğin tanımını verecektir. O halde modernlik denildiğinde modernleşme süreçlerinden edinilen tecrübelerin tümü diye cevap verebiliriz. Bu tecrübeler farklı sınıflar açısından farklı "deneyim yığınları" ortaya çıkaracaktır. Örneğin, kentleşme sonucu gecekondudan apartmana geçen işçi sınıfından bir aile bu süreci farklı yaşarken, kentsel dönüşüm sonucu apartmanı, güvenli siteye dönüşen bir aile bunu farklı yaşamaktadır. Birbirinden farklı sorunlarla karşılaşmakta ve bu sorunları çözme biçimleri geliştirmek zorunda kalmaktadırlar.

Gündelik hayatta insan modernleşmenin getirdiği bütün problemlerle baş etmek zorunda kalır ancak bir taraftan onun getirdiği olanaklardan, yeniliklerden, sağladığı

¹⁹ Marshall Berman, **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.27.

¹³ Berman, **a.g.e.**, s.27.

konfordan da yararlanır. Modernleşme süreci iş gücünü güvencesizleştirerek onu sömürleştirme, borçlandırma gibi farklı ezici mekanizmalarını devreye sokarken diğer yanda eğitim reformları, girişimcilik, teknolojik gelişmeler gibi olanakları ile kişiyi özgürleştirmenin, hayatı kolaylaştırmanın da yolunu açar. Olanaklar ve olanaksızlar aynı anda sunulmaktadır. Bütün bu modernleşme süreçlerinin yaşantılanması ve bir “deneyim yığını” olan modernlik de dolayısıyla “paradoksal” olmaktadır.

Lefebvre’ye göre modernliğin temel niteliği yeniliktir, yeni olandır ve gündelik hayatla aynı zamanda ortaya çıktığından bahseder:

Gündelik hayat tarih taşımaz... Kişiyi meşgul eder ve uğraştırır. O modernlikle birleşen şeydir. Modernlik kelimesinden yeni olan ve yeniyle birleşen şeyi anlamak gerekir: Parlaklıktır, paradokstur, teknik veya dünyevilik tarafından damgalanmış olandır. Gözü pektir, geçicidir, kendini ilan eden ve kendini alkışlatan maceradır... Gündeliklik ve modernlik karşılıklı olarak birbirini belirtir ve gizler, meşrulaştırır ve telafi eder. Herman Broch’un ifadesiyle, dönemin evrensel gündelik hayatı modernliğin arka yüzüdür, zamanın ruhudur...²¹

Yenilik, geçicilik, moda, parlaklık, dünyevilik, sekülerlik, hız, katı olan her şeyin buharlaşıp uçması bu özelliklerinin hepsi modernliğin, modern dünyanın nitelikleridir. Dolayısıyla bu çalışmada sıklıkla geçen modern kelimesi de bu özelliklere referans vermektedir.

Modernleşme süreci gündelik hayatın her alanını etkilemekte ve dönüştürmektedir. Kuşkusuz fiziki mekanda ve kent üzerinde de önemli etkiler bırakmaya devam etmektedir. Modernleşme, kentte özellikle yerleşmeler ve imar süreci üzerinde üç temel iz bırakmıştır.²² İlk olarak kurumsal örgütlenme ve kamusal yaşamın modern dünyanın ihtiyaçlarına göre revize edilmesi gerekmiş, bu doğrultuda yeni kamu yapıları inşa edilmiştir. İkinci olarak, insanların, araçların, suyun, kanalizasyonun, elektriğin, iletişimin dolaşımını kısacası sirkülasyon şebekelerini sağlayacak yeni altyapı kanallarının inşasıdır. Son olarak ise anonim yeni kentli tüketiciler için yapılan konut inşaatlarıdır.

²¹ Henri Lefebvre, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, İstanbul: Metis, 1998, s. 31.

²² Bilgin, İhsan, “Modernleşmenin Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı”, Yıldız Sey (haz.), **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık** içinde, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s.255-72.

Geç sanayileşmiş Türkiye gibi ülkelerde modernleşmenin kent üzerinde ve bütün bir imar süreci üzerinde genel niteliği; öncelikle sirkülasyon şebekelerinin, alt yapı sistemlerinin, devlet kurumlarının, kamu yapılarının büyük oranda devlet tarafından yapılması ile fabrika, otel, mağaza vb piyasa kurumları ve konut kompleksleri ise ağırlıklı olarak özel girişim tarafından gerçekleştirilmesidir.²³ Özetle, önce devlet ve kamusal hayat modernleşmiş sonra, özel sektör ve piyasa yatırımları bu süreci takip etmiştir denilebilir.

2.2.1. Modernleşme ve kapitalizm

Modernlik ve kapitalizm tarihi birbirine paralel giden, birbirlerini güçlendiren bir tarihtir. Modernlik ve kapitalizm tarihi 16. yüzyıldan başlayarak 18. Yüzyılda belirginleşmiş, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ile şekillenmiş, Avrupa'dan tüm dünyaya yayılmıştır. Modernlik ve kapitalizm geleneksel dünyayı, kurumlarını, üretim ilişkilerini, nüfusun büyük bölümünün yaşadığı başat mekan olan köyü, hem üretim ilişkilerini, gündelik ilişkileri ve insan yaşamını hem de mekansal örgütlenmeyi tamamen değiştirmiştir.

Berman modernliği deneyimler yığını olarak görmekte olup kapitalizmi de bu deneyimler yığına ortam hazırlayan, bu deneyimlerin gerçekleşebilmesi için gerekli olan ekonomik ve teknolojik altyapıları mümkün kılan bir yapılanma olarak görür.²⁴

Modernleşme süreci ve kapitalist ekonominin işleyişi üretim ilişkilerinin parçalarını oluşturan insanı ve yaşamını geri dönülmez bir biçimde sürekli olarak değiştirmektedir. Kapitalizmin örgütlenmesi yani sürekli ve aşırı üretimin düzenlenmesi, bu üretimi ve satışını sağlayacak yeni pazarları bulma arayışı, finans kapitalin akışkanlığı, sadece insanların yaşayışlarını, yaşam biçimlerini ve gündelik hayatını değil aynı zamanda mekanı da etkilemektedir. Mekan modernleşme ve kapitalizm dinamikleri ile sürekli dönüşüme maruz kalacaktır. Finans kapitalin akışkanlığı ile ulaşım ve teknolojideki gelişmeler dünya tarihine hiç görülmemiş bir mekansal hareketlilik getirecektir.

Kapitalizm ve modernleşme süreçleri sadece mekansal hareketliliği değil mekanın kendisini de sürekli olarak değiştirecektir. Kapitalizm mekanın kendisini de bir karlılık

²³ Bilgin, a.g.e., s.257-258.

²⁴ Berman, a.g.e.

aracı olarak değerlendirecektir. Değişen piyasa koşullarına, ihtiyaçlarına, beklentilerine göre mekan şekillenir: Yıkılır, yapılır, tekrar yıkılır, tekrar yeniden yapılır.

Kapitalizm ve modernleşme süreçlerinin ortak özelliği ilerlemeci ve yeni olanı yüceltici bir yapıya sahip olmasıdır. Modernliğin bu özellikleri kapitalizmin ilerlemeci sürekli olarak gelişmeye yönelik bir yapıya sahip olması, yeni pazarlara, yeni ürünlere, yeni tüketicilere ihtiyacı olması özelliği ile örtüşmektedir.

2.3. Kentleşme

Türkiye’de kırsalda ve kentlerde yaşayan nüfus arasındaki makas her geçen yıl daha da artmaktadır. Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1950’lere kadar kentleşme oranı %24 iken, 1950’lerden sonra çok hızlı bir mekansal yer değiştirme yaşanarak günümüzde bu oran %73’e ulaşmıştır.²⁵ Kırsal alanlarda istihdamın azalması ve kentlerin eğitim, sağlık, kültür gibi alanlarda daha iyi imkanlara sahip olması ve istihdam olanaklarının, yatırımların fazla olması gibi nedenlerle kırdan kente hızlı bir göç yaşanmaktadır. En basit haliyle “nüfusun mekanda yer değiştirmesi” anlamına gelen kentleşme süreci esas olarak “nüfusun düşük yoğunluklu ve küçük yerleşim birimlerinin hakim olduğu kırsal alanlardan nüfusun daha büyük ve daha yoğun yerleşim birimlerinde toplandığı kentsel alanlara göç etmesi” ile tanımlanır.²⁶

Kentleşme, mekansal yer değiştirmenin yanında birçok ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümü de beraberinde getiren sanayileşme ve modernleşme ile doğrudan ilişkili olan karmaşık bir süreçtir. Kentleşme süreci kent sayısının artması, mevcut kentlerin büyümesi, iş bölümü ve uzmanlaşmanın artması, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklerin olması, örneğin kırsal alanlarda cemaat üyesi olarak tanımlanan kişilerin kentlerde birey kimlikleri ile ön plana çıkması ile sonuçlanan yeni bir kentli hayat tarzının ortaya çıkması gibi temelde kapitalist üretim ilişkilerinin toplumda hakimiyet kazanması ile sonuçlanan bir dizi gelişmenin yaşandığı nüfus birikim sürecidir.²⁷

²⁵ TÜİK, Yıllık Rapor, 2017, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> , Erişim tarihi: 5.1.2018.

²⁶ Oğuz Işık, “1980 sonrası Türkiye’de Kent ve Kentleşme”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Yüzyıl Biterken** içinde, Cilt 13., 1995, s.782-801.

²⁷ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2012, s. 31.

Berry, Gibbs ve Martin gibi coğrafyacılar göre kentleşme ile ekonomik gelişme düzeyi arasında doğrudan ilişki vardır çünkü büyük yatırımların kentlere yapılmakta olup kentlerde yaşayanların kişi başına düşen gelirleri kıra göre daha fazladır; böylece kentleşme “kalkınmanın yaratıcı ve hızlandırıcı bir etmeni” olmaktadır.²⁸ Ancak kentleşme olgusuna eleştirel yaklaşan Murray Bookchin’e göre ise kentleşme “modern dünyanın uğradığı tarihi ekolojik bozulmanın bir simgesi”dir.²⁹

Bookchin’e göre kentleşmenin temel kaynağı kapitalizm ve kapitalist pazar ilişkileridir.³⁰ Bookchin burada kapitalizmin antik dünyadan beri var olduğunu ancak modern anlamda kast ettiği kapitalizmin 19. yüzyılda sanayileşme ile çok hızlı gelişerek “fabrikalarda yapıldığı kendi dünyasından çıkıp yavaş yavaş aile ve mahalle yaşantımızın bir parçası haline” geldiğini söyler.³¹ Kapitalizmin “köyleri, küçük kasabaları ve mahalleleri, yerel ve ailesel ilişkilerin en gizli noktalarına kadar işgal ederek” toplumun bütün üyelerini “alıcı ve satıcı düzeyine indirgemeye çalışır, tarihin yaratmış olduğu ekolojik çeşitliliğe sahip olan toplumsal ilişkilerin tümünü “mal” adı verilen nesnelerin değiş-tokuşu düzeyine” indirgediğini yazar³² ve kentleşmeyi “kentin zenginliğini, çeşitliliğini yok eden ona şekilsiz bir homojenlik kazandıran bir güç olarak” görür.³³

Kentleşme sürecinin artı ve eksilerini değerlendirirken, beraberinde getirdiği hızlı sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümün bu sürece ayak uydurabilmesi için zamana ihtiyaç vardır. Batı toplumları kentleşme sürecini 18. Yüzyıl sonları sanayileşme ile başlayan ve 20. Yüzyıl başları arasında geçen yaklaşık 150 yıllık bir sürede tamamladılar. 150 yıllık bir zaman diliminde bütün bir toplumsal yaşam, kültürel dönüşüm ve kurumsal düzenlemeler kentleşmenin getirdiği hızlı değişime paralel olarak uyum sağlayabilirken; az gelişmiş ülkeler kentleşmeyle gelen dönüşümleri 2. Dünya savaşı sonrasında birkaç on yılda yaşadılar.³⁴

Türkiye kentleri özellikle başta İstanbul ve Ankara olmak üzere bu hızlı dönüşümden nasibini almıştır. Kıt olan kaynakların hızlı kentleşmenin getirdiği sosyal, ekonomik

²⁸ Keleş, **a.g.e.**, s.41.

²⁹ Murray Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, İstanbul:Sümer Yayıncılık, 2014, s.343.

³⁰ Bookchin,**a.g.e.**, s.314.

³¹ Bookchin, **a.g.e.**, s.314.

³² Bookchin , **a.g.e.**, s. 314.

³³ Bookchin, **a.g.e.**, s. 275-276.

³⁴ Işık, **a.g.e.**, 782.

ve kültürel sorunlara ayrılamaması sonucu gecekonduların ortaya çıkması, kırdan kente gelenlerin iş bulamaması, alt yapı gibi sorunların ortaya çıkması ile “aşırı”, “çarpık”, “plansız” kentleşme ve problemleri gündeme gelmiştir.

2.3.1. Türkiye'nin kentleşme tarihi

Türkiye'nin, özellikle İstanbul'un mekansal değişim ve kentleşme süreci kabaca 19. Yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1839 Tanzimat Fermanı ilanı ile başlamış, zaman içinde farklı etmenlere bağlı olarak değişik niteliklerde devam etmiştir. Osmanlı'nın son dönemleri ve Türkiye'nin kentleşme deneyimi ile ilgili bu farklılıklar çeşitli dönemselleştirmelerin yapılmasına yol açmıştır.

Tekeli, Osmanlı dünya kapitalizmine eklemlenmeye başladığı 19. yüzyılın ortalarından Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar olan dönem için “sıkılgan modernite” diyecektir çünkü sanayileşememiş bir imparatorlukta kentin gelişimi ve planlama çalışmaları sanayi ve iş alanlarına göre değil, yol ve parklara ilişkin mevzi planlar olmuştur.³⁵ Özellikle ahşap konut mahallelerinin yoğunlukla kent merkezlerinde bulunması ve çıkan büyük yangınlar için toplanma yerlerinin açılması, yeni alanların iskana açılması, liman kentlerinde ticaretin gelişmesi, araba ve tramvay gibi toplu ulaşım araçlarının kullanılması için yeni yollar, ulaşım düzenlemeleri bu dönemin nitelikleri arasında sayılabilmektedir.

İmparatorluk dönemi sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla kentleşme tarihi kabaca üç dönemde toplanır: I. Dönem: 1923-1950, II. Dönem: 1950-1980, III. Dönem: 1980 sonrası dönem.³⁶

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla 1920'lerden 1950'lere kadar olan birinci dönemde, kentleşme ve modernleşme sürecine ulus devlet yaratma çabası eşlik etmiştir. Ulus-devlet yaratma bilinci mekansal düzenleme yoluyla yaratılmaya çalışılmıştır.³⁷ Bu kapsamda devlet kurumlarının inşası, sosyal hizmet binaları, caddeler, modern kent düzenlemeleri, anıtlı modern meydanların açılması, Modern Türk ailesinin yaşayacağı modern yeni konutların inşası gündeme gelmiştir. Bu

³⁵ İlhan Tekeli, “Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması”, **Ege Mimarlık Dergisi**, Sayı: 16, 5 Şubat, s.51-55.

³⁶ Ayda Eraydın, “Sermaye Birikim Sürecinde Kentler”, **Defter**, No: 5, Haziran-Eylül 1988, s.133-153.

³⁷ Asuman Türkün ve Hatice Kurtuluş, “Giriş”, Hatice Kurtuluş (haz.), **İstanbul'da Kentsel Ayrışma** içinde, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005, s. 9-24.

dönemde devlet büyük konut komplekslerinin inşasını üstlenmiş olup kentleşme düşük hızda devam etmektedir.

İkinci dünya savaşı sonunda, 1950 sonrasında ithal ikameci kalkınma planları ve sanayileşme hızı kırdan kente büyük bir göç dalgası başlatmıştır. Bunun sonucunda kentlerdeki nüfus çok hızlı bir şekilde artmıştır. Sanayi yatırımlarının büyük kentlere yapılması istihdam yaratmıştır ancak emek gücünün kentlere gelmesiyle büyük bir konut sorunu ortaya çıkarak, kontrolsüz, gelişigüzel, plansız bir kentleşme yaşanmıştır. Bu dönemde hızla artan nüfusun konut ihtiyacı sorunu parsel ölçüğünde ayrı ayrı inşa edilmiş apartmanlar ile gecekondulara yerleşimlerinin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Bu dönemde devlet konut üretiminden büyük ölçüde çekilmiş olup, metropolün merkezine, çeperlerine ve fabrikalara yakın yerlere göç eden emek gücünün gecekondulara inşasına göz yumarak, bu konuya çözüm getirmemiştir. 1950-80 döneminde hızlı ve çarpık kentleşme ortaya çıkmış, şehir merkezi cazibesini kaybetmiştir.

1970'ler sonrası kapitalizmin krize girmesi, fordist üretim modelinin geçerliliğini giderek kaybetmesi, neoliberal ekonomi politikalarının ve küreselleşme sürecinin yaygınlaşması ile tüm dünya ve kentleri yeni bir döneme girmiştir. Türkiye'de bu yeni dönem 1980'lerle başlamıştır. İthal ikameci ekonomi politikaları yerine ihracat eksenli, ihracatı teşvik edici neoliberal politikalar almıştır. Bu politikalar sonucu konut önemli bir yatırım aracına dönmüş, kent arazisi de rantın, sermaye birikiminin baş aktörü konumuna gelmiştir.

1980 öncesi Türkiye'sinde büyük sermaye temel olarak imalat sektörüne yatırım yaparken 1980 sonrası dönemde hizmet, turizm, finans, iletişim gibi sektörlerin yanında inşaat ve gayrimenkul sektörüne yatırım yapmaya başlamıştır. Alışveriş merkezleri, oteller, plazalar, kapalı lüks konut siteleri gibi alanlar kentin yeni yapı stoklarını oluşturdular.

Devlet bu dönemde Toplu Konut İdaresi (TOKİ), Toplu Konut Yasası ve Toplu Konut Fonu ile konut piyasasında tekrar sahneye döndü, ancak bu dönüş temelde özel sektörü ve piyasaya yeni girecek şirket ve kuruluşları teşvik etmek için yapılmıştı.³⁸ Bu dönemin bir diğer özelliği de büyük kentlerden sanayinin çekilmesi olmuştur.

³⁸ Bilgin, a.g.e., s.266.

Sanayinin çekilmesi ile kentin merkezi ve çeperlerinde birçok kentsel dönüşüm uygulamaları gündeme gelmiştir.

Gecekonduların imar aflarıyla apartmanlaşması, kırsal ve kentsel toprakların, kamu arazilerinin imara açılması gibi tekniklerle kentsel mekanın yeniden üretilmesi ve metalaşması sağlanmıştır. Bir önceki dönemin parsel bazında yapılmış apartman ve gecekonduyan oluşan resim yerini artık şehir merkezinde gecekonduyan ve eski konut alanlarının apartmanlaşmaya başlamasına, lüks sitelerin ortaya çıkmasına, toplu konutların merkezde ve çeperde çoğalmasına bırakmıştır. Devlet müdahalesinin inşaatçı firmalara genelde kredi sağlaması ile sınırlı kaldığı bir ortamda özel sektör yapılı çevre üretiminin baskın faktörü haline gelmiştir.

Dördüncü bir dönemselleştirme eklersek, özellikle AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte 2000'li yılların başı ve sonrasını içine alan dönemin başat özelliğini ve "temel mekansal politikasını inşaata dayalı bir büyüme modeli olarak adlandırmak" ³⁹ mümkündür. Bu dönemde inşaat ekonomik büyüme için en temel sektörlerden biri haline gelmiştir ancak kentleşme oranı %70'leri aştığı için imar için yeni alanların yaratılması gerekecektir. Burada 2B adı verilen işgalli orman arazileri, Hasankeyf, Alliano, Yenikapı gibi birçok tarihsel miras ve arkeolojik sit alanlarının bir kısmı, mera, yayla, kışlakların imara açılmıştır. ⁴⁰

2000'li yıllardan günümüz 2018 yılına kadar yaşanan süreç ise "neoliberal kentleşme"⁴¹ süreci olarak adlandırılabilir. Neoliberal kentleşmeden, devletin rolünün azalması, devletin serbest pazarı ve piyasayı teşvik edici düzenlemelere gitmesi, özelleştirmenin hızlı gerçekleşmesi için adımlar atılması, kentin kendisinin bir değişim değeri olarak görülmesi, metropollerini özellikle İstanbul'u küresel bir kent yapma çabası ile büyük ve küresel ölçekte yatırımları, sermayeyi kent mekanına çekmek için özellikle imar konusunda çeşitli yasal düzenlemelere gidilmesi, rant ekonomisinin büyümesini hedefleyen bütün politikaların kentte görünür olmasını anlayabiliriz.

Neoliberal kentleşme sermayenin aşırı birikiminin kentlere yönelmesi, devletin ve bütün kamu kaynaklarının kentleri yatırımcıya cazip hale getirmesi ile mekanın

³⁹ Erbatur Çavuşoğlu, **Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi**, İstanbul: Ayrıntı, 2014, s.255.

⁴⁰ Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.254.

⁴¹ Neil Brenner ve Nik Theodore, "Cities and the geographies of "actually existing neoliberalism", **Antipode**, 34(3), s.349-379.

yeniden üretimini imler.⁴² Mekanın yeniden üretimi ise devlet ve özel sektörün yatırımlarıyla gerçekleşen büyük ölçüde kentsel dönüşüm ile gerçekleşmektedir. 2002 yılında iktidara gelen AKP iktidarı da ekonomik büyümenin en kolay yolu olarak kent arazisini hem çeşitli imar düzenlemeleri ve yasalarla hem de altyapı çalışmaları ile yatırımcılara hazır hale getirmektedir. Örneğin, birçok metro hattının inşası, Marmaray, 3. Boğaz Köprüsü gibi büyük ölçekli ulaşım projeleri sayesinde buraların yakın çevrelerine yeni konutlar, siteler, rezidanslar, AVM'ler yapılabilmektedir.

1950'lerden günümüze devletin konut inşasından kademeli olarak çekilmesi daha doğrusu kamusal girişim/özel girişim dengesinin özel alana kayması ile yeni sosyal adaletsizlikler, eşitsizlikler gündeme gelmektedir. Burada TOKİ'nin dar gelirliler için yaptığı sosyal konutlar başta bir istisna olarak ele alınsa da 2000'li yıllarla birlikte TOKİ'nin giderek daha üst gelir gruplarına ve hatta yabancılara konut sağlaması ya da örneğin, İstanbul Ayazma gecekondu bölgesinde yaşayanların şehrin merkezi konumuna çok uzak olan Bezirganbahçe'de yapılan TOKİ dairelerine yerleştirilmesi sonucu alt kesimlerin birçok sosyal ve ekonomik problem yaşaması⁴³ (ulaşımın uzak ve meşakkatli olması sonucu işsiz kalarak TOKİ aidatlarını ödeyemeyerek evsiz kalmaları gibi sorunlar) devletin konut sorununu çözmekte oldukça yetersiz kaldığını hatta alt kesimleri kentin çeperlerine itip kent merkezinde yeni alanlar açarak, piyasada gayrimenkul fiyatlarını dengeleme işlevini üstlendiğini görmekteyiz.

Bütün bunların sonucunda Türkiye'de kentleşme deneyimi ve kentleşme tarihi sınıf eşitsizliği ve sosyal adaletsizlik deneyimi ile paralel gitmekte. Kentsel dönüşüm süreçleri ise bu eşitsizliklerin somut olarak açığa çıktığı olguların başında gelmektedir. Kentsel dönüşüm araştırmaları da toplumsal kesimlerin süreç içinde mağdur edilmesine odaklanmıştır ancak İstanbul bazındaki kentsel dönüşüm çalışmaları daha çok alt sınıfların mağduriyetine odaklanır.⁴⁴ Bağdat Caddesi ve yakın çevresi gibi orta ve üst kesimlerin yaşadığı yerlerdeki dönüşümlerde yaşanan mağduriyetlere yönelik çalışma çok azdır.

⁴² David Harvey, "From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism", **Geografiska Annaler Series B, Human Geography**, Vol. 71, No.1, 1989, s.3-17.

⁴³ Ayfer Bartu Candan ve Biray Kolluoğlu, "Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project In Istanbul", **New Perspectives on Turkey**, No: 39, 2008, s. 5-46

⁴⁴ Bartu Candan ve Kolluoğlu, **a.g.e.**; Hatice Kurtuluş, **İstanbul'da Kentsel Ayrışma : Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar**, İstanbul: Bağlam, 2005.

2.4. Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm dendiğinde ekonomik, politik, kültürel ve sosyal boyutları olan, kentlinin gündelik hayatını etkileyen bir olgu anlaşılmalıdır. Salt mekansal bir dönüşüm olmayan “kentsel dönüşüm” kavramı örneğin AKP iktidarıyla birlikte mevcut politikaların temel sloganı haline gelmiştir.

Kentsel dönüşüm gündelik dilde kentsel yenileme, iyileştirme, soylulaştırma, canlandırma, koruma, ıslah, imar vs. gibi pek çok müdahale biçimini kapsayan genel bir kavram olarak kullanılmaktadır. Ancak kentsel dönüşüm tartışmalı bir kavramdır çünkü çoğunlukla “yerinde gerçekleşen bir deneyime değil, sakinlerin şehir sınırlarındaki konut alanlarına gönderilmesine dayanan”⁴⁵ bir sürece işaret etmektedir.

Kentsel dönüşüm kavramı için literatürde farklı tanımlamalar yapılmaktadır: Smith’e göre kentsel dönüşüm, kent merkezlerinin canlandırılması, kent içinde tarihi değere sahip ya da avantajlı konuma sahip alanların soylulaştırılması veya yenilenmesi, terk edilmiş sanayi bölgelerinin ve kıyı alanlarının farklı işlevlerle yeniden kullanıma açılması olarak ortaya çıkmaktadır.⁴⁶ Kılıç ve Hardal’a göre ise kentsel dönüşüm; “gecekondu bölgeleri, kaçak yapılaşma alanları, eski sanayi siteleri gibi yıpranmış, bozulmuş veya ekonomik, sosyal, yapısal bakımlardan çöküntü alanı haline gelmiş kent parçalarının kamusal yetki kullanılarak topyekûn iyileştirilmesi için plan, mülkiyet, fonksiyonların yeniden düzenlenmesidir”.⁴⁷ Roberts’a göre ise kentsel dönüşüm “fiziksel ve sosyal açılardan çöküntü sürecine girmiş kentsel alanları yeniden yaşanabilir canlı alanlar haline getirmeyi ve kente yeniden kazandırmayı hedefleyen kapsamlı ve entegre bir vizyon ve eylemler bütünü” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁸

Ancak bu tanımlar Türkiye’deki uygulamalar için eksik kalmaktadır çünkü gecekondu, yıpranmış tarihi merkezler ya da çöküntü alanı olmayan orta ve üst

⁴⁵ Jean-François Perouse “İstanbul’da Sürdürülebilir Kalkınma: Sektöre Uğramış Kısmi ve Fırsatçı Bir Uygulama”, Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay (haz.), **Yeni İstanbul Çalışmaları** içinde, İstanbul: Metis, 2014, s.240.

⁴⁶ Neil Smith, “New Globalism, New Urbanism: Gentrification As Global Urban Strategy”, **Antipode**, Vol. 34, 2002, s. 443.

⁴⁷ Taner Kılıç ve Seçkin Hardal, “Kentsel Dönüşümün Sosyal ve Mekansal Yansımalarına Bir Örnek: Sarıgöl Mahallesi (Gaziosmanpaşa-İstanbul)” **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 62, s.1-7.

⁴⁸ Peter Roberts, “The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration”, P. Roberts ve H. Sykes (haz.), **Urban Regeneration A Handbook** içinde, London: SAGE Publications, 2000, s.17.

sınıfların oturduğu yerlerde de eski binaların yıkılıp yeniden yapılanması şeklinde kentsel dönüşüm uygulamaları görmekteyiz.

Kentsel dönüşüm denildiğinde her türlü bina yıkım ve yenileme sürecini göz önünde bulundurmalıyız. Nitekim Yalçıntan kentsel dönüşümü sadece bir mahalledeki binaların yenilenmesi olarak değil “daha geniş bir çerçevede, kapitalist/neoliberal kent bağlamında, iktisadi dönüşümü takiben ya da ona paralel ilerleyen, barınma ve çalışma alanlarımızdan kamusal alanlarımıza bütün kentsel kullanımları sınıfsal bir yeniden değerlendirmeye tabi tutarak değişim değeri üzerinden dönüştüren bir süreçler toplamı”⁴⁹ olarak değerlendirir. O halde kentsel dönüşüm dendiğinde bir yapının eski değişim değerinin üzerine çıkararak mülk ve proje sahipleriyle bunlarla ilişkili olan belediyeler, yapı denetim firmaları gibi çeşitli kurumlara kentsel rant sağlayan projeleri anlamalıyız.

Roberts’a göre kentsel dönüşümün beş temel amacı vardır:⁵⁰ Birinci amaç, kentin fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında ilişki kurulmasıdır. Yani bu projeler sayesinde kentsel çöküntü alanlarının ortaya çıkmasının ve toplumsal bozulmanın nedenleri araştırılarak bu bozulmayı önleyecek ve ortadan kaldıracak çözümler üretilmelidir. Kentsel dönüşümün ikinci amacı, kent dokusunu meydana getiren öğelerin sürekli ve hızla değişen ihtiyaçlarına cevap vermektir. Örneğin, hızla gelişen nüfusu artan bir semt için yeni bir çevresel düzenleme yapılması, yeni ulaşım, su, elektrik hatları gibi altyapısal ihtiyaçların karşılanması gibi. Kentsel dönüşümün üçüncü amacı ise kentin çöküntü alanları başta olmak üzere kentsel refah ve yaşam kalitesini artıracak, ekonomik canlanmayı yeniden sağlayacak stratejiler üretmektir. Dördüncü amaç ise kent merkezlerinde yer alan çöküntü alanları ve atıl kalmış yerler dahil olmak üzere kentin alanlarının en etkin şekilde kullanılarak, kent çeperlerine doğru şehrin gereksiz yayılmasının önlenmesidir. Kentsel dönüşüm projeleri son olarak toplumsal koşullar ve sorunları göz önünde bulundurarak kentsel politikaları şekillendirmektedir.

Bu amaçlardan hangilerinin Türkiye örneğinde göz önünde bulundurulduğu oldukça tartışmalıdır. Nitekim Bağdat Caddesi yakın çevresindeki kentsel dönüşüm, bu

⁴⁹ Murat Cemal Yalçıntan, “Dönüşümün Ekonomi-Politiki ve Yoksul Mahallelerde Dönüşüm”, **Kentsel Dönüşüm ve Alternatif Yaklaşımlar Sempozyumunda Sunulan Bildiri**, GABB, Diyarbakır, 2012.

⁵⁰ Roberts, **a.g.e.**

amaçlardan hiçbiri ile tam olarak bağdaşmamaktadır. Örneğin, Bağdat Caddesi yakın çevresi bir çöküntü alanı değil, tarihi ve yeniden canlandırılması gereken bir merkez değil, buradaki dönüşüm hızla gelişen nüfusuna yönelik altyapısal ihtiyaçların karşılanması için gerçekleşmiyor, tam aksine dönüşüme bağlı nüfus artışı sebebiyle yeni teknik ve sosyal donatı ihtiyacının ve buna bağlı sorunların ortaya çıktığı bir yer, kentsel refahın ve yaşam kalitesinin iyileşeceği yerde düştüğü bir yer.

Burada dönüşümün uygulanması ve meşru kılınması sadece kentsel yayılmayı önleyebilme noktasında olabilir. Nitekim kentsel yayılma kavramı, şehrin çeperlere doğru geniş ölçekte ve düşük yoğunlukla yayılması demektir.⁵¹ Dolayısıyla kentin çeperlerinde yeni banliyölerin, yeni yaşam alanlarının, yeni mahallerinin kurulması daha çok enerji harcanması ve kaynak ayrılması anlamına gelir ve bu durum kentin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokar, üstelik artan nüfus sebebiyle yeni alanların planlanması yerine mevcut yerleşim alanlarının zamanla dönüşmesi sürdürülebilirlik açısından daha uygundur.⁵²

Ancak, şehir merkezinde rantal değeri daha az olan birçok semtte kentsel dönüşüm ihtiyacı olsa bile, dönüşüm projeleri ya yapılmamakta ya da çok az sayıda proje gerçekleşmektedir. Bu da Bağdat Caddesi ve yakın çevresindeki dönüşümün kentsel yayılmayı önlemek için yapılmadığını gösterir. Dolayısıyla Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde kentsel dönüşümün gerçekleşme amacı bilimsel temellerden çok rant, çıkar ve yeni ev arzusu gibi başka temellere dayanmaktadır.

Batı'daki kentsel dönüşüm deneyimlerine bakıldığında, başarılı projelerin yerel bağlamı olduklarını, her dönüşüm projesinin, farklı niteliklerde çözümler gerektirdiğini, ideal çözüm modelleri değil, yerelin koşullarına, problemlerine ve taleplerinin incelenerek ona göre çözümler üretilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Örneğin İngiltere'de gerçekleştirilen özellikle çöküntü alanlarının canlandırılmasına ilişkin kentsel dönüşüm projelerinde özel sektör kuruluşlarının yanında yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve orada yaşayan kentliler ile iş birliği yapılmaktadır ve bu ortaklıkların kurulmasını sağlayan yerel ölçekte çalışan 'kentsel canlandırma

⁵¹ Frans Dieleman ve Michael Wegener "Compact City and Urban Sprawl", **Built Environment**, 30/4, 2004, s.308-323.

⁵² G. Pelin Olcay, "Housing Agenda: Past-Present-Future". **Conference of Cities, Communities and Homes: Is the Urban Future Livable?** AMPS and University of Derby, Derby, United Kingdom, 22-23 June 2017.

ajansları' (Urban regeneration agency) kurulmuştur.⁵³ Bu ajanslar dönüşümün gerçekleşeceği bölgede hem çeşitli altyapı ihtiyaçları hem de orada yaşayanların kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını araştırarak fizibilite raporları çıkartırlar. Her dönüşüm örneğini yerel bağlamda ele alırlar.

Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları genellikle yerel bağlamdan, kentlinin karar alma sürecine katılımından uzaktır. Her ne kadar 2000'li yıllarla birlikte kentsel dönüşüm uygulamalarında yerel yönetimlerin sürece daha müdahil edilmeye çalışılsa da, örneğin 2004 tarihli '5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu', 2005 tarihli '5393 sayılı Belediye Kanunu' ve 5301 sayılı 'İl Özel İdaresi Kanunu' yerel yönetimlerin yerel aktörlerin katılımıyla mekansal ve kurumsal stratejik planların üretmesini şart koşturmuş- bu katılım fikir verme aşamasından öteye geçememekte, karar alma ve plan uygulamalarını denetlemede kapalı, merkezi bir sistemin geçerliliği söz konusu olmaktadır.⁵⁴

2.4.1. Kentsel dönüşüm biçimleri

Kentsel dönüşümün çeşitli müdahale yöntemleri ya da Akkar'ın deyimiyle "stratejileri" vardır.⁵⁵ Bu stratejiler arasında kentsel yenileme, kentsel yeniden canlandırma, kentsel yeniden oluşturma, kentsel soylulaştırma ve kentsel iyileştirme sayılabilir.

Kentsel yenileme, kentsel dönüşüm olgusunun ilk ortaya çıktığı biçimdir. 1800'lü yılların ortalarından 1945'lere kadar batı ülkelerinin kentlerinde toplumsal ve ekonomik olarak çöküntü alanlarının yeniden canlandırılması amacıyla kentsel yenileme (urban renewal) stratejisi doğrultusunda ilk kentsel dönüşüm örnekleri gerçekleşmiştir. En bilinen örnek ise, Paris'te 1850 - 1860 yılları arasında Baron Haussmann öncülüğünde gerçekleştirilen kent merkezinde dar sokakların ve burada yer alan evlerin yıkılarak, büyük bulvarlar ve caddeler açılmasıyla gerçekleşen yenileme projeleridir.⁵⁶

⁵³ Z. Müge Akkar, "Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye", **Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi**, No. 36, Ankara 2006, s.32.

⁵⁴ Anlı Ataöv ve Sevin Osmay, "Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım", **METU JFA** 2/2007, s.69.

⁵⁵ Akkar, **a.g.e.**

⁵⁶ Akkar, **a.g.e.**

Kentsel yenileme (urban renewal) tanımı için Özden, zaman içinde eskimiş, köhnemiş, yıpranmış hatta terkedilmiş kentsel dokunun günün sosyo-ekonomik ve fiziksel koşulları göz önünde tutularak değiştirilmesi, dönüştürülmesi, ıslah edilmesi ve yeniden canlandırılarak kente kazandırılması⁵⁷ olarak ifade etse de, Tekeli daha geniş kapsamlı bir tanım yapar. Tekeli'ye göre kentsel yenileme var olanın yıkılıp yeniden yapılması anlamına gelir ve bu, birinci ve en radikal dönüşümdür⁵⁸. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm dolayısıyla bir kentsel yenileme stratejisidir denilebilir.

Kentsel Yeniden Canlanma/Canlandırma (Revival/Revitalization) ise “sosyo-kültürel, ekonomik ya da fiziksel açılardan bir çöküntü süreci yaşamakta olan kentsel alan parçalarının, çöküntüye neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması ya da değiştirilmesi sonucu, o alanın tekrar hayata döndürülmesi, canlandırılmasıdır.”⁵⁹

Kent alanındaki binaları yıkıp sıfırdan yapmak yerine, var olan yapıları koruyarak iyileştirmeye gidilir.

Kentsel Yeniden Oluşturma (Regeneration) ise tümüyle yok olmuş, bozulmuş, köhnemiş, dolayısıyla çöküntü bölgesi haline gelmiş alanlarda yeni bir dokunun yaratılması ya da mevcutun iyileştirilmesi ile bu alanların kente kazandırılması anlamlarını içerir.

Kentsel yeniden oluşturma ya da yenileştirme “fiziksel, sosyal veya ekonomik çöküntü belirtileri gösteren bir yerin konut, ticari, ya da açık alan dönüşümüdür” ve yenileştirmenin amacı “çökmekte olan bir topluluk, sanayi ya da bölgede; ekonomik, sosyal ve çevresel ihtiyaçları içeren yerel yaşam kalitesinin sürdürülebilir ve uzun vadeli gelişmesini sağlayacak şekilde hayat ve canlılık” getirmektir.⁶⁰

Soylulaştırma ya da mutenalaştırma (Gentrification): Kentsel dönüşüm strateji ya da müdahale biçimleri arasında hem sınıfsal hem de mekansal ayrışmaya sahne olan, yerinden edilme süreçlerini içeren ve genellikle yoksul kesimin mağduriyetiyle

⁵⁷ Pelin Pınar Özden, “Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:23-24, Ekim 2000, s.257.

⁵⁸ İlhan Tekeli, *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s.275.

⁵⁹ Özden, *a.g.e.*,s.257.

⁶⁰ Graeme Evans, “Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture’s Contribution to Regeneration”, *Urban Studies*, 42(5/6), 2005, s.967.

sonuçlandığı yüksek rantlı projeleri içermektedir. Soylulaştırma ya da mutenalaştırma “önceleri işçi sınıfının ikamet ettiği veya çok sayıda grup tarafından paylaşılan alacakaranlık bölgelerinin genellikle orta sınıflarca veya daha yüksek gelir sahibi gruplar tarafından sakinlerinin sürülmesi veya yer değiştirilmesiyle gerçekleştirilen, fiziksel, ekonomik, kültürel ve sosyal bir işgaldir. Eski kent içi mekanlardaki yeni bir sınıfsal ve mekansal ayrışmayı ifade eder, çok yönlü bir dönüşümün sonucu olarak kentsel yeniden yapılanmanın bir parçasıdır.”⁶¹

Kentsel İyileştirme ya da Sağıklaştırma (Rehabilitation): özgün niteliği henüz kaybolmamış ancak deformasyonun başladığı, yani çöküntü bölgesi haline gelmeye başlayan bir kent alanının eski haline kavuşturulması, iyileştirilmesi anlamına gelmektedir.⁶²

Kentler zaman içerisinde zorunlu olarak günün sosyal, politik ve ekonomik şartlarına göre değişim gösterirler. Kent politikaları da kentlerin kaderini bir seçim yaparak tayin ederler. Buna göre ya mevcut yapı stokunu kendi haline bırakan, korumacı bir politika ya da yapı stokunu yönetsel müdahaleler ile yıkıp - yenileyici bir politika geliştirirler.⁶³ Kentlerin bir tarafta eskiyi muhafaza eden, dönüşmeyecek yanlarının mı yoksa diğer tarafta yer alan yıkım ve yenileme ile dönüşecek yanlarının mı ağır bastığı meselesi, değişimin hangi minvalde olacağı ile birlikte o kentin geleceğini belirler.

İhsan Bilgin kentsel dönüşümün iki türlü uygulanış biçimi olduğunu ifade eder. “Tedrici yenilenme” ile yaşanan kademeli dönüşüm ile her şeyin birden “tek hamlede şekillenışı.”⁶⁴ Kentler dönemin koşullarına göre zorunlu olarak bu iki şekilleniş biçiminin hangisinin daha ağır bastığına göre değişip, dönüşmektedirler. Kentin “tedrici yenilenme” yanının terazide ağır çekmesi demek mevcut yapı stoklarının genel olarak korunup, yavaş ve kademeli değişim yönünde adımlar atılması anlamına gelir. “Tedrici yenilenme” kentlerin değişiminde esas olandır ve “tıpkı hücrenel yenileme gibi tek tek adımlarla ve kentli aktörlerin birbirinden bağımsız karar ve eylemleri sonucunda parça parça gerçekleşir.”⁶⁵ Bir sokakta tek bir apartmanın yıkılıp yeniden

⁶¹ Ülke Evrim Uysal, “Soylulaştırma Kuramlarının. İstanbul'da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği”, **Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını**, 2006, s.80.

⁶² Özden, **a.g.e.**, s.258.

⁶³ Keleş, **a.g.e.**

⁶⁴ İhsan Bilgin, “Kentsel Dönüşümün Doğası: Akış mı Zorlama mı?”, Tanıl Bora (haz.), **Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri** içinde, İstanbul: İletişim, 2013, s.11-48.

⁶⁵ Bilgin, **a.g.e.**, s.23.

yapılması, daha sonra. ilgili alt yapı çalışmalarının —yol, kaldırım, su, elektrik, internet sistemlerinin güçlendirilmesi gibi— yapılması gibi tekil eylemler “tedrici yenilenme”ye örnektir.

Terazinin öteki tarafında ise “tek hamlede şekillenmiş” biçimi yer almaktadır. Bu kentsel değişim biçiminde ise mevcut konut ve yapı stokunun çok büyük bir kısmının birden yıkımı, yeniden yapılması, kentsel dönüşüm meselelerinin gündeme gelmesi ile birden ve çok hızlı yaşanan değişim yer alır. İstanbul’da, özellikle AKP dönemiyle, ülke ekonomisinin inşaaata dayalı olarak büyümesi, kentin “tek hamlede şekillenmiş” modeline göre değişiminin başat sebebini oluşturur.

Kentlere yapılan her türlü müdahale ve dönüşüm biçimleri dönemin politikaları ile yakından ilişkilidir. AKP döneminde inşaaata dayalı büyüme ekonomi-politikası büyük şehirleri ve en çok da İstanbul’u etkilemiştir. İstanbul büyük parçalar halinde birden, çok kısa zaman içerisinde “tek hamlede şekillenmiş” projeleri ile gündeme gelmeye başlamıştır. Anadolu yakasında Fikirtepe gibi büyük kentsel dönüşüm alanı ilan edilen yerlerin yanında Bağdat Caddesi ve yakın çevresi gibi rant getirisi yüksek ancak kentsel dönüşüm alanı ilan edilmemiş yerlerde aynı anda yüz binlerce apartmanın kısa zamanda yıkılıp yapılması da kentin “tek hamlede şekillenmiş” ne örnektir. Burada kentsel dönüşüm ister “tek hamlede” ister “tedrici” şekillerde gerçekleşmiş olsun, bu biçimleri bilimsel olarak eleştirmedigimi sadece bu biçimlerin uygulamalarının çoğunun İstanbul ölçeğinde sorunlu gerçekleştiğini eklemek isterim.

2.4.2. Türkiye’de kentsel dönüşümün kısa tarihi

“Kentsel dönüşüm’de mesele kentsel yaşamın akıp giden seyrini kolaylaştırmak ile ona engel çıkarmak arasındaki ayırımdadır ki bu ayırım da zaten bazen ince bazen kaba bir hat üzerinde seyrederek.”⁶⁶

Türkiye, özellikle İstanbul, 2000’li yılların başından beri çok hızlı bir kentsel dönüşüm süreci yaşamakta olup, bütün bu dönüşüm süreci her kesimden insanın hayatını etkilemektedir.

Ataöv ve Osmay Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamalarının kısa bir tarihçesini yaparak üç bölüme ayırır. 1950-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrası olarak birbirinden farklılaşan üç dönemde tartışmıştır.⁶⁷ 1950-80 arasındaki dönem kırdan kente göçün

⁶⁶ Bilgin, **a.g.e.**, s.43.

⁶⁷ Ataöv ve Osmay, **a.g.e.**, s.61.

çok yoğun olması sonucu kent çevresindeki boş arazilerin ve kırsal alanlar kentsel alana dönüşmüştür. Konut ve alt yapı yetersizliğiyle birlikte hızlı bir gecekondulaşma yaşanmıştır bu dönemde. 1980 ve 2000 arasındaki dönem ise gecekondular ve kent merkezindeki eski konut alanları apartmanlaşmıştır. 1980’de Türkiye’nin dışa açılma politikası ile birlikte bu dönemde organize sanayi kent merkezinden çıkmış yerine finans ve hizmet sektörünün başı çektiği yeni iş merkezleri kurulmaya başlanmış, bu dönemde belediyelerin yetkileri artırılmıştır.

2000 sonrasındaki dönemin en önemli alamet-i farikası ise kentsel dönüşümün yasalarda yer almaya başlamasıdır (‘5366 sayılı Yıpranan Kent Dokularının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’, 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Yasası gibi⁶⁸). Bu dönemde kentsel dönüşüm projelerine meşruiyet sağlamak amacıyla özellikle 1999 depremi yasalarda ve söylemde oldukça sık yer alır. Zaten kentsel dönüşüm projelerinin kavram olarak gündeme gelmesi ilk defa 1999 depreminden sonra olmuştur ve bu projeler AKP yönetimince kentteki sosyoekonomik problemlerin çözümünde temel politika aracı olarak görülmüştür.”⁶⁹ Devletin inşaat sektörünü destekleyen politikaları bu dönemin en belirleyici özelliklerindedir. AKP’nin 2001 ekonomik krizinden inşaat sektörünü canlandırarak çıkmış olması da bunun bir göstergesidir.

Kentsel kamusal alanlarda büyük ölçekli müdahaleleri mümkün kılan bu yaptırımların arka planında ise hiç kuşkusuz benimsenen neoliberal politikalar yatmakta, İstanbul’u bir dünya kenti, küresel bir kent yapma arzusu yatmaktadır.⁷⁰

2000’li yıllarla birlikte, neoliberal kentleşme çalışmaları zengin bir literatür oluşturmuştur. Bütün bu çalışmaların kesişim noktası ise küresel kentlerde kentsel dönüşüm olgusunun neoliberalleşme ile olan ilişkileri sonucu kentin artık ekonomik büyümenin ve tüketimin ana sahnesi olacak şekilde düzenlenmesi⁷¹ olmuştur.

Bunu hazırlayan ekonomik arka planda ise Harvey’in bahsettiği “aşırı birikim (overaccumulation)” meselesi yatmakta.⁷² 1970 petrol krizi sonrası kapitalizmde

⁶⁸ Ataöv ve Osmay, **a.g.e.**, s.68

⁶⁹ Binnur Öktem, “İstanbul’da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekansal İz Düşümleri”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:44, Mart 2011, s.34.

⁷⁰ Çağlar Keyder ve Ayşe Öncü, “İstanbul Yol Ayrımında”, **İstanbul Dergisi**, no:7, 1993, s.28- 35.

⁷¹ Brenner ve Theodore, **a.g.e.**, s. 368.

⁷² David Harvey, “The urban process under capitalism: a framework for analysis”, Gary Bridge ve Sophie Watson(ed.), **The Blackwell City Reader** içinde, Sussex:Blackwell Edition, 2010, s. 33.

üretime aktarılmayan artı değerın aşırı birikime yol açması ve bu aşırı birikimin kentsel alana yönelmesi sonucu kentin metalaşması sürecine girilmiştir.⁷³ Kent alanları, dönüşüm projeleri ve kamu-özel sektörün büyük yatırımları sonucu yenilenmektedir. Kentin bizatihi piyasa değerinin temel aktörü olduğu bu süreç Brenner ve Theodor'un "neoliberalizmin kentleşmesi"⁷⁴ dediği şeye tekabül etmektedir. Bu süreçte kentsel alanın yeniden üretimi ile inşaat ve gayrimenkul sektörleri ekonomik büyümenin temel itici güçlerinden olmaktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri iki temel hedef gütmektedir: "bazı semtlerin fiziksel ve demografik anlamda iyileştirilmesi ve neoliberal yönetim rejiminin kurulması."⁷⁵ Yani kentliyi kapitalist piyasanın işleyişine teslim ederek, mekanın yeniden üretilmesinde söz hakkının "şehir hakkının"⁷⁶ elinden alınması ile işleyen bir süreç kastedilmektedir. Kentsel dönüşüm kentlinin yaşamına kaçınılmaz bir müdahaleyi içerir. Kentsel dönüşüm denildiğinde iktidarın bizzat gündelik hayatta gücünü gösterdiği ve milyonlarca kişinin yaşamını geri dönülmez bir biçimde değiştirdiği bir mücadele alanını anlamalıyız. Kentin fiziki ve sosyal yapısını değiştiren, yeni ekonomiler üreten ve dolayısıyla yeni kazanan ve kaybedenlerin yaratılmasını içeren sorunlu ve kapsamlı bir süreçtir kast edilen.

Sema Erder İstanbul'daki kentsel dönüşüm projelerini dört grupta toplar. Bunlardan ilki Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (GYO) aracılığıyla küresel fonların akışını sağlayan havaalanı, Kanal-İstanbul, üçüncü köprü veya AVM(li/siz) toplu konut projeleri gibi mega-projelerdir. İkincisi kentin tarihi merkezlerinde yer alan formel konut alanlarında yoksullaşmış mülk sahiplerinin veya İstanbullu eski gayrimüslimlerin terk ettikleri, mülkiyeti sorunlu, sahipsiz ya da çok malikli binaların olduğu merkezlerde yapılan dönüşüm projeleridir. Üçüncüsü ve bu tezin sahasını ilgilendiren proje tipi, kentin gecekondü bölgesiyle kentin tarihi merkezinin arasındaki çeperde yer alan orta sınıf mahallelerde gerçekleşen dönüşüm. Buraya üst ve üst-orta sınıfları da dahil edebilir çünkü nitelik olarak bu tip projeler ile örtüşmektedir. Bu

⁷³ Harvey'in aşırı birikim tezi ekonomi temellidir, ancak Batı dünyası dışına baktığımızda hem Batı sermayesinin hem de Asya'nın yerel sermayesinin, dragonların, inşaat sektörüyle yakın ilişkide olmasının, krediyle bina yapma politikasının yaygın olduğunu görülmektedir. Aşırı birikimin küresel ölçekte aynı zamanda bir politika olarak ekonomik büyüme ile olan ilişkisi karşımıza çıkmaktadır.

⁷⁴ Brenner ve Theodore, **a.g.e.**

⁷⁵ Özlem Ünsal ve Tuna Kuyucu. "Neoliberal Kent Rejimiyle Mücadele: Başbüyük ve Tarlabası'nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş", Deniz Göktürk, Levent Soysal ve İpek Türeli (haz.), **İstanbul Nereye? Küresel Kent, Kültür, Avrupa** içinde, İstanbul: Metis, 2011, s.88.

⁷⁶ Henri Lefebvre, **Şehir Hakkı**, İstanbul: Say Yayınları, 2016.

dönüşüm kat mülkiyeti yasasından sonra devam eden ancak Afet yasası ile hızlanan bir sürece tekabül etmektedir. Bu tip mahallelerde dönüşüm burada yaşayanların “kentsel dönüşüm fikrinden ürkmeleri nedeniyle gecikmeli olarak başlamış” ve eski konutlarını “değerlendirme olanağını fark etmeleri” ile hızlanmıştır. Dördüncü proje tipi ise mülkiyetin çok sorunlu olduğu gecekondularında devam eden dönüşüm projeleridir.⁷⁷

2.4.3. Kentsel dönüşümün kanunları

Kentsel dönüşüm kavramı yasalara ilk olarak 2004 yılında 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu ile girmiştir. İlk defa bu yasada “kentsel dönüşüm” adı bölgesel bir alanda (Kuzey Ankara) geçmiştir, ancak yıkıp yeniden yapma ve ıslahın dolaylı olarak yasallaşması ilk olarak 1966 yılında yayınlanan 775 sayılı Gecekondular Kanunu ile olmuştur. Bu kanun gecekondular alanlarının yıkılıp temizlenmesi ve yerlerine apartmanların yapılmasını mümkün kılmıştır. Daha sonra 1984 yılında 2981 sayılı İmar ve Gecekondular Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu’nda tarihi dokunun korunup yenilenmesi, gecekondular bölgelerinin dönüşümü ve afet bölgelerinde konut yapımına teşvik edilmesi maddeleri eklenerek gecekondular ıslahının yanında başka ıslah ve dönüşüm çalışmalarının yolu açılmıştır.

Ancak kentsel dönüşümün kapsamının ülke çapına genişletilmesi 2005 yılında çıkan 5366 Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile olmuştur. Bu kanunla İstanbul’daki Sulukule gibi 50 bin ve üzeri bir nüfusun yaşadığı köhnemiş sit alanlarının yenilenmesi amaçlanmıştır. Aynı sene içerisinde sadece sit alanlarını ve tarihi yapıları kapsayan bu kanundan sonra bütün binaları kapsayacak olan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile kentsel dönüşüm tüm Türkiye’de uygulanabilir olmuştur. Bu kanunda belediyelerin yetkileri artırılmış, 5 hektardan az olmayan her alan dönüşüm alanı olarak tanımlanabilmektedir.

Kentsel dönüşümün 2005 yılına kadar yasal bir altyapısı yoktu. 2005 yılında çıkan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile ülke çapında ilk kez uygulanacak kentsel dönüşümün

⁷⁷ Sema Erder, “Sonsöz: Yeni İstanbul Çalışmaları ve İstanbul’da Yapılan Yeni Çalışmalar”, Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay(haz.), **Yeni İstanbul Çalışmaları** içinde, İstanbul: Metis, 2014, s.382-383.

yasal altyapısı oluşturuldu. Belediye Kanunu'nun 73. Maddesinde yapılan değişikliğe göre belediyeler belediye meclisi kararıyla “deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir” denildi.⁷⁸ 73. maddede yapılan değişiklik belediyelerce uygulanmaya başlansa da, 5393 sayılı Belediye Kanununun “içinde “dönüştürme” doğrultusunda zorlayıcı araçların ve teşviklerin yetersizliği sebebiyle başarıya ulaşamamış, bazı pilot bölgelerde uygulanabilmiştir.”⁷⁹ Dolayısıyla 2005-2012 yılları arasında da dönüşen, yenilenen apartman sayısı oldukça az olmuştur. Bu durum her yerde olduğu gibi Bağdat Caddesi yakın çevresinde de geçerlidir.

Avukat İbrahim Bey dönüşüm çalışmalarının 2012 sonrası arttığını bunun da 6306 adlı kanundaki durumun değişmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir⁸⁰:

6306 adlı kanunun 2012 öncesindeki durumu neydi? Bir binanın yeniden yapılabilmesi için yapmanız gereken bir karar alınmasıydı. Bina çoğunluğu 4/5 'i bir karar aldıktan sonra 5'te 5 imzalaması gerekiyordu. 5'te 5'in imzası çok mümkün olmuyordu. Bu yüzden kanun 2/3 aldığı karar geçerli olacaktır diye güncellendi. Ve geriye kalan 1/3'ün hissesi satılabilir hale geldi.

2012 yılında çıkan 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ya da kentsel dönüşüm kanunu ile bütün yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilmiştir. Kentsel dönüşüm yasası, 5393 sayılı kanuna göre daha spesifikleşerek, riskli alan, riskli yapı ve rezerv yapı alanları kavramlarını (kanunun 2. maddesinde) getirmiştir. 6306 sayılı kanunun 2. maddesi “Riskli alan” kavramı, “Zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan, Bakanlık veya İdare tarafından Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının görüşü de alınarak belirlenen ve Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kararlaştırılan alanı” tanımlamaktadır. “Riskli yapı” kavramı ise, “Riskli alan içinde veya dışında olup ekonomik ömrünü tamamlamış olan ya da yıkılma veya ağır hasar görme riski taşıdığı ilmî ve teknik verilere dayanılarak tespit edilen yapıyı” belirtmektedir. Burada Fevzi Özlüer'in de belirttiği gibi sadece afet riski altında olmayan, ekonomik ömrünü tamamlayan yapıların da dönüşüm kapsamına alındığı,

⁷⁸ Belediye Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> , Erişim tarihi: 12.5.2014.

⁷⁹ Gürsel Öngören, **Kentsel Dönüşüm Hukuku**, İstanbul: Öngören Hukuk Yayınları, 2013, s.102.

⁸⁰ Görüşmecisi İbrahim Bey.

ekonomik ömürden kastın ne olduğunun (kriterlerin yazılmamış olması sebebiyle) ise muğlak kaldığını belirtmektedir.⁸¹

Rezerv yapı alanları ise yeni yerleşim alanları olarak, daha çok mülkü sorunlu yerlerde yapılanma sonrası ikamet edenlerin yerinden edilmeleri ile yerleşecekleri yeni yerleri kast etmektedir. Ancak Bağdat Caddesi ve civarında oturanların mülkiyet ve tapu sorunları (tapusuz olmaması) olmamasından dolayı bu madde değil risk ile ilgili maddeler bu çalışmayı kapsamaktadır.

2012 yılında çıkan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ya da diğer adıyla Kentsel Dönüşüm Yasası⁸² ile dönüşümün gerçekleşebilmesi kolaylaştırılmış ve cazip hale getirilmiştir.

6306 sayılı yasanın yapılacak iş ve eylemlere dair teşvik sağlamakta, çeşitli muafiyetler verilmektedir. “492 sayılı Harçlar Kanununun 38. Maddesi uyarınca alınan noter harçları, Harçlar Kanununun 57. Maddesi uyarınca alınan tapu ve kadastro harçları, 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 79., 80., 84., ve ek 1 maddesi uyarınca belediyelerce alınan harçlar, 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu uyarınca damga vergisi, 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu Uyarınca alınan veraset ve intikal vergisi, kurum ve kuruluşlarca döner sermaye ücreti altında alınan bütün ücretler, Belediye Gelirleri Kanununun 86., 87., 88., ve 97. Maddeleri ile 3194 sayılı İmar Kanununun 21. ve 23. Maddeleri uyarınca alınan her türlü ücret ve Otopark Yönetmeliği uyarınca alınanlar dahil olmak üzere belediye meclis kararı ile belirlenen ve alınan her türlü ücret, kullanılacak kredilerden dolayı lehe alınacak paralar sebebiyle 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu uyarınca alınması gereken banka ve vergileri alınmayacaktır. Riskli yapıyı yıkıp yeniden yapı yapma konusunda en teşvik edici durum, belediyeye verilen harçlardan muaf olması ile konut alanı 150 metre kare altındaki inşaatlarda KDV'nin %1 olmasıdır.⁸³

Ayrıca yıkım için kat maliklerinin 3/3 oranı yerine, 2/3 çoğunluğun evet kararı alması ile yıkımın gerçekleşebilmesi kolaylaştırılmıştır. Bütün bu teşvikler hem kat malikleri açısından hem de inşaat firmaları açısından dönüşümü çok daha çekici hale getirir. Dolayısıyla Bağdat Caddesi ve yakın çevresindeki dönüşüm esas olarak 2012 yılından itibaren gerçekleşmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır.

⁸¹ Fevzi Özlüer, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve Uygulama Sorunları, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=380&RecID=2972>, Erişim tarihi: 01.08.2016.

⁸² 6306 sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161027-2.htm>, Erişim tarihi: 21.11.2016.

⁸³ Sezen Tarakçı ve Ş. Şence Türk, “İstanbul’da Deprem Riskinin Azaltılması Gerekçesine Dayalı Kentsel Yenileme Uygulamaları”, **Sekizinci Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı**, İstanbul, 11-15 Mayıs, 2(1), s.1561-1562.

2.4.4. Kentsel dönüşümün uygulanma adımları

6306 sayılı Afet/ Kentsel Dönüşüm yasasına göre apartman maliklerinden herhangi biri ya da anlaşma durumunda bütün kat malikleri önce riskli bina testi için yani deprem risk raporu için gerekli başvuru evraklarını bağlı olduğu belediyeden temin eder. Deprem risk raporu için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Belediyeler ve İl Özel İdareleri veya Bakanlıkça lisanslandırılan kurumlar veya şirketlerden birine başvurulur.⁸⁴ Başvuru sürecinde masraflar başvuran malik/maliklere aittir. Riskli yapıların tespiti yapılırken, kolon ve kirişlerden alınan örnekler alınır. (Bu süreç karot testi olarak bilinir). Ancak kolon ve kirişlerden alınan örneklerin o binaya ait olduğunu belgeleyen bir kontrol mekanizmasının bulunmadığı da belirtilmelidir.⁸⁵

Bina için teknik rapor çıkartan, deprem risk raporunu hazırlayan lisanslı kuruluş bu raporu Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İl Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü'ne gönderir. Bina riskli raporu aldıysa 10 iş günü içinde müdürlük bunu Tapu Sicil Müdürlüğü'ne bildirir ve böylece binanın riski olması tapuya işlenmiş olur. Bakanlık tapuya risklidir şerhini düşer. Tapu Sicil Müdürlüğü kat maliklerine yapının riskli olduğunu belirten tebligat gönderir. Malikler de bu tebligatın ellerine geçmesinden itibaren 15 gün içinde itiraz edebilir. Yıkımın gerçekleşebilmesi için belediyelere dilekçe yazılır ve daha sonra binanın yıkımı için en az 60 gün tahliye süresi verilir. Ancak inşaatın ve yıkımın yapılabilmesi bütün bunlar kat maliklerinin 2/3 çoğunluğa ulaşır anlaşması, geri kalan hisselerin bölüşülerek toplamda 3/3 imza çoğunluğunun yakalanması gerekmektedir.

Riskli olduğu tespit edilen binada, 3'te 2 çoğunluk yıkım konusunda anlaşmış bina ortak karar protokolü hazırlanmış olur. Bu protokolü imzalamamış hak sahiplerinin payları kentsel dönüşüm müdürlüğüne iletilir. Geriye kalan 3'te 1 hissedar, hisselerini SPK lisanslı ekspertiz şirketinin belirlediği değer üzerinden diğer kat paydaşlarına açık artırma ile satmak zorunda kalmakta, diğer paydaşların hisseleri almaması durumunda ise bu payı devlet alarak, kamulaştırma yapılmaktadır. Ancak genelde inşaat firması

⁸⁴ Didem Yanlı, 6306 Sayılı Kanun Işığında Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına Genel Bakış, <https://www.linkedin.com/pulse/6306-sayili-kanun-i-%C5%9Fi%C4%9Finda-kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-genel-baki%C5%9F-didem-yanli>, Erişim tarihi: 01.08.2016.

⁸⁵ Dilara Şahin, "Kentsel Dönüşüm Sürecinde Meşrulaştırma ve Bağdat Caddesi'nin Yeniden İnşa Süreci", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Bilim Dalı, 2016, s. 33.

sahipleri kat sahibi olarak bu daireleri almaktadır. Daha sonra kat malikleri ve inşaat firmasının yaptığı sözleşmenin ve teknik şartnamenin noterde taraflarca onaylanır.

Yapı maliklerinden en az birinin yıkım ruhsatını almak üzere ilgili belediyenin Yapı Denetim Müdürlüğü'ne başvurur. Yıkım ruhsatı altı iş günü içerisinde çıkar. Bu aşamadan sonra kat malikleri 60 gün içerisinde yapılarını yıktırmak zorundalardır. Yapı Denetim Müdürlüğü yapının yıkılıp yıkılmadığını kontrol eder, yıkılmaması halinde en az 30 gün ek süre verir. Bu ek süre de tamamlandığında hala yıkılmamış yapıların elektrik, su ve doğal gazı kesilir. Yıkırma masrafları öncelikle dönüşüm projeleri özel hesabından karşılanarak, yıkım mahalli idarelerin de iştiraki ile mülki amirler tarafından bakanlıkça veya ilgili belediyenin Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü'nce yıkılır.⁸⁶

Tarakçı ve Türk riskli yapı sürecini şöyle bir tablo ile özetlemektedir⁸⁷:

Şekil 2.1: Riskli Yapı Süreci

Daha sonra yıkılan apartman için inşaat firması yeni binanın projesini hazırlayarak belediyeden inşaat ruhsatı alır. Bunu takiben bakanlıkla anlaşmalı bankalara kentsel dönüşüm kredisi için başvuruda bulunur ve kentsel dönüşüm kira yardımı için il altyapı ve kentsel dönüşüm müdürlüğüne başvuru yapılır. Binayı kat maliklerinin yapması durumunda ise malikler kendileri kira yardımı almak için belediyeye başvurur. Daha sonra müteahhit yeni binanın inşaatına başlar, inşaat bitiminde ise belediyeden iskan talebinde bulunur. İnşaat aşamalarında binanın şartlara, yönetmeliklere uygun olarak

⁸⁶ Kentsel Dönüşümüne Hazırlan, <http://kentseldonusumehazirlan.com/wp-content/uploads/rehber.pdf> s.66, Erişim tarihi: 25.11.2017.

⁸⁷ Tarakçı ve Türk , a.g.e., s.1560.

yapılmasının denetlenmesi sonucu, belediyenin kontrolü sonrasında kat malikleri iskanlı tapularına kavuşmuş olurlar. İskan alınmadığı takdirde ise yaptırımlar uygulanmakta, dairelerin satışında problemler yaşanmaktadır.

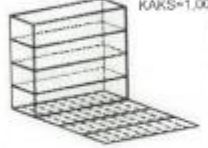

2.4.5. Kentsel dönüşümün Bağdat Caddesi'nde uygulanışı, planlar ve yasal düzenlemeler

Kentsel dönüşüm 6306 sayılı yasa ile gerçekleştirilmektedir. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yenilemeler parsel bazında tek bina ölçeğinde yapılmaktadır, ada bazında alansal ölçekte bir yenileme alanı değildir. Tek bina ölçeğinde yenileme, çoğunlukla imar planları ile verilen imar hakkına bağlı olarak varolan binanın yıkım ve yeni inşaat maliyetlerinin karşılanması durumunda gerçekleşmektedir.

2012 yılından itibaren hız kazanan Bağdat Caddesi ve yakın çevresindeki gerçekleşen kentsel dönüşüm 6306 sayılı yasa kapsamında tek bina ölçeğinde yenileme yapılmakta, burada emsal⁸⁸ 2.07, yükseklik ise serbest kalmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 12 Şubat 2016 tarihli meclis kararı ile bölgede yüksekliğin serbest olduğu alanlara 15 kat sınırı getirilmiştir. Dolayısıyla bu bölgede, günümüz 2018 tarihi itibarıyla, 15 kat üstü inşaatı tamamlanmış ya da inşaat halinde olan apartmanların hepsinin ruhsatı 2016 Şubat öncesi alınmıştır denilebilir. Bağdat Caddesi ise imar durumundan dolayı beş katı geçemez. Burada yüksek kata izin verilmemiş olsa da bu durum sadece Cadde üzerinde yer alan binalar için geçerli olmaktadır.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde olduğu gibi kentsel dönüşümün gerçekleşebilmesi imar planlarına ve emsale bağlıdır. Emsal aynı ise toplam inşaat alanı aynıdır, dolayısıyla yaşayacak nüfus aynıdır. Emsalin aynı kalması ancak farklı taban alan kat sayıları dolayısıyla, farklı yükseklikte ve hacimde farklı bir kütle ortaya çıkabilir ancak bu durum bizi yanıltmamalıdır çünkü burada yaşayacak nüfus her halükarda aynı kalacaktır. Aşağıda aynı emsal oranları ancak farklı taban kat sayıları ile ortaya çıkan farklı kütle örnekleri görülebilir.

⁸⁸ Kat Alanı Kat Sayısı (KAKS-Emsal): Yapının katlar alanı toplamının parsel alanına oranından elde edilen sayıdır.

TAKS=0,25 sabit KAKS Farklı	Bina Yüksekliği (3) sabit, TAKS ve KAKS farklı	KAKS=0,50 sabit TAKS Farklı
 TAKS=0,25 KAKS=1,50	 TAKS=0,50 KAKS=1,50	 TAKS=0,125 KAKS=0,50
 TAKS=0,25 KAKS=1,00	 TAKS=0,33 KAKS=0,99	
 TAKS=0,25 KAKS=0,75	 TAKS=0,25 KAKS=0,75	 TAKS=0,25 KAKS=0,50
 TAKS=0,25 KAKS=0,50	 TAKS=0,20 KAKS=0,60	
 TAKS=0,25 KAKS=0,25	 TAKS=0,12 KAKS=0,36	 TAKS=0,50 KAKS=0,50

Şekil 2.2: Aynı Emsal, Farklı Taban Alan Kat Sayısı İle Yapılmış Daire Örnekleri⁸⁹

Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne göre bir ilçenin uygulama imar planında emsal değerleri belirlenir.⁹⁰ O halde emsal değişikliği imar planlarının değişikliğini veya revizyonunu gerektirmektedir. Önce Kadıköy ilçesinin, Bağdat Caddesi ve yakın çevresini kapsayan imar planlarından bahsedelim:

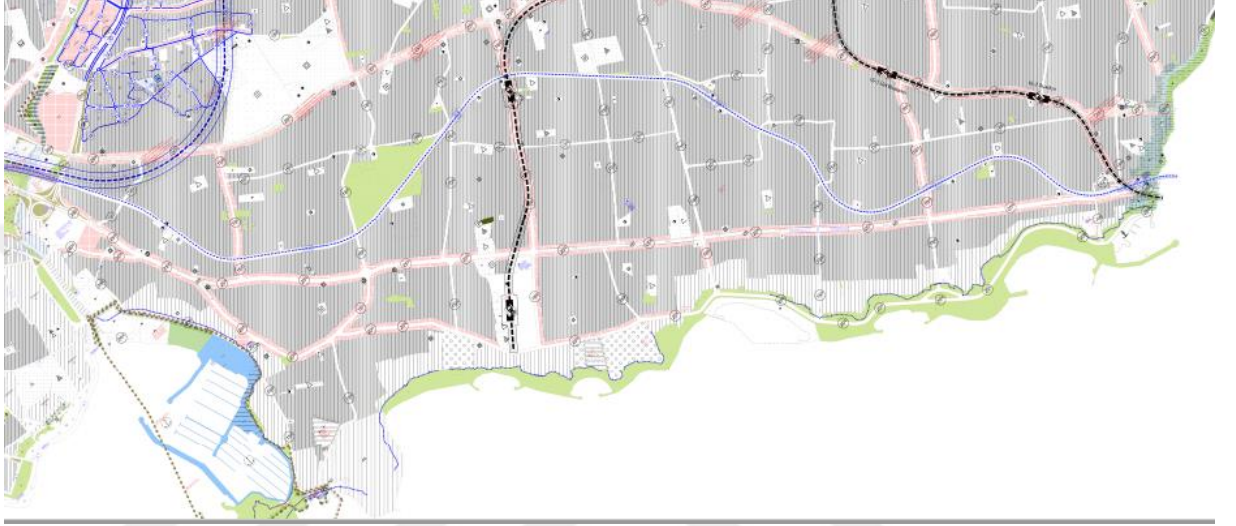
Bu bölgenin imar planları; 11.05.2006 onaylı 1/1000 ölçekli Kadıköy Merkez E-5 (D-100) Otoyolu Ara Bölgesi Uygulama İmar Planı ile 09.03.2005 onaylı 1/5000 ölçekli Kadıköy Merkez - E-5 (D-100) Otoyolu Ara Bölgesi Nazım İmar Planları⁹¹ dır. Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne göre:

⁸⁹ Melih Ersoy, **Kentsel Planlamada Standartlar**, İstanbul : Ninova, 2015, s.95.

⁹⁰ Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği,
<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.19788&MevzuatIliski=0&sourceXmISearch=MEKAN->, Erişim tarihi: 6.5.2016.

⁹¹ Şubat 2017-27 Nolu Meclis Kararı, <http://www.kadikoy.bel.tr/Duyurular/subat-2017-27-nolu-meclis-karari>, Erişim tarihi: 4.6.2017.

Nazım imar planı: Mevcut ise çevre düzeni planının genel ilke, hedef ve kararlarına uygun olarak, arazi parçalarının genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, çeşitli kentsel ve kırsal yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere, varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/5.000 ölçekte, büyükşehir belediyelerinde 1/5000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte, onaylı halihazır haritalar üzerine, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan plandır.⁹²

Şekil 2.3: 1/5000 ölçekli Kadıköy Merkez - E-5 (D-100) Otoyolu Ara Bölgesi Nazım İmar Planı⁹³

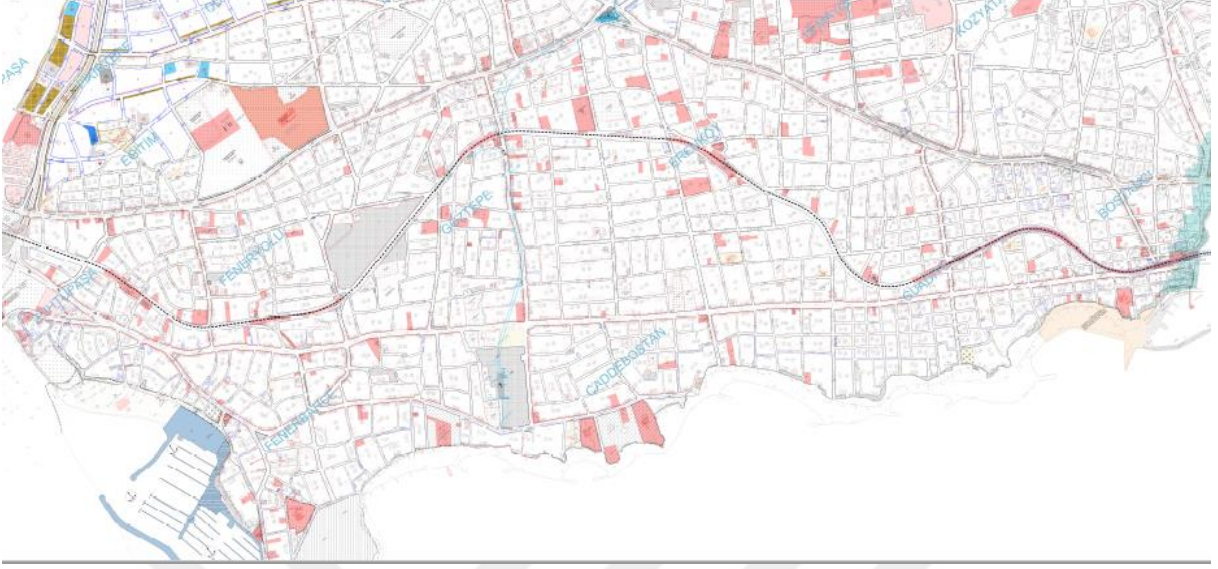
Uygulama imar planı ise;

Nazım imar planı ilke ve esaslarına uygun olarak yörenin koşulları ve planlama alanının genel özellikleri, yapının kullanım amacı ve ihtiyacı, erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ve çevreye etkisi dikkate alınarak; yapılaşmaya ilişkin yapı adaları, kullanımları, yapı nizamı, bina yüksekliği, taban alanı katsayısı, kat alanı kat sayısı veya emsal, yapı yaklaşma mesafesi, ön cephe hattı, ifraz hattı, kademe hattı, ada ayırım çizgisi, taşıt, yaya ve bisiklet yolları, ulaşım ilişkileri, parkları, meydanları, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, gerektiğinde; parsel büyüklükleri, parsel cephesi ve derinliği, arka cephe hattı, yol kotu ve bu kotun altındaki kat adedi, bağımsız bölüm sayısı gibi yapılaşma ve uygulamaya ilişkin kararları, uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren ve varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/1.000 ölçekte onaylı

⁹² Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.19788&MevzuatIliski=0&sourceXmISearch=MEKAN-> Erişim tarihi: 6.5.2016.

⁹³ Kaynak: Kadıköy Belediyesi.

halihazır haritalar üzerinde, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan planı ifade eder.⁹⁴

Şekil 2.4: 1/1000 ölçekli Kadıköy Merkez E-5 (D- 100) Otoyolu Ara Bölgesi Uygulama İmar Planı⁹⁵

Özetle; nazım imar planı bir ilçenin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, çeşitli kentsel ve kırsal yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, ulaşım sistemlerini gösterirken; uygulama imar planları ise emsal, bina yüksekliği, taban alanı katsayısı, kat sayısı, yaklaşma mesafesi, ön cephe hattı, ifraz hattı, gibi yapılaşmaya yönelik ölçütleri belirler.

Kadıköy Belediyesi yetkililerin aktardığı üzere bu planlar 2005 ve 2006 tarihlidir ve belirtilen emsal değeri 2,07'dir.

2018 Şubat'a kadar bölgenin imar planlarında herhangi bir revizyon veya değişiklik yapılmamış ve emsal artırılmamıştır. Tek bina ölçeğinde yenilemede imar planları revize edilmeden nasıl emsal artışı sağlanmaktadır?

Bu sorunun cevabı Haziran 2013 yılında ek bir değişiklik yapılan, kamuoyunda '2013 Haziran yüzde 25 Yönetmeliği' olarak tanınan Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği'nin 14. maddesinde yazılıdır. Bu yönetmeliğe göre katlar alanına;

Kanopiler, giriş saçakları, avlular, güneş, rüzgâr, yağmur ve kar etkisine karşı üstü örtülü bir veya birden fazla kenarı açık olan ve her bir bağımsız bölümle irtibatlı zemine oturan

⁹⁴ Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, a.g.e.

⁹⁵ Kadıköy Belediyesi.

teraslar, çatı terasları ve çatı bahçeleri, Temelden çatıya taşıyıcı sistemle doğrudan bağlı olmayan binaya bitişik veya ayırık bir veya birden fazla kenarı açık olan arkatlar, bahçe ve istinat duvarları, Kapıcı daireleri ve bahçivan evlerinin toplam 75 m²'si, bekçi odaları ve kontrol kulübelere toplam 9 m²'si, Sığınaklar ve ortak alan olarak ayrılan otoparklar, Asansör boşlukları, sahanlıklar, ışıklıklar, çöp, atık ve hava bacaları, tesisat galeri, shaft ve bacaları, Yapı inşaat alanının %3'ünü geçmeyen ortak alan veya binaya ait olan yalnızca tesisatın geçirildiği tesisat alanları, kazan dairesi, teshin merkezi, bina ve tesise ait arıtma tesisi, su sarnıcı, gri su toplama havuzu, yakıt ve su depoları ile silolar, trafolar, jeneratör, kojenerasyon ünitesi, eşanjör ve hidrofor bölümleri, Bütün cepheleri tamamen toprağın altında kalan katlarda yer alan ve tek başına bağımsız bölüm oluşturmayan veya bir bağımsız bölümün eklentisi veya parçası olmayan; ortak alan veya binaya ait jimnastik salonu, oyun ve hobi odaları, yüzme havuzu, sauna gibi sosyal tesis ve spor birimleri, bütün cepheleri tamamen toprağın altında kalan bodrum katlar ile kısmen açıkta kalan bodrum katlarının en altındaki tavan döşeme kotu yol kotunun altında olan ve yola cephesi bulunmayan bodrum katında yer alan ve tek başına bağımsız bölüm oluşturmayan; yapı inşaat alanının %5'ini aşmayan ortak alan depolar, konut kullanımlı bağımsız bölümün bağımsız bölüm bürüt alanının %20'sini, ticari kullanımlı bağımsız bölümün bağımsız bölüm bürüt alanını aşmayan depo amaçlı eklentiler, üstü sökülür-takılır hafif malzeme ile kenarları rüzgar kesici cam panellerle kapatılmış olsa dahi açık oturma yerleri, çocuk oyun alanları, en az bir tarafı açık; sundurmalar, açık büfeler, açık yüzme havuzları, atlama kuleleri, pergolalar ve kameriyeler, mescit, ticari amaç içermeyen kreş ve çocuk bakım ünitelerinin, toplam yapı inşaat alanının %5'ini aşmamak koşuluyla 750 m²'yi geçmeyen kısımları, bulunduğu katın alanının toplam %25'ini geçmemek koşuluyla; sökülür-takılır-katlanır cam panellerle kapatılmış olanlar dahil olmak üzere balkonlar, açık çıkmalar ile kat bahçe ve terasları, yangın merdiveni, yangın güvenlik holü, diğer açık veya kapalı merdiven evlerinin 20 m²'si, dahil edilmez.⁹⁶

Bu yönetmelik 2017 de revize edilmiş, emsal harici alanlar madde 22 de sayılmış, ve beşinci maddede emsal harici alanlar ile ilgili şu ifade yer almaktadır: “22. maddeyle veya ilgili idarelerin imar yönetmelikleri ile getirilebilecek emsal harici tüm alanların toplamı; parselin toplam emsale esas alanının %30'unu aşamaz.”⁹⁷

Dolayısıyla, Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde emsal harici alanları kullanılarak inşaat yoğunluğu artırılmaktadır. 2017 yılında bu %5 artırılmıştır. Bununla birlikte kentsel dönüşümle beraber bir nüfus artışı öngörülmektedir. İmar planlarının aynı kalması yeni gelen, artacak nüfus için gerekli, taşıt, yaya, bisiklet yolları, ulaşım ağları, parkları, meydanları, okulları, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarının eklenmemiş

⁹⁶ Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130601-2.htm>, Erişim tarihi: 1.7.2017.

⁹⁷ Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170703-8.htm> Erişim tarihi: 10.8.2017.

olması demektir. Dolayısıyla bu bölgeye gelen asgari %25 oranındaki yeni nüfus için yeterli donatıların olmaması önümüzdeki yıllarda gündelik hayatı zora sokacak birçok kentsel, sosyal ve teknik altyapısal sorunu da beraberinde getirecektir. Bu da yaşam kalitesinin düşmesi anlamına gelmektedir.

Oysa ilgili yasal mevzuata göre artan nüfus artışı için gerekli sosyal ve teknik donatı alanlarının ayrılması temel bir planlama ilkesidir. Nitekim Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin 26. Maddesine göre 5. Fıkrasının a bendinde görüldüğü gibi:

İmar planında verilmiş olan inşaat emsalinin, kat adedinin, ifraz şartlarının değiştirilmesi sonucu nüfus yoğunluğunun artırılmasına dair imar planı değişikliklerinde: a) Artan nüfusun ihtiyacı olan sosyal ve teknik altyapı alanları standartlara uygun olarak plan değişikliğine konu alana hizmet vermek üzere ayrılır.⁹⁸

Plan revizyonu veya değişikliği yapılmadan, yönetmelikteki boşluklardan faydalanarak nüfusu artırmak, böylece gerekli sosyal ve teknik donatı alanlarını planlamamak sorunlu bir durumdur.

⁹⁸ Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği, **a.g.e.**

3. BAĞDAT CADDESİ VE YAKIN ÇEVRESİ ÖZELLİKLERİ

3.1. Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresinin Konumu

Bağdat Caddesi ve yakın çevresi İstanbul'un Anadolu Yakası'nda Kadıköy İlçesinde yer almaktadır. Kadıköy ilçesi; kuzeyinde Üsküdar, Ümraniye, Ataşehir; doğusunda Maltepe ilçesi; güney kısmında ise Marmara Denizi bulunan 2017 yılı itibariyle İstanbul nüfusunun %3'ünün yaşadığı, İstanbul'un en kalabalık 13. semtidir.⁹⁹

Şekil 3.1: Kadıköy'ün İstanbul İçindeki Konumu¹⁰⁰

Bağdat Caddesi günümüzde Bostancı Tren İstasyonu ve Bostancı - Kadıköy dolmuş durakları önünden başlayarak Fenerbahçe Stadı'nın ilerisine kadar uzanmaktadır. Üzerinde Bostancı, Suadiye, Şaşkınbakkal, Erenköy, Caddebostan, Göztepe, Feneryolu, Fenerbahçe semtleri bulunan, tek yönlü araç trafiği olan İstanbul'un en önemli, en uzun ve en eski caddelerindendir.

⁹⁹ Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 , Erişim tarihi: 14.9.2017.

¹⁰⁰ İstanbul'un ilçeleri ve semtleri, <http://gungorekinci.blogspot.com.tr/2010/04/canim-istanbul.html>, Erişim tarihi: 15.9.2017.

Aşağıdaki haritada kırmızı hat boyunca ilerleyen Bağdat Caddesi'nin toplam uzunluğu 5.5 km'dir.

Şekil 3.2: Bağdat Caddesi ve Çevresindeki Semtler¹⁰¹

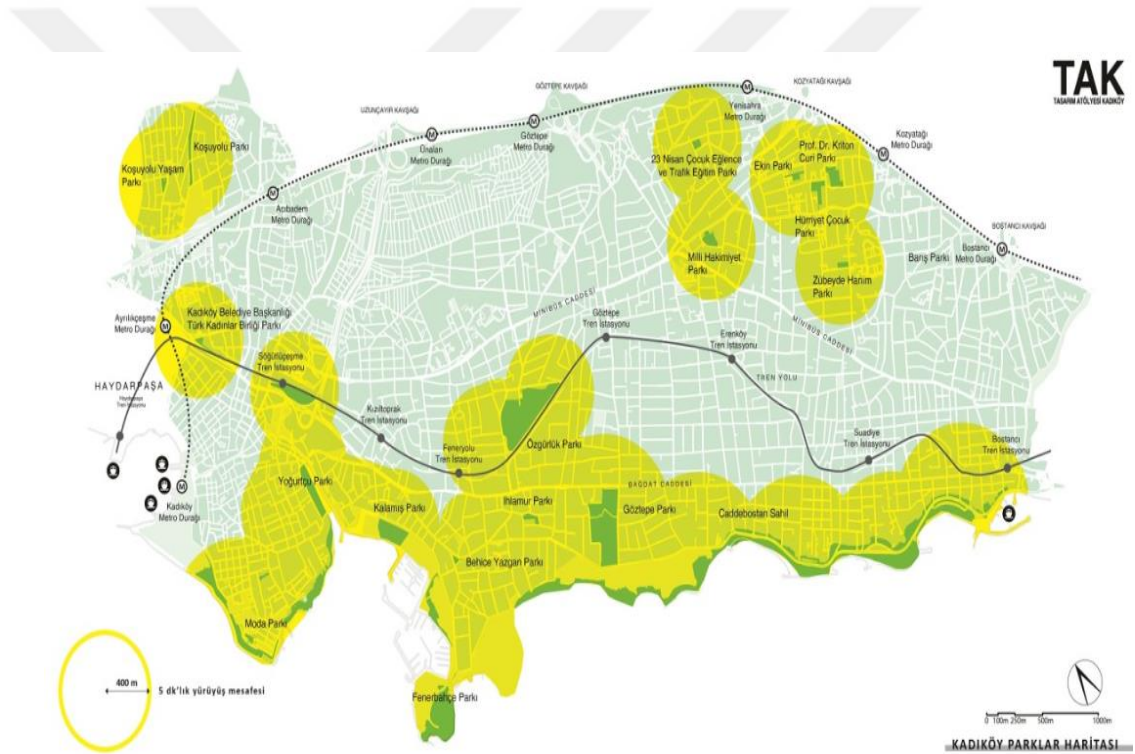
Bağdat Caddesi ve yakın çevresi hem şehir içi hem de şehirler-arası ulaşım akslarının kesişiminde bulunmaktadır. Bağdat Caddesi kuzeyinden öncelikle Haydarpaşa - Gebze banliyö tren yolu geçmektedir. Daha sonra ise Kadıköy - Pendik hattı ya da Minibüs Caddesi olarak bilinen Şemsettin Günaltay Caddesi gelmekte, bu caddenin biraz daha kuzeyi ise Haydarpaşa - Gebze Ekspres Yolu ya da bilinen adı ile E-5 yer almaktadır.

Bağdat Caddesi'nin kıyı kesiminde ise tek yönlü Kadıköy - Tuzla sahil yolu yer almaktadır. Kıyı şeridinde deniz ulaşımının da etkin olduğu görülmektedir. Bostancı

¹⁰¹ Kadıköy-Emlak-Piyasası-Satılık-Kiralık-Semtler, <https://goktugbeser.com/wp-content/uploads/2017/06/Kad%C4%B1k%C3%B6y-Emlak-Piyasası-C4%B1-Sat%C4%B1k-Kiral%C4%B1k-Semtler.jpg>, Erişim tarihi 15.9.2017.

vapur iskelesi ve Bostancı deniz otobüsü iskelesi toplu ulaşım açısından Kalamış ve Fenerbahçe yat limanları ise bireysel ulaşım açısından önemli duraklar olmaktadır.

Bu bölge aynı zamanda parkların da yoğun olarak bulunduğu bir alandır. Tasarım Atölyesi Kadıköy'ün hazırladığı Kadıköy Parkları Haritası'nda da görüleceği üzere, bu tezin çalışma sahası olan Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde Bostancı - Kızıltoprak arasında kalan yerleşim yerinde birçok park yer almaktadır. Bu çevrede Kalamış Parkı, Fenerbahçe Parkı, Behice Yazgan Parkı, İhlamur Parkı, Özgürlük Parkı, Göztepe Parkı olmak üzere toplam 6 park yer almaktadır. Ayrıca, kabaca Göztepe'den başlayıp Bostancı'ya kadar uzanan, Bağdat Caddesi'nin güneyinde yer alan sahil yolu ve deniz arasında boydan boya yeşil alan ve parklar bulunmaktadır.

Şekil 3.3: Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresindeki Parklar¹⁰²

Bağdat Caddesi yakın çevresinde gündelik yaşamın önemli bir parçası olan birçok pazar kurulmaktadır. Göztepe ve Erenköy pazarları, başta meyve - sebze ve giyim olmak üzere, mahalle sakinlerinin ihtiyaçlarının karşılandığı aynı zamanda önemli birer sosyalleşme mekanı olarak öne çıkmaktadır.

¹⁰² “Kadıköy Parkları ve Pazarlarıyla Güzel”, *Gazete Kadıköy*, <http://www.gazetekadikoy.com.tr/genel/kadikoy-parklari-ve-pazarlariyla-guzel-h4505.html> Erişim tarihi: 16.9.2017

3.2. Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresi Kısa Tarihi

Bağdat Caddesi'nin tarihinin Bizans dönemine kadar gittiği tahmin edilmektedir ancak Osmanlı İmparatorluğu döneminde caddeye dair izler ve caddenin güzergahı hakkında somut veriler ortaya çıkmıştır. Bu veriler arasında Bağdat Caddesi üzerinde farklı tarihlerde yapılan Selamiçeşmesi, Caddebostan'da Çukurçeşme, Suadiye'de İstanbul'un en eski çeşmelerinden 1550 tarihli çeşme gibi çeşmeler, Erenköy Galip Paşa Cami, Kızıltoprak Zühdi Paşa Cami gibi camiler, Selamiçeşme'de 1780 tarihli Namazgah ve Kızıltoprak yönüne doğru olan Taşköprü gibi köprüler sayılabilir.¹⁰³

Bağdat Caddesi kabaca 1850'lere kadar iki tarafı da ekili ve boş arazilerle çevrili idi ve bu tarihlere kadar Osmanlı ordusunun Doğu'ya yaptığı seferlerin ana yolculuk güzergahlarından biri olarak kullanılıyordu.

1857 yılında buharlı gemi seferlerinin başlaması ile 1870'te Haydarpaşa - Pendik banliyö tren seferlerinin başlaması üzerine öncelikle caddenin kuzey tarafında yer alan istasyonlar etrafında olmak üzere yavaş yavaş konut ve ticari alanlar belirmiş, mahalleler meydana gelmeye başlamıştır.¹⁰⁴ Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde özellikle Osmanlı İmparatorluğu paşaları ve devlet erkani, üst düzey bürokratlar bu bölgede arazi satın alarak ahşap köşkler inşa etmişlerdir. 1868'de yabancılara mülk satışının yolu açılmış, Levantenler ve gayrimüslim üst düzey bürokratlar, devlet erkani ve tüccarlar, Bağdat Caddesi yakın çevresinde birçok arazi ve konut satın almıştır.¹⁰⁵

Üst düzey bürokratlar, gayrimüslimler, paşalar sahil kesimlerinde geniş bahçeli yazlık ahşap köşkler, büyük yalılar inşa ederek bu bölgeyi önce daha çok sayfiye yeri olarak kullanmışlardır, ancak Buharlı vapur seferleri ve özellikle Haydarpaşa - Pendik banliyö tren seferleri ve Kadıköy'de 19. Yüzyılın sonlarına doğru özellikle başta istasyon civarlarında olmak üzere bu bölgede yerleşimler artmıştır.¹⁰⁶

¹⁰³ Halu Zeynep Yazıcıoğlu, "Kentsel Mekan Olarak Caddelerin Mekansal Karakterinin Yürünebilirlik Bağlamında İrdelenmesi, Bağdat Caddesi Örneği", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010, s. 288.

¹⁰⁴ Bahar Bayhan, "Kentsel Dönüşüm Arifesinde Bağdat Caddesi'ne Yolculuk", *Arkitera* <http://www.arkitera.com/haber/11069/kentsel-donusum-arifesinde-bagdat-caddesine-yolculuk> Erişim tarihi: 23.10.2017.

¹⁰⁵ M. Rıfat Akbulut, "Kentsel Tarih Araştırmalarında Bilgi Teknolojilerinin Kullanımıyla Yeni BirYöntem Geliştirilmesi(Kentsel Dönüşümde Kaos Kuramı ve Kadıköy-İstanbul Örneği)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2004.

¹⁰⁶ Y. Erkan Kösebay ve Zeynep Ahunbay, "Anadolu Demiryolu Mirası ve Korunması", **İTÜ Dergisi/a**, Cilt 7, Sayı 2, Eylül 2008, s.14-25

II. Abdülhamit döneminde (1876 - 1909) yapılan, kentsel alanların imar durumundaki düzenlemeleri içeren Ebniye Kanunları (1882) Bağdat Caddesi ve yakın çevresinin arazi ve yapılaşmayı büyük ölçüde etkilemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarına göre Ebniye Kanunu belediye teşkilatı olan yerlerde, alt yapılar ve yolların düzenlenmesi ve imar, inşaat ve yapılaşma belirli esaslara bağlanmıştır.¹⁰⁷ Bu yasa ile yapılacak yeni yapıların kagir olma zorunluluğu getirilerek, bitişik nizam konutlarda ahşap ev yasaklanmış, ahşap evlerin sadece şehir merkezleri dışında büyük bahçe içinde müstakil olması koşuluyla izin verilmiş ve büyük bir arazi içine bu şekilde bir köşk veya yalılar inşa edilecekse, ya da bir dönemden büyük arazilerin satışı ve kullanımı padişah izni olmadan imara açılabilmiştir.

Böylece büyük araziler planlı bir şekilde bölünerek, parselasyon gerçekleştirilmiş, kamusal alanlar ve konut alanları belirlenerek yerleşim alanları oluşmaya başlanmıştır. Bu kanunla büyük bir imar serbestisi getirilmiş olmaktadır ve Bağdat Caddesi yakın çevresinde mahallelerin, konut dokularının oluşumu ve artışı mümkün olmuştur.

1930'lu yıllarda Suadiye ve Caddebostan Plajının açılması, caddenin asfalt ile kaplanması, tramvay hattının açılması gibi etkenler Bağdat Caddesi ve çevresini canlandırmıştır.

Özellikle 1930'lu yıllarda Bağdat Caddesi'ne asfalt dökülmesi aslında günümüzde Bağdat Caddesi'nden bahsedilirken “caddeye çıkmak”, “piyasa yapmak”, “piyasaya çıkmak” gibi deyişlerin gündelik dilde kullanılmasına yol açan gelişme olmuştur denilebilir; çünkü yolun asfaltlanması ile o dönemde Bağdat Caddesi'nin bir boş vakit geçirme, yürüme ve gezinti yolu olarak kullanılmasının önü açılmış olur. 1930'lu yıllarda asfalt dökülen Bağdat Caddesi'nde gezinti yapmak için kullanılan deyişin “asfalta çıkmak”¹⁰⁸ olması caddelerin gelişiminin, kullanımının popülerleşmesinin bayındırlık ve ulaşım gibi alt yapı hizmetleri ile gerçekleştiğinin önemli bir göstergesi olmaktadır.

Bağdat Caddesi ulaşım ve bayındırlık gelişimi açısından tarihsel olarak hızlı bir gelişme göstermiştir demek yanlış olmaz. 1910'larda iki arabalık bir toprak yol, 1930'lardan sonra asfalt dökümü, 1940'larda caddenin tramvay hattı ile aynı kota

¹⁰⁷ TBMM Tutanağı,
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c037/b018/tbmm200370180097.pdf> ,
Erişim tarihi: 18.1.2018.

¹⁰⁸ Adnan Giz, **Bir Zamanlar Kadıköy**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

getirilmesi ve genişletilmesi, 1950'lerin Menderes dönemindeki şehir düzenlemeleri (bu düzenlemeler daha çok Avrupa yakasını etkilemişse de Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde de etkileri olmuştur, bunun sonunda tramvay yolu kapatılmış, cadde genişletme işlemi yapılmıştır, akabinde caddeye çift taraflı olmak üzere ulu çınarlar dikilmiştir) 1985 sonrasında sahil dolgusu ve sahil yolunun Kadıköy'den Bostancı'ya tek şerit gidiş olarak düzenlenip açılması ile Bağdat Caddesi'nin 2000'li yılların başındaki görünümüne kavuşur.¹⁰⁹

Sahilin doldurulması ve sahil yolunun açılması Bağdat Caddesi'nin bugünkü hali ile bir yeme - içme - alışveriş ve ticari işlevlerine kavuşmasını hızlandırmıştır. 1985'li yıllara kadar sahil tarafı plajları, gazinoları, açık hava sinemaları ile oldukça popüler bir sosyalleşme alanı iken sahil yolunun açılması ve doldurulması ile bu durum değişir. Sahil tarafının popülerliği Bağdat Caddesi'ne kayar. 1990'lı yıllara kadar genellikle konut alanı olarak kullanılan Cadde'de restoranlar, cafeler, mağazalar yavaş yavaş açılmaya başlanır, Cadde önemli bir ticaret alanına dönüşmeye başlar.

Bağdat Caddesi'nin gelişimine tarihsel olarak yön veren en temel olgu dolayısıyla ulaşım olmaktadır. İstanbullaşmak kitabında Atilla Yücel caddeler ve ulaşım arasındaki nedenselliğe dikkat çeker ve Bağdat Caddesi'nde ulaşım tarihini kabaca şöyle özetler:

Caddelerin varoluş nedeni ulaşımıdır. Bağdat Caddesi'nde ulaşım, yüzyıl başında atlı arabayla sağlanırdı. Atlı araba cadde üzerinde ve çevresindeki semtlerde varlığını 60'lı yıllara dek sürdürmüştür: Sahille, iskelelerle iç kesim arasında, istasyonlarla evler arasında, yazın evle plaj ve gazinolar, kışın evle okul ve pazar yerleri arasında, bir zamanlar köşkerlerle mesire yerleri arasında. 1930'larda ilk otobüs, 1935'te rayların döşenmesiyle tramvay, vapur ve trenin yanı sıra cadde üzerinde toplu taşıma katılır ve atlı araba daha çok bu üç ana taşıyıcı hatta dik yönde devinen bir kısa mesafe aracına dönüşür, yerini giderek motorlu araca bırakmak üzere... 80'li yıllarda Bostancı dışındaki ara iskeleler kaldırılır, tren giderek hat boyu kuzeyindeki semtlere ve Bostancı'nın doğusuna hizmet veren bir ulaşım aracı olur. Sahil yolunun açılmasıyla birlikte tek yönlü bir arter haline gelen Bağdat Caddesi, artık yirmi dört saat boyunca akışkanlığa sahiptir.¹¹⁰

¹⁰⁹ Atilla Yücel, "Bağdat Caddesi", Pelin Derviş, Bülent Tanju ve Uğur Tanyeli (haz.), **İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar**, İstanbul: Garanti Galerî Yayınları, 2009, s.39-44.

¹¹⁰ Yücel, **a.g.e.**, s.39-40.

3.3. Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresinde Konut Dönüşümü Tarihi

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde ilk yerleşimler öncelikle üst düzey bürokratların, Osmanlı imparatorluğu devleti erkanının, ticaret erbabının, daha sonra gayrimüslimler ve Levantenlerin yaptırdıkları ahşap köşkler ve yalılar olmuştur. 1800'lü yıllarla birlikte inşa edilen genellikle ahşap köşklerin hakim olduğu bu konut dokusu kabaca 1930'lu yılların ortalarına kadar sürmüştür.

Şekil 3.4: Feneryolu'nda Ahşap Köşk¹¹¹

Tarihte “Yüz ellilikler”¹¹² olarak bilinen grubun ülkeden sürülmesi, ekonomik veya politik göçler, sürgünler gibi nedenlerden dolayı bölgenin hakim dokusunu oluşturan üst gelir grubunun sahip olduğu büyük bahçeler içinde yer alan ahşap köşkleri terk

¹¹¹ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

¹¹² Yüz Ellilikler; Türk Kurtuluş Savaşı sonrası düşman işbirlikçisi olarak görülen ve Türkiye'den sürgün edilen, hepsi üst düzey makamlarda yer alan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına verilen isimdir.

edilmiş ya da ekonomik açıdan idare edilemez dolayısıyla kullanılmaz hale gelmiş olup; 1930'lardan itibaren bu arazilerin daha küçük parsellere bölünerek orta gelir grubunun kullanımına geçmeye başlamasıyla ahşap köşkler yıkılmaya ya da bahçelerine yeni yapılar yapılmaya başlanarak atıl hale getirilir.¹¹³

1935'ten sonra Bağdat Caddesi'nin iki yanında bulunan araziler ve cadde çevresindeki bahçeli ahşap köşkler daha küçük parsellere bölünerek, bu bölgelerde genellikle iki katlı olmak üzere betonarme bahçeli küçük villalar inşa edilmiştir.¹¹⁴ Ebniye Kanunlarına göre ahşap konutlara izin verilmemiş olup müstakil betonarme evler inşa edilmiştir.

Şekil 3.5: Şaşkınbakkal'da Müstakil Betonarme Villa ¹¹⁵

¹¹³ Burcu Arıkan, "Kentsel mekanın değişimi ve konut dokusunda katmanlaşma: Feneryolu Mahallesi örneği / Transformation of the urban space and stratification in the housing stock: The case of Feneryolu Neighborhood, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 2013, s.72-80.

¹¹⁴ Halu, **a.g.e.**, s. 298.

¹¹⁵ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

1950'lere gelindiğinde. 1950'lerle birlikte köyden kente göç hızlanmış olup Türkiye hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Dönemin başbakanı Adnan Menderes liderliğinde yapılan genel olarak adına Menderes operasyonları denen çeşitli imar çalışmaları İstanbul'u büyük ölçüde etkilemiş ve değiştirmiştir. Bu değişim ve imar uygulamaları Bağdat Caddesi ve yakın çevresini de etkilemiştir. Bu döneme kadar Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde genel konut dokusu müstakil bahçeli çift katlı betonarme evleri ve geriye kalan ahşap köşklerdir. Bu doku 1952-1954 yılları arasında yapılan Kadıköy ilçesinin genel planlaması ile değişmeye başlamıştır. Bu planlama ve imar değişikliği ile Bağdat Caddesi ve çevresinde 3 katlı 9.50 kotunda yapılara izin verilmiştir.¹¹⁶

1965 yılında çıkarılan 1965 Kat Mülkiyeti Kanunu İstanbul ve Türkiye genelinde kentleşmede bir dönüm noktası olarak ele alınmış, çok katlı apartmanlaşma sürecini başlatmıştır¹¹⁷. Karadenizli müteahhitlerin piyasaya girişi, yıkma, yapma, satma kısaca Yapsatçılık olarak adlandırılan kat karşılığı konut yapma inşa biçimi böylece başlamış olur. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde köşkların ve giderek müstakil betonarme villaların yerini Yap-Sat yöntemiyle gerçekleşen hızlı bir apartmanlaşma dönemi başlar.

Bu yöntemle Bağdat Caddesi mahallelerinde 1965 yılıyla birlikte zemin kat artı üç kattan oluşan toplam dört katlı apartmanlar inşa edilmiştir. Bu apartmanlaşma süreci daha önce 1950'lerde inşa edilen 3 katlı apartmanlardan farklıdır, çünkü bu apartmanlar müteahhitlere kat karşılığı verilmiş olup, eski evlerinde oturan maliklerin dışında müteahhidin sattığı dairelerle birlikte mahalleye yeni gelenlerin olduğu bir süreçtir.

Burcu Arıkan "Kentsel mekanın değişimi ve konut dokusunda katmanlaşma: Feneryolu Mahallesi Örneği" adlı yüksek lisans tezinde¹¹⁸ Feneryolu mahallesi'ndeki apartmanlaşma sürecini ele alır. Bağdat Caddesi yakın çevresindeki mahallelerden birini oluşturan Feneryolu mahallesinde farklı dönemlerde yapılan apartmanların

¹¹⁶ M. Rıfat Akbulut, "Kadıköy"; **İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 4., İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı T.C. Kültür Bakanlığı, 1994, s.329-339.

¹¹⁷ Özcan Altaban, "Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi", **75 Yılda Değişen Kentve Mimarlık** içinde, İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1998, s. 41-64.

¹¹⁸ Arıkan, **a.g.e.**

detaylı bir dönemselleştirmesini¹¹⁹ yapar. Arıkan 1950’li yıllarda yapılan apartmanları dikkate almadan apartmanlaşma sürecini 1964 ile başlatır. Arıkan Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde apartmanlaşma sürecini dört alt bölüme ayırır:

1. Birinci Nesil: 4 katlı erken apartmanlaşma dönemi (1964-1973)
2. İkinci Nesil: 4- 8 katlı ikinci dönem apartmanlar dönemi (1973-1985)
3. Üçüncü Nesil: Yüksek katlı apartmanlar dönemi (1985-2000’ler)
4. Dördüncü Nesil: Son dönem “parsel ölçeğinde kapalı yerleşke” tipi apartmanlar (2000’lerden günümüze)

1950’lerde az sayıda yapılan 3 katlı apartmanları genellikle aile bireylerinin, ya da geniş aileye mensup kişilerin yaşaması ve Yap-Sat yöntemiyle inşa edilmemesi sebebiyle göz ardı edersek Arıkan’ın Feneryolu’ndaki konutlar için yaptığı bu dönemselleştirmeyi, Bağdat Caddesi yakın çevresinde yer alan diğer mahalleler için de geçerli olacak şekilde baz alarak bu tarihlerde yapılan apartmanların özelliklerini tanımlamaya ve göstermeye çalışabiliriz.

3.3.1. Birinci nesil: 4 katlı erken apartmanlaşma dönemi (1964 - 1973)

Bu dönemde 1965 Kat Mülkiyeti Yasası’nın getirdiği imkanlarla Bağdat Caddesi yakın çevresindeki mahallelerin 1964 senesi öncesi yapılan hakim genel konut dokusu olan bir - iki katlı müstakil evler ve az sayıda yapılan üç katlı apartmanlar yıkılarak yerlerine dört katlı apartmanlar yapılmıştır. Büyük açık balkonlar ve apartman giriş ve arka tarafındaki büyük bahçeler bu dönemde yapılan apartmanların öne çıkan ortak özelliğidir. Aşağıdaki fotoğraftaki apartman bu dönemin örneklerinden biridir.

¹¹⁹ Arıkan, **a.g.e.**, s.87.

Şekil 3.6: Feneryolu'nda Birinci Nesil 4 Katlı Apartman Örneği¹²⁰

3.3.2. İkinci nesil: 4 - 8 katlı ikinci dönem apartmanlar dönemi (1973 – 1985)

Bu dönemde yaşanan iki önemli gelişme konut yapımını etkilemiştir. Birincisi 1972 yılında hazırlanan 1/5.000 ölçekli Bostancı-Erenköy Bölgeleme İmar Planı ile Kızıltoprak-Bostancı arasında ve çevresinde yer alan konutlarda emsalin 1.8'e çıkartılarak artırılarak yapı yoğunluğunun artırılması, örneğin Bağdat Caddesi üzerindeki yapıların 5 katlı 15.50 metre kotunda yapılması – ki günümüzde (2018 tarihinde bile) Bağdat Caddesi üzerinde imar izni 5 kattır ve ikinci önemli gelişme ise yine bu yapı yoğunluğunu ve buradaki nüfusun artmasına sebep olan 1973 yılında inşası tamamlanan Boğaz Köprüsü ve çevre yolunun açılmasıdır.¹²¹

Bu dönemde yapılan apartmanlar daha önceki dönemlerde yapılan müstakil ve çoğunluğu dört katlı birinci nesil apartmanlardan oluşan konut stokunun rant sebebiyle yıkılarak yerlerine çoğunluğu daha yüksek katlı apartmanların yapılmasıyla

¹²⁰ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

¹²¹ Rifat Akbulut, a.g.e.

oluşmuştur. Yeni yapılan bu apartmanların zemin katlarında ticari işlevli bakkal, yufkacı, yumurtacı, berber gibi dükkanlar açılmaya başlanır. İkinci nesil apartmanlar döneminde yapılan konutlar daha yüksek katlı olsalar da bahçe-sokak-konut ilişkisi bir önceki dönemin apartmanları gibidir. Geniş balkonlu, bahçe kullanımı olan, apartman girişinin hemen sokağa açıldığı ya da çok geçirgen bir ufak demir kapıyla ayrılan ağaçlarla çevrili sokakla ilişkisi güçlü apartmanlar.

Şekil 3.7 : Erenköy’de İkinci Nesil Apartman Örneği¹²²

3.3.3. Üçüncü nesil: Yüksek katlı apartmanlar dönemi (1985 – 2000’ler)

Bu dönemde yapılan apartmanlar, yine daha önceki dönemlerde olduğu gibi, rant sebebiyle eskinin yıkılıp yerine daha yüksek yeni yapıların gelmesiyle yapsatçı

¹²² Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

yöntemle inşa edilmiştir. 1985 tarihli Kadıköy İmar Planı ile Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde 1,8 olan emsal 2.07'ye çıkarılmıştır. Bu da ikinci nesil neredeyse sadece 10 - 15 yıllık apartmanların yıkılıp daha yüksek katlarla yeniden yapılmasına olanak sağlamıştır.

Bu dönemde yapılan apartmanların önemli bir özelliği daha, önceki dönemlerin apartmanlarına nazaran, balkonların çok küçülmesidir. Bu dönemde yapılan apartmanların sokakla ilişkisi zayıftır çünkü:

zemin katta kot farkı ortadan kalkmış, konut ile sokak arasındaki mesafe artmış ve konutun bahçe ve sokak ile kurduğu ilişki zayıflamıştır. Kesitlere bakıldığında zemin katın konut işlevinden bağımsızlaştığı ve bir girişi lobisi işlevi yüklediği tespit edilmiştir. Bu durumda konut işlevi zeminden koparılmış, bahçe sokak ile konut arasındaki arayüz işlevini yitirmiştir.¹²³

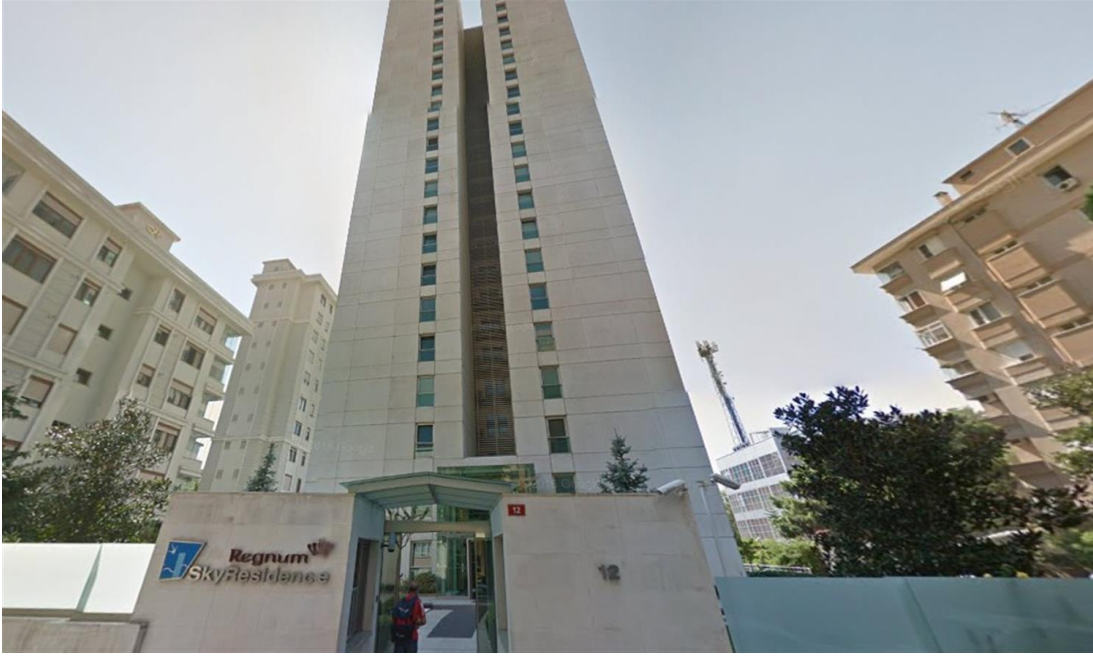
Şekil 3.8: Caddebostan'da Üçüncü Nesil Yüksek Katlı Apartman Örneği¹²⁴

¹²³ Arıkan, **a.g.e.**, s.101.

¹²⁴ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

3.3.4. Dördüncü nesil: son dönem “parsel ölçeğinde kapalı yerleşke” tipi

21. Yüzyıl başları ile 2000’li yıllardan günümüze (2018) inşa edilen apartmanlardır. Genel özelliklerinin başında balkonların neredeyse hiç olmaması ya da Fransız balkonu denilen balkon işlevi olmayan cephe süslemeli apartmanlar yapılmaya başlanmıştır. Binaların sokakla ilişkisi zayıflamıştır. Zemin katlar giriş lobisi olarak kullanılmaya başlanmış, güvenlik kabinleri, sokakla bahçe arasını keskin sınırlarla ayıran yüksek duvarlar, güvenlik sistemleri, kameralar, sınırlı bir bahçe kullanımı bu apartmanların sokağa mesafeli niteliklerini oluşturmuştur. 1999 depremi sonrasına denk gelen bu dönemde bina sağlamlığı, deprem korkusu söylemleri ve yenilik arzusu ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda, bu son nesil apartmanlaşma dönemi ile birlikte, Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde dışa kapalı konut alanları, güvenli siteler ve rezidanslar/rezidans siteler yaygınlaşmaya başlamıştır.

Şekil 3.9: Caddebostan’da Dördüncü Nesil Son Dönem Yapı Tipi Örneği ¹²⁵

3.4. Bağdat Caddesi ve yakın çevresi dönüşüm tarihini okumak

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinin konut inşa tarihine bakıldığında kabaca 2. Abdülhamit döneminin başlarından günümüz 2018 tarihine kadar sürekli olarak kısa zaman aralıklarıyla yıkıp yeniden yapılmış sürekli bir konut dönüşüm süreci karşımıza

¹²⁵ Regnum Sky Residence, <https://emlakskor.com/site/istanbul/kadikoy/caddebostan/caddebostan-mah/regnum-sky-residence/7396> , Erişim Tarihi: 11.2.2018.

çıkılmaktadır. Konut tarihi açısından çok kısa bir zaman sayılabilecek aralıklarla sürekli olarak eski yapıların yıkılıp yerlerine yeni yapıların inşa edilmesini nasıl okumak gerekir? Bu bölgenin hızlı bir konut dönüşümü tarihçesine sahip olması ne demektir, bize neyi gösterir, bunu hangi bağlama oturtabiliriz? Bu sorulara cevap aramak için bir okuma haritası bulmak gerekmektedir. Bu okumayı Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde eski olandan, tarihten neredeyse hiç iz kalmayacak şekilde, eski ve yeninin bir arada bulunduğu çok katmanlı bir konut dokusuna imkan tanımayacak modernist bir minvalden başlatabiliriz.

Bağdat Caddesi'nin inşa tarihine bakıldığında Hale Gönül'ün dediği gibi "...onun bir birikememe tarihi olduğunu görüyoruz, bir kayıp yapılar ve anılar hikâyesi." ¹²⁶ karşımıza çıkıyor. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan bu "birikememe" olgusu

... hem var olanın neredeyse esamesi kalmayana dek süpürülmesine varacak kadar güçlü, hem de yeniye ve moderne olan ilginin bir göstergesi olarak tezahür etmekte. Eskimeye izin vermeden, kullanım olmasa da gösteri ömrü dolduğunda, tekrar yerine "yeni ve steril" olanı koyan, yeni, moda, global ve trend olanı yücelten bir olgu. ¹²⁷

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinin "birikememe" üzerine yükselen inşa tarihi modernliğe ve yeniliğe duyulan arzunun getirdiği bir doğal sonuç olarak okunabilir. Meltem Ahıska'nın dediği gibi "Bağdat Caddesi'nin modernliğiyle ilgili ilk dikkati çeken, tarihe kayıtsızlığı"dır; Bağdat Caddesi modernliği "tarihe", "yüksek kültüre" "köklü ya da seçkinliğe" yaslanmayan, bir dayanak noktası olmayan sadece yeniliğin kutsandığı bir modernlik timsalidir ve bu şekliyle diğer yerlerden ayrılır.

Herhalde kendi geçmişini anmayan, kendi kendisiyle ilgili bir nostaljisi olmayan nadir zengin ve ünlü mekanlardan biri. Dükkanları benzese de, modernlik tarzı "seçkin" bir kültürün mekanı Nişantaşı'na benzemiyor örneğin. Bağdat Caddesi'nin sermayesi farklı: Modernliğin, kendini soylulaştıracak, klasikleştirecek herhangi bir dışsal öğeye, örneğin tarihe ya da yüksek kültüre başvurulmaksızın bire bir kutsanması onu farklı kılan. Bu yanıyla "Türk Modernleşmesi"nin esasen kapitalistleşme olduğunu en doğrudan yansıtan mekanlardan biri. O yüzden Bağdat Caddesi'nde "sonradan görmelik" ayıp değil, çünkü aralarında "köklü aileler" de bulunsa

¹²⁶ Hale Gönül, "Dönüşüm, Birikim ve Gelecek", *Manifold*, <https://manifold.press/donusum-birikim-ve-gelecek> , Erişim tarihi: 14.06.2017.

¹²⁷ Hale Gönül, "Dönüşüm, Birikim ve Gelecek", *Manifold*, <https://manifold.press/donusum-birikim-ve-gelecek> , Erişim tarihi: 14.6.2017.

Bağdat Caddesi sakinleri günün gereklerine ayak uydurdukları ölçüde “sonradan görme” ve tam da bu yüzden son derece modern oluyorlar.¹²⁸

Meltem Ahıska'nın Bağdat Caddesi'nin modernliğiyle ilgili söylediği “tarihe kayıtsızlık”, “tarih ya da yüksek kültüre” dayanmayan sürekli olarak “günün gereklerine ayak uyduran”, “köklü”nün değil “sonradan görmeliğin” modanın ve yeniliğin peşinde olan modernlik tanımı bu çevrede yaşanan ihtiyaç olmadığı halde kentsel dönüşümü arzulama fikrinin arka planını tasvir etmektedir. Böylece Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde kentsel dönüşüm, mahalle sakinleri tarafından büyük bir iştah ve arzuyla karşılanmaktadır.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinin konut değişim tarihi yıkıp yeniden yapmanın tarihidir ve yıkıp yeniden yapma mimar Nişan Yaubyan'ın dediği gibi bir “hastalık” olarak değerlendirilebilir:

...muhafaza etmek kelimesi bize biraz yabancı. Nedense genel hastalığımız yıkıp yapmak. Bütün Kadıköy'ü yıkmaya başlıyorlar. Bağdat Caddesi tarafı öyle. O bomba gibi binalar yıkılıyor, yenisi yapılıyor. Sağlam binalar yıkılıyor yenisi yapılıyor. Bana öyle geliyor ki memleketi müteahhitler idare ediyor. İş yaratmak için yapılmış bir şey bence. Deprem kat sayısını değiştirdiler ve bütün binalar çürüğe çıktı. Sağlam binalar bir gecede çürük oldu. Dolayısıyla bu üzücü bir durum. Halbuki o binayı muhafaza edeceksin, şarap gibi onun biraz eskimesi lazım içindeki eşyalarla birlikte. Yaptığın kalmalı, eskimeli, şarap gibi olmalı. Bu bakımdan yıkımlara karşıyım ben.¹²⁹

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde sonuç olarak eskimeye izin verilmeyen, buna zaman tanınmayan, dönüşüm rüzgarına kapılarak devamlı yenilenen, unutulmuş ve tekrar unutulmuş, kişisel ve mimari kent tarihine kayıtsız bir manzara ortaya çıkmaktadır.

3.5. Bağdat Caddesi ve Kimlik

...[Bağdat Caddesi'nde] “piyasaya çıkılır”, “vitrin bakılır”, alışveriş yapılır, “markalar” izlenir: Bunlar bazen giysi, bazen otomobil modelleridir. Bağdat Caddesi bir tüketim, alışveriş ve temaşa mekanıdır; orada seyredenler ve seyredilenler vardır. Pazar günleri “yukarı”

¹²⁸ Meltem Ahıska, “Bağdat Caddesi(II)”, Pelin Derviş, Bülent Tanju ve Uğur Tanyeli (haz.), **İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar**, İstanbul: Garanti Galerî Yayınları, 2009, s.44-45.

¹²⁹ Erhan Demirtaş, “Mesleğine Tutkun Bir Mimar”, *Gazete Kadıköy*, 21.07.2017, <http://www.gazetekadikoy.com.tr/roportaj/meslegine-tutkun-bir-mimar-h11150.html> , Erişim tarihi: 18.10.2017.

semtlerin, E5 boyu ve kuzeyinin gençleri de güneye inerler ve cadde, farklı bir erotizm yüklü imgelemin mekanı olur.¹³⁰

Kimlik denildiğinde bir kişinin, bir topluluğun ya da bir mekanın diğerlerinden ayrılmasını sağlayan, böylece diğer kişiler ya da nesnelere arasından fark edilebilmesine ya da tam tersi diğer kişiler ya da nesnelere bir türdeşlik ilişkisi kurulmasına imkan veren, eşdeğerliliği değil tekilliğini, biricikliğini ortaya koyarak kişiyi ya da nesneyi tanımlayan kendine ait belirli özellikler toplamı denilebilir. Lynch'e göre kimlik, mekansal bir imgenin en önemli özelliklerindedir ve "...bir nesnenin tanımlanmasını, böylelikle diğer şeylerden ayrıştırılmasını ve bir varlık olarak kabul edilmesini gerektirir... Başka bir şeyle eşdeğer olması anlamında değildir bu, tekilliğini veya tekilliğini ifade eder."¹³¹

Mekanın kimliği onu tanımlayan, diğerlerinden ayıran ya da bir kategoriye (apartman, villa, yalı, rezidans gibi) dahil olmasına yarayan özellikler bütünüdür. Mekanın kimliği dolayısıyla onun fiziksel ve yapısal -büyüklük, hacim, konum gibi- bir takım özelliklerinden oluşmaktadır. Ancak bir mekanın kimliğinden bahsedilirken burada insan faktörü ve insanın o mekana atfettiği herhangi bir anlam ya da duygu anlaşılmalıdır. Bir mekanın bir insan için ne anlama geldiği, onda hangi duyguları ve hisleri uyandırdığı soruları bizi yer kavramına ve dolayısıyla "yer kimliği"¹³²kavramına götürür.

"Yer kimliği" kavramı bireyin bir mekanla kurduğu bağla ilişkilidir, insanın kimliğinin bir "alt parçası"dır ve bireyin içinde yaşadığı fiziksel dünya hakkındaki bilgi ve kavrayışına referans verir.¹³³ Bu kavrayışlar ("cognitions") hatıraları, fikirleri, duyguları, davranışları, değerleri, tercihleri, anlamları, davranış ve deneyimleri içermektedir. Dolayısıyla kişi kavrayış oluşturduğu mekanları yer olarak görür ve bu yerlerin kimliği ile kendi kimliği arasında özdeşleştirme kurar. Mekan kimliğinden yer kimliğine bir anlamlandırma ve tanımlama süreci başlamış olur. Bir yerin kimliği kendi kimliğine dair veriler vermekte, bir yere ait olmak, o yere sıkça gitmek, o yerle kendini özdeşleştirmek, o yere belli kısaltmalar ya da takma isimler vererek orayı sahiplenmek kişi ve yer arasındaki etkileşimin açık örnekleridir. Bağdat

¹³⁰ Atilla Yücel, a.g.e., s.39-44.

¹³¹ Kevin Lynch, **Kent İmgesi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010, s.8.

¹³² Harold Proshansky, Abbe Fabian ve Robert Kaminoff, **Place-Identity: Physical World Socialization of the Self**, New York: The City University of New York, 1983, s. 87-93.

¹³³ Proshansky vd., a.g.e.

Caddesi de kullanıcıları, oranın sakinleri tarafından “Cadde” olarak adlandırılmakta, kendilerini Caddeli olarak tanımlamaktadırlar.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşamak, burada sosyalleşmek ne demektir ve hangi anlamlara gelmektedir? Bu soruların cevaplarını araştırmak için Bağdat Caddesi’ne genel bir bakış ile başlayalım.

Bağdat Caddesi 1980’li yılların başlarında giderek popülerleşmiş, birçok yeme-içme mekanı, restoran, cafe, bar, bistroların, lüks markaların, zincir mağazaların bulunduğu önemli bir yeme, içme, görünme, alışveriş, moda ve temaşa mekanıdır. Giyinip süslenip caddede “piyasaya” çıkılır, tüketim nesneleriyle dolup taşan vitrinler seyredilir, alışveriş yapılır, modadaki en son trendler bu piyasaya çıkışlar sayesinde öğrenilir, sosyalleşilir, yiyip, içilir, gezilir. Bağdat Caddesi devasa bir açık alışveriş merkezi gibidir, bir tüketim ve temaşa kültürü mekanıdır ama daha da fazlasıdır.

Bu fazlalık onun simgelediği prestij ve statü gibi değerlerinden ileri gelir. Caddeli olmak her şeyden önce ayrıcalıklı bir kimliğe işaret eder. Batuhan Kıran Cadde Çocuğu adlı romanında 1980’lerde Bağdat Caddesi’nde vakit geçiren “cadde çocukları”nı anlatır. Caddeli olmayı ve “Cadde çocuğu”nu; Bağdat Caddesi yakın çevresinde doğan ailesinin refah seviyesi yüksek, orta-üst ya da üst sınıfa mensup, kibar, marka kıyafetlere düşkün, tenis, yüzme, basketbol, bisiklet, yelken gibi sporlarla uğraşan, baba parasıyla alınan spor arabalarıyla Cadde civarında gece geç saatlerde araba yarışlarına katılan, genellikle paralı okullara ya da kolejlere giden, pahalı kıyafetleri, saati, arabası vs ile sükse yapan, hava atan biraz şımarık biri olarak tanımlamaktadır.¹³⁴

Küçük burjuvanın, orta-üst ve üst sınıfın genel olarak yaşadığı Bağdat Caddesi yakın çevresinde yaşayan insanların gündelik dilde kullandıkları “Caddeye çıkmak”, “Cadde çocuğu”, “Cadde kızı” gibi tanımlamalar orada oturmalarından ileri gelen yüksek ekonomik sermayeye sahip olduklarını işaret eden, bir statü, prestij, seçkinlik belirten sosyal bir gösterge, bir hayat tarzı simgesi ve bir kimlik ifadesi olmaktadır. Bağdat Caddesi ve yakın çevresi olarak bu mekan, taşıdığı anlamlar sayesinde bir “yer kimliği” olarak belirir ve bireysel kimlik ile arasında güçlü bir bağ kurar. Cadde kimliği, caddede vakit geçirmek daha da önemlisi oralı, “Caddeli” olmak bireysel kimliğin bir parçası haline gelir.

¹³⁴ Batuhan Kıran, **Cadde Çocuğu**, İstanbul: Mona Kitap, 2017.

Cadde ve çevresinin bir statü sembolü olması, orada yaşayan insanların sadece o mekanda oturmak ile otomatik olarak kazandıkları statü, ayrıcalık ve prestij bu bölgeye olan talebin her zaman fazla olması ile sonuçlanır. Bu durum emlak fiyatlarının buradaki değerleri ve emlak alıcı profilleri üzerinden de takip edilebilir. 30 yılı aşkın süredir Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde emlakçılık yapan Nuray Hanım, Cadde ve çevresinde emlak fiyatlarının, metre kare bedellerinin her zaman İstanbul ortalamasının üstünde olduğunu belirtir ve burayı tercih edenler ile ilgili “elit”, “modern” “giyinip, süslenip alışverişe çıkmayı seven”, “bazıları sosyetik”, “harcayacak bol parası ve vakti olan”, “burada yoğun olarak yaşayan emekliler dışında genellikle üst sınıftan”, buradaki insanların “diğer yerler gibi kozmopolit değil daha homojen” “çocuklu ailelerin güvenli ve nezih çevresi için tercih ettiği”, gibi ifadeler kullanması Bağdat Caddesi ve Caddeli kimliğine dair bir imgelem ortaya koymakta.¹³⁵

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşayan görüşmecilerin çoğunluğu buradaki profil hakkında “homojen”, “benzer statüde”, “aynı yaşam tarzına sahip” gibi kelimeler kullanmışlardır. Bu kelimelerin varlığı onların, kendi gibi, kendi kimliğine benzer olanlarla bir arada bulunma, hayat tarzları benzer bir sosyal gruba ait olma gibi isteklerine dair bir referans olarak okunabilir.

3.6. Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresinde Demografik Yapı

Bu tezin sahası Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yer alan mahalleler İstanbul’un Kadıköy ilçesine bağlıdır. Kadıköy ilçesinin 2017 yılı nüfus sayımında toplam nüfusu 451.453 kişidir. Bu nüfus 203.576 erkek ve 247.877 kadından oluşmakta, yüzdeye vurulduğunda ise bu oran %45,09 erkek, %54,91 kadın olmaktadır.¹³⁶ Kadıköy ilçesi, İstanbul’un diğer ilçelerine oranla kadın nüfusunun daha yoğun olarak bulunduğu bir bölgedir.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yer alan Kadıköy ilçesine bağlı mahalleler olan Göztepe, Bostancı, Erenköy, Feneryolu, Suadiye, Caddebostan, Fenerbahçe mahallelerinin nüfusları aşağıda belirtilmiştir. Göztepe mahallesi Kadıköy’ün en kalabalık mahallesi olarak ön plana çıkmaktadır.

¹³⁵ Görüşmeci Nuray Hanım.

¹³⁶ TUİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, Erişim Tarihi: 6.2.2018.

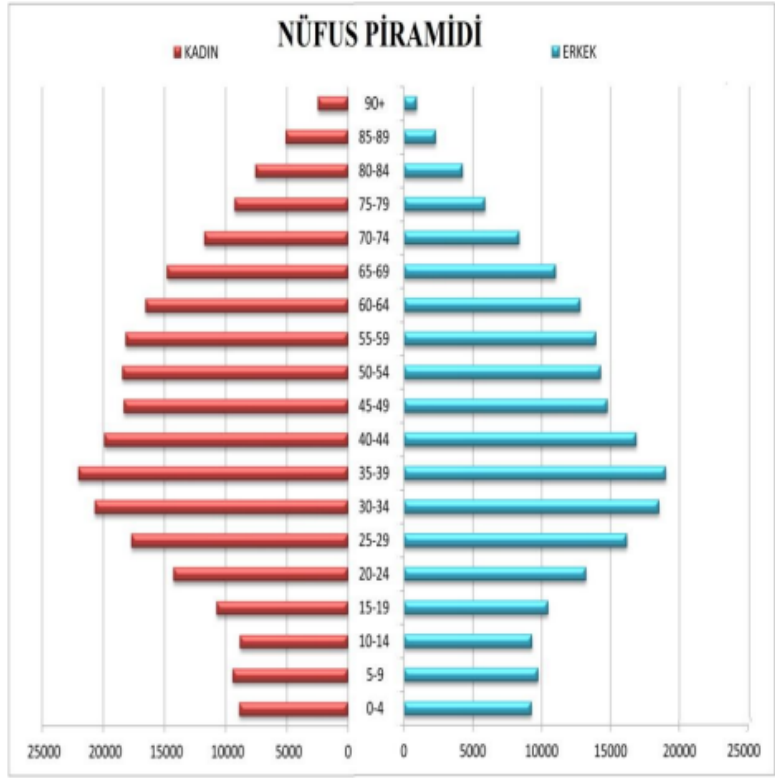
Yıl	İlçe	Mahalle Adı	Mahalle Nüfusu
2017	Kadıköy	Göztepe Mah.	35.260
2017	Kadıköy	Kozyatağı Mah.	34.164
2017	Kadıköy	Merdivenköy Mah.	33.166
2017	Kadıköy	Bostancı Mah.	31.450
2017	Kadıköy	Erenköy Mah.	31.098
2017	Kadıköy	Sahrayıcedit Mah.	30.833
2017	Kadıköy	Acıbadem Mah.	30.549
2017	Kadıköy	19 Mayıs Mah.	30.310
2017	Kadıköy	Feneryolu Mah.	24.488
2017	Kadıköy	Caferağa Mah.	23.977
2017	Kadıköy	Suadiye Mah.	22.484
2017	Kadıköy	Caddebostan Mah.	18.316
2017	Kadıköy	Fenerbahçe Mah.	17.657
2017	Kadıköy	Hasanpaşa Mah.	15.577
2017	Kadıköy	Rasimpaşa Mah.	14.276
2017	Kadıköy	Eğitim Mah.	13.438
2017	Kadıköy	Dumlupınar Mah.	10.985
2017	Kadıköy	Fikirtepe Mah.	9.025
2017	Kadıköy	Osmanağa Mah.	8.466
2017	Kadıköy	Zühtüpaşa Mah.	8.095
2017	Kadıköy	Koşuyolu Mah.	7.839

Şekil 3.10: Kadıköy Mahalle Nüfusları¹³⁷

İstanbul'un beldeleri arasında 65 yaş üstü yaşlı nüfusun en çok Kadıköy'de yaşadığı görülmekte, buna mukabil genç nüfus miktarında ise en son sırada yer almaktadır. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı ve nüfus piramidi aşağıdaki gibidir:

¹³⁷ Yıllara Göre Kadıköy Nüfusu, https://www.nufusu.com/ilce/kadikoy_istanbul-nufusu , Erişim tarihi: 2.2.2018.

Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın
'0-4'	18.143	9.264	8.879
'5-9'	19.156	9.745	9.411
'10-14'	18.128	9.322	8.806
'15-19'	21.185	10.465	10.720
'20-24'	27.484	13.225	14.259
'25-29'	33.892	16.202	17.690
'30-34'	39.227	18.542	20.685
'35-39'	41.038	19.029	22.009
'40-44'	36.763	16.890	19.873
'45-49'	33.094	14.791	18.303
'50-54'	32.725	14.299	18.426
'55-59'	32.095	13.937	18.158
'60-64'	29.350	12.817	16.533
'65-69'	25.796	11.031	14.765
'70-74'	20.099	8.384	11.715
'75-79'	15.179	5.911	9.268
'80-84'	11.835	4.287	7.548
'85-89'	7.396	2.322	5.074
'90+'	3.369	931	2.438
Toplam	465.954	211.394	254.560

Şekil 3.11: Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı ve Nüfus Piramidi ¹³⁸

Kadıköy ilçesinin eğitim durumu verileri bu ilçede oturanların eğitim seviyelerinin ve kültürel sermayelerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Aşağıdaki tabloda yüksek lisans ve doktora yapanların oranı %7,58, yüksekokul ve lisans mezunu oranı %28,73, ortaokul ve lise mezunu oranı %31,18, ilkokul ve ilköğretim mezunu oranı %16,19, okuma yazma bilmeyen oranı %0,98, yazma bilen ancak bir okul bitiremeyenlerin oranı ise %4,68 olduğu görülmektedir. Yaş ve cinsiyete göre ilçe nüfusunun eğitim durumuna göre dağılımını gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

¹³⁸ Kadıköy Belediyesi 2017-2019 Dönemi İçin Güncellenmiş Plan
<http://www.kadikoy.bel.tr/Documents/file/dosya/2017-2019%20D%C3%96NEM%C4%B0%20C4%B0C3%87C4%B0N%20G%C3%9CNCELLENM%C4%B0C5%9E%20PLAN.pdf> , Erişim tarihi: 2.2.2018.

Yaş Grubu	Cinsiyet	Okuma Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	İlkokul Mezunu	İlköğretim Mezunu	Ortaokul Veya Dengi Okul Mezunu	Lise Veya Dengi Okul Mezunu	Yüksekokul Veya Fakülte Mezunu	Yüksek Lisans Mezunu	Doktora Mezunu	Bilinmeyen	Toplam
'6-13'	Erkek	146	7.962	7.033		11					116	15.268
	Kadın	102	7.671	6.720		16					87	14.596
'14-17'	Erkek	1	123	337	1.503	5.873	22				30	7.889
	Kadın	1	115	213	1.522	5.499	2				33	7.385
'18-21'	Erkek	8	86	17	1.995	129	6.568	266			29	9.098
	Kadın	7	94	20	1.268	73	8.455	407			40	10.364
'22-24'	Erkek	10	76	20	675	183	4.471	2.559	10		34	8.038
	Kadın	22	70	9	401	11	3.755	3.810	15		55	8.148
'25-29'	Erkek	31	106	111	773	385	4.134	8.839	1.207	40	164	15.790
	Kadın	47	101	204	621		2.778	11.099	1.651	61	149	16.711
'30-34'	Erkek	39	71	625	597	644	3.934	9.411	2.373	271	229	18.194
	Kadın	48	78	1.046	485	436	3.171	11.061	2.969	349	231	19.874
'35-39'	Erkek	43	77	992	736	855	4.269	8.533	2.555	445	224	18.729
	Kadın	65	82	1.561	552	593	4.169	10.746	2.752	522	217	21.259
'40-44'	Erkek	40	64	1.293	840	971	3.876	7.040	1.829	402	282	16.637
	Kadın	76	123	1.998	701	766	4.336	8.565	1.855	513	258	19.191
'45-49'	Erkek	30	76	1.438	855	1.030	3.443	5.484	1.501	449	273	14.579
	Kadın	89	171	2.028	637	933	4.948	6.700	1.417	483	270	17.676
'50-54'	Erkek	46	89	1.753	634	1.070	3.647	4.889	1.156	523	333	14.140
	Kadın	173	233	2.505	559	1.091	6.137	5.572	933	438	283	17.924
'55-59'	Erkek	40	110	1.907	303	1.014	3.596	5.145	939	410	339	13.803
	Kadın	186	321	2.834	360	1.328	6.277	5.172	684	307	361	17.830
'60-64'	Erkek	40	106	1.914	146	1.005	2.654	5.252	903	369	331	12.720
	Kadın	287	401	3.140	195	1.554	5.644	4.111	494	206	335	16.367
'65 +'	Erkek	294	671	5.909	133	2.740	6.313	12.773	2.102	1.027	736	32.698
	Kadın	2.689	2.746	13.112	187	6.938	14.800	7.866	717	457	1.115	50.627
	Toplam	4.560	21.823	58.739	16.678	35.148	111.399	145.300	28.062	7.272	6.554	435.535

Şekil 3.12: Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı¹³⁹

Kadıköy ilçesinde üst düzey yöneticilik, uzmanlık gerektiren meslek sahipleri, özel sektörde çalışanların sayıca yüksek olduğu ve aynı zamanda emekli nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir ayrıca ortalama aylık hane gelirleri 4000-5000 lira üzerinde seyrederek ve yaşayanların %53,1'i İstanbullu'dur, dolayısıyla bu bölgenin demografik yapısında yerlilerin hakimiyeti söz konusudur denilebilir.¹⁴⁰ Ayrıca Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçlarının 2016 yıl sonundaki verilerine bakıldığında, Türkiye'de ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelir 26 bin 041 TL'dir.¹⁴¹ Dolayısıyla Kadıköy bölgesindeki hane gelirleri Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde seyretmektedir. Sonuç olarak eğitim, gelir ve meslek

¹³⁹ Kadıköy Belediyesi 2017-2019 dönemi için güncellenmiş plan

<http://www.kadikoy.bel.tr/Documents/file/dosya/2017-2019%20D%C3%96NEM%C4%B0%20C4%B0%C3%87%C4%B0N%20G%C3%9CNCELLENM%C4%B0C5%9E%20PLAN.pdf> Erişim tarihi: 2.2.2018.

¹⁴⁰ Betül Duman, "Kentsel Dönüşümde Riskler ve Beklentilere Dair İlk Tespitler: İstanbul'da Bir Saha Çalışması", **Megaron**, Cilt:10, sayı 3, 2015, s.410-422.

¹⁴¹ Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 Erişim tarihi: 02.05.2017.

verileri bu bölgede geniş bir orta ve orta-üst sınıf olduğunu göstermekte, ayrıca yaşlı-emekli kesimin de yoğun olarak yaşadığı sonuçlarına ulaşılmaktadır.

3.6.1. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde demografik yapı ile kentsel dönüşüm ilişkisi

Betül Duman, İstanbul'da kentsel dönüşümle ilgili farklı bölgelerde yaşayan mahalle sakinlerinin beklentilerini araştırdığı geniş saha çalışmasında bu beklentilerin demografik yapıya göre değiştiğini ortaya koymuştur. Buna göre kentsel dönüşüm süreçleri, beklentileri, endişeleri ve demografik yapı arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Duman'ın çalışmasını oluşturan araştırma evrenlerinden biri olan Kadıköy ilçesinin demografik yapısı geniş bir orta ve orta-üst sınıfın varlığını göstermektedir. Orta sınıfların İstanbul'da genellikle mülkiyet güvencesinin bulunması ve iktisadi imkanlarının görece daha iyi olmasından dolayı kentsel dönüşümü arzulama oranı, mülkiyet güvencesi olmayanlarinkine göre çok daha yüksektir. Duman'ın çalışmasına göre Kadıköy'de kentsel dönüşümü isteyenlerin oranı %74'tür ve demografik yapıları dolayısıyla bu bölgede yaşayanların kentsel dönüşüm ve yenileme süreçlerine güvenle baktıkları görülmektedir.¹⁴²

Tezimde yapılan mülakatlarda da kentsel dönüşüm isteyenlerin oranı çok yüksek olup demografik yapılarından dolayı dönüşüme büyük oranda güvenle baktıkları söylenebilir. Bu güven öncelikle tapu güvencesinden gelmekte ve yerinden edilme kaygısının olmaması ile ilişkidir. İktisadi imkanlar konusunda İstanbul ortalamasının üzerinde olan bu gruptaki kişiler dönüşüm sürecinde firmanın yapacağı herhangi bir haksız durumda dava açabilecek maddi imkanlara sahip olmaları ya da olası bir durumda inşaat firmasına para vererek metre kare satın alarak dairelerini büyütme gibi bazı maddi avantajlara sahiptir.

Ancak daha ziyade 2017 yılında yapılan görüşmelerde ortaya çıkan sonuç, bu maddi avantajın güven duygusu tahsisinde yetersiz kaldığıdır. 2016 yılı ile başlayan Bağdat Caddesi yakın çevresinde inşaat yapan pek çok firmanın iflas etmesi süreci birçok apartmanın tamamlanamaması ve büyük mağduriyetlerin yaşanmasına sebep

¹⁴² Duman, a.g.e.

olmuştur. Bunun sonucunda da piyasaya, firmalara, kentsel dönüşüme karşı büyük bir güvensizlik ortaya çıkmıştır.

Duman'ın demografik yapı ile kentsel dönüşüm ilişkiselini araştırdığı çalışmasından çıkan bir diğer sonuç, bu bölgede yaşayanların kentsel dönüşümü arzulama sebepleri arasında en büyük etkenin “kendi sınıfına uygun bir konut ve yaşam çevresine sahip olma motivasyonu” olduğunu dolayısıyla dönüşümün aslında öncelikle bir yaşam tarzı meselesi olarak algılandığını gösterir.¹⁴³ Kendi sınıfına, kendi sosyo-ekonomik, demografik yapısına uygun yeni ve modern bir konut arzusu en büyük motivasyon kaynağı olmaktadır.

Tezimde yapılan mülakatlarda da benzer olarak Bağdat Caddesi yakın çevresinde oturanların yeni ev arzularının, kentsel dönüşümün istenmesindeki payının çok büyük olduğu, yeni evin prestij, lüks, temizlik, modernlik, nezihlik, güvenlik (yeni kamera sistemleri), kolaylık (akıllı ev gibi) getirdiğine/getireceğine inanış hakimdir.

Duman'ın çalışmasından çıkan bir sonraki sonuç ise bu bölgedeki mahalle sakinlerinin dönüşümü arzulamalarında rant beklentisinin oldukça önemli bir payı olmasıdır. Bu bölgede yaşayanlar dönüşümle birlikte daha iyi bir rant getirisi beklentisindedir. “Kentsel dönüşüm sonrası evimin değerinin misli misli artacağını düşünüyorum” önermesine Kadıköy bölgesinde yaşayanlar %71,8 ile oranda evet demişlerdir.¹⁴⁴ Buradaki dönüşüm sürecinde “daha çok yüklenici ve ev sahipleri arasında kurulan bir pazarlık düzeni işlemektedir”.¹⁴⁵ Burada yaşayan kesimin demografik sosyo-ekonomik konumlarından dolayı, onlar için evlerinin yenilenmesi acil bir ihtiyaç olmadığından pazarlık yapabilmekte, en iyi teklifi veren inşaat firmasını bulana kadar uzunca bir süre “bekleme evresi”¹⁴⁶nde kalabilmekteledir.

Tez çalışmamda yapılan mülakatlarda da rant getirisi beklentisinin çok yüksek olduğu ortaya çıkmakta, daha iyi bir rant elde edebilmek için inşaat firmaları ile pazarlıklar yapılmakta ve uzunca bir süre “bekleme evresinde” kalınabilmektedir. Örneğin görüşmecilerden Sevil Hanım'ın bahsettiği gibi apartmanın yenilenmesi için en iyi fiyatı ve koşulları sağlayacak inşaat firmasını bulmak için iki buçuk sene boyunca

¹⁴³ Duman, a.g.e.

¹⁴⁴ Duman, a.g.e., s.417.

¹⁴⁵ Duman, a.g.e., s.414.

¹⁴⁶ Duman, a.g.e., s.414.

yirminin üzerinde firma ile görüşmeler yapılmıştır.¹⁴⁷ Ancak bu durum 2016 yıl sonu itibari ile değişmeye başlamış, piyasadaki durgunluk sebebiyle emlak fiyatları düşmüş, beklemek bir dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Bağdat Caddesi yakın çevresinde yaşayanların büyük çoğunluğunun evleri yenilendikten sonra tekrar evlerine geri döndükleri, bu çevreden başka yerde yaşamak istemedikleri görülmüştür. Evlerini satışa çıkarmamaları ve yakın gelecekte böyle bir planlarının olmaması rant getirisinin kısa vadede gerçekleşmeyeceğini göstermektedir.

Duman'ın çalışmasında; kentsel dönüşüm beklentisinde bu demografik yapı evrenindeki kişilerin deprem riski ya da daha güvenli bir eve sahip olma arzusunun daha sonra geldiği görülmüştür. Duman burada afet riski söyleminin hakim olduğunu ancak Kadıköy ilçesini içine alan araştırma evrenindekilerin kentsel dönüşümün öncelikleri ve dönüşümden beklentilerinin bu hakimiyetle tutarsız olduğunu, deprem riski yerine rant beklentisinin geçtiğini, “söylemle uygulama arasında büyük bir makas” olduğuna işaret etmektedir.¹⁴⁸

Yapılan mülakatlar sonucu benim tez çalışmam için de benzer bir sonuca ulaşılmıştır çünkü neden kentsel dönüşüm istiyorsunuz sorusuna büyük çoğunluk öncelikli olarak deprem riskini neden göstermişse de mülakatın ilerleyen aşamalarında daha yeni ve daha modern bir eve sahip olma arzusu boy göstermiş, evinin değerinin, prestijinin artması gibi ranta ve statüye yönelik demeçler verilmiş, deprem önemli bir faktör olsa da daha çok görünür yüzeyde kaldığı görülmüştür. Deprem konusu kat malikleri ve inşaat firmaları arasında yapılan pazarlık konularında da çok az yer almıştır.

Duman'ın Kadıköy bölgesinde yaptığı araştırmadan çıkan bir diğer sonuç ise; bölgede yaşayanların demografik özelliklerinin benzer olması ile mahalle algısı arasında doğrudan bağlantı olmasıdır. Burada yaşayanların “mahallenizde yaşayanları nasıl tanımlarsınız” sorusuna “genelde hepsinin aynı gelire ve sosyal statüye sahip” olduğu cevabı vererek yaşadıkları mahallelerde insanların sosyo-ekonomik olarak benzer oldukları için mahalle algılarının da daha “türdeş” olduğu sonucuna ulaşır.¹⁴⁹

Yaptığım mülakatlarda çıkan sonuç da bu duruma paralellik göstermektedir çünkü bu bölgede yaşayanların genel olarak sosyo-ekonomik ve özellikle yaşam tarzı olarak

¹⁴⁷ Görüşmeci Sevil Hanım.

¹⁴⁸ Duman, **a.g.e.**, s.414.

¹⁴⁹ Duman,**a.g.e.**,s.416.

benzerleriyle -kendi gibi olanlarla- bir arada yaşamaları konusuna vurgu yaptıkları, bu mahallelerde kendilerini rahat ve güvende hissettiklerini, dolayısıyla genel olarak dönüşüm sonucu başka bir mahallede yaşamak istemediklerini, yine kendi evlerinde yaşamak istediklerini belirtmişlerdir.

Duman'ın Kadıköy sahasında yürüttüğü çalışmasında demografik yapı bakımından “türdeş” sayılabilecek insanların bir arada yaşadığı “türdeş mahalleler”de %69,5'inin “Kendimi bu mahalleye ait görüyorum” önermesine olumlu cevap verdiklerini, buna mukabil kentsel dönüşümle birlikte mahalleye yeni bir nüfusun gelmesi, göç alması ile birlikte mahallelerinin bozulmasından %85 gibi yüksek bir oranla endişe ve kaygı duydukları saptanmıştır.¹⁵⁰

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yer alan mahalleler Kadıköy'ün diğer mahallelerini içine alan bu araştırmaya göre çok daha fazla birbirine benzer niteliktedir, dolayısıyla daha “türdeş mahalleler” denilebilir. Böylece mahalle aidiyetleri çok yüksek olmakta ve yeni gelen nüfusla ilgili mahalle yapısı ve yaşam tarzı konularında endişeleri de daha fazla olmaktadır. Tez çalışmamda da buna paralel bir sonuç çıkmıştır yalnız yapılan mülakatlarda kişilerin yeni daireleri satın alan dışarıdan gelen nüfusun “Caddeli” kimliğine, demografik yapısına ve yaşam tarzına uygun oluşları sebebiyle bu kaygılarının azaldığı görülmüştür.

Kadıköy ilçesinde yaşanan kentsel dönüşüm uygulamaları neticesinde “bireysel kararların birikmesi” ile oluşmaktadır, yani bir apartmanda yaşayan maliklerin aldığı oy çokluğuna göre işlemektedir dolayısıyla demografik yapısı ve buna bağlı olarak mülkiyet tipi farklı olan, kamu müdahalesinde toplu olarak dönüşen ve mahallelerini terk etmek zorunda kalan daha dezavantajlı bölgelerde yaşayanların örneğin; Gaziosmanpaşa'daki Kazım Karabekir - Fevzi Çakmak - Pazariçi - Sarıgöl Mahalleleri ya da Fatih'te Hatice Sultan ve Neslişah Mahalleleri (Sulukule) gibi, beklentilerinden farklılık gösterecektir.¹⁵¹

Bu bölgede yaşayanlar iyi eğitilmiş, yüksek gelirli orta ve orta-üst sınıf olmaları yani demografik yapıları sebebiyle, bu yapıya yakışır bir konut ve yaşam çevresi istemekte, bunları kendi standartlarına uygun hale getirme motivasyonu ile kentsel dönüşümü

¹⁵⁰ Duman, a.g.e., s.416.

¹⁵¹ Duman, a.g.e.,s.422.

arzulamaktadırlar.¹⁵² Ayrıca bu bölgenin demografik yapısı her geçen gün üst sınıfa doğru bir kayma göstermektedir. Yeni yapılan binaların mevcut ve potansiyel alıcıları üst sınıftır çünkü metre kare fiyatları 2012 yılından bu yana çok hızlı bir artış göstermiştir.

3.7. Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresinde Emlak Piyasası

Bağdat Caddesi yakın çevresinde kabaca 2010 yılından beri kentsel dönüşüm yapılmakta ancak 2012 yılında Afet Yasası'nın çıkması sonucu dönüşümün daha kolay gerçekleşebilmesi için 2/3 oy çokluğu ya da devletin kira yardımı yapması gibi bazı kolaylıklar ve karot testi yaptırımı sonucu çürük çıkan binanın yıkılma zorunluluğunun gelmesi gibi yaptırımların yasal düzenlemesi sonucu Cadde ve çevresinde 2012 yılından beri çok hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Dolayısıyla bu bölgede 2012-2018'e binlerce konut dönüşmüştür.

Kadıköy Belediye Başkanı Aykurt Nuhoglu'nun aktardığına göre, Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde 2012-2018 yılları arasında ise 3 bin 504 bina için risk raporu alınmış olup, (risk raporu alınan binaların yıkılma zorunluluğunu unutmayalım)2018 Şubat ayı itibariyle de Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde süren aktif inşaat sayısının 800 olduğunu söylemiştir.¹⁵³ Dolayısıyla bu çevrede yaklaşık 3 bin bina yenilenmiş olmakta, 800 binanın inşaatı da devam etmektedir. Ancak verilen inşaatlarla ilgili ruhsat başvurularında ciddi bir azalma yaşanmaktadır. Örneğin 2018 Ocak ayı itibariyle sadece 7 bina için yıkım ruhsatı istenmiştir, bu sayı 2017 yılı ile karşılaştırılınca geçmiş senenin yarısından bile az miktardadır.

Kadıköy Belediyesi'nin verilerine göre 2014 yılında 577, 2015 yılında 1149, 2016'da 1124, 2017'de 717 bina için yıkım ruhsatı verilirken; 2014 yılında 521 yapım 165 tadilat, 2015 yılında 612 yapım 170 tadilat, 2016 yılında 853 yapım 221 tadilat, 2017 yılında 723 yapım, 329 tadilat ruhsatı verildi.”¹⁵⁴ Ancak 2018 yılı Mart başına kadar 49 yıkım, 33 yapım ve tadilat ruhsatı verilmiştir; nitekim bu rakamlar 2017 yapım ve

¹⁵² Duman, a.g.e.,s 418.

¹⁵³ Tuğba Özer, “Ekonomik Kriz Nedeniyle Ruhsatlarda Ciddi Azalma Var”, 21.2.2018 <http://ilerihaber.org/icerik/ekonomik-kriz-nedeniyle-ruhsatlarda-ciddi-azalma-var-82221.html> , Erişim tarihi: 3.3.2018.

¹⁵⁴ Özlem Güvemli, “Nuhoglu: “Ekonomik Kriz Yüzünden Ruhsat Başvurularında Ciddi Azalma Var”, Sözcü Gazetesi, 22.2.2018, <https://www.sozcu.com.tr/2018/ekonomi/nuhoglu-ekonomik-kriz-yuzunden-ruhsat-basvurularinda-ciddi-azalma-var-2239658/> , Erişim tarihi: 3.3.2018.

yıkım ruhsatlarına bakıldığında, 2017'nin yarısından bile az başvuru olduğu göstermektedir.

Bu rakamlar incelendiğinde 2016 yılından sonra 2018'e gelindiğinde kentsel dönüşüm geçirecek bina sayısında önemli bir azalma göze çarpmaktadır. Ruhsat sayılarındaki azalma aynı zamanda metre kare fiyatlarındaki düşüşle de paralel gitmektedir. Bağdat Caddesi yakın çevresinde emlak fiyatları 2012 yılı itibariyle artmış ancak 2017 yılı itibariyle hızlı bir düşüşe geçmiştir.

Öncelikle Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde emlak fiyatlarını değerlendirirken konutun, Cadde'ye göre olan konumu önemli bir kriter olarak öne çıkmaktadır. Görüşmecilerden emlakçı Nuray Hanım Bağdat Caddesi'nin bir altıyla bir üst paralelinin bile konut fiyatlarında fark ettiğinden bahsediyor ve emlak fiyatlarının bant halinde gittiğinden, Bağdat Caddesi civarında kabaca üç ana bant olduğundan bahsediyor.¹⁵⁵ Sahil yolu-Bağdat arası, Bağdat - tren yolu arası ve trenle - minibüs caddesi arası şeklinde bir bant olduğunun onun bile kendi içinde bazı yerlerde değişiklik gösterdiğinin altını çiziyor. Örneğin, Erenköy'de yer alan Telli Kavak Sokak, Çolak İsmail Sokak, Çoban Yıldızı Sokak ve Gülçin Sokak'lar üzerine kurulan Erenköy pazarının bulunduğu yerlerdeki emlak fiyatlarının çok daha düşük olduğundan, ya da Erenköy'de yer alan Şehit Orhun Göytan İlkokulu, Suadiye'deki Turhan Mediha Tansel İlkokulu gibi okulların –gürültü, servis araç trafiği vs etkenlerden dolayı– bulunması da tercihi azaltan, emlak fiyatını düşüren etkenlerden biri oluyor.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde emlak, metre kare fiyatları 2016 yılından itibaren hızlı bir düşüşe geçmiştir. Anadolu Yakası İnşaat Mütahhitleri Derneği (AYİDER) Başkanı Melih Tavukçuoğlu 2016 – 2018 yıllarını kapsayan son 2 yılda Erenköy, Göztepe, Caddebostan ve Suadiye gibi Bağdat Caddesi'nin alt paralelinde yer alan konutların metrekaresi 15-20 bin liradan 10-15 bin liraya kadar düştüğünü, Caddenin üst paraleli, tren hattındaki konutların metrekaresi ise 10-12 bin liradan 6-8 bin liraya kadar gerilediğini belirterek 2016 yılın öncesine kıyasla yeni yapılan binaların ortalama %30 olan düşüşler, bazı yerlerde %40'ları aştığını söylüyor.¹⁵⁶TSKB

¹⁵⁵ Nuray Hanım.

¹⁵⁶ Bağdat Caddesi'nde Konut Fiyatları Yaklaşık Yüzde 30 Düştü, 23.2.2018, <https://www.ntv.com.tr/emlak/bagdat-caddesinde-konut-fiyatları-yaklaşık-yüzde-30-dustu,yhNiRb0e80Wq2jE3v7Eaww>, Erişim tarihi: 3.3.2018.

Gayrimenkul Değerleme verilerine göre, 2016 yılından itibaren konut ve iş yeri satışı ve kiralarında önemli oranlarda bir değer kaybı söz konusu.

BAĞDAT CADDESİ'NDE FİYATLAR NASIL DEĞİŞTİ?

	Konut		İşyeri
	Satış (TL/m ²)	Kira (TLm ² /ay)	Satış (Dolar/m ²)
Bostancı-Suudiye			
2013	5.000 - 6.500	17 - 23	22.000 - 30.000
2014	7.000 - 8.000	24 - 28	24.000 - 32.000
2015	8.750 - 9.750	30 - 34	25.000 - 34.000
2016	10.000 - 13.000	35 - 45	23.000 - 32.000
2017	8.000 - 10.000	28 - 35	20.000 - 28.000
Suudiye-Caddebostan			
2013	6.000 - 8.000	20 - 27	24.000 - 32.000
2014	9.500 - 12.000	32 - 40	28.000 - 34.000
2015	10.000 - 15.000	33 - 50	30.000 - 38.000
2016	14.000 - 18.000	47 - 60	27.000 - 34.000
2017	11.000 - 14.000	37 - 47	24.000 - 30.000
Caddebostan-Kızıltoprak			
2013	4.000 - 6.000	14 - 21	20.000 - 28.000
2014	7.000 - 10.000	24 - 35	22.000 - 30.000
2015	9.000 - 12.000	31 - 42	24.000 - 33.000
2016	12.000 - 15.000	42 - 52	20.000 - 28.000
2017	10.000 - 13.000	35 - 45	18.000 - 26.000

Kaynak: TSKB Gayrimenkul Değerleme

Şekil 3.13: Yıllara Göre Bağdat Caddesi Emlak Değerleri¹⁵⁷

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde emlak fiyatlarındaki ve kiralarındaki düşüşlerin en büyük sebeplerinden biri bölgedeki arz fazlasıdır. Tavukçuoğlu'nun belirttiği gibi bu bölgede Bağdat Caddesi yakın çevresini bir rant merkezi olarak gören müteahhitlerin buraya yoğunlaşması sonucu bölgede daha önce iş yapan 100 müteahhit varken bu sayı sektörün içinden ve dışından birçok oyuncunun da katılımıyla 500'e yükselerek, bölgede inşaat yapıp arz fazlası yaratmış.¹⁵⁸ Bu rekabet ortamında bazı firmalar işi almak için hak sahibine olması gerekenden fazlasını taahhüt etmesi konut fiyatlarının çok hızlı artmasına neden olmuştur.

Arz-talep dengesi bu civarda 2016 yılı itibariyle bozulmuş, fiyatlardaki %40'lık düşüslere rağmen bölgede çok fazla satılık ve kiralık konut/iş yeri bulunmaktadır.

¹⁵⁷ Bağdat Caddesi'nde Gayrimenkul Fiyatları Düşüyor, http://www.yapi.com.tr/haberler/bagdat-caddesinde-gayrimenkul-fiyatlar-dusuyor_162645.html Erişim tarihi: 16.3.2018

¹⁵⁸ Bağdat Caddesi'nde Konut Fiyatları Yüzde 40 Düştü, <http://t24.com.tr/haber/bagdat-caddesinde-konut-fiyatlar-yuzde-40-dustu,567062> , Erişim tarihi: 24.02.2018.

Emlakçı Zübeyde Özarslan'a göre ise artık (2016 yıl sonundan itibaren) müteahhitler ve ev sahipleri gerçek alıcıyı bulunca %40 - %45 oranlarına kadar özel ekstra indirim yapmalarına rağmen hala alıcı bulamadıklarını, bölgede çok sayıda satılık ve kiralık emlak olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵⁹

Kentsel dönüşüm çalışmalarının yoğun yaşanması sebebiyle bölgede kiralık konut ihtiyacının çok yüksek olduğunu unutmamak gerekir. Görüşmecilerden emlakçı Nuray Hanım boş kalan kiralık gayrimenkullerin birçoğunun dükkan ya da 1999 öncesi yapılmış her an bir dönüşüm projesi ile yıkılabilecek olan apartmanlar olduğunu, yeni yapılan apartmanlardaki kiralık konut sayısının çok daha az olduğunu bunun sebebinin ise bu bölgede yaşayan dönüşüme giren apartmanlardan çıkan malik ve kiracıların bu çevredeki yeni konut arayışı olduğunu söylemektedir.¹⁶⁰

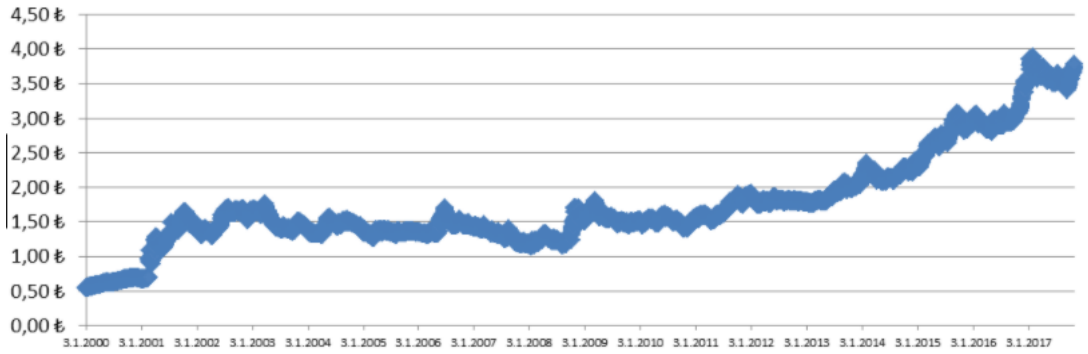
Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde emlak fiyatlarındaki ve kiralarındaki düşüşlerin diğer bir sebep ise yine bu arzın yarattığı kentsel dönüşümün bu bölgede yoğunlaşmasıdır. Kentsel dönüşüme bağlı emlak fiyatlarında ve kiralardaki düşüşün sebepleri arasında; bu çevrenin 2012 yılı itibariyle artan dönüşüm faaliyetleri sonucu dönüşüme giren evlerini beklemek için birkaç sene boyunca başka bir bölgeye taşınan insanların çoğalmasıyla bu çevrede nüfusun azalması; bölgenin bir şantiye haline gelmesiyle yaşanan sürekli toz, gürültü, kirlilik ve trafik sorunları, park yeri azlığı, araç yoğunluğu, aynı zamanda kaldırımlara kadar gelen moloz, kalas ve inşaat malzemelerinin, yerinde yıkımların, yolda güvenli bir şekilde yürümeyi ve dolaşımı zor hale getirmesi gibi sebeplerden dolayı bu bölgede yaşayan, dükkanları dolaşan, alışveriş yapan, yiyip, içen, boş vaktini geçiren, sosyalleşen insan sayısında hızlı bir düşüş olmuştur. Burada yaşayan ve vakit geçiren, tüketici sayılarındaki azalma da sonuç olarak gayrimenkul fiyatlarına yansımıştır.

Bu bölgedeki emlak fiyatlarındaki düşüşün bir diğer sebebi ise doların çok hızlı yükselişidir. Özellikle Bağdat Caddesi üzerinde yer alan dükkanların bir çoğu dolar üzerinden kiralanmakta, dolayısıyla dolardaki yükseliş kira fiyatlarının da çok yükselmesine dolayısıyla kapanan ve kiralık birçok dükkanın olmasına neden olmuştur. Dolar kuru 2012 itibariyle 2 TL civarlarında iken 2017 yıl sonunda 4 TL sınırına yaklaşmıştır.

¹⁵⁹ 2017'de Emlak Fiyatları Düştü, <http://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/2017de-emlak-fiyatlari-dustu-h11688.html> Erişim tarihi: 29.12.2017.

¹⁶⁰ Nuray Hanım.

Kur Değeri (USD) 2000-2017*

Şekil 3.14: TCMB'ye Göre Kur Değeri Artış Grafiği ¹⁶¹

Sözcü gazetesinde 2 Mart 2017 tarihinde yapılan bir haberde Bağdat Caddesi üzerinde kapanan dükkanlar tespit edilmiştir. ¹⁶² “Tek tek saydık 74 dükkan boş!” başlıklı yazıda Suadiye ışıklarda 15, Şaşkınbakkal’da 21, Erenköy’de 1, Caddebostan’da 13 ve Göztepe ışıklarda 13 toplamda 74 dükkan dükkanın kiralık olduğu tespit edilmiştir. Bu dükkanlar arasında dünyaca ünlü zincir hazır giyim markaları ve restoranlar ardı ardına kapanıyor. GAP, Bershka, Michael Kors, Burger King, Aldo, Top Shop, Divarese, So Chic, Benetton, Mango, Zara, Mc Donalds, Kitchenette, Linens, Teknosa, Mac, Armani, La Senza, Muji gibi birçok farklı sektörden zincir markalar dükkanları kapattı.

Görüşmecilerden aynı zamanda Bağdat Caddesi yakın çevresinde emlakçılık yapan Nuray Hanım, Bağdat Caddesi’nin kentsel dönüşümden kötü etkilendiğini, burayı tercih edenlerin güvenli ve sessiz olması, büyük zincir markaların bir arada bulunması gibi sebeplerden ötürü Akasya, Palladium, Olivium gibi civar alışveriş merkezlerini tercih ettiklerini, buraya gelenlerin alışverişten çok sosyalleşmek ve yeme - içme için restoran, cafe, bistrolara geldiklerini, esnaftan, mağazalardan çok cafelerin iş yaptığını ifade etmektedir. ¹⁶³ Ayrıca Bağdat Caddesi üzerinde ortalama bir dükkanın kirasının 2012 yılından itibaren çok arttığını 2016 yılı başlarında kiraların 100 binleri bulmakta

¹⁶¹ TL Değer Kaybederken, <http://xebatistihdam.blogspot.com.tr/2017/10/dolar-euro-ve-tum-dovizler-til-karssnda.html>, Erişim tarihi: 27.12.2017

¹⁶² Eren Sakarya, “Tek Tek Saydık 74 Dükkan Boş!”, Sözcü Gazetesi , 2.3.2017, <https://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/bagdat-caddesinde-dukkanlar-tek-tek-kapaniyor-1707875/>, Erişim tarihi: 4.04.2017.

¹⁶³ Nuray Hanım.

olduğunu, ancak 2016 yılı sonundan itibaren fiyatların %30-40'lara kadar bir indirimle düşürüldüğünü ancak yine de pek çok boş dükkanın dolmadığını eklemektedir.

Bu ortamda 2017 yılı sonu itibarıyla ortalama 2000 inşaat yarım kaldı¹⁶⁴, kimi müteahhitler iflas etti, bırakıp kaçtı, ya da zor duruma giren, nakit sıkıntısı yaşayan firmalar da başka yerlerdeki projelerinin satışından gelecek finansman ile yarıda kalan apartmanları bitirmeye çalışmakta. Bırakıp kaçan firmaların yarıda bıraktığı apartmanları kat malikleri toplanıp bitirmeye çalışıyor. Anlaşma aşamasında inşaatçı firmadan teminat mektubu almayan kat malikleri en çok mağdur olan kesimi oluşturuyor. Ancak iflas eden firmalardan teminat mektubu alan kat malikleri mağdur çünkü bu da kısa vadede bir işe yaramamakta.

2016 yılı sonu itibarıyla, Bağdat Caddesi yakın çevresinde gayrimenkul satış oranları hızla düştü; yeni yapılan evlerin birçoğu satılmıyor. Dolayısıyla inşaat firmaları zor bir duruma girdi. Ancak bu piyasa koşullarında müteahhit firmaların zor durumundan faydalanan fırsatçıların türemesi de şaşırtıcı değil. Bu bölgede dönüşüm projeleri gerçekleştiren firmalarla çalışan mimar Çağrı Bey'in söylediği gibi; “bu piyasada çantacı denilen emlakçıdan bozma adamlar” hem müteahhitlerin hem de kat maliklerinin zor durumlarından çeşitli şekillerde faydalanıyorlar.¹⁶⁵ Anadolu Yakası İnşaat Müteahhitleri Derneği Başkanı Melih Tavukçuoğlu'nun da ifade ettiği gibi yaşanan sıkıntıları fırsata çevirmek isteyen “çantacılar sorunlu firmalara gidip yarı fiyatına daire olarak”, “spot piyasa” oluşturuyorlar.¹⁶⁶ Dolayısıyla çantacılar inşaat firmalarının maddi sıkıntılarından yararlanıyorlar.

Ancak çantacılar sadece müteahhitlerin değil kat maliklerinin de kentsel dönüşümle ilgili bilgisizlik ve iyi niyetlerinden de faydalanıyorlar. Mimar Çağrı Bey bu durumu şöyle anlatıyor:

Bu piyasada çantacı denilen emlakçıdan bozma adamlar var apartman yönetimlerini dolaşıyorlar, yöneticiye biz size firma buluruz diyorlar, bunlar genelde emlakçı, sonra şunlar olabiliyor, o firmanın yöneticisiyle bile tanışmıyorlar aracı insanlar geliyor sunumlar yapıyorlar ondan sonra sözleşme günü geldiğinde şeyin başlığını okumamışlarsa mesela ökü

¹⁶⁴ Bağdat Caddesi'nde Gayrimenkul Krizi: Konut Yatırımı Durdu!
<https://indigodergisi.com/2017/11/bagdat-caddesi-gayrimenkul-konut-yatirimi/> , Erişim tarihi: 20.12.2017.

¹⁶⁵ Görüşmecisi Çağrı Bey.

¹⁶⁶ Bağdat Caddesi'nde Gayrimenkul Krizi: Konut Yatırımı Durdu!
<https://indigodergisi.com/2017/11/bagdat-caddesi-gayrimenkul-konut-yatirimi/> , Erişim tarihi: 20.12.2017.

inşaatla anlaştık ama sözleşmenin başlığında bambaşka bir firma var, birileri komisyona başka bir şirkete bunların binasını satıyor. İşi satıyor yani. Kimse onun farkında değil imzalıyorlar sözleşmeyi, sonra bambaşka bir adam geliyor.¹⁶⁷

Çağrı Bey bu bölgede çalışan belli başlı 7-8 tane büyük firmanın “elleri dolu ve tercih edilir oldukları” için bunları yapmadığını, bazı küçük firmaların çantacılarla iş birliği yaparak kat maliklerine mağduriyet yaşattıklarını ekliyor.

Sonuç olarak, Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde mağduriyetler yaşansa bile evlerinin yenilenmesini arzu eden maliklerin çoğunluk olması ve yeni evlerin emlak değerlerinin eskilere oranla çok daha fazla olması; evi ev yapan aidiyet, anlam, içtenlik gibi bir takım duyguların ve kullanım değerinin yerini giderek değişim değerine bıraktığını göstermektedir.

¹⁶⁷ Çağrı Bey.

4. EV

Oturmak varlığın (Sein) temel özelliğidir, buna uygun olarak da ölümlüler vardır.¹⁶⁸

4.1. İki Farklı Ev Kavramı: House / Home

İngilizce’de ev için iki farklı sözcük bulunmaktadır: Home ve house. İkisi de sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da aralarında önemli bir ayrım var. Bachelard, “house” anlamındaki evin güçlü bir geometriye sahip bir nesne; iyi yontulmuş taşlar, birbirine iyi uyummuş çatkılardan oluşan görülür ve elle tutulabilir bir gerçeklik olduğunun altını çizer.¹⁶⁹ Ancak böyle bir “geometrik nesne” insan ruhunun eğretilmelerine dayanamaz. “Ev, bir destek, içtenlik mekanı olarak ve içtenliği yoğunlaştırması ve koruması gereken bir mekan olarak alınır alınmaz, insan bağlamına hemen oturur.”¹⁷⁰ İşte insan bağlamına oturan evi anlatabilmek için “home” kelimesi kullanılır.

İngilizce’deki house kelimesi fiziki, somut olarak bir nesneyi belirtir. Fiziki olarak içinde yaşanılan binayı kast eder. Türkçe’ye konut olarak çevrilebilir. Home ise daha çok insanlar ve yaşadıkları çevre ile kurdukları ilişkileri içeren daha kapsamlı soyut bir kavramdır. Türkçe karşılığı yuvaya yakındır. Wong evin, bir yeri işaret eden yaşayan bir mekanı ifade ettiğini söyler ve “Home” olarak evin sadece mekansal bir düzenleme değil, mekanın içinde yaşayanların değerlerini kazıdığı anlamlı bir yer olduğunun altını çizer.¹⁷¹

Witold Rybczynski home kelimesinin etimolojik kökenine bakar:

Bu şahane “ev (home)” kelimesi fiziki bir yeri işaret etmektedir ancak daha ziyade bir “oluş halinin (state of being)” soyut anlamını taşır ve Latin veya Slav Avrupa dillerinde bir eş değeri yoktur. Alman, Danimarkalı, İsveçli, İzlandalı, Hollandalı ve İngiliz hep aynı fonetiğe sahip

¹⁶⁸ Martin Heidegger, “Kentin Felsefesi”, **Cogito: Kent ve Kültürü** içinde, sayı 8, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 68.

¹⁶⁹ Gaston Bachelard, **Mekânın Poetikası**, İstanbul: İthaki yayınları, 2013, s.73.

¹⁷⁰ Bachelard, **a.g.e.**, s.73

¹⁷¹ Dorothy Wong, “At Home Nowhere and Everywhere: Musings of the Postmodern Hong Kong Citizen”, **Asian and African Studies**, 14/2, 2005, s.148-157.

“home” kelimesini kullanırlar ki zaten hepsi eski Norveççe’deki “heima” kelimesinden türemiştir.¹⁷²

4.2. Evin Gelişiminin Kısa Bir Tarihçesi

Günümüz çağdaş toplumlarında ev genellikle kişinin kamusal hayatın bütün bir koşturmasından kaçtığı, sakinlik, huzur ve yalnızlığını yaşayabileceği, dinlenebileceği, aile ile ilişkiselliği olan özel bir dinlenme mekandır. Ancak bu anlayış yenidir ve çağdaş sanayi toplumlarına özgüdür.

Sanayileşme öncesi pre-endüstriyel toplumlarda geçinmek için yapılan iş ve kamusal işler evin içinde gerçekleşmekteydi. 17. Yüzyıla kadar evler işe adanmış, geniş, çok amaçlı kullanım mekanlarıydı. Ev bir dükkanın ya da imalathanenin yer aldığı, çalışanlar, hizmetliler, kalabalık geniş aile fertleri ile herkesin bir arada yaşadığı çok kalabalık mekanlardı. Özelleştirilmiş odalar yoktu.¹⁷³

Lewis Mumford; Ortaçağ’ın başlarından kabaca 17. Yüzyıl sonlarına kadar yaygın kullanılan farklı mekanların ve farklı işlevlerin eksikliği ile tanımlanan ev tipine “ortaçağ evi” der.¹⁷⁴ Bu ev tipinde özelleştirilmiş odaların olmadığı, aynı mekanda yemek yenen, çalışılan, misafir kabul edilen, uyunan, özel hayat ve yabancıyla paylaşılan hayat arasında bir sınır olmayan, ortak yaşanan komünal bir alan söz konusudur. Burjuvazinin gelişmesiyle ise bu eski geleneksel komün yaşam biçimi ve onun mekansal örgütlenmesi olan eski ev tipi kaybolmaya başlayacaktır.

Avrupa’da, en önce Hollanda’da olmak üzere, kabaca 17. Yüzyılda gelişen burjuva sınıfının evleri odalara bölünmeye başlar. Odalar belli amaçlara göre ayrılmaya ve mahremiyet (privacy) ön plana çıkmaya başlar. Mumford’a göre mahremiyet duygusunun ortaya çıkması ve gelişmesi eski, geleneksel “ortaçağ evini” ve yaşama biçimini parçalayan en radikal değişiklik olmuştur.¹⁷⁵ Ancak ev biçimini değiştiren sadece yeni bir duygunun ortaya çıkması değil aynı zamanda mekansal değişikliğin yeni bir yapılanmaya da imkan vermesidir.

Özellikle merdivenin yaygın kullanımı ile evin yukarı doğru gelişmesi her şeyi değiştirdi. Genellikle evde bir oda ayrılacaksa bu öncelikle “great chamber” denilen

¹⁷² Witold Rybczynski, **Home: A Short History of An Idea**, New York: Viking, 1986, s.62.

¹⁷³ Bill Bryson, **At Home, A Short History of Private Life**, London: Doubleday, 2010.

¹⁷⁴ Lewis Mumford, **The Culture of Cities**, New York: HBJ Book, 1970, s.41.

¹⁷⁵ Mumford, **a.g.e.**, s.40.

evin üst katında yer alan odaydı. Evin sahibi kendisi ve ailesinin kullandığı geniş oturma salonu denilebilecek bu odada yemek, içmek, dinlenmek, uyumak dahil her şeyi yapabiliyordu. Bunun sonucunda bu odada hizmetliler ve diğer yardımcıları sadece ihtiyaç halinde bu odaya geliyor ve böylece ailenin üyesi olmaktan çıkmaya başlıyorlardı.¹⁷⁶

Odanın keşfi, ev sahibine ve ailesine özel bir alan yaratarak mahremiyet sağlamış oluyordu. Ancak yalnız kalmak, işleri hizmetçisiz ya da birinin yardımı olmadan halletmek çok zordu çünkü ısınma ve aydınlatma büyük bir sorundu.

Ayrı bir odanın getirdiği mahremiyet bir ihtiyaç olarak giderek ağırlığını arttırdıysa da gündelik hayat bugünkünden çok daha fazla komünaldi. Tuvaletlerde bile aynı anda birden çok oturma yeri vardı ve böylece muhabbete devam edilebiliyordu, ya da bir çift yıkanırken hizmetlileri yanlarında bekliyor ya da arkadaşları yanlarında kart oynayabiliyordu.¹⁷⁷

Günümüz çağdaş ev anlayışında mahremiyet önemli bir özelliktir ve görece 17. Yüzyıl sonlarında evin sağladığı nitelikler arasına girmiştir. Mahremiyetten sonra ise yine evin sağladığı diğer bir özellik olan konfor niteliği gündeme gelmeye başlamıştır. Rybczynski için konfor her şeyin başında gelen bir niteliktir. Evin en temel kurucu özelliği konfordur. Hatta o kadar ki ev (home) fikri artan konfor ihtiyacına yönelik icat edilmiş bir fikirdir.¹⁷⁸

18. Yüzyıla kadar evde rahatlık (konfor) fikri o kadar alışılmadık bir şeydir ki bu durum için kullanılabilecek bir kelime yoktur:

“Comfortable” (sıfat anlamında rahat, konforlu) kelimesi sadece “avunmak” anlamını içerir ve konfor (rahatlık) ise yaralı ya da sıkıntılı olan bir insanı avutmak için verilen şey anlamında kullanılır. Bu kelimeyi modern anlamda kullanan ilk kişi yazar Horace Walpole’dur. 1770 yılında arkadaşına yazdığı mektupta Mrs. White’in kendisine çok iyi baktığını ve onu “rahat” ettirdiğini yazar.”¹⁷⁹

Rahatlık, rahat etme, evin en temel niteliği olarak ön plana çıkmaktadır. Rybczynski “house”ı “home” yapan nedir sorusunu araştırdığı kitabında “ev (home) anlamında”

¹⁷⁶ Bryson, a.g.e., s.44.

¹⁷⁷ Bryson, a.g.e., s.44.

¹⁷⁸ Rybczynski, a.g.e.

¹⁷⁹ Bryson, a.g.e., s.89

kelimesinin artan rahatlık (comfort) ve mahremiyet ihtiyacı sonucu yaratılmış bir fikir olduğuna değinir.¹⁸⁰

4.3. Eve Kavramsal Bir Bakış

Ev hem bir yer olarak hem de bir fikir olarak, farklı disiplinlerin ele aldığı çok boyutlu temel bir kavramdır. Ev sadece fiziksel bir inşa ya da mimari faaliyet değil, mekanın kendisinin anlamlı bir yere dönüşmesini içeren, oturanların kendi kişiliklerini yansıttıkları, aidiyet ilişkisi kurdukları kültürel bir olgudur.

Ev her şeyden önce bir iç mekandır. Dolayısıyla öncelikle kabaca mekan kavramsallaştırmasına girişmek gerekmektedir. Mekanı kavramsallaştırma literatüründe iki ana aks vardır. Bunlar fiziksel-matematiksel mekan anlayışı ve fenomenolojik mekan anlayışıdır. Fiziksel matematiksel mekanda; mekan insanın dışında bir gerçeklik olarak kurgulanır, anlama kayıtsızdır çünkü temelde rasyonel bilgiye dayanır. Bu matematikçilerin, fen bilimcilerinin, fizikçilerin uğraştığı soyut mekandır. Fenomenolojik mekan anlayışında ise insan yaşantısı, deneyimi ve anlamlandırması esastır, sahiplenme, kendine ait kılma, aidiyet gibi kavramlar öne çıkmaktadır.¹⁸¹ Bu anlayışa göre mekan insanın algılaması ve hareket etmesine göre şekillenen somut bir mekandır. Bollnow'un ifadesiyle "yaşanmış mekandır (lived space)"¹⁸².

Ev, oturmak, inşa etmek gibi kavramların etimolojik kökenlerinde birçok ip ucu bulmak mümkündür. Heidegger, inşa etmek için klasik Almanca'da *buan* sözcüğü kullanıldığını ve bunun oturmak anlamına geldiğini yazar. Bu da kalmak, ikamet etmek demektir. Günümüz almancasında *bauen* (inşa etmek) yüklemine asıl anlamı dolayısıyla oturmaktır. *Buri, büiren, beuren, beuron* sözcüklerinin hepsi oturmak ya da oturma yerini göstermektedir. Şöyle devam eder Heidegger:

"*Bauen, buan, bhu, beo* aslında bizim *bin* (varım) sözcüğüyle aynı sözcüktür. Ne demektir öyleyse *ich bin* (varım)? *Bin*'in bağlandığı eski *bauen* sözcüğü şöyle yanıt veriyor bize: "varım", "varsın" sözcükleri şu anlama gelir: oturuyorum, oturuyorsun. Senin ve benim var olma biçimimiz, bizlerin dünya üzerinde var olmamızın biçimi

¹⁸⁰ Rybczynski, a.g.e.

¹⁸¹ Aynur Can, *Ayaküstü Bir Kahve İçimi Kentte Gündelik Yaşam*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010, s.104-105

¹⁸² Otto F. Bollnow, "Lived-space", *Philosophy Today*, Vol: 5, Bahar, 1961, s.31.

oturmadır. İnsan olmak demek, dünya üzerinde ölümlü olarak var olmak, yani oturmak demektir.”¹⁸³

Heidegger’e göre oturmak/mesken tutmak/ikamet etmek (dwelling) varlığın temel özelliğidir. İnşa etme oturmanın bir parçasıdır ve varlığını ondan alır. Heidegger oturmak kavramını hayati önem taşıyan ontolojik bir kavram olarak ele alan ilk filozoftur. Ancak inşa etmeyi oturmanın bir parçası olarak ele almaktadır. O halde yaşanılan, oturlan bir yer olarak evi, bir yerleşim aracı olarak ele alır. Esas amaç oturmaktır. Oturmak için inşa edilen ev ise araçtır. İnsan her yerde oturabilir. Bir yerde ikamet etmek, oturmak için dört duvara gerek yoktur, hatta bir mekana sahip olmaya da gerek yoktur. “Gerçek anlamda bir Heideggerci ev (maison Heideggerienne) sadece oturlan bir mekan değildir, insanı dünyaya varoluşsal bir şekilde yeniden bağlayan bütün yerlerdir.”¹⁸⁴

Traktördeki adam, römorklarının önünde, otoyol üzerinde kendini evinde gibi duyumsar; iplik fabrikasında çalışan işçi kadın kendini evindeymiş gibi görür; elektrik santralini yöneten mühendis evinde bilir kendini. Bu yapılar insana bir hane kazandırır. Doğrusunu söylemek gerekirse, bugünkü konut darlığında bir konut işgal ettiğini bilmek güven verici; oturma yeri olarak kullanılan yapılar kuşkusuz konutları doğurur, bugün küçücük olup da güncel yaşamı kolaylaştıran, ulaşılabilecek fiyatlarda, hava, ışık ve güneş alan haneler var: Ama içlerinde oturma yerinin gerçekleştiğine ilişkin bize güvence verecek herhangi bir şey var mı?¹⁸⁵

Heidegger oturma yerinin gerçekleşmesi derken insanın herhangi bir yapıda kendini evinde bilmesinden bahsetmektedir. Her ev bir hane olamaz. Oturmanın gerçekleşebilmesi ancak kişinin kendisini evde hissediş duygusunu veren bir yapıda gerçekleşebilir. Bu yapı herhangi bir şey olabilir.

Heidegger ev kavramından ziyade oturma eylemi üzerinde durmuştur. Evdeki özel hayatla pek ilgilenmemiştir. Otto Friedrich Bollnow için ise oturmak ve inşa etmek yine merkezi bir önem teşkil etse de onun için esas olan “yaşanmış mekan (lived space)” olarak evin kendisidir.

Bollnow iki farklı mekan anlayışındaki farka değinir. “Conceptual space” dediği kavramsal mekan ile “lived space” dediği yaşanmış mekan arasında ayrım yapar. “Kavramsal mekan” matematiksel, geometrik, ölçülebilir mekandır. “Yaşanmış

¹⁸³Heidegger, **a.g.e.**, s.68

¹⁸⁴ Philippe Gervais-Lambony, **De Lomé a Harare – Le fait citadin**, Paris: Karthala, 1994, s.223

¹⁸⁵ Heidegger, **a.g.e.**, s.67

mekan” ile kast ettiği şey ise mekana anlam katanın insan deneyimi olmasıdır. Mekanın iç yapısını deneyimlerden yola çıkarak anlamak gereklidir. İnsanın algılayışıyla şekillenen somut bir mekandır söz konusu olan. Dolayısıyla ev kavramı merkezi bir konuma yerleşir. Ev “bireyin hayatının mekansal merkezidir.”¹⁸⁶

Bollnow için ikamet etmek, oturmak insanın özünü gerçekleştirdiği temel bir belirlemedir ve ev bu saptamanın göbeğinde yer alır. Ona göre evin iki temel özelliği vardır. ¹⁸⁷Birincisi insan, inşa ettiği meskeni sayesinde, “evinin sağlam duvarlarıyla” kendini yere sıkıca tutturarak özünü gerçekleştirebilir hale gelir. Evin ikinci özelliği ise bütün duvarlarıyla ev kendini kamusal, evrensel mekandan ayırarak kendine ait özel bir alan yaratmış olur. Evin duvarları içersini dışarıdan ayırır. Her türlü tehlikeye açık dış dünyadan, devamlı kaygılı ve tetikte olma durumundan sıyrılarak kişi kendi evinde, bilindik kendine ait iç mekanında, dolayısıyla kendine dönebilme imkanını bulmuş olur.

Mekana, eve fenomenolojik yönden yaklaşan diğer bir düşünür olan Bachelard’a göre ev imgesi “öz varlığımızın topoğrafyası”dır¹⁸⁸. Ancak Bachelard için evin, oturma ediminin, Heidegger’in aksine, somut bir yere ihtiyacı yoktur. Ruhun kendisi de bir oturma yeridir. Ev ve evle ilgili imgeler odalar, nesnelere, mobilyalar gibi birçok şeyi içimizde saklamaktayızdır.

O halde, evin ontolojik ya da varoluşsal değerlerini ortaya koymak yerine Bachelard evi “insan ruhunun çözümleme aracı olarak” ele alır.¹⁸⁹ Bu ise onun “şiirsel imgelem” dediği şey sayesinde gerçekleşir. Şiirsel imgelem gündelik dilden bir kaçıştır ve sıradan şeylerin dışında kalan şeyler bütünüdür. Hayaller ve şiirin sağladığı imgelerin dünyasıdır. Ev de anıların, hayallerin canlandığı bir imge olarak her insan ruhunda hayati öneme sahiptir:

Her yalın, büyük imge, bir ruh durumunu ortaya koyar. Ev, manzaranın ortaya koyduğu ruh durumundan daha ileri bir "ruh durumu" dur. Dış görünümüyle bile ortaya konmuş olsa, bir içtenliği anlatır.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Bollnow, **a.g.e.**, s.33

¹⁸⁷ Bollnow, **a.g.e.**

¹⁸⁸ Bachelard, **a.g.e.**, s.27.

¹⁸⁹ Bachelard, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁹⁰ Bachelard, **a.g.e.**, s.94.

Ancak evin kendisini de somut bir mekan olarak yabana atmaz Bachelard. İlk evin hiçbir zaman unutulmaması ya da evin bizi dış dünyadan ayırarak, yalnız kalmamıza, hayal ve tefekkürü imkan vermesi özellikleri gibi. Hatta evin somut bir mekan olarak sağladığı bu imkanı ilk plana bile koyar: “Evin en çok değer verilen iyi yanı nedir, diye sorulmuş olsaydı, şöyle cevaplardık: Ev, düşü barındırır, düş kuranı korur; ev, dinginlik içinde düş kurmamızı sağlar.”¹⁹¹

Bachelard evin hem somut hem de soyut özelliği ile birleştirici gücünden bahseder. Ev anılar, hayaller ve düşünceler arasında olduğu gibi geçmiş, bugün ve gelecek arasında, insanı bir arada tutan zamktır:

Ev(in), insanın düşünceleri, anıları ve düşleri için en büyük birleştirici güçlerden biri[dir]... Bu birleştirmede bağlayıcı ilke, düş kurmadır. Geçmiş, bugün ve gelecek, eve farklı dinamikler kazandırır; çoğu zaman birbirinin içine giren, kimi zaman birbirine zıt düşen, kimi zaman da birbirini uyaran dinamikler. Ev, insan yaşamında, kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar. Ev olmasaydı, insan dağılıp giderdi. Ev, insanı gökten inen fırtınalara karşı olduğu gibi, yaşantında yaşadığı fırtınalara karşı da ayakta tutar. Aynı zamanda hem beden, hem ruhtur. İnsan varlığının ilk evrenidir.¹⁹²

Bachelard’a göre bizler yaşadığımız mekanı, evimizi şekillendirirken bir yandan da bu mekanlar tarafından şekillenmekteyiz. Duygu, düşünce, hayaller, anılar hepsi içinde yaşadığımız ev tarafından biçimlenmektedir. Ancak Bachelard’ın bina olarak bir evden kast ettiği mahzeni, çatı katı olan doğa içinde yer alan sıcak, içten evlerdir. Büyük kentlerdeki yüksek katlı binalar ve gökdelenler ise tam olarak ev sayılamazlar; onların bir mahzenleri “kök”leri yoktur, merdivenlerinin yerini asansörler almıştır, doğa içinde olmadıkları için “kozmetiklikten yoksundur”, tüm dikeylikleri ile içtenlik değerinden yoksun kalırlar.¹⁹³

Oturmayı insan olmanın en temel özelliklerinden biri olarak gören bir diğer düşünür ise mimarlık tarihçisi Norberg-Schulz’dür. Onun için oturmak; ikamet etmek (dwelling) kafanın üstündeki çatıdan ve mülkiyetimizde belli bir metrekareye sahip olmaktan daha fazlasıdır:

Birinci olarak ürünlerin, fikirlerin ve duyguların alışverişi için başkalarıyla tanışmayı ifade eder ki zaten bütün bunlar hayatı olasılıkların fazlalığı olarak deneyimlemek demektir. İkinci

¹⁹¹ Bachelard, **a.g.e.**, s.34.

¹⁹² Bachelard, **a.g.e.**, s.34-35.

¹⁹³ Bachelard, **a.g.e.**, s.54-55.

olarak başkalarıyla anlaşmaya varmak yani ortak değerler kümesini kabul etmek demektir. Son olarak ise kişinin kendinden menkul ufak seçilmiş bir dünyaya sahip olmasını ifade eder.¹⁹⁴

Buna göre Norberg-Schulz dört ikamet modeli belirler. Doğal mesken yani binanın kurulduğu yeri gösteren model; kollektif mesken yani, kişinin farklı insanlarla etkileşim kurduğu, tanıştığı, farklı dünyaları tanıdığı, kentsel alanın içinde olan, yollar, binalar, parklar, terk edilmiş alanları vs gösteren model; bir kollektif mekan üzerinde ortak kentsel bir anlaşmaya varılmış kamusal mesken modeli ve son olarak özel mesken yani kişinin kendi evini gösteren model.

Hangi modelde olursa olsun Schulz'a göre mesken insan ve çevresi arasındaki ilişkiye bir anlam katmalıdır. Bir mekanı yer yapan şey anlamdır. Anamlı bir mekan için ise kişinin o yerle özdeşleşme (identification) ve oryantasyon yapabilmesi gerekmektedir. Oryantasyon yön bulma ile, yeri kavrama ile ilgilidir. Kişi nerede olduğunu bilmelidir. Özdeşleşme ise anlam ve değer ile ilgilidir. Özdeşleşme belli bir çevreyle aşinalık kurmak, kişinin o çevreyle kendisini özdeşleştirebilmesi gerekmektedir. Schulz özdeşleşme için "belirli bir çevreyle arkadaş olmak" tanımını yapar.¹⁹⁵ Dolayısıyla içinde oturlan ev, orada yaşayan kişilerin özdeşleşme ve oryantasyon duygularına katkıda bulunmak zorundadır.

Ayrıca ev ya da herhangi bir iyi çevre imgesi; içinde yaşayana (mülkiyet ilişkisi kurana) önemli bir "duygusal güvenlik hissi" yani aidiyet hissi vermelidir.¹⁹⁶ Aidiyet hissi olmadığında kişi kendisini kaybolmuş hisseder. Kaybolmuşluk hissiyatı oturmanın sağladığı güvenlik hissini karşıtır.¹⁹⁷

Aidiyet için oryantasyon ve özdeşleşme şarttır. Ancak modern dünyada fiziki mekanla özdeşleşme göreceli olarak zayıflamakta ve bunun sonucu yabancılaşma yaşanmaktadır.¹⁹⁸ Modern dünyada kişi nerede olduğunu (oryantasyon) kesin bir şekilde saptayamaz hale gelir, ve yerin kimliği (özdeşleşme) giderek aşınır.

Anlam özdeşleştirme ilkesine bağlıdır ve aidiyet hissine işaret eder. Aynı zamanda mekanı yer yapan temel şeydir. Schulz için anlam, şeylerin birbiriyle ilişkiselliğinden

¹⁹⁴ Christian Norberg-Schulz, **The Concept of Dwelling: On the Way to Figurative Architecture**, New York: Rizzoli, 1985, s.7.

¹⁹⁵ Christian Norberg-Schulz, **Genius Loci: Towards and Phenomenology of Architecture**. London: Academy Books, 1980, s.21.

¹⁹⁶ Schulz, **Genius Loci**, s.19.

¹⁹⁷ Schulz, **Genius Loci**, s.20.

¹⁹⁸ Schulz, **Genius Loci**, s.20.

gelir. Bir nesnenin anlamı diğer nesnelere olan ilişkisine dayanır.¹⁹⁹ Duvarlar olmadan bir pencerenin anlamı olamayacağı gibi.

Schulz insanın en temel ihtiyacının “varoluşunu anlamlandırmayı deneyim etmesidir”, der.²⁰⁰ Aynı zamanda anlam, kişiliğin de kurucu unsurudur. Hatta kişilik, anlamlı bir ilişkiye (çevresiyle kendisi arasında kurduğu) sahip olmaktır.²⁰¹

Schulz öncelikle yer ve mekan arasında bir ayrım yapar. Yer (place) ayırt edici, belirgin bir özelliği olan mekandır (space). Hayatın sürdüğü mekandır. Mekanı yer yapan özellikleri çözümlenmeye çalışır. Bunun için “genius loci” kavramına başvurur.

“Genius loci” yani “yerin ruhu (spirit of place)” dediği Genius Loci antik Roma’da kullanılan bir kavramdır. Antik Roma inanışlarına göre her bağımsız ruhun kendi genius’ı yani koruyucu ruhu vardır. Bu ruh insanlara ve yerlere hayat verir, onlara doğumdan ölümlerine kadar eşlik eder, ve kendi karakterini veya özünü belirler.²⁰²

Schulz yaptığı şeyin mimarlığın fenomenolojisi olduğunu söyler. Gündelik hayat somut ve soyut fenomenler bütünüdür. İnsanlardan, hayvanlardan, çiçekten, ağaçtan, taştan, topraktan, sudan, kasabalardan, evlerden, pencerelerden, mobilyalardan oluşan somut fenomenler ile duygular gibi daha soyut fenomenlerden oluşur. Gündelik hayatın önemli bileşeni “yer (place)” de böylece hem malzeme, biçim, büyüklük, uzunluk, derinlik, renk, koku gibi somut özellikleri ile bu özelliklerin insanda uyandırdığı duygusal koşulların, algılama biçimlerinin bir birleşimi olmaktadır.

Schulz’a göre mekanı yer yapan ruhudur, atmosferidir, “karakteridir”: “İnsan eliyle yapılmış yer... bir bina olarak yerin üzerinde durur ve gökyüzüne doğru yükselir. Yerin karakteri büyük ölçüde duruş ve yükselişin nasıl somutlaştığına bağlıdır.”²⁰³

Yapıların yatay ve düşey uzamları, onların yer yüzü (yataylık) ve gökyüzü (dikeylik) ile bağlantı kurma biçimlerini gösterir. Yapının kendi içindeki yatay ve dikey yönleri arasında da tutarlılık olmalıdır. Bir yapının yapay-dikey uzamları ve aralarındaki ilişkisellik zaten o mekanın karakterini yaratan şeydir. Bir yeri sevip sevmediğimiz de

¹⁹⁹ Schulz, **Genius Loci**, s.166.

²⁰⁰ Schulz, **Genius Loci**, s.166.

²⁰¹ Schulz, **Genius Loci**, a.g.e.

²⁰² Schulz, **Genius Loci**, s.18.

²⁰³ Schulz, **Genius Loci**, s.63

zaten buna göre belli olur. Bu tekil bir yapı için geçerli olduğu gibi bütün bir kasaba ve kent için de geçerlidir.

Bir kasaba belirgin bir özelliği ile hoşumuza gittiği zaman, bu genellikle içindeki yapıların çoğunun yer yüzü ve gök yüzü arasında aynı şekilde bağlantı kurmasından kaynaklanır; ortak bir hayat biçimini, yer yüzünde ortak bir oluş tarzını ifade eder gibi gözükürler. Böylece insana özdeşleştirme imkanı veren bir *genius loci* oluştururlar.²⁰⁴

Sonuçta ev ya da herhangi bir iyi çevre imgesi; içinde yaşayana aidiyet hissi vermelidir.²⁰⁵ Aidiyet hissi olmadığında kişi mekanı yere çevirecek anlamdan yoksun kalacak ve kendisini kaybolmuş hissedecektir.

4.4. Konuttan Eve Aidiyet ve Anlam

İnsan olmak belirli yerlerle dolu bir dünyada yaşamak demektir: insan olmak yerini bilmek ve ona sahip olmaktır.²⁰⁶

Fiziksel barınma mekanı olan konut, ev kavramının içerdiği anlamlardan bir tanesidir. Mekan ve yer arasındaki ya da house (konut olan ev) ve home (yer olan ev) kelimeleri arasındaki ayırmda olduğu gibi fiziki olan alanı ifade etmek için mekan kelimesini yine aynı paralelde barınma mekanı olan somut mekanı kast ediyorsak konut (house) kelimesini kullanmaktayız. Bir mekanı “yer” yapanın aynı şekilde konutu eve dönüştüren şeyin ise anlamlandırma, duygular ve ilişkiler bütünü olduğundan bahsetmiştik. Türkçede ev kelimesi her iki durum için kullanılsa da İngilizce “home” olan evin, içinde yaşayanlar ve onların ikamet ettikleri yerler arasında duygusal temelli ve anlamlı bir ilişkiyi kapsadığını²⁰⁷ biliyoruz.

Schulz anlamın ait olma duygusunu içerdiğini söylüyordu.²⁰⁸ Başka bir ifadeyle bir yerin anlamı olmasının aidiyet duygusu uyandırması ile ilişkili olduğundan bahsetmektedir. Dolayısıyla insanlar ve yerler arasındaki bağdan bahsederken aidiyet duygusu, bu kavramsallaştırma için önemli bir çıkış noktası sağlar. Nitekim bir yere aidiyet (“place attachment”) kavramı literatürde geniş bir yer kapsar. Genel olarak yere

²⁰⁴ Schulz, **Genius Loci**, s. 63-65

²⁰⁵ Schulz, **Genius Loci**, s.19

²⁰⁶ Edward Relph, **Place and Placelessness**, London: Pion, 1976, s.1.

²⁰⁷ Kimberly Dovey, “Home and Homelessness: Introduction”, I. Altman ve C.Werner (ed.), **Home Environments** içinde, New York: Plenum, 1985, s.33-64.

²⁰⁸ Christian Norberg Schulz, **Genius Loci**, s.166.

aidiyet insanlar ve belirli yerler arasındaki duygusal bir bağıdır.²⁰⁹ İnsanlar, başkalarıyla etkileşime girdikleri çevresel yapılara duygusal olarak bağlanırlar.

Carmen Hidalgo ve Bernardo Hernandez'in bahsettiği gibi yere aidiyet, kişiler ve ikamet ettikleri çevreleri arasında kurulan olumlu anlamda bir duygusal durumdur ve hem küçük ölçekte ev, mahalle gibi hem de büyük ölçekte şehir veya millet gibi değişebilmektedir.²¹⁰

Yi Fu Tuan ve Edward Relph²¹¹ gibi coğrafyacılar ise insan doğasının en temel özelliklerinden birinin yerle kurduğu duygusal bağlar olduğuna dikkat çekmektedirler.²¹² Bireyin bir yere karşı hissettiği aidiyet duygusunun duygusal bağların gelişimindeki en temel yerin başında hiç kuşkusuz ev gelmektedir.

Setha Low'un ve Irwin Altman'ın gösterdiği üzere kişiler, çevrelerine atfettikleri anlamlara bağlanırlar ve fiziksel bir yapıya sembolik bir anlam yüklerler.²¹³ Bu anlamlar zaman içinde değişebilir çünkü yer sosyal bağlamda tekrar tekrar kurulan bir kavramdır. Yere aidiyet zaten Low ve Altman'ın ifade ettiği gibi bireysel deneyime ve aileler, topluluklar ve toplumlar tarafından paylaşılan kültürel ve sembolik deneyimlere referans verir. Ancak bir yere aidiyet ve o yerin kişi için ifade ettiği anlam herkes tarafından ortak olarak sahiplenilen bir şey değildir, kişiden kişiye göre değişen bir olgudur ki zaten bir yerin anlamını ilginç kılan şey de Keith Basso'ya göre budur.²¹⁴

Yere aidiyet duygusu kişiden kişiye farklılık gösterebilir ancak bir sorun ortaya çıktığında ortak bir anlam üretecektir. Örneğin, bir mahalleyi niteleyen, o mahallenin ayırt edici özelliklerinin korunması konusunda toplumsal ve politik müdahaleyi teşvik eder.²¹⁵ Caddebostan sahiline yapılması planlanan otoparka karşı mahallelinin internet

²⁰⁹ David Seamon, "Place Attachment and Phenomenology: The Synergistic Dynamism of Place", Lynne Manzo ve Patrick Devine-Wright (haz.), **Place Attachment** içinde, New York: Routledge, 2014, s.12.

²¹⁰ Carmen Hidalgo ve Bernardo Hernandez, "Place Attachment: Conceptual and Empirical Questions" **Journal of Environmental Psychology**, No: 21, 2001, s.273-281.

²¹¹ Edward Relph, **a.g.e.**

²¹² Yi Fu Tuan, **Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values**, Englewood Cliff: N.J. Prentice-Hall, 1974.

²¹³ Setha Low ve Irwin Altman, "Place Attachment: A Conceptual Inquiry", I. Altman ve S.Low (haz.), **Place Attachment** içinde, New York: Plenum Press, 1992, s. 1-12.

²¹⁴ Keith Basso, **Wisdom Sits in Places: Landscape and Language Among the Western Apache**, Albuquerque: University of New Mexico Press, 1996, s. 144.

²¹⁵ Gustavo Mesch ve Orit Manor, "Social Ties, Environmental Perception, and Local Attachment", **Environment and Behavior**, 30(4), 1998, s.505.

üzerinden change.org sitesinden imza kampanyası başlatması gibi yere aidiyet duygusu ortak bir politik bilinç yaratabilmektedir.²¹⁶

Konutu eve dönüştüren süreç mekanı “yer” yapan süreçtir. Bu da anlamlandırma, duygular, aidiyet ve ilişkiler bütünüdür. Ancak yapılan mülakatlar, kişilerin on yılları aşkın süredir ikamet ettikleri, duygusal bağ kurdukları evlerinin yıkılması için büyük bir arzu ve iştah duyduklarını göstermektedir. Değişen evlerine ve mahallelerine alışmakta, aidiyet duygusu geliştirmekte zorlansalar bile yeni ev arzularının baskın geldiği görülmektedir. Kentsel dönüşüm süreci ile kent sakinlerinin hem evlerine olan, hem de evlerinin bulunduğu mahalleye ve kentlerine olan aidiyet duyguları azalmakta, kendileri ve mekanlar arasında kurdukları bağ zayıflayarak, yer kimliklerini kaybetmeye başlamaktalar.

4.4.1. Yer kimliği

Yere aidiyet kavramı yer kimliği kavramından bağımsız düşünülemez. Gustavo Mesch ve Orit Manor yere aidiyetin, kişinin o yerle özdeşleşmesi ile oluştuğunu savunurlar.²¹⁷ Özdeşleşmenin olabilmesi için belirli bir fiziki yapının bireyin kişilik özelliklerini yansıtmaması, kişiliğine referanslarda bulunması gerekmektedir. Burada bir yerin kimliği ön plana çıkmaktadır.

Yer kimliği kavramı kişinin kendisi ile belirli bir fiziki yapı arasında kurduğu bağla ilişkilidir. Harold Proshansky, Abbe Fabian ve Robert Kaminoff bir yerin kimliğini insanın kimliğinin bir alt parçası olarak görürler ve bunun bireyin içinde yaşadığı fiziksel dünya hakkındaki bilgi ve kavrayışına referans verdiğini savunurlar. Bu kavrayışlar (cognitions) hatıraları, fikirleri, duyguları, davranışları, değerleri, tercihleri, anlamları, davranış ve deneyim mefhumlarını temsil eder. Bütün bunlar insanın var oluşunu tanımlayan, çeşitlilik gösteren fiziksel ortamlarla bağlantılıdır. İnsanın kimliğini oluşturan karakterinin bir parçası; özel bir anlam yüklediği, bu kavrayışları oluşturduğu belirli yerler ile güçlü bir bağlantıdadır. Kişi kavrayış

²¹⁶Caddebostan Sahile Yapılması Planlanan Otoparkı İstemiyoruz!, <https://www.change.org/p/caddebostan-sahile-yapilmasi-planlanan-otoparki-istemiyoruz> , Erişim tarihi: 10.06.2017.

²¹⁷ Mesch ve Manor, **a.g.e.**

oluşturduğu mekanları yer olarak görür ve bu yerler ile kendisi arasında özdeşleştirme kurar.²¹⁸

Bireyin kimliğinin gelişiminde çevrenin büyük bir rolü vardır. Ancak zaman da önemli bir kurucu unsurdur. Bir mekanın içinde yaşanan süre ile kişilik arasında bağlantı vardır. Proshansky ve diğerleri “çevresel geçmiş” dedikleri bir kavramla zamanın kişilik ve yerin anlamının oluşabilmesi için önemli bir bileşen olduğunu vurgularlar. Bireyin “çevresel geçmiş”i onun sosyal, kültürel, psikolojik, biyolojik ihtiyaçlarını tedarik eden yerin özelliklerinden oluşur. Birey hali hazırdaki çevresini değerlendirirken hep bu “çevresel geçmişini” bir mesnet noktası olarak ele alır ikisini karşılaştırarak bir yargıya varır.²¹⁹ Değişen çevredeki aşına olduğu ve olmadığı etkenleri değerlendirerek bir fikir sahibi olur. Kişinin oturduğu evinin, çevresinin, mahallesinin değişime uğramasının kişi üzerindeki etkisi bu bütünsellik içinde okunabilir.

Mekan ve kimlik arasında bir bağın kurulması için hatta bir mekanın kişi için anlam ifade edebilmesi için belli bir zamana ve istikrara, sabitliğe (“stability”) ihtiyaç vardır ancak günümüz modern toplumların karakteristiği olan sürekli mobilite - hareketlilik hali buna izin vermez; yerin anlamı ve o yere aidiyet yok olmaktadır.²²⁰ Doreen Massey için yere aidiyet günümüz toplumları için söz konusu değildir. Massey yer ve zaman arasındaki ilişkiye odaklanır. Yerin bir anlamının ve o yere bir aidiyetin oluşması için gereken temel şeyin zaman olduğunu vurgular.

Ancak Bağdat Caddesi yakın çevresinde görüldüğü üzere sürekli olarak değişen sokaklar, yıkılıp yenilenen binalar, taşınan komşular, o mahalleyle özdeşleşen dükkanların, esnafın kepenk indirmesi ve en sonunda yaşanan evlerin yıkılması gibi etkenler sabitlik ve yere aidiyet için gerekli zamanın yaratımında en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

²¹⁸ Harold Proshansky, Abbe Fabian ve Robert Kaminoff, **Place-Identity: Physical World Socialization of the Self**, New York: The City University of New York, 1983, s. 87-93.

²¹⁹ Proshansky vd, **a.g.e.**

²²⁰ Doreen Massey, **For Space**, London: Sage, 2005.

4.5. Gündelik Hayatın Temel Mekanı Ev

Gündelik insan kendi malı mülkü ve tatmin araçlarına kapanır, kimi zaman buna üzüldüğü de olur.²²¹

Ev genellikle gündelik hayatın ilk gerçekliğini oluşturur. Gündeliğin ev dışı alanlarda da gerçekleşmesine rağmen ev ve evle ilgili olan bütün işler, aktiviteler gündeliğin *par excellence* (en üstün derecede) yaşandığı yerdir.²²²

Bireyin bazen bütün bir gününü geçirdiği, bazen çalıştığı, bazen de ara sıra uğradığı bir yer olarak ev gündelik hayatın merkezine oturur. Ev, ev işleri, evle ilgili sorunlar (faturaların ödenmesi, tamirat vs.) ev ile bağlantılı zorunlu sosyal ilişkiler (kat görevlisi, apartman yöneticisi, komşularla ilişkiler...) bütün bunlar bireyin gündelik hayatının önemli bir bölümünü kapsar.

Ev aynı zamanda benzer gündelik hayat yaşayan insanların üzerine “kapandığı bir tatmin aracıdır” bir tüketim nesnesidir, kişisel tarzlarını yansıtacağı bir alandır. Kişi, beğeni ve zevki doğrultusunda sadece bedenini giydirmez, aynı zamanda yaşadığı evi de giydirerek kendi tarzını ortaya koymak ister. Simmel modern kültürde kişiselleşmenin önemine vurgu yapmaktadır. Stilize tasarımlardan, ev mobilyalarına, dekorasyondan kıyafetlere modern insan kendi “stilize giysisini (a stylized costume)”²²³ giyer ve evini de kişiselleştirerek stilize eder.

Evin gündelik hayatın geçtiği temel mekan olmasının yanı sıra, çalışmanın ana konusu ve amacı da sıklıkla ev odaklı gelişir: Ev almak için çalışmak, daha iyi bir eve geçmek için çalışmak, yatırım için eve sahip olmak için çalışmak gibi. Evin konumu, güneş alması, büyüklüğü, ferahlığı, semti, sosyal çevresi, kültürel, sportif faaliyetlere yakınlığı ya da bu hizmetleri sunması (lüks siteler ve rezidansların içinde spor salonu, yüzme havuzu, çocuk oyun alanı, masaj salonu, kafesi vs... bulunması gibi) kişinin farklı bir gündelik hayat yaşamasına neden olur. Son yıllarda konut reklamlarının bir çoğu da işte bu farklı yeni ve modern “yaşam tarzları” sunan imkanları öne çıkarmakta, evin sağladığı ayrıcalıkları pazarlamaktadır.

²²¹ Henri Lefebvre, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, İstanbul: Metis, 1998, s.24.

²²² Michael Hviid Jacobsen, **Encountering the Everyday: An Introduction to the Sociologies of the Unnoticed**, New York: Palgrave Macmillan, 2009, s.14.

²²³ George Simmel, “The Problem of Style”, David Frisby ve Mike Featherstone (haz.), **Simmel On Culture: Selected Writings** içinde, London: Sage, s.211–217.

4.5.1. İş mekanı olarak ev

Evde çalışma yeni rejimin vardığı en uç adadır.²²⁴

Gündelik hayatın klasik kuramcıları Lefebvre, De Certeau, Heller gibi düşünürler iş ve boş zamanı; iş yeri ve evi birbirine karşıt şeyler olarak konumlandırır, ancak bu durum günümüz toplumları açısından yetersiz kalmaktadır. Bu klasik kuramcılara göre ev genel olarak boş zamanın, iş dışında kalan hayatın başat mekanıdır ve sanayi devrimiyle ev ve iş yeri birbirinden koparak iki ayrı olgu olarak değerlendirilir. Bu yaşamda gündelik işlerin ve ev eşyalarındaki çeşidin artması da ev ve iş yeri ayrımını kuvvetlendirmiştir.²²⁵

Lefebvre, De Certeau, Heller²²⁶ gibi gündelik hayatın klasik kuramcıları düşünürler için devrim niteliğinde, dönüşümün başlayacağı, o güne kadar ise kapitalizmin tüketim oyunlarının esas etkilediği alan olarak boş zaman ve bir boş zaman mekanı olarak ev, genel olarak iş yaşamının ve zamanının dışında kalan şeydir.

“Şimdilik, boş zaman, hemen hemen herkes için gündelik olandan anlık bir kopuştur.”²²⁷ Lefebvre’e göre gündelik yapılacak işlerden kopuş anlamına gelmektedir boş zaman ve iş zamanı ile karşıtlık içerisindedir. Ancak yeni kapitalizm döneminde artık boş zaman işten uzaklaşılabilir bir alan değildir. Dahası iş zamanı ve boş zaman arasındaki ayrım gibi iş yeri ve ev gibi keskin ayrımlar da bulanıklaşmaya başlamıştır.

Günümüzde bir şirkete bağlı olarak evden çalışan – home-office çalışan – beyaz yakalıların sayısı hiç de az değildir. Ev de dolayısıyla başat iş mekanlarının başında gelmektedir. Bu dönüşümü mümkün kılan şey ise üretim ve istihdamda yaşanan değişimlerdir. Bu değişim fordist üretimden post-fordist üretime geçen yeni bir ekonomi düzeni ile anlaşılabilir. Bu geçiş zaman ve mekanın örgütlenişini geri döndürülemez biçimde değiştirmiştir.

Kabaca fordist model, 2. Dünya Savaşı sonundan 1970'lere kadar olan dönemde, kitlesel üretim ve kitlesel tüketime dayalı, seri üretimin örgütlendiği, imalat sanayinin başat olduğu, endüstri şehirlerinin ve devletin ekonomik alanda birinci planda olduğu bir modeldir. 1970'lerde fordist kapitalizmin krize girişinden sonra devletin ekonomik alanda yerini özel sektöre bırakması, seri üretimden esnek üretime geçilmesi ve serbest

²²⁴ Richard Sennett, **Karakter Aşınması**, İstanbul: Ayrıntı, 2010, s.61.

²²⁵ Peter Corrigan, **The Sociology of Consumption**, Londra: Sage, 1997.

²²⁶ Agnes Heller, **Everyday Life**, London: Routledge & Kegan Paul, 1984.

²²⁷ Lefebvre, **a.g.e.** s.66.

piyasa düzeni sonucu şehirlerde sanayisizleşme başlayarak, mal üretiminden hizmet ekonomisine geçiş başlamıştır. Daniel Bell'in post-endüstriyel toplum²²⁸ olarak kavramsallaştırdığı bu yeni düzende sanayi şehir merkezlerinden uzaklaşmış, ortaya çıkan ekonomik sektör boşluğu da finans, turizm, kültür, sağlık gibi hizmet sektörü ile doldurulmuştur.

Hizmet odaklı bir ekonomi-politiğe dayanan, üretimin ve istihdamın esnekleşmesi sonucu ortaya çıkan bu yeni neoliberal toplumun en belirgin özelliği ise devrim niteliğindeki enformasyon teknolojilerinin ortaya çıkmasıdır. Castells'e göre Sanayi Devrimi boyutunda tarihsel bir olay, hatta "devrim" olan enformasyon teknolojileri bütün bir maddi kültürü değiştirir.²²⁹

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler esnek üretim ve istihdam olanağı yaratmaktadır. Fordist modelin standart tam istihdam dönemi yerini esnek-zamanlı çalışmaya bırakmıştır. Sennett'in deyimiyile bir çalışma biçimi olan "esnek-zamanlı çalışma"²³⁰ standarda bağlı olmayan çalışma saatleri ve yerini içermektedir. Esnek zaman çeşitli şekillerde işlemektedir:

Bunların en basiti olan ve ABD şirketlerinin yüzde 70'i tarafından kullanılan yöntem, bir işçinin tam bir iş haftasını doldurması, ancak günün hangi saatlerinde fabrikada ya da büroda olacağına kendisinin karar vermesidir. Bu yöntemin tam zıddı, şirketlerin %20'since kullanılan, bir çalışanın bir haftalık işi örneğin dört günde bitirdiği "sıkıştırılmış" zaman çizelgeleridir. Ayrıca iletişim intranetlerinin gelişmesi sayesinde günümüz şirketlerinin %16'sında da özellikle hizmet, satış ve teknik personel için evde çalışma seçeneği bulunuyor.²³¹

Boş zaman mekanı olan ev artık salt bir boş zaman mekanı değildir. Gündelik hayatın klasik kuramcılarının iş ve boş zamanı; iş yeri ve evi birbirine karşıt şeyler olarak konumlandırması günümüz toplumları açısından yetersiz kalmaktadır. Bu ayrımın bulanıklaşması ayrıca yeni iktidar biçimleri yaratarak iktidarın gözetiminin alanını genişletmektedir. Büroda yüz yüze gerçekleşen bir ast-üst iktidar ilişkisinin yanına elektronik bir iktidar ilişkisi eklenir. Artık evin içindeyken bile gözetim söz

²²⁸ Daniel Bell, **The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting**, New York: Basic Books, 1973.

²²⁹ Manuel Castells, **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür/Ağ Toplumunun Yükselişi**, Cilt 1, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 38.

²³⁰ Richard Sennett, **a.g.e.**

²³¹ Sennett, **a.g.e.**, s.60

konusudur. Hatta çoğu zaman evden çalışanlar üzerindeki denetim ve gözetim büroda çalışanlara oranla çok daha fazladır.²³²

Rifkin her şeye rağmen iyimserdir, yeni teknolojiler; bilgiye ve onu kullanabilme yetisine sahip azınlıklar için elit bir zümreye bile olsa; kişiye yaratıcı özgürlük alanı açmakta ve artık “işin sonu”na gelinmektedir.²³³

Ancak diğer yandan iş ve boş zaman, iş yeri ve ev mekan ayrımının bulanıklaşması bir şirkete bağlı olsun ya da olmasın çalışanların – freelance çalışanlar, parça başı, istek üzerine evden çalışanlar... – boş zamanlarında da işle ilgili faaliyetler yapmak zorunda olması, görünmeyen emeğin, çalışma sayılmayan emeğin işe dahil olmasına neden olur.²³⁴ Örneğin, evden çalışan bir grafiker kendini geliştirmek, işini daha iyi yapabilmek için boş zamanında kurslara, sertifika programlarına katılmak, güncel programları öğrenmek, medya takibi yapmak zorunda kalmaktadır. Gündelik olandan anlık kopuşları imleyen boş zaman giderek işe referans yapan aktivitelerle dolmaktadır.

İş ve boş zaman ayrımını muğlaklaştırarak evi ve gündelik hayatı işe dahil eden kapitalizmin vardığı uç nokta korkutucudur. Sadece gündelik hayatın, boş zaman aktivitelerinin, hobilerin içine nüfuz etmekle kalmamakta uykularımıza müdahale etmektedir. Uyku bile iş verimliliği açısından düzenlenmesi gereken bir alan olarak ele alınmaktadır.

Görsel kültür kuramcısı Jonathan Crary öncelikle iş-boş zaman ayrımının kalmadığı, boş zamanın da iş ve işle ilgili çalışmalar ile dolduğunu yeni medya teknolojilerinin özgürleşme yerine, hiç durmadan pazarları da dahil çalışma biçimi ile sıkı bir denetim ve baskı getirdiğini anlatır²³⁵. Boş zaman iş tarafından tamamen ele geçirildiğinde geriye bir tek uyku kalmaktadır. Çalışmanın mümkün olmadığı yegane alan olarak. ABD ordusunun uyumayan asker deneyleri yaptığının altını çizer. Uyumayan asker gündelik hayatımıza sirayet edecektir:

...uykusuz asker de uykusuz işçi veya uykusuz tüketicinin öncüsü olacaktır. Uykusuzluk ürünleri, ilaç firmalarının agresif satış taktikleriyle önce bir hayat tarzı seçeneği olarak

²³² Jeremy Rifkin, **The End of Work**, New York: Putnam, 1995.

²³³ Rifkin, **a.g.e.**

²³⁴ Gayri maddi emek, güvencesiz emek, duygulanımsal emek gibi tartışmalar, bu görünmeyen emeğin işe dahil olmamasını sorunsallaştırır.

²³⁵ Jonathan Crary, **7/24 Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu**, İstanbul: Metis, 2015.

sunulacak, nihayetinde ise pek çok insan için bir zorunluluk haline gelecektir. 7/24 pazarlar ile kesintisiz çalışmaya ve tüketime yönelik bir küresel altyapı yerleşik hale geldi, şimdi de bunlara daha iyi uyan bir insan özne yapım aşamasında.²³⁶

4.5.2. İçselleştirme mekanı olarak ev

20. ve özellikle 21. Yüzyıllarda teknolojideki ve enformasyon sistemlerinde yaşanan hızlı gelişmeler hem hayat tarzlarımızı hem de yaşadığımız yerin, mekanın kullanımının ve algılanışını değiştirmektedir. Evlerimiz, apartmanlarımız, içinde yaşadığımız mekanlarla çağın yeniliklerinden bağımsız düşünülemez.

Castells'e göre Sanayi Devrimi boyutunda tarihsel bir olay, devrim niteliğindeki enformasyon teknolojileri bütün bir maddi kültürü değiştirdi.²³⁷ Özellikle son yirmi yılda televizyon, bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaşması, birçok özellik ve hizmetin (alışveriş, film izleme, fatura yatırma...) dışarı çıkmadan evde oturduğumuz yerden karşılanması; evin insan hayatında giderek daha fazla yer kaplamasına, evde geçirilen zamanın fazlaşmasına yol açtı. Ev artık sadece iş dışı dinlenme, uyuma, yemek gibi temel ihtiyaçların karşılandığı bir yer olmaktan çıkarak içinde daha fazla vakit geçirilen bir mekan oldu.

Monique Eleb ve Philippe Simon bu duruma evin "içselleştirilmesi"²³⁸ adını verir.

Dışarıda yaptığımız eylemler artık içerde, iç mekanda gerçekleştirilmektedir. Buna içselleştirme adını veriyoruz. Örneğin sinemaya gitmek gibi bir aktivite televizyon ya da ev sineması sayesinde iç mekana ilişik hale geldi. Evden internete erişim işi de evden yapılabilir hale getirdi. Haftada 35 saat çalışma düzenlemesi, evde geçirilen zamanı artırdı ve bu da evin dekorunun, ambiyansının önemini artırdı. Bütün toplumsal sınıflar için geçerli olan bu mesken halinde, çocuklarla, aileyle ve arkadaşlarla neşeli bir ortam yaratma önemli bir ortak hedef oldu.²³⁹

Çalışma saatlerinin düzenlenmesi ve enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler eskiden dışarıda halledilmesi gereken zorunlu işleri (banka işleri, mutfak alışverişi gibi) ya da zevk ve hobilerle ilgili olan işleri (film izlemek, kart oyunları oynamak gibi) evden yapılabilir hale getirerek, evde geçirilen zamanı artırdı. Dolayısıyla evde geçirilen zamanı ve ev ortamını "neşeli" bir hale getirmek giderek önem kazanmakta.

²³⁶ Crary, **a.g.e.**, s.17.

²³⁷ Manuel Castells, **a.g.e.**, s. 38.

²³⁸ Monique Eleb ve Philippe Simon, **Entre Confort, Désir et Normes : Le Logement Contemporain, 1995-2012**, Paris: Editions Mardaga, 2013, s.136.

²³⁹ Eleb ve Simon, **a.g.e.**, s. 12.

Ev ortamının “neşesi” kentsel dönüşüm bağlamında bakıldığında birçok açıdan bozulabilmekte. Bağdat Caddesi ve çevresinde yaşanan sorunlar neşeli ev halini tehlikeye sokmaktadır.

Görüşmecilerle yapılan mülakatlarda özellikle evde fazla vakit geçirenler başta olmak üzere evden, ev hayatından bahsederken gürültü, toz, görüntü/ses kirliliği, huzursuzluk, sinir, stres, yorgunluk, kaos, işkence, gerginlik gibi kelimeleri sıklıkla kullanmışlardır. Bu durum Eleb ve Philippe’in bahsettiği neşeli bir ev ortamının bağlamından ve betimleyici kelimelerinden oldukça uzaktır.

Evin içselleştirilmesi için gereken özelliklerin bir çoğu aynı zamanda evin iş mekanı olarak kullanılmasını da sağlayan özelliklerdir. Ev kapitalizmin geldiği aşama itibariyle esnek çalışmanın bir parçası, dolayısıyla önemli bir çalışma mekanı olarak ortaya çıkmaktadır demiştik. Dolayısıyla çalışma ortamının gerektirdiği bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Sessizlik bunların başında gelmektedir. Bağdat Caddesi ve çevresinde yaşayanlar için uzun yıllardır en önemli problemlerden biri olan inşaat gürültüsü ise çoğunlukla buna izin vermemektedir.

Bir özel üniversitede ders saat ücretli öğretim üyesi olan Şaşkınbakkal’da oturan Irmak hanım bu durumla ilgili şöyle demektedir:²⁴⁰

“İşim belli günler dışında (haftada iki gün) mesaisi olan bir iş değil aslında, sürekli okumak durumundayım ve bunun için sessiz, huzurlu bir ortama ihtiyaç duyuyorum. Bu da genelde ev oluyor. Daha doğrusu oluyordu, ama yıllardır sürekli inşaat sesi, bir de tam konsantre olamıyorum, sinirleniyorum. Sabah 8’de başlıyor bazen Cumartesi de bütün gün sürüyor. Acı çekiyoruz resmen. Ben de başka yere gidiyorum, Moda’ya falan. Ne yapayım oralarda daha az ses var.”

Erenköy Ethem Efendi Caddesi’nde oturan bir başka görüşmeci Gizem P Hanım durumu şöyle özetliyor: “Yıllar sonra oturduğum evi arka fonda sürekli inşaat sesi ile hatırlayacağım.”²⁴¹

Suadiye’de oturan ve freelance mimarlık yapan Seda Ç. Hanım için durum daha da kritik bir boyutta:²⁴²

Çizimleri bilgisayardan yapıyorum. Aynı andan iki bilgisayar ve iki ekranın açık olması gerektiği zamanlar oluyor. Dizüstü bilgisayarın ekranı küçük ve yetersiz kaldığı için sabit

²⁴⁰ Görüşmeci Irmak Hanım.

²⁴¹ Görüşmeci Gizem P. Hanım.

²⁴² Görüşmeci Seda Ç. Hanım.

bilgisayar ya da en azından büyük Mac ekrandan yapmak zorundayım. Haliyle bunları alıp bir yere taşımak, cafeden filan çalışmak imkansız. Evden çalışıyorum o yüzden ama inşaat sesi gerçekten korkunç. Mecburen kulaklık takıyorum, müzik açıyorum. Daha doğrusu açmak zorundayım. Bazen müziksiz çalışmam gerekiyor daha konsantrasyon gerektiren zamanlarda kulak tıkacı takıyorum. Şaka gibi ama böyle. Ki bütün bunlar bile o sesi tamamen izole edemiyor. Sinir, stres.

Sessizlik ya da az gürültülü bir ortam ise sadece iş mekanının gerektirdiği bir nitelik değil, kişinin özel alanında, kalan boş vakitlerinde, bireysel ya da aile ile geçirilecek zamanın kalitesinde, evin içselleştirilmesinde, neşesinin olmasında da belirleyici önemli bir niteliktir.

4.6. Modern Bir Ev

Nilüfer Talu, doktora tezinde²⁴³ teknoloji ve akılcı modernleşmenin, evi modern mimarlık vasıtasıyla kapitalizmin küresel pazar sisteminde bir meta olarak alınıp satılan, onu metalaştıran, matematiksel hesaplarla ölçülüp, biçilerek standartlaşan ve sonuç olarak evi nesnelleştiren süreçle birlikte evin artık ulaşılması imkansız bir mite, bir arzu nesnesine dönüştüğünü savunur. Ev bir ihtiyacı karşılamaktan, kullanım değeri ile ölçülebilen bir şeyden, modernliğin nitelikleri üzerinden değerlendirilen, bu değerlerin sergilendiği bir sergi alanına dönüşür. Ev modern mimarlığa dair fikirlerin ve değerlerin, modern olanın niteliklerini yansıtan bir araç olur. Modernlik ve modern mimari bireysellik, köksüzlük, temizlik, şeffaflık gibi fikirlere sahiptir ve dolayısıyla ev de bu değerlerin yansıtıldığı başlıca mekanlardan biri olarak dergi, televizyon, sinema, sergi, fuarlar ve reklamlar aracılığıyla kitlelere teşhir edilen bir meta olarak görselleştirilir.²⁴⁴

Talu evin modernliğe özgü toplumsal tüketici deneyiminin bir nesnesi olduğunu, popüler medyanın reklamlar vasıtasıyla evi idealleştirerek bir arzu nesnesine dönüştürdüğünü, fenomenolojik bağlamından kopartılarak evin yuva olmaktan çıktığını ve köksüzleştirilmiş olduğunu savunur. Ancak evin arzulanan bir nesneye dönüşümü sonucu oluşturduğu köksüzlük durumu yapıcı ve özgürleştirici bir süreçle

²⁴³ Nilüfer Talu, *The Phenomenon of the Home in Modern Culture: Transcendental Homelessness and Escape Fantasy at the Intersection of Art and Design* (Modern Kültürde Ev Olgusu: Sanat ve Tasarımı Arakesitinde Zihinsel Evsizlik ve Kaçış Fantezisi). **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 2008.

²⁴⁴ Beatriz Colomina "Exhibitionist House", Russel Ferguson (haz.), **At the End of the Century One Hundred Years of Architecture** içinde, Los Angeles: Harry Abrams Inc., 1998, s.126-165.

sonuçlanmamakta, aksine onu kapitalizme eklenilendirerek piyasanın ve tüketim ekonomisinin bir parçası haline getirmektedir.

Modernliğin getirdiği standartlaşma ilkesi ve pazardaki karşılığı olarak seri üretim, mimarlığı da etkilemiş, mimarın rolü minimuma indirgenmiş, ev “fabrikasyon” bir işe dönüşerek artık sahiplenilemeyen, anlık bir tüketim nesnesine indirgenmiştir:

Ev aslında artık eski anlamda sahiplenilemez; ‘nesiller boyunca kalmak’ için tasarlanmadı; ve anlık ‘şimdi ve burada’ bağlamı dışında işe yaramaz. Mimarlık ve zanaatkarlık gibi değerler, fabrikasyonun ve standartlaştırılmış modüler planların basitçe ve kolayca çoğaltılabilir tekniklerine bağımlılık yüzünden alt üst oldu. Kitlesele üretim teknolojisi ve toprak kullanım ekonomilerine dayalı koşullar son kararı vermeyi artık mimarın biricik rolü olarak tanımazlar.²⁴⁵

Talu tüketim temelli modernliğin, evi teşhir ederek, sergileyerek, pazarlayarak onu bir arzu nesnesi olarak idealize ettiğinden ve tam da bu yüzden onu ulaşılması imkansız bir “mite” dönüştürdüğünden bahseder. Evin yitık bir “mite” dönüşmesi sürecinde “Yeniye yönelik arzuların doyurulamaz boyutu” ve onun fenomenolojik bağlamı olarak yerden kopuşu ile gerçekleşir:

...nesnelere anlam yükleme kaygısı ya da değişime ve “yeniye” yönelik arzuların doyurulamaz boyutu, endüstriyel üretim nesnelерinin, satın alınsalar bile sahiplenilmelerini zaten engellemektedir. Modern dünyadaki nesnelleşmenin, yerden kopuşun, yabancılaşmanın, zihinsel evsizliğin metaforu oluşu, nesne bağlamında bir evin sahiplenilmesini hepten imkânsız ve anlamsız kılar...²⁴⁶

Modern ev Talu’ya göre aynı zamanda yer bağlamından koparılmış ev demektir. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yer alan, yıkılıp yeniden yapılan evlerin, apartmanların, rezidansları bu izlekten okursak karşımıza çıkan manzara standartlaşan, nesnelleşen mimari biçimler ve sürekli değişen, yenilenen bir mahalle dokusu içinde inşa edilen yerden kopuk yapılar olur. Böyle yapılar da başta içlerinde yaşayan sakinlerinde olmak üzere; yabancılaşma, zihinsel evsizlik, çocukluk dönemlerinde çizilen kırmızı çatılı üçgen evlere ve yuvaya özlem gibi duygular uyandırmaktadır.²⁴⁷

²⁴⁵ Dan Graham, “Homes for America: Early Twentieth Century Possessable House to the Quasi-Discrete Cell of ’66,” *Arts Magazine*, 41: 3 (Aralık-Ocak 1966–67), s. 22.

²⁴⁶ Nilüfer Talu, “Bir Arzu Nesnesi Olarak Ev”, Nur Altınyıldız Artun, Roysi Ojalvo (haz.), **Arzu Mimarlığı, Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek** içinde, İstanbul : İletişim, 2012, s.73-118.

²⁴⁷ Talu., Bir Arzu Nesnesi Olarak Ev.

4.7. Bir Arzu ve Fetiş Nesnesi Olarak Yeni Ev

Kitlesel tüketim, yaratılan nesnelere ister bir sanat yapıtı olsun isterse bir mobilya olsun sürekli olarak yıkar ve yeniden yapar. Kapitalizm Lefebvre'in deyişiiyle "kullanımdan düşme"²⁴⁸ tekniğı ile yaratılan metaları elden çıkartır ve yerine yenilerinin alınmasını sağlar. Uzmanlar nesnelere kullanım sürelerini saptar ve o sürenin sonunda birtakım sorunların çıkması tesadüf değildir. Örneğın, bir buzdolabı beş seneden sonra arıza çıkartmaya başlar ya da x marka bir otomobil 10 senenin sonunda sürekli tamirhanelerde vakit geçirmek zorunda kalabilir. Kullanım süresinin bitişı kullanıcıyı sahip olduğı nesneyi elinden çıkartmak zorunda bırakacaktır.

Nesnenin kullanım süresinin dolması ile zorunlu olarak kullanımdan düşmesinin yanında Lefebvre'in "gereksinimin kullanımdan düşmesi" dediğı ikinci bir boyutu daha vardır. Burası arzular ve motivasyonlar ile ilgilidir:

... gereksinimin kullanımdan düşmesi de hesaba katılmalıdır. Nesnelere kullanım süreleriyle oynayan kişiler, aynı zamanda motivasyonları da yönlendirirler; belki de saldırarak parçaladıkları şey de arzunun toplumsal ifadesi olan bu motivasyonlardır. Nesnelere "manevi" yıpranma ve kullanımdan düşme süresinin kısılması için, gereksinimlerin de eskimesi, yeni gereksinimlerin onların yerini alması gerekir. Arzu stratejisi budur! İkinci olarak üretici kapasite bu andan itibaren yaşamın, nesnelere, evlerin, kentlerin, "yaşama alanı"nın aşırı bir hareketliliğini olanaklı kılacaktır. Dolayısıyla gerçek yaşam artık gündeliklik içinde donup kalmayacaktır. Kullanımdan düşme, ideoloji ve pratik olarak geçiciliğı sadece gündelik hayatı karlı kılacak bir yöntem olarak düşünür.²⁴⁹

Nesnelere hızlı yıpranmasına dayalı böyle bir üretim örgütlenmesi ile - ve süreyi ve arzuyu yönlendiren uzmanlarıyla birlikte - geçicilik kültürü yaratılmış olur. Böylece sermaye dolaşımı hızlandırılır, karlar maksimize olur, sermaye sahibi sınıf güçlenir. "Nesnelere yıpranması süreç olarak akıl dışı olmakla" birlikte "gereksinimin kullanımdan düşmesi" ile 10 yılda bir otomobil, her 20 yılda bir ev değiştirmek, aynı şeylere tekrar tekrar büyük miktarda para ödemek zorunda bırakılırız ve nihayetinde bütün bunlar "gündelik hayatın akılcılaştırılmış bir biçimde sömürülmesini hedefleyen bir sınıf stratejisinin parçası"nı oluşturur.²⁵⁰

²⁴⁸ Lefebvre, **a.g.e.**, s.95.

²⁴⁹ Lefebvre, **a.g.e.**, s.96.

²⁵⁰ Lefebvre, **a.g.e.**, s.96.

Kalıcı ve sağlam her şeyin karşısında yer alan geçicilik kültürü uzmanların yarattığı “arzu stratejileri” sayesinde sağlamlaşır. Lefebvre’in “gereksinimin kullanımdan düşmesi” ve “arzu stratejileri” ile kast ettiği arzu kavramı pasif, kapitalizmin boyunduruğu altında olan arzudur. Halbuki arzunun etken, üretken, devrimci ve özgürleştirici bir doğası vardır, ancak kapitalizm çeşitli “stratejilerle” onu kar-zarar hesabına indirger. Arzunun bu devrimci potansiyeli Deleuze ve Guattari tarafından ön plana çıkarılacaktır.²⁵¹

Ayrıca konutun bir meta ve arzu nesnesi olması onun aynı zamanda bir fetiş nesnesi olması da demektir. Fetişizm, Harvey’in tanımıyla “temelde yatan anlamları gizleyen yüzey görünümüne duyulan ilgidir”²⁵². Ev de dolayısıyla kullanım değerini gizleyen başka anlamlara sahip bir meta olarak aynı zamanda bir fetiş nesnesi de olmaktadır. Mimarideki üslup değişimleri de bunu körükler. Kentte modern mimarinin yerine postmodern mimarinin revaçta olmaya başlamasıyla modernizmin; zevkleri “tepeden bir demokratikleşme ve eşitlikçiliğe” tabi tutarak yarattığı “bastırılmış” bir talep ve arzu ortamı, post-modernistler tarafından açığa çıkarılmış, hem piyasanın hem de kentsel çevrenin çeşitlenmesine katkıda bulunmuşlardır.²⁵³ Bu sonsuz çeşitlenme ortamında böylece arzu ve fetiş nesnesi olarak ev, ev sahibinin zevkine göre kişiselleştirilebilen ve dekore edilebilen bir meta olarak yerini alacaktır.

4.8. Ev ve Kişisel Tarih

Ve eski evin

kızıl sıcaklığını duyuyorum

Duyulardan zihne gelen.²⁵⁴

Eski evden yeni bir eve geçtiğimizde genelde eski evle ilgili kıyaslamalar yaparız, eski evin anıları ara sıra bizi yoklar ve geçmişi hatırlarız. Eski evle olan anılarımız canlandığında bütünüyle kendi geçmişimiz, o evde birlikte yaşadığımız insanlar, kişisel tarihimiz, biriktirdiğimiz hikayelerimiz gözümüzün önüne gelir. Bachelard bu konuda şöyle yazar:

²⁵¹ Bu konu tezin arzu bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

²⁵² David Harvey, **Postmodernliğin Durumu**, İstanbul: Metis, 2012, s.101.

²⁵³ Harvey, **a.g.e.**, s.101.

²⁵⁴ Jean Wahl, **Poemes**, s.23, Aktaran: Bachelard, **a.g.e.**, s.73.

Yeni evimizde aklımıza eski evlerimizin anıları geldiğinde, devinimsiz çocukluğumuzun ülkesine, çok çok eski olan gibi devinimsiz o ülkeye gideriz. Saptamaları yaşarız, mutluluk saptamalarını .Saklanmış anılan yeniden yaşayarak kendimizi avuturuz. Kapalı bir mekanın anıları saklaması, koruması, bu arada bu anılan imge değerlerinin de teslim edilmesi gerekir. Dış dünyaya özgü anılar hiçbir zaman eve özgü olanlarla aynı tınıya sahip olmayacaktır... Evle ilgili anıları anımsarken onlara düşsel değerler katarız: Hiçbirimiz hiçbir zaman gerçek tarihçi olamayız, her zaman biraz şairizdir ve heyecanlarımızın dışı vurduğu, belki de yalnızca yitik bir şiirdir.²⁵⁵

Ev kişisel tarihlerimizde hikayelerimizin ana mekanıdır, hep orada olan arka fon müziğidir. Ev bütün bir kişisel tarihin kazılı olduğu yerdir. Evin planı, duvarların rengi, pencerenin yeri, yüksek tavanları, parkelerin cilası, ev eşyaları gibi pek çok detay bize çok şey hatırlatır, birçok şeye referans verir. Dolayısıyla yeni bir eve geçmek, eski evi sevmesek dahi hüznüldür. Ancak yeni eve geçilse bile eski evden hatıra bazı eşyalar aracılığıyla geçmiş ve kişisel tarih gözümüzde tekrar canlanabilir. Örneğin Ali Bey'in eski evinde unuttuğu mektupların bulunmasıyla, eski anıların, kendi kişisel tarihinin canlandığını anlatmaktadır:²⁵⁶

Bir telefon geldi Paris'te, bir adam kentsel dönüşümde bu evlere gelip kalanları topluyormuş, benim mektuplarımı buldu. Anneme ve anneanneme çok mektup yazardım yani 2 torba mektup ve ben onları nasıl o evin içinde bırakmışım şaşırımdım, her şeyi topladığımı düşünüyordum. İlk nüfus cüzdanım, askerlik yaptığının tek belgesi, diplomalarım, akbil gibi şeyler, çalıştığım okula dair belgeler. Ben bunları almam gerekirken almamışım. O mektuplar okuduğum kitapların okumalarının yazacak bir şey bulamadığım için onları yazdığım mektuplar.

Eski evlerden hatıra, bazı nesnelere aracılığıyla geçmişimizi hatırlarız. Bachelard "Yeni bir evin içinde, düşler aracılığıyla bütünüyle bir geçmiş yaşar"²⁵⁷ derken herkesin az ya da çok evler ve nesnelere aracılığıyla geçmiş hikayelerin canlandığını kast etmekte haklı gözükmektedir.

Ev, kişisel tarihlerin, geçmişin başat mekanı olduğu kadar şimdiki zamanın ve gündelik hayatın da temel mekanıdır. Kentsel dönüşümün nesnesi ve çalışma sahası olarak ev ve bu süreçte evle ilgili ortaya çıkan bütün sorunlar Bağdat Caddesi yakın çevresinde yaşayanların gündelik hayatlarının tam merkezine oturacaktır.

²⁵⁵ Bachelard, **a.g.e.**, s.34.

²⁵⁶ Görüşmecisi Ali Bey.

²⁵⁷ Bachelard, **a.g.e.**, s.28.

5. GÜNDELİK HAYAT TEORİLERİ

Kentsel dönüşüm ya da kentsel yenileme bir mahallenin ya da semtin fiziki çevresini değiştirmenin yanında orada yaşayan insanların gündelik hayatlarını da etkilemektedir. Özellikle Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde 2012 yılından günümüz 2018'e kadar sürekli olarak dönüşüm sürecine maruz kalan bir bölgede yaşayanlar için bu etki daha da fazla hissedilecektir.

Devamlı olarak kentsel dönüşüm ve yıkım çalışmalarının gerçekleştiği mahallelerde oturan insanların gündelik hayatları bu süreçten doğrudan etkilenmektedir. Kentsel dönüşüm, gündelik hayatın temel mekanı evle, dolayısıyla özel alanla ve kamusal hayatın temel mekanı sokaklar ilgili pek çok soruna neden olmaktadır. Kişilerin gündelik hayatlarının geçtiği bu mekanlar kentsel dönüşüm sürecinden doğrudan etkilenirse de, etkilenme dereceleri birçok faktöre bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Yenilenmesi gündeme gelmiş bir apartmanda yaşayanlar ile yenilenmiş bir apartmanda oturanlar ya da mülkiyet açısından ev sahibi olanlar ile kiracı olanların etkilenme dereceleri şüphesiz birbirinden farklı olacaktır.

5.1. Gündelik Hayat Kavramı

Sosyoloji, teorik olma iddiasını taşıyan ve insan eyleminin uygulamalı bilimini yapan diğer bütün disiplinler gibi, mutlaka gündelik hayatı anlama ile başlar ve biter.²⁵⁸

Gündelik hayat kavramı ve bu alan üzerine çalışmalar 20. Yüzyılın ortalarına doğru pozitivist ve eleştirel sosyolojinin büyük makro anlatılarına bir eleştiri olarak gelişti.²⁵⁹ Eleştirel sosyolojinin ve pozitivistin bireyi pasif olarak gören, onu toplum ve toplumsallığın belirleyiciliğine indirgeyerek makro sosyoloji perspektifine karşı gelişen gündelik hayat çalışmaları özgül bir içeriğe değil tam aksine kapsayıcı genel

²⁵⁸ Jack Douglas (haz.), **Understanding Everyday Life: Toward the Reconstruction of Sociological Knowledge**, London: Routledge&Kegan Paul, 1970, s. 3.

²⁵⁹ Patricia A. Adler ve Peter Adler, "Everyday Life Sociology", **Annual Reviews of Sociology**, (13), 1987, s.217-235.

bir niteliğe sahiptir. Bu kapsayıcı özelliği bakımından değerlidir ve bir insanın sıradan hayatında yapmış olduğu her şey bu çalışmaların bir araştırma konusu olabilir.

Bovone²⁶⁰ sosyal bilimlerdeki temel gündelik hayat yaklaşımlarını üçe ayırır: Neo-Marksist akım (Habermas, Heller, Lefebvre, De Certeau), fenomenolojik yaklaşım (Schutz, Berger ve Luckmann) Amerikan mikrososyolojisi (Goffman-sembolik etkileşim) ve Garfinkel (etnometodoloji akımları). Bu üç eğilim gündelik yaşamı farklı kavramlar aracılığıyla ele alır. Marksizm gündelik hayatı politik bir alan olarak devrim, sınıf, yabancılaşma kavramları üzerinden okur. Örneğin; gündelik hayatı kentsel bir olgu olarak analiz eden Lefebvre'e göre gündelik hayat kapitalizmin mağduriyetlerinin, yabancılaşmanın etkilerinin yaşandığı alandır ve mekan üretiminin analizi sayesinde gündeliğin yapısı gün ışığına çıkabilir.²⁶¹

Fenomenolojik yaklaşıma göre gündelik hayat bireyin kendine ait kişisel tecrübelerinin her türlü varsayımdan, toplumsallıktan, genellemelerden önce geldiği ve araştırmacının bu tecrübelerdeki anlamları ortaya çıkarmasını ilke edinir. Gündelik hayat da nesnelere yerine öznel anlamların her an sergilendiği bir alan olarak karşımıza çıkar. Husserl'in fenomenolojik yaklaşımı daha sonra öğrencisi Schutz tarafından sosyolojiye uyarlanır. Schutz'a göre bireylerin tutum ve davranışlarının genellemesi yapılamaz. Gerçeklik bireylerin gündelik eylemleri ile sürekli olarak yeniden inşa edilir.²⁶²

Amerikan mikrososyolojisinde ise, gündelik hayat çalışmaları daha çok bireyin farklı "performanslar"²⁶³ sergilediği ve diğer insanlarla etkileşime girdiği bir alan olarak öne çıkar. Toplumu ve gündelik hayatı anlamının yolu bireylerin etkileşimlerini tanımlamaktan ve analiz etmekten geçer.

Piotr Sztompka gündelik hayatı açıklamanın ve analiz etmenin "toplumsal varoluşun gizlerini açığa çıkarması" bakımından stratejik bir öneme sahip olduğunu vurgular.²⁶⁴ Sztompka, gündelik hayat kavramının özelliğinden bahseder: Gündelik hayat

²⁶⁰ Laura Bovone, "Theories of Everyday Life: A Search for Meaning or a Negation of Meaning?." **Current Sociology**, Vol. 37, No.1, 1989, s. 41-59.

²⁶¹ Henri Lefebvre, **a.g.e.**

²⁶² George Psathas, "Alfred Schutz's Influence on American Sociologists and Sociology", **Human Studies**, Vol. 27, No. 1, 2004, s.1-35.

²⁶³ Ervin Goffman, **The Presentation of Self in Everyday Life**, New York: Doubleday Anchor Books, 1959.

²⁶⁴ Piotr Sztompka, "The Focus on Everyday Life: a New Turn in Sociology", **European Review**, Vol.16, No.1, s.9.

öncelikle her zaman toplumsal olanın içinde gözlenir ve toplumsal bağlamda belirir. Yalnız olsak bile düşüncelerimiz, anılarımız, hayallerimiz aracılığıyla başka insanlarla ilişki içindeyizdir. Örneğin, içsel konuşmalarımızda sevdiğimiz, ya da nefret ettiğimiz insanları düşünür onlarla içsel olarak iletişime geçeriz.

İkinci olarak gündelik hayat olayları tekrar eder ve tek değildir. Bazen ritmik, döngüsel olabilir ve rutinelere dönüşebilir. Örneğin, hafta sonu tatile gitmek, alışverişe çıkmak, Bağdat Caddesi'nde bir tur atmak gibi.

Gündelik hayatın bir diğer özelliği ise düşünmeden yapılan, “derinlerde içselleştirilmiş senaryoların ritmel, dramatikleştirilmiş, stilize formlarını”²⁶⁵ farz etmesidir. Örneğin, iş çıkışı bir şeyler içmek, kahvaltıda gazete okumak, sabahları sahilde yürümek gibi alışılmış eylemler.

Dördüncü olarak gündelik hayat bedeni ve bedene ait olan – fiziksel özellikler, beceri ve duyguları – içerir. Belirli bir mesafeden bile iletişim kursak ses tonumuz, yüz ifademiz, duruşumuz, jest ve mimiklerimiz... oldukça önemlidir.

Beşinci olarak gündelik hayat genellikle mekansaldır; belirli bir mekanda –ev, sokak, cami, restoran...-ortaya çıkar ve mekanın özelliği sosyal olguların içeriğini, şeklini, tarzını ve niteliğini belirler.

Altıncı olarak, gündelik hayat olayları belli bir sürede gerçekleşir. Olayın niteliğine göre az –sokakta bir arkadaşla karşılaşma– ya da çok –tatil– sürebilir. Güncel ya da beklenen süre, –bir ev ziyareti ya da bir futbol maçının farklı sürelerde olması– bir toplumsal olayın niteliğini belirler ve etkiler.

Son olarak, gündelik hayat sıklıkla bireylerin üstüne düşünülmemiş, farkında olmadan yaptıkları rutinler ve alışkanlıkları içerir. Örneğin “ne yapıyorsun?” sorusuna verilen “hiçbir şey” cevabı aslında yanlıştır çünkü insan yaşadığı sürece her zaman bir şey yapıyordur – uyuyordur, TV seyrediyordur, pencereden dışarı bakıyordur gibi.

Norbert Elias ise gündeliği ancak neyin gündelik olmadığı “*non-everyday*” ile karşılaştırarak tanımlanabileceğini söyler. Gündelik; tatilin; rutin olmayan her türlü olağanüstü durumların; gerçekten çalışmaya ihtiyacı olmayan burjuva lükslerini

²⁶⁵ Sztompka, a.g.e., s.10.

yaşayan güçlü, ayrıcalıklı sınıfın hayatlarının; düşünümsel, yapay, kendiliğinden ortaya çıkmayan bilimsel düşüncenin karşıtıdır.²⁶⁶

Gündelik hayat zayıf ve güçlünün karşılaşma alanıdır. İktidar mücadelesinin sahnesi gündelik hayat dolayısıyla ikiliklerin ve etkileşimlerin gerçekleştiği yerdir. De Certeau güçlü ve zayıf ikiliğini strateji ve taktik olarak kavramsallaştırdığı şeylerle birlikte okur. Önce stratejiyle başlayalım:

Benim stratejiden kastım, güçler arasındaki ilişkilerin ancak bir istek ya da erk öznesinin (işletme, ordu, kent, bilimsel kurum) yalıtılabilir olduğu anda gerçekleştirilebileceği oyun ya da hesaplaşmadır (ya da manipülasyondur) . Strateji, bir mülkiyet olarak çerçevesi çizilebilecek bir mekanın varlığını önkabul olarak benimser. Bu mekan, hedeflerden ya da tehditlerden (müşteriler ya da rakipler, düşmanlar, kent etrafındaki taşra bölgesi, araştırmanın amaçları ve konuları vb.) oluşan dışarıdakiler kümesiyle kurmuş olduğu ilişkileri yönlendirebileceği bir üstür.²⁶⁷

İktidarın, gücü elinde bulunduranların stratejilerine karşı zayıfın geliştirdiği her türlü “kurnazlık”²⁶⁸ ise taktiktir. Gündelik hayat içerisinde “zayıfın sanatı” olan her türlü eylem ve yöntemleri kapsayan taktikler erkin stratejilerine direnmeye çalışır. Örneğin uyulması gereken bir strateji olarak kentsel dönüşüm, karşısında buna uymayan “zayıf” kentli ile bir mücadeleye girer. Kent sakini bu stratejiye karşı kendi taktiklerini geliştirmek ve savaşmak zorundadır. Diğer komşuları ikna etmek, apartman yöneticisinin firmaların tekliflerini geri çevirmesi, riskli yapı tespiti davası açmak.... bu taktiklerden bir kaçıdır.

De Certeau’ya göre gündelik hayatın düzenlenmesi iki kesit üzerinden eklenir:²⁶⁹Birincisi sokağın toplumsal alanında görünür olan ve giyim kuşamın, nezaket kurallarının katı biçimde uygulanmasıyla, ortama “uygunluk” göstermek zorunda olan davranışlarla. İkinci olarak ise kentsel mekandaki davranış biçiminden umulan simgesel kazançlarla. Burada iyi/kötü davranmanın neyi kazandırdığı ya da kaybettirdiğini yorumlamak öne çıkacaktır. Bireyin gündelik hayatta nasıl davrandığı ona bir takım yararlar sağlar. Örneğin komşularla, esnafla vs iyi geçinmek, ortak hayata uzlaşma göstermek saygınlık, sempati, yardımlaşma gibi kazançlar sağlar.

²⁶⁶ Norbert Elias, On the Concept of Everyday Life, Johan Goudsblom ve Stephen Menell (haz.), **The Norbert Elias Reader**, Oxford: Balckwell , 1978, s.171.

²⁶⁷ Michel De Certeau, **Gündelik Hayatın Keşfi I**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009, s.113.

²⁶⁸ De Certeau, **a.g.e.**, s.114.

²⁶⁹ Michel De Certeau, Luce Giard ve Pierre Mayol, **Gündelik Hayatın Keşfi II**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009, s.30-31.

De Certeau gündeliğin tanımını şöyle yapar:

Gündelik, bize her gün verilen (ya da payımıza düşen), bizi her gün sıkıştıran ve hatta şimdiki zamanın baskısı nedeniyle ezendir. Her sabah uyanma anında sorumluluğunu yeniden yüklediğimiz şey, hayatın ağırlığı, yaşamın ya da böylesi bir yorgunluk, böylesi bir arzuyla şu ya da bu koşul altında yaşamın zorluğudur. Gündelik bizi sıkı sıkıya yönetendir.²⁷⁰

“Görünürde basit etkinlikler bütünü”²⁷¹ olarak gündelik hayat “[b]eslenmedir, giyinmedir, eşyadır, evdir, barınmadır, komşuluktur, çevredir.”²⁷² Döngülerden, tekrarlardan oluşur, düzenlidir, istikrarlıdır, tutarlıdır, mekansaldır. Bütün bu nitelikler Bourdieu’nün habitusunun nitelikleridir ve bu kavramı akla getirir.²⁷³

Habitus alışkanlık gibi tekrarlar sonucu edinilen bir şeydir. Kim olduğunun, gündelik hayatta nasıl var olduğunu, hangi davranış ve eylemlere eğilimli olduğunu imler. Aile, okul, mahalle, komşuluk gibi farklı toplumsallaşma biçimlerinde süreç içinde içselleştirilen, kişinin eylemlerini belirleyen “yatkınlıklar sistemi”²⁷⁴ olan habitus bütünlük ve devamlılık arz eder, ve çoğu zaman bilinçsiz gerçekleşir. Gündelik yaşamın devam etmesine, belirli bir düzen içinde akmasına izin veren şeydir. Aynı zamanda sınıfları birbirinden ayıran, farklılaştıran, hiyerarşi kuran yapıp etmelerin tümüdür. Örneğin; bir köylünün yemek habitusu (yer masasında yemek gibi) bir aristokratın yeme biçiminden (farklı boyutlarda çatal-kaşıkların kullanılması gibi) farklı olacaktır. Habituslar da böylece farklı yaşam tarzlarını belirleyen bir bütünü oluşturur.

Lefebvre gündelik (everyday/le quotidien) ile günlük (daily, quotidienneté) ve uzantısı gündeliklik (everydayness/la quotidienneté) arasında bir ayrım yapar.²⁷⁵ Gündelik; kurulu ve sağlamlaştırılmış bir sistemdir, “referans noktasıdır.”²⁷⁶ Gündeliğin işleyişi kapitalist piyasa tarafından dayatılır. Gündeliklik ya da günlük hayat ise bireylerin sıradan faaliyetlerini içermektedir.

Gündelik ve günlük/gündeliklik arasındaki ayrım tekrar ve ritimden kaynaklanır. Günlük hayatta gerçekleşen yeme, içme, konuşma gibi yapıp etmeler gibi sıradan

²⁷⁰ Michel De Certeau vd. **a.g.e.**, s.25.

²⁷¹ Lefebvre, **a.g.e.**, s.20.

²⁷² Lefebvre, **a.g.e.**, s.28.

²⁷³ Pierre Bourdieu, **Pratik Nedenler**, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1995.

²⁷⁴ Pierre Bourdieu, **a.g.e.**

²⁷⁵ Henri Lefebvre, “The Everyday and Everydayness”, **Yale French Studies**, No. 73, 1987, s. 7–11.

²⁷⁶ Lefebvre, “**The Everyday and Everydayness**”, s.9.

etkinlikler kendi başlarına gündüktür, günlük işlerdir. Ancak bu faaliyetlerin tekrarı ve onların sıralanışıyla meydana gelen “ritim”ler bu çeşitli işleri ve faaliyetleri gündelik yapar. Gündelik ve günlük arasındaki ayırım aslında zamanın örgütlenmesinde yatar:

Gündelik olan, geçip giden zaman dilimlerinden değil, bu geçip gitmelerin birbiri ardı sıra dizilimlerinden oluşur. ...Gündelik olanın incelenmesinde önemli olan, insanların giriştiği faaliyetler yelpazesi değil bu faaliyetlerin sıralanışdır, onların toplamı değil ritmidir.²⁷⁷

Lefebvre’ e göre gündeliğin karakteri tekrardır ancak iki farklı tekrar türünün kesişiminde yer alır: Doğanın belirlediği döngüsel zaman ve rasyonel sürecin belirlediği doğrusal zaman. Gündelik bazen döngüsel zamana (gece-gündüz; mevsimler, aktivite-dinlenme, açlık-doyum, yaşam-ölüm gibi) bazen de iş hayatının ve tüketimin hareketlerinin zamanı olan doğrusal zamana işaret eder.²⁷⁸

18. Yüzyıl sonlarıyla birlikte gelişen sanayileşmenin sonucu fabrika sistemine geçilmesiyle birlikte ev ve iş yeri mekansal olarak ayrılır. Bu ayırım boş zaman diye apayrı bir üçüncü zaman dilimi ortaya çıkarmaktadır. Kapitalizm kültürü ev, iş ve boş zaman kategorilerine göre bütün bir gündelik hayatı ve sosyal ilişkileri düzenler. Gündelik hayatı yaşama biçimi ve sosyal ilişkiler de bu düzene göre şekillenir. Anonim, kurumsal ve yabancılarla ilişki kurmak bir zorunluluk haline gelir. Farklı zamanlarda farklı ilişki biçimleri kurulması bir gerekliliktir.

Kapitalist piyasa düzeni ile birlikte gelen zamanın rasyonel kullanımı iş zamanını esas alır ve bütün diğer zamanları da bu noktaya referansla örgütler. İş yaşamı olmadan boş zaman diye bir kategoriden de bahsedilemez. Birey kendi zamanlamasını da çalışmasının “ne olduğuna” ve “ne olmadığına göre” programlar.²⁷⁹

Gündelik hayatı Marksizm çalışmalarının içinde temel bir yere oturtan Lefebvre için burası devrimci, politik ve hayati nitelik taşımaktadır. “Gündelik hayat, daima yeni bir dünyayı aydınlatan güneşin altında kımiltısız, sıkıntı ve monotonluk içinde, aynı hareketleri tekrarlayarak sonsuza dek kalacak mıdır?” sorusuna verdiği yanıt da bu doğrultuda umutsuz değildir ve şöyle cevap verir: “Gündelik hayat değişmez değildir; değerini yitirebilir, dolayısıyla değişir. Gerçek derin insani değişimler, sadece bu

²⁷⁷Henri Lefebvre.; Catherine Réquielier ve Muhammed Zayani, “Gündelik Hayat ve Ritimleri”, **Birikim Dergisi**, Sayı: 191, Yıl:2005, s.80.

²⁷⁸Henri Lefebvre, “**The Everyday and Everydayness**”, s.10.

²⁷⁹Henri Lefebvre, **Gündelik Hayatın Eleştirisi I**, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2012, s. 35.

cevhere nüfuz edebilenlerdir.”²⁸⁰ Ancak gündelik hayatın bir şey vaat edebilmesi onun politikleşmesine bağlıdır. Örneğin cinsel devrim ya da şenlik ruhunun kente hakim olması gibi değişiklikler ile bu mümkün olabilecektir.

Ancak Lefebvre’in bahsettiği iş zaman ve boş zaman ayrımı üzerine kurulan sanayileşme döneminin tam istihdam çalışma organizasyonu ve örgütlenmesi, 1970’lerden günümüze esnek üretimin ve esnek çalışmanın yaygınlaşması sonucu dönüşüme uğramıştır. Evin bir iş yeri olarak giderek yaygınlaşması artık gündelik hayatın ve boş zamanın devrimciliğinden söz etmeyi oldukça zorlaştırmaktadır.

5.2. Gündelik Hayat ve Kent İlişkisi

Kent hayatı karşılaşmalardan oluşur.²⁸¹

Mekanda yaşanan her hangi bir değişim, o mekanın kullanıcılarının gündelik hayatını etkiler. Bir mahallede birden fazla apartmanın mütemadiyen yıkılması, başta orada oturanları daha sonra da iş, alışveriş, eğlence, yürüyüş vb. amaçlarla o mekanı kullanan insanların gündelik hayatlarında değişimlere sebep olur. Bir mekanda, mahallede, kentte yaşanan değişiklik yeni kullanım biçimlerini (her gün geçtiği sokağın yerine arkadan dolanmak), yeni karşılaşmaları (inşaat işçileri, şantiye görevlileri vb.) ya da yeni mekanları da beraberinde getirir.

Mekan ve dolayısıyla kent; politikacıların söylemlerinden, çıkarılan kanunlara, her türlü üretim ve tüketimin gerçekleştiği, büyük rantların kazanıldığı, gündelik hayatın başat bir ögesi ve değeri olmaktadır. Mekan politikacılar, yatırımcılar, inşaat firmaları, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, emlakçılar, emlak zenginleri gibi bazı kesimler için rant sağlayıcı özelliği ile önemli bir değişim değeridir. Diğer yandan mekanın kullanım değerine önem verenler eğitim, kültür, sağlık, ulaşım, yeşil alan olanaklarının sağlanması, ortak bir aidiyet geliştirebilmeleri gibi mekanı “toplumsal mekan” olarak ele alan önemli bir kullanım değeri içerir. Bu iki değer arasındaki çatışma “mekanın üretimini” belirleyen temel dinamik olarak gündelik hayatta somutlaşır.²⁸²

Mekanın kaderini belirleyecek olan kullanım değeri ve değişim değeri arasındaki mücadele kentsel dönüşüm süreçlerinde yaşanmaktadır. Bağdat Caddesi ve yakın

²⁸⁰ Lefebvre, **Gündelik Hayatın Eleştirisi I**, s.232.

²⁸¹ Henri Lefebvre, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, İstanbul: Metis, 1998, s. 185.

²⁸²Henri Lefebvre, **The Production of Space**, London: Blackwell, 1991.

çevresinde kentsel dönüşümün neredeyse herkes tarafından büyük bir iştahla arzulanması ise bu mücadelenin değişim değeri kısmına göre şekillendiğini göstermektedir. Gündelik hayat da bu şekillenişe anında cevap verecek, mekanın kullanım değeri ile ilişkili çevre, yeşil alan, ulaşım, nüfus, sağlık, ekoloji ya da aidiyet duyguları gibi niteliklerinde önemli sorunlar ortaya çıkacak ve mağduriyetler yaşanacaktır. Kamusal ve sosyal hayat sekteye uğrayacak, yaşam kalitesi bozulacaktır.

5.3. Gündelik Hayat ve Tüketim

Lefebvre'e göre özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra savaştan yeni çıkmış bir dünya ve yeni kapitalizm biçimi (neoliberalizm) tüketim üzerinden gündelik hayatı parçalara bölerek toplumu düzenlemiştir. "Bürokratik yönlendirilmiş tüketim toplumu" dediği gündelik hayatın bölümlerinin parçalara ayrıldığı, zamanın iş zamanı, boş zaman, yeni ortaya çıkan eğlence zamanı, gibi farklı zamanlara ve iş, aile, özel hayat gibi farklı hayatlara bölündüğü bir toplum düzeni vardır.²⁸³ "Bürokratik yönlendirilmiş tüketim toplumu" kavramıyla Lefebvre "toplumun akılcı karakterinin... yanı sıra, bu akılcılığa getirilen sınırların (bürokratik); (hem) onun örgütlenme hedefini (üretim yerine tüketim) ve (hem de) onun hangi düzeyde işlediğini ve hangi temel (günlük hayat) üzerinde olduğunu" betimler.²⁸⁴

Toplumsal örgütlenmenin nesnesi olan gündelik hayat ve bu örgütlenmenin "üzerinde yazılı olduğu yeni kent"²⁸⁵ ortaya çıkmakta, bu yeni kentin sakini beyaz yakalılar, memurlar, orta düzey yöneticiler de "genelleşmiş proleter statüsüne" sahip olmaktadır.

Yeni kent sakinleri, gündelik hayatın her alanında tüketici olarak konumlandırılacaktır. Ancak bunun için "yeni tekniklerin"²⁸⁶ geliştirilmesi gerekecek ve sonunda bu sakinlerin tüketim çarkına eklenmek için yaptıkları şeyler "akıldışı" bir hale gelecektir.

²⁸³Lefebvre, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, İstanbul: Metis, 1998.

²⁸⁴Lefebvre, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, s.65.

²⁸⁵Lefebvre, **a.g.e.**, s.64.

²⁸⁶Bruce Brown, **Marx, Freud ve Günlük Hayatın Eleştirisi**, İstanbul: Ayrıntı, 1989, s.110-111.

Geç kapitalizm altında, ekonomik üretimin ve tekrar üretimin yeniden örgütlenmesi, kullanım için, yok etmek için üretimle gittikçe yer değiştirmesini, artan sayıda yeni ürünün yaratılmasıyla birlikte eski tekniklerin ve metaların gittikçe eskimesini ve meta piyasasının hayatın daha geniş alanlarına sızmasını gerektirdiği için, kitlelerin bu yeni zorunluluklara uyumunu sağlamak için de yeni tekniklerin geliştirilmesi gerekir. Rekabetçi kapitalizmin toplumsal disiplin sağlamada başlıca araç olarak sınırlı tüketime dayanmasına karşılık, geç kapitalizm sisteminin artan ekonomik artığını özümleme ihtiyacının dikte ettiği yerde ve zamanda bireyleri fiilen tüketmeye zorlamak durumundadır. Ayrıca, bu tüketim biçimleri ve insanların bu tüketime katılmak için yapmak zorunda oldukları iş gittikçe akıldışı hale gelir.²⁸⁷

Lefebvre'in bahsettiği insanların tüketime katılabilmek için yaptıklarının, yapmak zorunda olduklarının “akıldışı” bir hal alması günümüzde her alanda gözlemlenebilmektedir. İnsanların bütün bir hayatlarını ipotek altına alarak 20-30 yıl boyunca borçlanıp ipotek kredisiyle bir ev almaya çalışmaları, hiç ihtiyacı olmamalarına rağmen arabalarını her beş sene bir değiştirmeleri, asgari ücretle çalışan bir mavi yakalının beş aylık maaşı tutarında son model bir cep telefonu alması gibi sayısız örnek bu “akıldışı tüketim” bağlamında verilebilir.

İhtiyaç olmadığı halde yeni bir metaya sahip olmak hatta bu uğurda çeşitli mağduriyetleri göze almak “akıldışı tüketim” olarak okunabilir. Örneğin, Bağdat Caddesi'nde yaşanan kentsel dönüşümde dairelerde ortalama olarak 30 metre kare olan kayıp “akıldışı tüketim” kapsamında değerlendirilebilir.

Bütün bu “akıldışı tüketim” kapitalizmin ürettiği “yeni teknikler” sayesinde olabilmektedir. Kapitalizm medya, reklam, moda, politik söylemler, eş-dost tavsiyeleri gibi birçok teknikle yeni arzu akımları yaratır. Tezin arzu bölümünde gösterileceği üzere Deleuze ve Guattari²⁸⁸ kapitalizmi hiç durmadan yeni arzular üreten bir makineye benzetecek ve kentsel dönüşümü de bu makineye bağlı bir başka makine olarak kavramsallaştıracaktır.

Sonuç olarak pek çok mağduriyet yaşanmakta bile olsa kentsel dönüşüm insanların çoğu zaman gönüllü olarak “yapmak zorunda olduğu”, “akıldışı tüketim” biçimi olarak birçok örnekte karşımıza çıkmaktadır.

²⁸⁷ Brown, **a.g.e.**, s.110-111.

²⁸⁸ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, **Anti-Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni 1**, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2014.

Görüldüğü gibi gündelik hayatın tüketimin gerçekleştiği alan olduğundan ve tüketimin önemli bir gündelik hayat aktivitesi²⁸⁹ olduğuna değinildi. Ancak bütün bu sürece modernliğin eşlik ettiğini belirtmek gerekli. Lefebvre'in deyişiyile "gündelik hayat modernlik ile birleşen şeydir. Modernlik kelimesinden ise yeni olanın ve yeniliğin işaretini taşıyan şeyi anlamak gerekir."²⁹⁰ Gündelik hayat ve modernliği yeni olana duyulan arzu bağlamında çift taraflı okumak gerekmektedir. Gündelik hayatta yenilik arzusu, tüketim bağlamında okunursa, kapitalizmin sürekli olarak ürettiği yeni metaları tüketmek için sabırsızlanan, son model telefon, araba, ev... alma arzusuyla dolan bir kitle tüketim toplumu karşımıza çıkacaktır. Modernliğin yenilik ve geçicilik nitelikleri gündelik hayatta tüketimi artıracak bu da var olan kapitalist sistemi daha da güçlendirecektir.

Diğer yandan gündelik hayat ve modernliği tüketim bağlamından çıkartabilirsek, onu modernliğin geçicilik niteliği vasıtasıyla sağlayacağı devrimci, özgürleştirici ve politik bağlamına oturtabilirsek yenilik arzusu metarlardan bizatihi sistemin kendisine kaymış olacaktır. Bu da kapitalist üretim biçimi ve kapitalist dünya düzeninden ve bu düzenin yarattığı modern kapitalist tüketici insan üslubundan kurtuluşu mümkün kılacaktır. Dolayısıyla gündelik yaşam bu dönüşümü mümkün kılacak bütün kültürel hareketlerin de – kadın hareketi, LGBT hareketi, yeşil hareket, ırkçılık karşıtı hareketler gibi – sahası olacaktır.

Modern dönemde gündelik hayat her zaman iktidar ilişkilerinin yaşandığı bir alan olarak belirmektedir. Zaten kent mekanı başlı başına iktidar ilişkilerinin gün be gün yaşandığı, kazanan ve kaybedenlerin, büyük rantların elde edildiği bir alandır. Ancak aynı zamanda devrimci ve özgürleştirici hareketlerin de alanı olduğu unutulmamalıdır.

5.4. Gündelik Hayat ve Yaşam Tarzı

Mike Featherstone yaşam tarzının inşasının günümüz çağdaş tüketici kültürünün bir ürünü olduğunu ve içinde gündelik hayatın estetikleştirilmesini barındırdığını ifade eder. Bireysel yaşam tarzları çeşitli metaların, pratiklerin, deneyimlerin, vücutta sergilenen kıyafetlerin, aksesuarların, görünümünün bir assemblajı (bir araya

²⁸⁹ Mark Paterson, **Consumption and Everyday Life**, London : Routledge, 2005, s.198.

²⁹⁰ Lefebvre, **a.g.e.**, s.31.

toplanması) sonucu kurulmaktadır. Böylece hayat tarzı inşası tüketilen metaların türüne ve bireysel seçime göre şekillenir.

“Yaşam tarzı” deyimi günümüzün moda kavramlarından...[ve] çağdaş tüketici kültürü içinde bireysellik, kendini ifade şekli ve belli tarza sahip öz bilinç gibi çeşitli çağrışımlar uyandırmaktadır. Bireyin vücudunun, giysilerinin, konuşmasının, boş zaman değerlendirme şeklinin, yeme - içme tercihlerinin, evinin, arabasının, tatil seçimlerinin ve bunun gibi diğer seçimlerinin, tüketilen malın sahibi ya da tüketicisinin bireysel zevki ve stil duygusu hakkında fikir veren unsurlar olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.²⁹¹

Yaşam tarzı, gündelik hayatta kişinin ayakkabı seçiminden, sosyalleşme mekanı seçişine kadar, tüketim üzerinden inşa edilir. Dolayısıyla yaşam tarzı Daniel Bell ve Joanne Hollows'un çalışmalarında gösterdikleri üzere gündelik hayat çalışmalarının merkezi bir konusunu oluşturur ve yaşam tarzı bizatihi gündelik hayat deneyiminin ve örgütlenmesinin göbeğinde yer alır.²⁹² Yaşam tarzı bir tüketme biçimi ve metaları kullanma pratikleri olarak gündelik hayata yön veren, gündelikliği belirleyen şeydir.

Yaşam tarzları, insanların neler yaptıklarını ve bunu yapmanın kendileri ve başkaları için ne anlama geldiğini anlatmaya yardımcı olur. Ayrıca yaşam tarzları kültürel yapılara bağlı olmakla birlikte, her biri bir biçim, bir tavır ve bir guruba ait eşyaları, yerleri ve zamanları kullanış şeklidir.²⁹³

Medya özellikle reklamlar ve moda aracılığıyla çeşitlenen ve bireysel tercihlere göre şekillenen farklı yaşam tarzları için yeni pazarların kurulmasına ve tanıtılmasına yardımcı olmaktadır. Ev de tıpkı tüketilen diğer metalar gibi hayat tarzımıza göre şekillenecek, seçtiğimiz mobilyadan, güvenlik sistemine kadar hayat tarzı kodlarımızı yansıtabilecek ve bizatihi kendisi belirli bir hayat tarzını kurmaktadır. Emlak ve inşaat sektörü medya ve özellikle reklamlar aracılığıyla, piyasa sürdükleri evleri bir yaşam tarzı projesi olarak pazarlamakta bu durum Bağdat Caddesi yakın çevresinde inşa edilen projelerin reklamlarında sıklıkla göze çarpmaktadır.

²⁹¹ Mike Featherstone, *The Body in Consumer Culture*, M. Featherstone, M. Hepworth ve B. Turner (haz.), **The Body Social Process and Cultural Theory** içinde, Londra: Sage, 1991, s.83, Aktaran: Robert Bocoock, *Tüketim*, Ankara: Dost Kitabevi, 2009, s.39.

²⁹² David Bell ve Joanne Hollows (haz.), **Historicizing Lifestyle: Mediating Taste, Consumption and Identity from the 1900s to the 1970s**, New York: Routledge, 2007.

²⁹³ David Chaney, **Yaşam Tarzları**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999, s.15.

5.4.1. Yaşam tarzı ve reklamlar

Featherstone, tüketici kültürünün medya, reklam, moda gibi kanallar yoluyla yaşam tarzını bir yaşam projesine dönüştürdüğünü söyler.²⁹⁴ Tüketilen nesnelere kullanım değeri ya da özelliklerinden ziyade yaşam tarzını yansıtmaya nitelikleri ile ön plana çıkarılır. En önemli tüketim nesnelere olan ev de yaşam tarzı söylemleri ile sıklıkla anılmaya başlar.

Emlak ve inşaat sektörü de konut projelerini pazarlamak için yaşam tarzına ilişkin çeşitli söylemleri dolaşıma sokmaktadır. Pazarlama stratejilerinden biri olarak yaşam tarzına ilişkin söylemler gerek televizyon, gazete, apartmanların girişlerine izinsiz olarak saçılan broşürlerde görüleceği gibi sosyal medya ve web sitesindeki reklamlarda gözükmektedir.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde kentsel dönüşüme giren evlerin pazarlanmasında da yaşam tarzlarına ilişkin çeşitli söylemler göze çarpmaktadır. Örneğin, Bağdat Caddesi yakın çevresinde büyük dönüşüm projelerini gerçekleştiren Polat İnşaat'ın, Göztepe'de gerçekleştirdiği 14 katlı iki bloktan meydana gelen toplamda 87 dairesi bulunan, içinde açık yüzme havuzu ve basketbol sahası bulunan Polat Ev Göztepe sitesinin reklamlarında şu şekilde yazar:

Polat tecrübesinin semte katacağı geniş yeşil alanlar ve farklı aktivite olanakları, Göztepe'deki sakin ve keyifli sosyal hayatın değerini daha da artırıyor. Bağdat Caddesi, Göztepe Parkı, Caddebostan sahili, önemli okulları, hareketli ama huzurlu atmosferiyle sizin ve aileniz için en değerli yaşam şekli Polat Ev Göztepe'de...²⁹⁵

Bu reklamda birden çok yaşam tarzına ilişkin atıf dikkat çekmektedir. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde “geniş yeşil alanlar ve farklı aktivite olanakları” bunun bir parçasıdır. Bu özellikle seçilmiş bir cümledir çünkü geniş yeşil alanlar bu çevrede giderek azalmaktadır. Kentsel dönüşüm geçiren ya da geçirmekte olan apartmanların arka bahçeleri otoparka ya da kapalı otoparka dönüşmekte apartmana ait bahçeler çok küçülmekte, yeşil alan azalmaktadır. Bu da yeşili ve bahçeyi yaşamlarının bir parçası olarak kabul eden ve ev seçiminde bunu önemseyen kişiler için vurucu bir söylem olarak öne çıkmaktadır.

²⁹⁴ Mike Featherstone, **Postmodernizm ve Tüketim Kültürü**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

²⁹⁵ Şehrin Kendine Has Semti Göztepe, <http://www.polatdegeri.com/polat-ev-goztepe> , Erişim Tarihi: 20.08.2017.

Diğer bir kelime öbeği “sakin ve keyifli sosyal hayat”, “hareketli ama huzurlu atmosfer” kelime öbekleri yine görüşmecilerin Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde oturma, bu semtleri seçme nedenlerinin en başında gelen, bütün görüşmecilerin hem fikir olduğu bir husustur. Dönüşüm süreci bütün bu ortamı bozan bir unsur olsa da dönüşüm öncesi ve dönüşümden sonra bu durumun düzeleceği ve eski “sakinliğe” “huzura” ve “hareketli” ve “keyifli sosyal hayata” yeniden kavuşacağı yönünde bir sonuç çıkmaktadır.

Aynı anda parka, sahile ve okullara yakın olması bir diğer yaşam tarzına ilişkin veridir. Burada oturanlar demografik özellikleri bakımından yüksek eğitilmiş, kültürel sermayeleri yüksek, genellikle beyaz yakalı çalışanların ya da emeklilerin fazla olduğu bir yerleşim bölgesidir. Eğitime önem vermeleri önemli bir yaşam tarzı kodudur dolayısıyla prestijli “önemli okulların” bu civara yakın olması burada oturan özellikle çocuklu aileler için bir tercih sebebidir.

Yukarıda bahsedilen nitelikler bir yaşam şeklini anlatmaktadır. Nitekim “sizin ve aileniz için en değerli yaşam şekli Polat Ev Göztepe” olacaktır cümlesi bunu kanıtlar niteliktedir. İnşaat şirketi sadece yeni bir evi değil o evin içinde yer aldığı bütün bir dekoru yani yaşam tarzını pazarlamaktadır.

Yaşam tarzı ve konut reklamı arasındaki ilişkinin belirgin olduğu bir başka örnek ise Güneri İnşaat’ın Suadiye’de yaptığı proje Suaden Home by Güneridir. Bu proje “18 katlı bir binaya, koca bir yaşam sığdırıyoruz” sloganı ile tanıtılmaktadır. Bu “koca yaşam”ın içerisinde: spor salonları, pilates sahası, hobi çocuk oyun alanları, oturma ve toplantı salonları yer alır. Devamında ise bu koca yaşam alanında “...sizinle ortak ilgi alanlarına sahip kişilerle eski komşuluk anlayışını modern bir yaşam alanında yeniden yakalayacaksınız” denilmektedir. Modern bir yaşam tarzına referans veren pilates sahası, çocuk oyun alanları gibi bütün donatıların yanında bir de ek olarak “ortak ilgi alanlarına sahip kişilerle eski komşuluk anlayışı” yakalanmış olacaktır.

Görüşmecilerin Bağdat Caddesi civar mahallelerine evleri bittikten sonra geri döndüğünü ve dönüşüme karşı kişilerin bile şikayet etmelerine rağmen bu semtleri büyük oranda terk etmediğini ve özellikle eski komşuluk anlayışının hala yaşadığını, görüşmecilerin buna değer verdiğini gözlemledim. Bu bilgiyi inşaat firmaları da çok iyi bilmekte ve dolayısıyla bunu reklamlarında dahi bir pazarlama unsuru olarak öne

çıkardıklarını görmek pek de şaşırtıcı değil. Cadde civarında birçok müteahhit ile dönüşüm projeleri gerçekleştirmiş mimar Çağrı Bey'nin de dediği gibi²⁹⁶:

Müteahhitler ve inşaat şirketleri de çok iyi farkında, büyük oranda buraya geri dönüyor insanlar, satıp gitmiyor, oturmaya devam ediyorlar. Ne kadar sızlansalar, ağlasalar, şikayet de etseler evimin şurası şöyle oldu, sokaklarda yürünmez oldu vs deseler de dönüyorlar, komşularını biliyorlar, tanıyorlar, hala komşuculuk ilişkilerinin güçlü olduğu, mahalle dokusunun olduğu yerler buralar.

Dolayısıyla bu semtlerde yaşayan kişilerin komşuları ve komşularıyla sosyalleşmeleri yaşam tarzlarının önemli bir parçası. Yeni gelen kişilerin de bu tarz bir yaşam şeklini sevdiğini farz eden bu reklam komşuluk ilişkilerinin de dönüşeceğinin sinyalini vermekte: “Ortak ilgi alanlarına sahip kişilerle eski komşuluk anlayışı”. Yeni “komşuculuk” anlayışında komşunun komşu olarak değil ortak ilgi alanları paydasında birleşenlerin komşu olarak sayılacağı ve diğer “komşuların” dışarıda kalacağı gibi bir yargı ortaya çıkmaktadır. Bu durum komşuluk ilişkilerinin de dönüşmekte olduğu “ortak ilgi alanları” üzerinden gelişecek yeni bir yaşam tarzının sinyallerini vermektedir.

Dekon İnşaat'ın Suadiye'deki konut projesi Dekon Suadiye Ametist projesi ortak ilgi alanları üzerinden gelişen yeni komşuculuk anlayışının çarpıcı bir örneği. Reklam metinlerinde yer alan “zengin sosyal olanakları” ile bir araya gelen rezidans sakinleri yeni komşularını tanıyacak ve sosyalleşme imkanı da yakalanmış olacak. Toplam 5.500 m² alan üzerine inşa edilmiş 3 blok ve 152 daireden oluşan çok büyük bir alanda 90 m² ile 233 m² aralığında, 2+1, 3+1, 4+2 teraslı, deniz manzaralı dubleks daireleri olan bu rezidans projesinin görsel kataloğunu sırayla inceleyelim.

Öncelikle ilk kısa tanıtım metninde büyük harflerle “HER ŞEY OLAĞAN, BURASI OLAĞANÜSTÜ!” başlığı yer almaktadır. Ardından şu ifadeler yer verilmektedir: “Bağdat Caddesi'ne 350 metre mesafede yükselen Dekon Suadiye Ametist, yüzme havuzu, fitness salonu, sanat galerisi, spa, zen bahçesi, kapalı otopark ve daha birçok zengin sosyal olanağıyla size, İstanbul'un merkezinde konforlu bir hayat sunuyor...”²⁹⁷

Burada diğer konut ve rezidans reklam metinlerinden farklı birkaç donatı ve yöntem ön plana çıkmakta. Öncelikle zen bahçesi ve sanat galerisi donatılarını görmekteyiz. Zen bahçesinden kasıt toplu olarak yoga yapılacak bir bahçe ile bahçesi olan bir cafede

²⁹⁶ Çağrı Bey.

²⁹⁷ Dekon Suadiye Ametist, <http://www.dekonametist.com/> Erişim tarihi: 13.8.2017.

oturmaktan oluşan “huzur” ve “dinginlik” alanı. Metin bu donatıyı şu ifadelerle anlatır: “Huzurun ve dinginliğin bahçesi Dekon Ametist Suadiye’de bahçenin keyfi bir başka. Ruhunuzu yenileyen bahçesinde yoga yapın ya da ana bahçedeki cafede arkadaşlarınızla keyifli sohbetlerde buluşun”.

Web sitesinin girişinde yer alan ana reklam metninde sanat galerisi olarak geçen donatının içeriğinin ise e-katalogun en dip sayfalarına doğru aslında bir sanat galerisi değil resim atölyesi ve çeşitli hobi atölyeleri olduğunu anlamaktayız.²⁹⁸ “Sanata olan gizli yeteneğiniz gelişecek” sloganının altında bahsedilen bu hobi atölyeleri burada oturan sakinlerin bir yaşam tarzı olarak hobi ile ilgilenmelerini salık vermekte. Hatta bir hobisi ya da yeteneği olmayan rezidans sakinlerinin içindeki “gizli yeteneği” zorla çıkartacak kadar iddialı bir sloganla.

Bu projenin reklamında ön plana çıkan iki farklı pazarlama yöntemi ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki değerli bir taş ile kurulan simgesel metafor yardımı ile konut pazarlanmasıdır. “Her şey olağan burası olağanüstü” sloganı ile yola çıkan bu reklamda ametist taşı ve bu taşın simgelediği değerler üzerinden konut ile ilişkisi metaforik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ham ametist “İstanbul’un en değerli parçası”nı simgelerken Dekon İnşaat tarafından işlenmiş ametist “şimdi daha da değerli” olmaktadır.²⁹⁹

Ametist taşının enerjisi ve sembolize ettiği şeyler ayrıcalıklı bir yaşam tarzını imlemektedir:

Ametist sadece görselliğiyle değil, verdiği enerjiyle de tarih boyunca kıymet görmüş değerli bir taştır. Çağlar boyunca enerjinin, dinginliğin, cesaretin ve koruyuculuğun sembolü olarak soylu aileler tarafından kullanılmıştır. Şimdi ametist taşının ruhunu yansıtan bir yaşam projesi, İstanbul’un en değerli noktalarından biri olan Suadiye’de yükseliyor. Dekon Suadiye Ametist, lokasyonu, içerisinde barındırdığı zengin sosyal olanaklar ve mimari tasarımı ile size İstanbul’un köklü semtlerinden birinde, dopdolu bir yaşam imkanı sunuyor.³⁰⁰

Bu tanıtım katalogunda öne çıkan ikinci bir farklı pazarlama yöntemi ise projenin aynı zamanda geleceği de ön görerek karlı bir yatırım olanağı sunduğuna vurgu

²⁹⁸ Dekon Suadiye Ametist, <http://www.dekonametist.com/> Erişim tarihi: 13.8.2017.

²⁹⁹ Dekon Suadiye Ametist Projesi, <https://www.evinadresi.com/project/detay/2> Erişim tarihi: 1.4.2018.

³⁰⁰ Dekon Suadiye Ametist, <http://www.timplatform.com/projeler/dekon-suadiye-ametist>, Erişim tarihi: 1.4.2018.

yapılmasıdır: “Değerli bir yatırım manzarası” başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır:

Dekon Suadiye Ametist alırken de yaşarken de kazandıran bir yatırım. İstanbul Anadolu Yakası'nın en değerli ve cazip yerleşim yerlerinden olan Suadiye'de, yüksek standartlarda bir yaşamın konforunu sunuyor. Bağdat Caddesi'ne yakınlığı, zengin sosyal olanakları ve nezih bir semt kültürüyle değerini her yıl kat be kat artıracak.³⁰¹

Rezidans projelerinin çoğalmasında bu bölgenin alışık olduğu mahalle kültürü ve yakın komşuluk ilişkilerinin olduğu yaşam tarzının değişiminin de bir göstergesidir. Rezidans konut reklamlarında yeni ve ayrıcalıklı bir yaşam tarzı sıklıkla görülmekte ve bu tip projelerin fiyatları, kat sayıları ve standartların da yükseldiğini imlemektedir. Dolayısıyla yaşam tarzı olarak yüksek standart arayışında olanların tercih etmesi de salık verilir. Bağdat Caddesi ve Minibüs Caddesi arasında Çiftelhavuzlar'da yer alan Taşyapı'nın yaptığı 4 Winds Residence projesi 49 katlı toplam 4 bloktan oluşan bir rezidans sitesi. Her katında 4 daire bulunan 49'ar katlı 4 kule, yaklaşık 750 daire demektir bu da ayrıca yüksek standartlı ciddi bir nüfus anlamına gelir.

4 Wings rezidans kuleleri Bağdat Caddesi yakın çevresinde görmeye pek alışık olmadığımız türden yükseklikte ve Cadde'de Göztepe, Çiftelhavuzlar aksında yürürken her yerden görülebilmekte. Cadde yakın çevresinde yer alan binalardan hem yüksekliği hem de ayrışıklığı bakımından ayrışmakta, silüeti bozmaktadır. Ancak belki daha da önemlisi Cadde yakın çevresinde genelde hakim olan mahalle dokusunu tahrip etmekte, mahalleye ve apartman hayatına özgü bir yaşam tarzından çıkışı imlemektedir.

³⁰¹ Dekon Suadiye Ametist, <http://www.timplatform.com/projeler/dekon-suadiye-ametist> Erişim tarihi: 1.4.2018.

Şekil 5.1: Çiftelhavuzlar’da 4 Wings Rezidans’ın Bağdat Caddesi’nden Görünüşü ³⁰²

Bu dört bloktan oluşan rezidansın reklamlarında dolayısıyla öncelikli olarak rezidansa özgü, rezidansın sağladığı olanaklar ve donatılar sayılmaktadır:

Yüksek standartlarda *housekeeping* ve lobi hizmetlerinin yanı sıra, spa merkezi, sauna odası, spor merkezi, 4 mevsim kullanılabilen açık havuzu gibi birçok özel tesisi bulunan Four Winds, tüm ihtiyaçlara cevap vermek üzere tasarlandı.³⁰³

Binaların yüksekliği gibi standartlarının da “yüksek”liğini vurgulayan metinde yüksek standartlar “özel tesis”ler ile sağlanmaktadır. Bu özel tesisler, rezidansa özgü spor merkezi, havuz, sauna, lobi hizmetleri, *housekeeping* gibi hizmetleri barındırmaktadır. Bütün bu donatılar ve hizmetler “tüm ihtiyaçlara cevap vermek üzere” tasarlanmıştır. Dolayısıyla burada yaşayan bir kişinin her türlü ihtiyacı rezidans sınırları içerisinde karşılanmış olmaktadır. Ancak bu tip bir yaşam tarzı bu bölgede yaşayan insanların alışık olduğu bir yaşam tarzı değildir. Örneğin Bağdat Caddesi yakın çevresinde tanıdık, bildik insanlardan hizmet alma, aynı bakkala, manava, terziye gitmek ya da aynı gündelikçi ile çalışmaya devam etmek oldukça önemlidir. Ancak rezidans her

³⁰² Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

³⁰³ Four Winds Residence, <http://www.fourwinds.com.tr/tr/index.html> , Erişim tarihi: 15.7.2017.

türlü ihtiyacı yüz yüze iletişime gerek kalmadan halleder. Ekmek, süt, gazete günlük olarak kapıya bırakılmış olur, bir sorun olduğunda lobiyi arayarak çözüme ulaşılır.

Konut reklamlarının yaşam tarzına ilişkin söylemlere sıklıkla atıfta bulunduğu örneklerden bir diğeri ise Teknik Yapı'nın Erenköy'de yaptığı İskele Apartmanı'dır. İskele apartmanı reklamlarında şu ifadeler yer almaktadır:

İş gününüzün stresini ve yorgunluğunu Bağdat Caddesi boyunca yapacağınız yürüyüş ile atabileceğiniz bir imkan sunan İskele Apartmanı'ndaki dairelerde kullanılan tüm malzemeler kaliteli yaşam için tasarlandı... Dairelerde bulunan banyolarda vitrifiye ve armatürler Villory Boch; kullanılan yer seramiği Iris marka. Ayrıca mutfak ve banyolarda yer alan duvar kaplamalarında da Iris marka kaplama tercih edildi. Farklı tasarımı ve estetik duruşuyla ön plana çıkan bir modern yaşam konutu. İskele Apartmanı, mutlu bir yaşam ve iyi bir gelecek için tasarlandı.³⁰⁴

Burada ise modern yaşam tarzı etrafında örülmüş bir tanıtım kompozisyonu karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle “modern yaşam konutunda” yaşayanların stresli ve yoğun çalışan muhtemelen beyaz yakalı oldukları varsayımıyla yola çıkılmış olup Bağdat Caddesi boyunca yapılabilecek bir yürüyüş ile bu stresten arınacakları vurgulanmaktadır. Bu örnekte modern bir yaşam tarzının göstergesi olarak özellikle evin iç aksanını oluşturan “banyolarda vitrifiye ve armatürler Villory Boch”, seramikler “Iris marka”, ayrıca duvar kaplamaları “Iris marka kaplama” gibi malzeme detayları ön plana çıkartılmıştır.³⁰⁵

İskele Apartmanı mimarisi bakımdan postmodern mimari örneklerindedir denilebilir. Gerek yapılan çıkmlar, dış cephe kaplamasında kullanılan malzeme ve renkler, gerek farklı boyutlardaki pencereler ve dış cephe tasarımındaki asimetri gibi postmodern mimarinin özelliklerini barındırmaktadır. Dolayısıyla tasarımı ve estetiği yaşam tarzlarının bir parçası olarak gören “farklı tasarıma ve estetik duruşa” sahip bir apartmanda oturma ayrıcalığına sahip kişiler için de pazarlanmaktadır.

³⁰⁴ İskele Apartmanı, <https://3dkonut.com/iskele-apartmani/projesi/> Erişim tarihi, 12.1.2018.

³⁰⁵ İskele Apartmanı, <http://www.teknikyapi.com/Projeler/TamamlananProjeler/%C4%B0skele-Apartman%C4%B1> Erişim tarihi, 12.1.2018.

Şekil 5.2: İskele Apartmanı³⁰⁶

Apartmandaki daireler sadece mimari olarak değil iç mimari anlamda da modern yaşama özgü yapılandırılmıştır. Dairelerde kullanılan malzemelerin iyi markalar olması, dairelerin “kaliteli yaşam” için tasarlandığını göstermektedir. İskele Apartmanı sadece “modern” ve “kaliteli” bir yaşam tarzını değil çok daha fazlasını vaat etmektedir: “Mutlu bir yaşam ve iyi bir gelecek için”³⁰⁷ tasarlanmış olup bunları kullanıcılarına ve yeni alıcılarına taahhüt etmektedir. Sadece şu an değil muhtemel gelecek de dizayn edilmektedir. Bu apartman modern, kaliteli ve mutlu bir yaşam tarzının garantörü olarak pazarlanmaktadır. Bu durum reklamlar aracılığıyla üretilen konutlardan olduklarından çok daha fazla şey istenmekte, çok fazla bir anlam yüklenmekte olduğunun da bir göstergesidir aynı zamanda.

2012 yılından günümüz 2018 yılına aralıksız dönüşüm çalışmalarının devam ettiği, şantiye alanını andıran Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde gündelik hayat ise

³⁰⁶ İskele Apartmanı Satılık Daire, <https://3dkonut.com/iskele-apartmani/satilik-daire-7+1/58865/> Erişim tarihi, 12.1.2018.

³⁰⁷ İskele Apartmanı, <http://www.teknikyapi.com/Projeler/TamamlananProjeler/%C4%B0iskele-Apartman%C4%B1> Erişim tarihi, 12.1.2018.

reklamların vaat ettiklerinden oldukça farklı. Yeni evler ve gerçek gündelik hayat huzurlu, kaliteli, mutlu, sakin, keyifli bir yaşam gibi büyük beklentileri ve vaatleri tam olarak karşılayamamakta, hem dönüşüm sürecinde hem de dönüşüm sonrasında pek çok mağduriyet ve sorun yaşanmaktadır.

6. DÖNÜŞÜMÜN ARKA PLANI

Bu bölümde Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm sürecinin arka bahçesine bakılacak, sahada olan bitenler ile ilgili veriler aktarılacaktır. Dönüşüm sürecini mümkün kılan motivasyonlar ve arzular; süreç içinde yaşananlar, De Certeau'nun kavramlarıyla³⁰⁸ “güçlülerin” uyguladığı “stratejiler” ve “zayıfların” kurnazlıkları olarak tanımladığı “taktikler”in karşılaşmaları sonucuna göre belirlenen mekan ve ortaya çıkan yeni kentsel doku gösterilmeye çalışılacaktır. Kentsel dönüşüm ile yenilenen evlerle birlikte bu evlerden, apartmanlardan oluşan yeni bir sokak ve mahalle dokusu belirlemekte, bu yeni tabloya da pek çok çevresel, özel, kamusal, sosyal, mekansal sorunlar eşlik etmektedir. Bu bölümde, süreci teşvik eden motivasyonlar, süreç boyunca yaşanan mücadeleler ve sonuçta yaşanan sorunlar görüşmecilerin anlatıları ışığında ele alınacaktır.

6.1. Dönüşümün Arkasındaki Motivasyonlar

Kentsel dönüşümü mümkün kılan, yeni bir ev arzusunun arkasında yatan motivasyonları ortaya koymak, Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan dönüşümü anlayabilmek için elzemdir.

6.1.1. Ekonomik motivasyon

Bağdat Caddesi'nde birçok apartmanın yıkılıp yeniden yapılması – elbette depremde zarar görmüş olanların dışında – bir ihtiyaç ya da yararlılık meselesi değil. Öyle olsaydı kullanım değerinden³⁰⁹ daha sık bahsediliyor olurdu. Tam aksine herkes Bağdat Caddesi'ndeki evlerin getirdiği ranttan, daha pahalı olmasından bahsetmekte yani değişim değerinin büyüklüğünü konuşmaktadır. “...herhangi bir malın değerinin büyüklüğünü toplumsal olarak gerekli emek miktarı ya da onun elde edilmesi için

³⁰⁸ Michel De Certeau, **Gündelik Hayatın Keşfi I**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009.

³⁰⁹ Karl Marx, **Kapital 1. Cilt**, Ankara: Eriş Yayınları, 2003, s.45. Kullanım değerini bu sayfada şöyle tanımlar Marx “Bir şeyin yararlılığı, onu bir kullanım-değeri haline getirir. Ama bu yararlılık, belirsiz bir şey değildir. Metanın fiziksel özellikleriyle sınırlı olduğu için, o metadan ayrı bir şey değildir....Metanın bu özelliği, o metanın yararlı niteliklerinden yararlanmak için gerekli olan emek miktarına bağımlı değildir.”

toplumsal bakımdan gerekli emek-zamanı belirler.”³¹⁰ Bir nesnenin yaratımı için gerekli emek zamanı ve miktarı onun değişim değerini yani piyasadaki parasal karşılığını belirler.

Ancak Bağdat Caddesi’nde bir apartmanın inşa maliyeti ile İstanbul’un başka bir merkezinde yer alan bir apartmanın (aynı tipte standart bir apartmanın) inşa maliyeti arasında çok büyük bir fark olmamasına rağmen (x inşaat işçisi iki yılda iki semtte de aynı zamanda ve miktarda emek harcayarak bitirebilmektedir) değişim değerleri arasındaki büyük farkın esas sebebi nedir? Bu büyük farkı yaratan apartmanın yer aldığı semtin, yani mekanın kendisinin de üretimin bir parçası olmasıdır. Bu durumu Lefebvre şöyle özetler:

Günümüzde üretim analizi şeylerin mekanda üretiminden, mekanın kendisinin üretimine geçmiş olduğumuzu gösterir... Mekan bir bütün olarak modernize olmuş kapitalist üretim biçiminin içine girer: (çünkü mekan) artık değer üretiminde kullanılır. Yer, yeraltı, hava ve hatta gün ışığı bile hem üretim güçlerinin hem de üretimin kendisinin parçası olur... Şehir ve onun çeşitli tertibatları (limanlar, tren istasyonları vs.) sermayenin parçasıdır.³¹¹

Mekanın kullanım değerinin değil değişim değerinin ön plana çıkmasına, gündelik hayattaki konuşmalarda da sıklıkla rastlarız. Emlakçı-müşteri ya da iki arkadaş arasında geçen diyalogda evin iyi ısınması değil bulunduğu semt öncelikli söylenecek şeyler arasında olur. Bu durum artık modern çağda taşınabilir mallarla birlikte taşınmazların evlerin, semtlerin, şehirlerin bizzat kendilerinin birer meta olduğunu göstermektedir.

Bu izlekten Bağdat Caddesi ve yakın çevresindeki dönüşüme gelirsek, yaşanan birçok soruna rağmen burada oturanların ısrarla yeni ev istemesinin önemli motivasyonu ilk olarak ekonomiktir. Yeni ev her şeyden önce değişim değerinin artışı demektir. Bağdat Caddesi’nde yenilenen evler kadar yenilenme potansiyeli olan evlerin fiyatları da yükselmiştir. Evin bir yatırım aracı olarak görülmesi kentsel dönüşümün sürekliliğini sağlayan motivasyonlardan biridir. Ancak bu yükseliş uzun vadede daimi bir artış olarak algılanmakta, Sinan Gülhan’ın da belirttiği gibi hiç kimsenin aklından kentsel rantın düşüşe geçebileceği, bugün şu kadar eden dairelerin

³¹⁰Marx, **a.g.e.**, s.49

³¹¹ Lefebvre, “Space: Social Product and Use Value”, Neil Brenner ve Stuart Elden (haz.), **State, Space, World Selected Essays of Henri Lefebvre** içinde, London: University of Minnesota Press, 2009, s. 186-187.

yarın bugün ettiğinden daha düşük bir değişim değerine sahip olabileceği geçmemektedir.³¹²

“İnşaat sektörü 200’den fazla alt sektörü harekete geçirme özelliği ile lokomotif sektör ve büyük istihdam kaynağı olması özelliği ile sünger sektör olarak adlandırılmakta ve tek başına GSMH içindeki payı %30’ları bulmaktadır.”³¹³ İnşaat sektörü makro ekonominin gelişmesinde payı büyük bir araçtır dolayısıyla hükümetler inşaat yatırımlarını destekleyici politikalar üretmekte, boş arazileri imara açıp, gerekli altyapıları yapmakta, var olan binalar içinse emsal artırımına giderek kentsel dönüşümü kolaylaştırmaktadır. Ancak kontrolsüz büyüyen inşaat ve emlak sektörün ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunları beraberinde getirmektedir. Yüksek enflasyon, düşük gelir gruplarının konut satın alma gücünün düşmesi, arz-talep dengesinin yitmesi sonucu yapı stokunun orantısız büyümesi, konutların satılmamaya başlanması ve değersizleşmesi, birçok şirketin iflas etmesi gibi.³¹⁴

AKP yabancılara mülk satışı, TOKİ ve KIPTAŞ toplu konut uygulamaları, kentsel dönüşüm yasaları, alt yapı yatırımları gibi birçok politika geliştirerek arzı yükseltmeye çalışmakta. Ancak 2018 itibarıyla lüks ev ve iş yerlerinin önemli bir kısmının boş olması arz-talep dengesinin bozulmaya başladığını göstermektedir. Ayrıca, uzun vadede Amerika’daki ipotek krizi gibi, konut kredisi alan ve uzun yıllar boyunca borçlu olan çok büyük bir kitlenin kredileri ödeyemeyip mülksüzleşmesi de ileriki yıllarda daha çok karşılaşılabilecek diğer bir sorun olarak ortaya çıkacaktır.

Mimarlar Odası Kadıköy Şube Başkanı Saltuk Yüceer Kadıköy Bağdat Caddesi civarında yaşanan bu dönüşümle birlikte her binada %35 oranında daire artışı olacağını, ayrıca Yeni Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği’nin %20 - %25 civarında bir emsal artışı getirerek boş arsaların olmadığı bu bölgede imar artışıyla cazibe kazandığını söylemektedir.³¹⁵

³¹² Sinan Gülhan, “Devlet Müteahhitlerinden Gayrimenkul Geliştiricilerine, Türkiye’de Kentsel Rant ve Bir Meta Olarak Konut Üreticiliği”, Tanıl Bora (haz.), **İnşaat Ya Resullullah** içinde, İstanbul: İletişim, 2016, s.45.

³¹³ Rana Eşkinat ve Filiz Tepecik, “İnşaat Sektörüne Küresel Bakış”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.XIV, S I, 2012, s.33.

³¹⁴ Natacha Aveline ve Ling-Hin Li, “Property Markets and Land Politics in Northeast Asia, the Case of Five Cities: Tokyo, Seoul, Shanghai, Taipei and Hong Kong”, **Maison Franco-Japonaise/ Center for Real Estate and Urban Economics**, Hong Kong University, 2004.

³¹⁵ Olgun Kundakçı, “Kadıköy’de İnşaat Fırtınası”, *Birgün Gazetesi*, 24.9.2015, <http://www.birgun.net/haber-detay/kadikoy-de-insaat-furyasi-90375.html> , Erişim tarihi: 12.03.2016.

Bütün bu ekonomi-politik süreç sonucu ev metalaşmaktadır. Kullanım değerinden ziyade değişim değeri öne çıkmakta ve yatırım aracı olarak görülmeye başlanmaktadır. Bu da yeni inşaatların devamını ve dolayısıyla konut tüketimini devam ettiren bir diğer önemli unsurdur.

Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu da evlerinin yenilenmesini büyük bir iştahla arzulamıştır. Bu arzuda ekonomik olarak yeni evlerinin değerlerinin artacağı düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Örneğin Aybüke Hanım, kayınpederinin Fenerbahçe Kalamış'taki evlerinin yenileneceğini duyunca “Değeri çok artacak oh oh” diye tepki verdiğini ve çok sevdiğini, evlerinin içinin yenilenmesi için normalde para harcayacaklarını ve bu sayede “ceplerinden hiç para çıkmadan” yenilendiğini sevinerek anlatmıştır.³¹⁶

Evleri yenilenen Didem Hanım ise şunları söylüyor: “Evin değeri bayağı bir attı, dört katına yakın arttı [2016 itibariyle evin değeri 1,5 milyon], konumu çok sevdiğimiz için başka bir yere taşınmayı düşünmüyoruz, ulaşım açısından çok rahat bir yer caddeye çok yakınız.”³¹⁷

Mimar Kaan Bey ise ofisinin bulunduğu apartmanın, Suadiye’de çok işlek bir ara sokakta olmasından dolayı bu apartmanı dönüşüme sokmak için firmaların yarıştığını ve kat maliklerinin büyük bir ekonomik rant elde ettiğini anlatıyor³¹⁸:

Ofisimde 2009 yılından beri duruyordum Suadiye’de. Biz seni çok seviyoruz burayı sen yap dediler bana 16 dairelik bir apartman katta 3 daire ama yapıldığı zaman katta 4 daire olacak. Ben bir proje çizdim bunlara verdim bunlar da aşık oldular. Benim de o sırada çalıştığım birileri vardı sundum, beğendiler falan. Toplantıya gittik, toplantıda bizden önce gelen birileri varmış, dediler ki biz ne alacağız. Normalde kentsel dönüşüme giren apartmanlarda senin 100 m²’lik dairen ortalama 80’e - hatta 70’e filan düşer. Bizim binada müteahhide sadece bir tek dükkan kalıyordu, herkes eski metrajları neyse aynısını aldılar. 100 m² ise 100 m² aldılar. Çünkü bina sosyetik bir yerde. Ben iki tane araştırma firması çağırdım geldiler alet edevat kurdular. Buradan bu kadar kişi geçiyor günde, *unique* kelle sayıyorlar, hafta sonu vs. hesaplayıp bu dükkanın ederi budur diye hesaplama yaptılar. Sosyetik bir yerde apartman çok insan gelip geçiyor dolmuşa, sahile, caddeye, otel var, sinema var çok bilinen şeyler var orada. İki firma da dedi ki dükkanın ederi 5,5 milyon dolar. Şimdi biz toplantıya gittik, toplantıda bunlar dediler ki biz hiç biz ne alacağımızı konuşmamıştık. 600-700 bin TL’lik daireleri 1,5 milyon dolarlık oluyor önleri kapanmıyor full deniz görüyorlar bir de diyorlar ki üzerine ne vereceksin. Ben

³¹⁶ Görüşmeci Aybüke Hanım.

³¹⁷ Görüşmeci Didem Hanım.

³¹⁸ Görüşmeci Kaan Bey.

Metin abiye bıraktım hesabı dedi ki biz size 2,5 milyon TL verelim, fişsiz faturasız. Noterde geldiğin zaman imzayı atıyorsun adam sana çek veriyor. Daire başına 125 bin TL. bunlar şimdi Ç... inşaat firması diye bir yerle görüşüyor. Bu da gelmiş demiş ki onlar ne diyorlarsa ben dolarını veriyorum yani 2,5 milyon TL veriyorsa ben 2,5 milyon dolar diyorum. Ortada hiçbir şey yokken ilk başta bunu diyorlar. Bu yamyamlar atladılar tabi. Bunların da yaptığı ikinci bina olacak bu. Armatör bir firma bu. Bizim binaya dedim vermeyin yapmayın diye ama para tabi. Bu arada plan proje yok sundukları hiçbir şey yok. Bunların derdi para ve daha sonrasında bunlar 3-5 tane şey çiziyorlar bu ne diyor ev sahipleri. Sonra diyorlar ki ev sahipleri onlara bu projeler çok kötü siz Kaan'inkini satın alın onu yapın biz onu çok sevdik. Firma da diyor ki biz dışarıdan mimar almayız, halledeceğiz biz bu işi. Bu firmanın tecrübesi yok en sonunda yaptı ama bina çok kullanışsız ve planı kötü oldu, herkes şikayetçi ama geçti artık...

Sezgin Hanım ise eskiden dört katlı evde arkaya bakan dairede oturduğunu, dönüşüm sonrası 15 kata yükselen apartmanlarında hem dairesinin öne geldiğini hem de birinci kattan üçüncü kata çıktığını dolayısıyla ekonomik olarak önemli bir kazanımı olduğunu belirtmekte ve şöyle eklemekte: “Bütün komşular mutlu, hepimiz ön tarafa bakıyoruz diye.”³¹⁹

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan dönüşümlerde arsa payı büyük olan apartmanların küçülmemesi hatta büyümesi önemli bir ekonomik kazanım sağlamakta, ancak bu örnekler çok azınlıkta kalmaktadır. Genelde binalar bu çevrede ortalama en az 20 metre kare küçülmektedir. Bilgehan Bey'in Çiftehavuzlar'daki dönüşüm öncesinde tapuda arsa payının yanlış yazılmasından dolayı küçülme olmamış:

Eski evimizle şu anki hemen hemen aynı. Brüt olarak 170 m²'ydi gene 170. Tapuda birazcık farklı çıktı arsa payımız o lehimize oldu tabi. Şimdi tapumuz 925 m² yazıyor arazi. Oysa tapu kim bilir ne zaman tanzim edilmiş bu bina atıyorum 30 yıllıksa bu 30 yıl önceki teknoloji ile ölçülmüş bir rakam. Oysa bugün daha hassas yöntemlerle arazi ölçülüyor orada 980 çıktı Belediye kayıtlarında baktık. Bu aradaki yaklaşık 45 m²'lik fark bizim küçülmemizi engelledi.³²⁰

İşlek bir ara sokakta, iyi bir konuma sahip bir binanın inşaatını yapmak, özellikle müteahhit olarak bu piyasa giren, ilk defa bina yapacak yeni firmalar için önemli bir reklam. Mimar Çağrı Bey bu konuda; “...bu bölgede fısıltı şeyi çok fazla yani bir müteahhit bir sokakta bir binayı almış ve iyi yapmışsa bu sokakta üç tane daha binayı alabiliyor, çünkü komşular herkes birbirini tanıyor, buralar eski mahalle dokusu var ya herkes birbirini tanıyor, kötü yaptı mı alamıyor ama gidiyor üç sokak yukarıda

³¹⁹ Görüşmeci Sezgin Hanım.

³²⁰ Görüşmeci Bilgehan Bey.

alıyor, yani müteahhidin kendi isim yapma kriterleriyle ilgili” diyerek özellikle ilk binaların prestij binaları olduğunun altını çiziyor.³²¹ Didem Hanım’ın evleri de aynı bu şekilde bir firmanın ilk işi olduğu için genel olarak küçülseler bile plan, kullanışlılık ve iç mimari olarak memnun kaldıklarını anlatıyor: “Müteahhidin ilk işiydi, o bölgede prestij kazanmak için binayı güzel yapmak zorunda, zaten iki üç blok ötemizde başka bir yeri daha aldı, bizim evi görenler, beğenenler, memnun kalanlar bu müteahhitle çalışmak istediler.”³²²

Başka bir ekonomik kazanım ise binaların lüksleşmesi örneğin Sevil Hanım “Lüks bir ev oldu çok. Akıllı ev oldu. Her şey uzaktan kumandalı, panjurlar, ısıtma, klima, taksi bile çağırabiliyorsun tek tuşla kumandadan” diyerek yeni evlerinden çok memnun olduklarını belirtiyor.³²³

Aynı zamanda sadece yeni evin yaratacağı rant değil, dönüşüm aşamasında müteahhidin verdiği kira gelirinin artırımını ile de ekonomik bir kazanım söz konusu: Örneğin Fenerbahçe’de oturan Didem Hanım: “5500 TL kira aldık müteahhitten. Sonra Ümraniye’ye taşındık, daha yukarılara yani, 3500 TL’lik lüks geniş bir apartman dairesine geçtik. 2000 TL’yi de artırdık, ciddi bir birikim oldu bizim için de” diyerek ekonomik kazanımlarından bahsetmekte.³²⁴

Suadiye’de büfecilik yapan Hayriye Hanım ise bu bölgede birden fazla evleri olduğunu, dönüşüm sonucu Suadiye’deki yıllardır oturdukları evlerinin daha lüks, akıllı ev olduğunu ancak daha lüksleştiği için orayı yüksek bir fiyattan kiraya verdiklerini ve Feneryolu’ndaki ikinci evlerine geçtiklerini anlatıyor. “Ev akıllı ev oldu ben çıktım. Şimdi o mu akıllı ben mi akıllı?” diyerek ekonomik kazanımını esprili bir dille vurgulamakta.³²⁵

6.1.2. Deprem motivasyonu

Deprem olgusu da konut değişimi talebini yaratan bir diğer motivasyon olmaktadır. 1999 depreminden sonra eski binaların bazılarında hasar meydana geldiği bilinmektedir. Ancak Bağdat Caddesi yakın çevresinde pek çok sağlam binanın olduğunu söyleyen pek çok bilir kişi vardır. Örneğin, Bağdat Caddesi’nde birçok

³²¹ Çağrı Bey.

³²² Didem Hanım.

³²³ Görüşmeci Sevil Hanım.

³²⁴ Didem Hanım.

³²⁵ Görüşmeci Hayriye Hanım.

apartmanın mimarı Melih Koray da buradaki binaların çoğunun deprem riski taşımasına rağmen riskli raporu alındığını belirtmektedir.³²⁶

Dilara Şahin de Bağdat Caddesi'ndeki dönüşümde riskli alanların yanında risksiz alanların da rant uğruna yıkılıp yeniden yapıldığını ve bütün bu süreç içerisinde deprem faktörünün en önemli meşruiyet kaynağı olduğunu belirtmektedir.³²⁷

Ancak 6306 Kentsel Dönüşüm Yasası'na göre riskli yapılar, 6/3/2007 tarihli ve 26454 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre yapılır. Bu yönetmelik betonarme ve çelik binaların depreme dayanıklı olarak hesaplanmasında esas alınacak deprem yükleri ve uygulanacak hesap kurallarını yeniden düzenlemiştir.³²⁸ Buna göre 1999 öncesi yapılan apartmanlar öyle olmasa bile çeşitli ölçüt kriterlerini karşılayamadığı için otomatik olarak depreme dayanıksız çıkmaktadır.

Nitekim İlker Bey'in yıkılan apartmanlarının çok sağlam olmasına rağmen yıkıldığını anlatıyor³²⁹: “Bizde rahmetli bir paşa oturuyordu, Teknik Üniversite'den bir ekip getirmişti ama çok resmi bir şey değildi yani. Onlar da paşam rahat oturun burada dediler. Bizim ev depremde çatırdamadı bile, Teknik Üniversite'den gelenler kayalardan dökme demir betonla yapmışlar kayaya oturtmuşlar matkap çalışmamış yani. Depremden yana hiç derdim yok benim” diyerek aslında depremin yenilenme için önemli bir meşruiyet kaynağı olduğunu göstermektedir.

Görüşmecilerden birçoğu mülakat başında “Neden evinizin yenilenmesini istiyorsunuz?” sorusuna öncelikle deprem yüzünden diye cevaplamakta ancak apartmanlarının sağlam olup olmadığından bile tam emin olmayan birçok görüşmeci ile karşılaşmaktadır. Örneğin Didem Hanım şöyle söylemekte:³³⁰

³²⁶ Yılların Mimarı Melih Koray ile Düünden Bugüne, <http://www.mimdap.org/?p=147914> , Erişim tarihi: 10.04.2016

³²⁷ Dilara Şahin, **a.g.e.**

³²⁸ Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik, http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/bab4c5794c4be19_ek.pdf Erişim tarihi: 6.5.2017.

³²⁹ Görüşmeci İlker Bey.

³³⁰ Didem Hanım.

Çok eski bir binaydı, 30 yıllık bir binaydı. Haliyle teknoloji anlamında, inşaat teknolojisi anlamında pek depreme dayanıklı olduğunu düşünmüyorum açıkçası ama depreme dayanıksız belgesi var mı emin değilim, ama şimdi belli bir yılın üstündekileri incelemeye alıyorlar ya muhtemelen incelenmiştir yani.

Neşe Hanım da evlerinin deprem yüzünden yenilenmesini çok istediğini ancak 1999 depreminden sonra apartmanlarının depreme dayanıklı olup olmadığının ölçümünün yapılmadığını, bununla ilgili bir şey bilmediğini söylüyor³³¹. Evin depreme dayanıklı olup olmadığı hakkında fikri olmayan görüşmecilerin genel olarak, apartman “eski” olduğu için otomatik olarak dayanıksızdır diye bir düşünme biçimine sahip oldukları ortaya çıkmakta.

Deprem korkusu, evin yenilenmesinde önemli bir motivasyon kaynağı ancak bu korku her zaman somut delillere dayanmak zorunda değil. Hatta çoğu zaman apartmanların depreme dayanıklı olup olmadığının bile araştırılmaması, karot testi alınması halinde yönetmelik dolayısıyla otomatik olarak bina çürük raporu alınması gibi etkenler, kentsel dönüşüm için binanın depreme dayanıklılığın aslında çok da bir önemi olmadığını göstermekte.

6.1.2.1. Devlet yetkililerinin söylemleri ve deprem

Kentsel dönüşüm ve deprem arasındaki dolaysız ilişki hükümet ve devlet yetkililerinin söylemlerinde de açıkça görülmektedir. Örneğin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, deprem korkusu ve kentsel dönüşüm arasındaki ilişkiyi şöyle özetlemektedir:

Kentsel dönüşüm yapıyoruz. Allah göstermesin bir deprem olsa o depreme dayanıklı olmayan binalar var. Onları şimdiden yıkalım ki depreme dayanıklı binalar olsun. Bu kentsel dönüşümleri yapalım. Dost acı söyler ama gerçeği söyler.³³²

Deprem korkusu ve kentsel dönüşüm arzusu arasındaki doğrudan ilişki Cumhurbaşkanı'nın söyleminde çok açıkça ifade edilmektedir. Yeni bir eve geçmek her şeyden önce deprem aciliyeti dolayısıyla gerekli olmaktadır ve evlerin yıkılıp yeniden yapılmasındaki deprem vurgusu hükümet ve devlet yetkililerin söylemlerinde de sıklıkla görülmektedir. Deprem ve kentsel dönüşüm arasındaki ilişki konusunda

³³¹ Görüşmeci Neşe Hanım.

³³² Erdoğan'dan Bu Kez Kentsel Dönüşüm 'Özrü': İstanbul'da Ucube İnşaatlar Yaptık, <http://www.diken.com.tr/erdogandan-bu-kez-kentsel-donusum-ozru-istanbulda-ucube-insaatlar-yaptik/>, Erişim tarihi: 12.10.2017.

siyasi partiler arasında da fikir birliği görülmektedir. Örneğin, AKP'li Zeytinburnu Belediye Başkanı Murat Aydın, “Kentsel dönüşümü başaramazsak Allah korusun yıkıcı bir depremde İstanbul, Türkiye'nin kıyameti olur” derken, CHP'li Sarıyer Belediye Başkanı Şükrü Genç, “Deprem ve riskli yapılar konusunu sürekli gündemde tutmalıyız. Öncelikle hükümetin, yerel yönetimlerin ve devlet kademelerinin, STK'lar dahil olmak üzere riskli yapılar konusundaki çalışmalarını artırarak devam ettirmesi gerekiyor” demektedir.³³³

Çevre ve Şehircilik Bakanı Mehmet Özhaseki, "3'üncü Kentsel Dönüşüm Zirvesi" programındaki konuşmasında deprem meselesinin “ortak bir mesele” olduğunu söyleyerek bu konunun partiler üstü aciliyetinden bahsetmektedir:

...üzerinde siyasi tartışmanın yapılmayacağı yer burası. Deprem geldiği zaman Ak Parti dinlemiyor, CHP dinlemiyor, alıp götürüyor. O yüzden bu konu hepimizin ortak meselesi. Bu mesele üzerinde herkesin fikrine ihtiyacımız var. Yapmamız gereken tek şey çok hızlı davranıp akıllı bir şekilde binalarımızı elden geçirmek.³³⁴

Deprem korkusu ve yeni ev gerekliliği hakkında abartılı vurguyu devlet yetkililerinin söylemlerinde görebiliyoruz. “Allah korusun”, “Kıyamet olur”, “Allah göstermesin” gibi vurgu cümleleri bu korkuyu artıran nitelikte söylemler olarak yeni ev ve deprem korkusu arasındaki ilişkiyi daha da kuvvetlendiriyor.

Çevre ve Şehircilik Bakanı Mehmet Özhaseki'ye göre ortalama 7,5 milyon binanın yenilenmesi gerekiyor.³³⁵ Riskli binaların milyonları bulması ve bu binaların depreme dayanıklı bir hale getirilmesindeki aciliyet açıkça gözükmekte ancak çıkarılan Afet Yasası'nın amacının deprem riskini azaltmak olduğu konusu tartışmalı kalmaktadır. Uşaklıgil'in belirttiği gibi Afet Yasası'nın ürettiği mekanizmalar bu hedefe dönükmiş gibi durmamaktadır çünkü bu yasayla oluşturulan mekanizma mevcut binayı hesaplı

³³³ Çevre Bakanı'nın "İstanbul'da 6-7 Milyon Bina Yenilenmeli" Sözlerine AKP ve CHP'li Belediyelerden Destek, <http://t24.com.tr/haber/cevre-bakaninin-istanbulda-6-7-milyon-bina-yenilenmeli-sozlerine-akp-ve-chpli-belediyelerden-destek,385793> , Erişim tarihi: 13.10.2017.

³³⁴ Bakan Özhaseki: "Deprem Çok Yakın Sürede Geliyor İstanbul'a, Süre De Biçiyorlar", *Milliyet Gazetesi*, 24.11.2016, <http://www.milliyet.com.tr/bakan-ozhaseki-deprem-cok-yakin-surede-istanbul-yerelhaber-1668873/> , Erişim tarihi: 13.10.2017.

³³⁵ Bakan Özhaseki: "Deprem Çok Yakın Sürede Geliyor İstanbul'a, Süre De Biçiyorlar", *Milliyet Gazetesi*, 24.11.2016, <http://www.milliyet.com.tr/bakan-ozhaseki-deprem-cok-yakin-surede-istanbul-yerelhaber-1668873/> , Erişim tarihi: 13.10.2017.

bir yolla güçlendirmek yerine mümkün olan en kısa sürede yıkmayı hedeflemektedir.³³⁶

Güçlendirmek yerine yıkarak yeniden inşa etmenin çözüm olarak sunulması ise kentsel dönüşümde depremin önemli bir meşruiyet aracı olduğunu ancak amacın depremden ziyade öncelikli olarak rant olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla İstanbul'daki kentsel dönüşüm sürecini, devletin inşaat sektörü ve gayrimenkul pazarını geliştirmek için yaptığı yasal düzenlemeler ve söylemler ile birlikte okumak gerekmektedir. Devletin ve merkezi yönetimin bu doğrultuda çeşitli stratejilerinden en önemlileri yaptıkları yasal düzenlemelerdir. Afet Yasası ve değişen imar yönetmelikleri iktidarın çeşitli stratejilerinden biridir. İktidarın eski konutları yıkmayı kolaylaştırıcı stratejilerini daha iyi anlayabilmek için yasanın uygulanma sürecine ve yönetmeliklerdeki önemli noktalara değinmek gerekmektedir.

Afet Yasasının uygulanma süreci ve binayı riskli ilan etmeye yönelik isteklilik risk tespitinin yapılması sürecinde de kendini belli etmektedir. Afet Yasası'nın uygulanma süreci 1999 öncesi yapılan bir binanın içinde oturan herkesi ilgilendiren, eski evden yeni bir eve geçiş sürecini yani kentsel dönüşüm sürecini ifade etmektedir.

Apartmanı 'Afet Yasası' kapsamında 'riskli' ilan edilen Sinan Yılmaz dava açan semt sakinlerinden³³⁷. Yılmaz şöyle diyor:

Ben bir depremzedeyim. Adapazarı'nda otururken yeni yapılmış, mühendislik hizmeti almış binamız yıkıldığında beni 5 katlı bir binanın enkazı altından 3 saatte çıkardılar. Ancak Adapazarı'nda yaşadığım deneyimle oturduğum binanın şu anki halini depreme daha dayanıklı buluyorum. Bölgede rantın yüksek olması piyasada ne olduğu belirsiz, daha önce inşaat deneyimi olmayan pek çok firmanın türemesine neden oldu. O firmaların yaptığı kalitesiz binaları daha ürkütücü buluyorum. Binamız yığma bina. Riskli bina diye yıkmak istiyorlar, ama yerine yeni bir riskli bina yapılmasından korkuyoruz.

Nitekim Emine Hanım'ın arkadaşının Erenköy'de yeni yapılan evlerinde boruların patladığını, alt yapısal sorunların olduğunu söylemekte:³³⁸ “Yeni yapılan evin su borusu patlar mı? Ya da her yerden ufak ufak kiriş mi çıkar? Saçma bir şey yani sen

³³⁶ Emine Uşaklıgil, **Bir Şehri Yok Etmek: İstanbul'da Kazanmak ya da Kaybetmek**, İstanbul: Can Yayınları, 2014.

³³⁷ Bahar Bayhan, “Bağdat Caddesi'nde Dönüşümün Arka Yüzü”, <http://www.arkitera.com/haber/19210/bagdat-caddesinde-donusumun-arka-yuzu> , Erişim tarihi: 14.10.2017.

³³⁸ Görüşmeci Emine Hanım.

evin sağlam olsun diye yıkıyorsun ama yıktığın ev daha sağlam, trajikomik yani o işin” diyerek yeni yapılan binaların sağlamlığından şüphe duyuyor.

Burada depremin dönüşüm sürecini başlatan önemli bir motivasyon olduğunu ancak daha sonraları bu motivasyonun yerini metre kare hesapları, arsa payları, teminat ve iç mimari istekleri gibi başka motivasyonlara bırakmakta olduğunu eklemekte fayda var. Örneğin, Binnur Hanım öncelikle evlerinin deprem yüzünden yenilenmesini istediklerini hatta apartman toplantısında “Siz deli misiniz? Deprem var, hepimiz ölelim mi? diye isyan eden komşularının olduğunu anlatmakta, ancak firmalarla anlaşma ve pazarlık aşamasında depreme dayanıklılıkla ilgili firmalara bir şey sormadıklarını ifade etmektedir.³³⁹

Yeni yapılan binaların ne kadarı depreme uygun yapılıyor? sorusu önemli ancak genelde kimse bunu konuşmuyor. Yapı denetimi 1999 depremi sonrasında çıkan deprem yönetmeliğine göre yeni yapılan apartmanlarda bir zorunluluk olsa da denetim sürecinde birçok sahtekarlık yapılabilmektedir. Örneğin, inşaata dökülmesi planlanan gerçek beton numunesinin laboratuvara gitmeden değiştirilmesi ya da sahadan numune alınmadan rapor üretilmesi türünden sahtekarlıklar birçok inşaat ve yapı denetim firması tarafından sıklıkla yapılmaktadır.

Dolayısıyla kat maliklerinin depreme dayanıklılık konusunda daha sorgulayıcı ve ısrarcı olmaları ya da sırf depreme dayanıklı bina yaptıkları için güvenilir inşaat firmalarını tercih etmeleri beklenmekte ancak yapılan mülakatlarda güvenilir firmayı daha çok iyi bir mimari plan, işi bitirme garantisi ve prestij için tercih ettikleri görülmektedir. Nitekim daha güvenilir büyük inşaat firmaları tanınmamış bir inşaat firmasına oranla, prestijlerine dayanarak pazarlık aşamasında çok daha fazla bir oran talep etmektedir. Daireler çok daha küçük olabilmektedir. Güvenilir büyük inşaat firmalarının depreme karşı daha dayanıklı bina yapmaları olasılığı mimar Çağrı Bey’in de belirttiği gibi çok daha fazladır çünkü olası en ufak bir hatada isimleri çok büyük zarar görecektir, bu riski göze alamayacaklardır.

Bu kısım tartışmaya açık; dolayısıyla inşaat firmalarının güvenilirliği konusunda önceki projelerini emsal kabul etmek, depreme dayanıklılık konusunda iyi bir değerlendirme ölçüğü sunabilir. Firmanın daha önceki birçok projesinde yaşayanların memnuniyetine, bilirkişilerin bu yapılarda tekrar incelemelerini talep etmek ve bunlara

³³⁹ Görüşmecisi Binnur Hanım.

bakmak depreme karşı firma hakkında kabaca bir fikir sahibi olunmasını kolaylaştırabilir.

Sonuç olarak; kentsel dönüşüm için deprem korkusu önemli bir motivasyon kaynağıdır. Dönüşüm isteyen kat malikleri deprem korkusu gerekçesi ile yola çıktıklarını belirtmekte ancak mülakatların devamında depremle ilgili pek bir şeye değinmedikleri, hatta çoğu zaman apartmanlarının depreme dayanıklı olup olmadığını merak bile etmedikleri, depremin apartman toplantılarında sadece en başta herkesi yeniliğe ikna etmek için konuşulduğunu, firmalarla pazarlık aşamasında ise deprem ile ilgili soruların ya da baskıların yapılmamış olduğu görülmektedir. Herkesin depremden korktuğunu ancak yeni ev arzularında deprem motivasyonunun, yenilik ve rant arzularının gerisinde kaldığı söylenebilir.

6.1.3. Yenilik arzusu

Yenilik ve yarattığı yüzeysel refah hissi çok çabuk tükenen bir metadır. Pek çok şehir sakininin ve şehir teşebbüsünün yeni yapılara ihtiyacı yoktur.³⁴⁰

Yenilik arzusu özellikle orta ve üst sınıfların yaşadığı Bağdat Caddesi gibi yerlerdeki kentsel dönüşüme sempati ile yaklaşılmasını sağlayan en önemli motivasyon kaynağıdır. Kentsel dönüşümde kilit rol oynayan yenilik arzusunun farklı okumalarla değerlendirmenin yararlı olabileceğini düşünüyorum. Bu arzuyu önce muasırlaşma arzusu bununla bağlantılı olarak modernleşme bağlamında ele alalım.³⁴¹

Eskiye ait olanı yıkmak sadece bugünün iktidarı AKP'nin 10 küsur yıllık mazisinde başlamış bir akım değil. En az Türkiye siyasi tarihi kadar eski. Erbatur Çavuşoğlu;³⁴² Menderes, Demirel, Özal ve Erdoğan gibi yıkıcı-yapıcı, imarcı, operasyonel, kalkınmacı figürlere verilen desteğin muasır medeniyetlerin seviyesine ulaşma çabası, “muasırlaşma hayali” ile birlikte düşünülmesi gerektiğini söyler. Daha Batılı olabilmek, daha modern olmak yeni olmaktan geçmekte ve dolayısıyla muasırlaşma, modernite ve yenilik söylemleri birbirini takip etmekte, yeni olan modernite ile birlikte yüceltilmektedir.

³⁴⁰ Jane Jacobs, **Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı**, Metis: İstanbul, 2011, s.215.

³⁴¹ Daha sonra ise tüketim ve fetişizm bağlamında ele alınacaktır.

³⁴² Erbatur Çavuşoğlu, “İslamcı Neoliberalizmde İnşaat Fetışı ve Mülkiyet Üzerindeki Simgesel Hale”, Tanıl Bora (haz.), **İnşaat Ya Resulullah** içinde, İstanbul: İletişim, 2016, s.131-153.

Bu modernite ve yenilik yüceltisi aslında, geçmişle bağları kesmek, eskiye ait olan ne varsa yakıp yıkmak, geçmişi özlemle anmayı irtica olarak kodlamak, analitik olarak algılanabilenin, denetlenebilenin, Kartezyen mantığın, kübizmin, geometrinin, camın, çeliğin, betonarmenin mitosuna kapılmak demektir.³⁴³

Bu mitostan kurtulmak ise nizami olmayanı, yepyeni olmayanı, “pırıl pırıl parlamayanı”, yıllanmış olanı güzel gören gözlere sahip olmakla mümkündür.³⁴⁴ Ancak Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde dönüşüm, eskiliği çirkin görerek, yenilik yüceltisi ve arzusuyla, bu bölgede yenileme projelerinde çalışan mimar Kaan Bey’in dediği gibi burada yaşayanlar tarafından “büyük bir iştahla” karşılanmaktadır³⁴⁵.

Görüşmecilerden Didem Hanım apartmanlarının eski hali hakkında şunları söylüyor:³⁴⁶ “Çok artık harap olmuş şekildeydi, çok eskimişti, binanın içi de eskimişti, hani böyle burası çok nemli bölge biraz böyle hani eski bir apartmana girdiğinizde küf kokusunu alırsınız ya” diyor ve sadece 30 yıllık olan apartmanları hakkında şunları ekliyor: “Çok eskidiği için insanlar evlerinin yenilenmesini istedi.” (Didem Hanım’ın yaklaşık bir sene boyunca yeni evlerinde yalıtım, su ve elektrikle ilgili çeşitli sorunlarla uğraştığını, sürekli usta beklediğini de göz önünde bulunduralım. Buna rağmen yeni evde oturmaktan dolayı mutlu.)

Sevil Hanım ise yeni ev arzusu hakkında şunları söylüyor:³⁴⁷ “Yeni evde her şey sıfır oluyor yani mis gibi, öbür evde (eski evlerinde) ahşap renkleri kullanılmıştı mesela bunda şimdi her şey daha beyaz ve daha ferah, evi daha büyük gösterecek şekilde dizayn edildiği için hani daha aydınlık, insanın içi açılıyor eve girdiğin zaman açıkçası. Her şey de yepyeni olduğu zaman daha güzel oluyor tabii.” diyor ve karşı hizada bir apartmanı işaret ediyor: “Bak oğlumun evi şu, eski kötü bir ev. Bir tek o kaldı zaten ucube ev gibi, yenilenmeyen orada, ama orası da olacak inşallah.”

³⁴³ Erbatur Çavuşoğlu, **a.g.e.**, s.135.

³⁴⁴ Neşe Gurallar, “İnşaatım, Şantiyem”, Tanıl Bora (haz.), **İnşaat Ya Resullullah** içinde, İstanbul: İletişim, 2016, s.161.

³⁴⁵ Kaan Bey.

³⁴⁶ Didem Hanım.

³⁴⁷ Sevil Hanım.

Bilgehan Bey de evin yeni olmasıyla ilgili şunları söylüyor:³⁴⁸ “Şimdi yeni evde kolay yaşıyor. Kablolara tek bir hattan gidiyor ortalıkta yok. Çatıya anten koyuyorsun tek, interneti kolay yapıyorsun. Yeni, düzenli, az yer kaplayacak şekilde.”

Şaşkınbakkal’da kendi evi de yenilenen yenilik arzusunu, temizlik ve sağladığı konfor ile yücelten emlakçı Nuray Hanım şunları söylüyor:³⁴⁹

Yenilik güzel bir şey her şeyden önce. Dışarıda sokağa çıktığın zaman tertemiz, yeni, daha güzel apartmanlar, çevresi daha güzel burada kapalı garajların olması mesela bu çok güzel bir konfor, arabana kapalı yerde erişmek hava koşulları vs. için de büyük bir konfor. Eskiden akşam pak ettiğini sabah bulamayan insanlar tanıyorum. Eskiden 3 sokak öteye park ederdik. Ofis, plaza çalışanları kıyafetleriyle arabalarına iniyorlar tertemiz ayakkabılarıyla, aynı şekilde kapalı garajdan temiz temiz biniyor.

Sinem Hanım ise yeni evi neden arzuladığı sorusuna şöyle cevap veriyor:³⁵⁰ “Şöyle ki yeni ev insana yeni enerji veriyor, 25-30 senedir olan ev değişiyor, bu benim hoşuma gidiyor.” Aybüke Hanım ise kayınvalidesinin evlerinin yenilenmesini çok arzu ettiğini, bundan dolayı çok memnun olduğunu ancak birçok şeyden şikayet ettiğini anlatıyor:³⁵¹

Benim kayınvalidem çok zor sığıdı, çok ferah bir salonu vardı sıkış tepiş oldu. Büyük de eşyaları çok da eşyası var ama şimdi eski ferah salonu yok. Diğer bütün artıları ona eş sayıyor ama işte. Yenilendi çok iyi oldu ama görsel anlamda ve kullanılabilirlik anlamında eh diyor. Tertemiz çok güzel mis gibi oldu ama sığmadım işte diyor.

Gizem P. Hanım ise kuaförde pek çok kadının evlerinin yenilenmesiyle ilgili birbirlerine hava attıklarına tanık olmuş:³⁵²

Yani orada bahsettiğin gibi o teklifler böyle detaylı şekilde konuşuluyordu mesela, o kısmı da bize şu kadar teklif edildi diye bir şov olayı var. Bir şey yapmadan sana üzerine bir şey veriyorlar. Hem evini yapacağım hem de şu kadar para vereceğim oluyor işte. Hava atma oluyor. Tek başına yaşıyor mesela teyze, dairesi küçülüyor ama yenileniyor falan diye hava atıyor işte.

Gizem P. Hanım’ın bu anlattıkları aslında yeniliğin bir gösteriş aracına dönüştüğünü ve bunun prestiji artıran bir şey olduğunu gösteriyor.

³⁴⁸ Bilgehan Bey.

³⁴⁹ Nuray Hanım.

³⁵⁰ Görüşmeci Sinem Hanım.

³⁵¹ Görüşmeci Aybüke Hanım.

³⁵² Görüşmeci Gizem P. Hanım.

40 metre kare küçülse bile evinin yenilenmesinden dolayı çok mutlu olan Hülya Hanım ise evinin yenilenmesinden dolayı “heves geldiğini”, uzun zamandır yapmadığı “beş çayına eşi, dostu” çağırıp çay daveti verdiğini söylemekte.³⁵³ Aslında bu “heves”, yeni yapılan evini eşe-dosta gösterme hevesi ile bağlantılı, dolayısıyla yeni evin kendisi gündelik hayatta bir gösteriş ve prestij aracına dönüşmekte.

Yenilik arzusu, aynı zamanda başkalarının arzularını kendi arzuları gibi hissetmek ile de ilgili dolayısıyla, burada özgür arzu ile üretilen arzu arasında bir fark olduğunu görmek ve bunu en belirgin şekilde ortaya koyan düşünürlerden Deleuze ve Guattari’nin arzu kavramını ele alışına bakmak gerekmektedir.³⁵⁴ Bağdat Caddesi ve çevresinde yaşanan duruma bakıldığında, yeni ev arzusu akışkan, özgür iradede kaynaklı, bireysel bir arzudan ziyade, başkalarının arzusundan kaynaklanan, başkalarının arzusundan türeyen bir arzu biçimi olarak belirlemek. Örneğin İlker Bey önce kentsel dönüşümü istemediklerini ancak daha sonra herkesin apartmanının yenilendiğini görünce, yenilensin istediğini “biz de rüzgarın önünde duramadık” diye belirtmekte.³⁵⁵ Burada aslında yeni ev arzusunun kendi arzusu olmadığını, başkaları yeni bir evi arzuladığı için İlker Bey’in de bu akıma kapıldığı görülmekte. Görüşmecilerden Zerrin Hanım, Sezgin Hanım, Duygu Hanım ve Cumhuriyet Bey de bunu açıkça belirterek dönüşümü başta hiç istemeyip, sonrasında yeni evi arzuladıklarını ifade etmekte.³⁵⁶

6.2. Dönüşüm Sürecinde Stratejiler ve Taktikler

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm sürecinin arka bahçesine bakıldığında her şeyden önce bir iktidar savaşı ve mücadele alanı karşımıza çıkar. Dönüşüm sürecini mümkün kılan motivasyonlar ve arzularla birlikte süreç içinde yaşanan iktidar mücadelelerini anlamak gerekmektedir. De Certeau’nun kavramlarıyla³⁵⁷ “güçlülerin” uyguladığı “stratejiler” ve “zayıfların” kurnazlıkları olarak tanımladığı “taktikler”in mücadelesi dönüşüm sürecinin seyrini belirler. Mekan

³⁵³ Görüşmeci Hülya Hanım.

³⁵⁴ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, **Anti-Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni 1**, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2014.

³⁵⁵ İlker Bey.

³⁵⁶ Zerrin Hanım, Duygu Hanım, Sezgin Hanım, Cumhuriyet Bey ve İlker Bey.

³⁵⁷ Michel De Certeau, **Gündelik Hayatın Keşfi I**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009.

da böylecek güçlü ve zayıfın arasında yaşanan iktidar mücadelesi ve müzakereleri sonucu belirlenecektir.

6.2.1. Stratejiler

Gündelik hayat zayıf ve güçlünün karşılaşma alanıdır. İktidar mücadelesinin sahnesi gündelik hayat böylece mücadelenin ve etkileşimlerin gerçekleştiği yer olmaktadır. Gündelik hayatı dönüştüren, onu tekrar yeniden üreten, ve pek çok soruna sebep olan kentsel dönüşüm süreci özellikle 2012 yılından günümüz 2018'e kadar güncelliğini korumuştur. Kentsel dönüşüm Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşayanların gündelik hayatlarının tam merkezinde yer almakta, güçlüler ile zayıfların karşılaşma ve mücadele alanı olmaktadır.

De Certeau güçlü ve zayıf ikiliğini strateji ve taktik olarak kavramsallaştırdığı şeylerle birlikte okur. Ben de kentsel dönüşüm sürecinde erk sahipleri güçlüler ile zayıflar arasındaki mücadeleyi stratejiler ve taktikler aracılığıyla okumayı deniyorum. Önce stratejiyle başlayalım:

Benim stratejiden kastım, güçler arasındaki ilişkilerin ancak bir istek ya da erk öznesinin (işletme, ordu, kent, bilimsel kurum) yalıtılabilir olduğu anda gerçekleştirebileceği oyun ya da hesaplaşmadır (ya da manipülasyondur) . Strateji, bir mülkiyet olarak çerçevesi çizilebilecek bir mekanın varlığını önkabul olarak benimser. Bu mekan, hedeflerden ya da tehditlerden (müşteriler ya da rakipler, düşmanlar, kent etrafındaki taşra bölgesi, araştırmanın amaçları ve konuları vb.) oluşan dışarıdakiler kümesiyle kurmuş olduğu ilişkileri yönlendirebileceği bir üstür.³⁵⁸

İnşaat firmalarının, müteahhitlerin, dönüşümü teşvik eden yasaların, büyük rant elde edecek kurum ve kuruluşları, bakanlık ve belediyeleri erk sahiplerine örnek; bu erkin dönüşüm ve yenileme istek ve hedeflerini gerçekleştirmek için yapıp ettiklerini de stratejiler olarak adlandırabiliriz. 2012 yılında çıkan Kentsel Dönüşüm Yasası'nın getirdiği bir takım olanaklar, yaptırımlar ve kolaylıklar dönüşümü arzulayan iktidarın en önemli stratejilerinin başında gelmekte.

2012 yılında çıkan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ya da diğer adıyla Kentsel Dönüşüm Yasası³⁵⁹ dönüşümün gerçekleşebilmesini çok daha kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Bu durum Gürsel

³⁵⁸ Michel De Certeau, **Gündelik Hayatın Keşfi I**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009, s.113.

³⁵⁹ 6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161027-2.htm> , Erişim tarihi: 10.2.2017.

Öngören'in tanımıyla “zorlayıcı araçlar” ve “teşvikler” aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.³⁶⁰ İlk önce teşviklerle başlayalım.

6306 sayılı yasanın yapılacak iş ve eylemlere dair teşvik sağlamakta, çeşitli muafiyetler verilmektedir. 492 sayılı Harçlar Kanununun 38. Maddesi uyarınca alınan noter harçları, Harçlar Kanununun 57. Maddesi uyarınca alınan tapu ve kadastro harçları, 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 79., 80., 84., ve ek 1 maddesi uyarınca belediyelerce alınan harçlar, 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu uyarınca damga vergisi, 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu Uyarınca alınan veraset ve intikal vergisi, kurum ve kuruluşlarca döner sermaye ücreti altında alınan bütün ücretler, Belediye Gelirleri Kanununun 86., 87., 88., ve 97. Maddeleri ile 3194 sayılı İmar Kanununun 21. ve 23. Maddeleri uyarınca alınan her türlü ücret ve Otopark Yönetmeliği uyarınca alınanlar dahil olmak üzere belediye meclis kararı ile belirlenen ve alınan her türlü ücret, kullanılacak kredilerden dolayı lehe alınacak paralar sebebiyle 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu uyarınca alınması gereken banka ve vergileri alınmayacaktır. Riskli yapıyı yıkıp yeniden yapı yapma konusunda en teşvik edici durum, belediyeye verilen harçlardan muaf olması ile konut alanı 150 metre kare altındaki inşaatlarda KDV'nin %1 olmasıdır.³⁶¹

Ayrıca yıkım için kat maliklerinin 3/3 oranı yerine, 2/3 çoğunluğun evet kararı alması ile yıkımın gerçekleştirilmesi kolaylaştırılmıştır. Bütün bu teşvikler hem kat malikleri açısından hem de inşaat firmaları açısından dönüşümü çok daha çekici hale getirir. Mimar Çağrı Bey'in belirttiği gibi imar yönetmelikleri sürekli olarak neredeyse her yıl değişmekte ve her yeni gelen yönetmelik önce müteahhidin daha sonra kat maliklerinin lehine işlemekte, örneğin apartmanın mimarisinde büyük yer tutan yangın merdiveni ve asansör zorunluluğu getirilmekte ama buna mukabil devlet mevcut binada hesap yöntemlerinde kolaylık sağlamakta ve müteahhide ek bir oran vermekte.³⁶²

³⁶⁰ Gürsel Öngören, **Kentsel Dönüşüm Hukuku**, İstanbul: Öngören Hukuk Yayınları, 2013, s.102.

³⁶¹ Sezen Tarakçı ve Ş. Şence Türk, **a.g.e.**, s.1561-1562.

³⁶² Çağrı Bey.

Şimdi hesaplar şöyle işliyor devlet genelde bütün bunları (asansör, yangın merdiveni, otopark alanı, jeneratör vb.) koyduktan sonra mevcut binada bir %10-15 artış sağlıyor hesap yöntemlerinde kolaylık sağlıyor. Daireler yaklaşık %20 civarında küçülüyor, devlet de %10 vermiş oluyor düşünürsek basit hesap, müteahhit de böylece %30 civarında bir oranla binasını yapıyor. Tabi bu ortalama %20 küçülüyor daire, ama böyle bir yasa yok, %30'larda küçülen de var o işin pazarlık kısmı sen neye anlarsan.³⁶³

Şimdi de Öngören'in deyiimiyle kentsel dönüşüm yasınının "zorlayıcı araçlar" kısmına gelelim. Kentsel dönüşümü hızlandıran, dönüşüme "zorlayan" yaptırım şüphesiz depremdir. 6306 Kentsel Dönüşüm Yasası'na göre riskli yapılar, 6/3/2007 tarihli ve 26454 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre yapılır. Bu yönetmelik betonarme ve çelik binaların depreme dayanıklı olarak hesaplanmasında esas alınacak deprem yükleri ve uygulanacak hesap kurallarını yeniden düzenlemiştir.³⁶⁴ Bu yönetmelik oldukça teknik bazı hesaplamalar içermektedir. Mimar Çağrı Bey bu yönetmeliği ve getirdiği değişiklikleri şu şekilde özetler:

Buna göre 1999 depremi öncesi yapılan bütün binalar teknik olarak çürük çıkar, çünkü binanın sağlamlığını kontrol ettikleri kriterleri yükselttiler. Bu binanın çürük olması, depreme dayanıksız olduğu anlamına gelmez, bununla ilgili değildir, ölçüm kriterlerini yükseltildiğinden 99 yılı öncesinde yapılmış mevcut binalar bu kriterlere uymadığı için otomatik olarak çürüğe çıkmaktadır. Örneğin eskiden, eski teknolojiye göre binanın taşıyıcı kolonları 20-25 cm yapılıırken bugün 40 cm yapılmaya zorunluluğu var. Bu şey gibi mesela senin diploma notun 4 üstünden 3, mesela şu an devlet yeni kriter getiriyor ve diyor ki 3,5 altındaki ortalamaları kabul etmiyorum diyor, yeniden üniversiteye gidecekler diyor, şu an kentsel dönüşümün ve yönetmeliğin yaptığı o, bugünkü kriterlere uymuyor binan çürük artık diyor.³⁶⁵

Bu yönetmeliğin getirdiği ölçüt kriterleri dolayısıyla çok önemli birer "zorlayıcı yaptırım". Kentsel dönüşümün, bina bazında dönüşümün gerçekleşebilmesi için bir kişinin başvurup binanın deprem yönetmeliğine göre kontrolünü istemesi, yani deprem risk raporunu almak istemesi ve karot testi yapılması, binanın %100 çürük çıkması ile sonuçlanıyor. Dahası deprem risk raporları bakanlık lisanslı yetkili firmalar tarafından verildiği ve bu firmaların, riskli yapıları İl Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü'ne bildirmek zorunda oluşları bakanlığın tapuya risklidir şerhini koyması ile sonuçlanıyor. Tapusuna "riskli" şerhi konmuş bina, 6306 sayılı kanun gereği, 60 gün

³⁶³ Çağrı Bey.

³⁶⁴ Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik, http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/bab4c5794c4be19_ek.pdf Erişim tarihi: 6.5.2017.

³⁶⁵ Çağrı Bey.

içinde yıkılmak zorundadır. Dolayısıyla, apartman malikleri hiçbir firma ile anlaşamamış olsa da evleri yıkılacaktır.

6306 Kentsel Dönüşüm Yasası'na göre anlaşamayan 1/3 kat malik mülklerinin Gayrimenkul Değer Tespiti ile satışı ya da kamulaştırılması yapılır. Bu satış genellikle normal metre kare değerlerinin altında gerçekleşir. Dolayısıyla sonuçta anlaşamayanlar bu aşamada hem evlerinden hem de evlerinin rayiç bedelinin çok altında bir satış ile karşı karşıya kalırlar. Burada yönetmeliğe göre binanın riskli olduğu sonucu kesin olarak çıkacaktır, ancak yenileme mi güçlendirme mi yapılacağı konusu maliklerin seçimine bağlıdır. Güçlendirmenin yapılması için 4/5 çoğunluğa ihtiyaç vardır. 5 katlı bir apartmanda daire başı maliyet ise 50-80 bin lira olmaktadır.³⁶⁶Böyle bir masrafı –Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde de olduğu gibi– genel olarak kimse vermek istememekte güçlendirme yerine binalarının yenilenmesini tercih etmekteledir.

Burada devletin, hükümetin, bakanlıkların kabaca erkin hazırladığı, yürürlüğe koyduğu “Kentsel Dönüşüm Yasası”ndaki Öngören’in “zorlayıcı araçlar” ve “teşvikler” dediği kentsel dönüşümü kolaylaştırıcı unsurlar aslında De Certeau'nun erkin “stratejileri” dediği duruma denk düşmektedir. Kentsel Dönüşüm Yasası dolayısıyla iktidarın “stratejilerinden” biri olmaktadır ve yasaya konan yaptırımlar, zorlamalar, teşvikler bir diğer güçlü tarafta konumlanan iktidar olarak nitelendirebileceğimiz hükümetin, bakanlıkların, belediyelerin, inşaat firmalarının, gayrimenkul ortaklıkları gibi aktörlerin de “strateji” parçalarını oluşturur.

Yasalar, kanunlar, yönetmelikler iktidarın en önemli stratejileridir. Buradan sonra var olan yasalara göre kat malikleri ile anlaşarak dönüşümü gerçekleştirirler. Bu süreçte inşaat firmalarının daha fazla kar elde etmek için yaptığı çok çeşitli stratejiler söz konusudur.

Görüşmecilerden Ayça Hanım apartmanlarını yenilemek için gelen bir firmanın “stratejilerinden” şöyle bahsediyor:³⁶⁷

³⁶⁶ Gülistan Alagöz, “Yıkılmadım Ayaktayım”, *Hürriyet Gazetesi*, 21.6.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yikilmadim-ayaktayim-29340963> , Erişim tarihi 06.07.2016.

³⁶⁷ Görüşmeci Ayça Hanım.

Bizim apartmana bir firma dadandı. Bildiğin dadandı yani. Günahı boynuna ama apartman yöneticisine para yedirdiklerini düşünüyorum. Apartman yöneticisi sürekli bu x firmayı övüp duruyor. Başka firmalarla görüşmek isteyenleri de vazgeçirmeye çalışıyor. Niye vazgeçiriyorsun durduk yere? Bu sefer millet de el altından başka firmalarla görüşüyor. Kimin kimle görüştüğü de belli değil. Anlamadık yani.

Dönüşümü gerçekleştirmek isteyen müteahhit, apartman yöneticisini bir şekilde ikna ederek kendini garantiye almayı, diğer firmaları ekarte etmeyi amaçlamış görünmektedir. En zayıf, paragöz halkayı bulup oradan sızmak iyi bir stratejidir.

Müteahhitlerin bir başka stratejisi ise satılığa çıkan daireleri almak ya da yanlarında çalışanlara aldırarak. Örneğin Binnur Hanım eski apartmanlarındaki daireyi X inşaatın çalışanı aldığını, “daire alınca da söz sahibi” olduğunu ve başka müteahhidi sokmadığını anlatıyor.³⁶⁸

Mimar Kaan Bey’in anlattığı hikayede ise işlek, konumu iyi olan bir yerdeki apartman için bazen firmaların daire başına ekstra yüksek miktarlarda para verdiklerini, para verdikleri için de daha kolay istediklerini kabul ettirdikleri, iç mimaride ucuza kaçma, kirayı x ay kadar ödeme, metre karenin küçülmesi, kendi dairelerini daha planlı ve kaliteli yapması gibi durumlar görülmektedir.³⁶⁹

Handan Hanım ise firmanın teknik şartnamede x marka kullanacağını söylediğini ancak o markanın en ucuzunu yaptığını, 20 dairelik otopark sözü verip, 14 kişiye anca yer yapıldığını “sorunca da zemin müsait olmadı diye atıyor” diyerek bunların bir göz boyama olduğunu ifade ediyor.³⁷⁰ Bağdat Caddesi yakın çevresinde çok fazla sayıda müteahhit firma ile çalışan bağımsız mimar Çağrı Bey ise müteahhitlerin göz boyama stratejisinden ve bir başka strateji olan insanların bilgisizliğini kullanmalarından bahsediyor:

Müteahhitler şunu yapıyorlar çok dürüst olmuyorlar, insanlara fazla ümit veriyorlar, gözünü boyuyorlar işi alabilmek için, öbür türlü öbür gözünü boyayana veriyor çünkü adam. Öyle hayal kırıklıkları oluyor, ama bir de hiç bilmeyenler var mesela karşı çaprazındaki bina brüt net arasındaki farkı bile bilmiyorlarmış, adam 110 metre kare daire vereceğim demiş müteahhit (ama brüt olduğunu söylemiyor tabi) ama net 87,5 çıktı mesela, tapuda 110 metre kare diyor zaten ama kullanabildiği alan 87,5. Bir geliyorlar aa. Bir de şeyler var 28 metre kare salon yapıyor, girilecek bir salon değil sığamazsın ama yapılıyor niye yapıyorlar dersin, adamların

³⁶⁸ Binnur Hanım.

³⁶⁹ Kaan Bey.

³⁷⁰ Handan Hanım.

100 metre kare 3 odalı evi var ben bunları 2 odalı yaparsam adamların ne salonları küçülür ne mutfakları küçülür, bir oda kaybederler, genellikle bunları yaşlılar ya da bir çocuklu iki çocuklu insanlar tercih ediyor. İnsanlara diyoruz ki 2 odalı yapalım, müteahhit istemiyor çünkü ne kadar metrekare aynı olsa da 3 odalıyı 2 odalıya göre daha pahalıya satıyor. İnsanların da bazıları öyle düşünüyor bir kısmı ise benim 3 odaydı ama şimdi değer kaybedecek diyor. 3 tane küçük oda koyuyoruz, bir tane küçük salon koyuyoruz. İnsanlar bunu istiyor. Müteahhit de bunu istiyor. Arsa sahipleri de bunu istiyor. Ama ta ki evde yaşayana kadar. Ama sonra şikayetler başlıyor. Benim eski evim 3 odaydı diyor insanlar.³⁷¹

Çağrı Bey, inşaat firmalarının sıklıkla yaptığı bir üç kağıttan, göz boyamadan, bir stratejiden daha bahsediyor, hatta buna “işin triği” diyor:

Örneğin iki müteahhit de %30 pay alıyor, iki müteahhit de %30 pay alıyorsa aldıkları dairelerin metrekareleri de insanlara verdikleri dairelerin metrekareleri de aynı olmak zorunda teknik olarak, şimdi burada ben gidiyorum sunum yapıyorum, müteahhit %30 pay alıyor senin 100 metrekarelik dairen 80 metrekareye düşecek diyorum, apartmandakiler diyor ki şimdi öbür adam geldi sizden önceki firma geldi yine %30 alıyor hatta %31 alıyor, bize 85 metrekare verdi diyor şimdi siz niye vermiyorsunuz diyor aynı oranla daha fazla metrekare veriyor, ben veremez diyorum o verebilir diyor, o zaman bana belki o daha iyi mimardır diyor, ya da daha iyi hesabını biliyor diyor, o işini biliyordur siz bilemiyorsunuzdur diyor ve 85 veren insana gidiyorlar. 85 veren firma bunu veremiyor çünkü imkanı yok böyle bir şeyin. N’oluyor, işlem şöyle yürüyor herkes imzaları veriyor, binanın çürük raporu çıkıyor, binanın yıkım kararı alınıyor, belediyeye başvurup binanın yıkım kararı çıkıyor ancak ondan sonra bina yıkılıp arsaya döndükten sonra belediye projeyi onaylıyor, Trik burada çünkü üstünde mülk varsa belediye projeyi onaylayamaz çünkü orada bir yapı var. Şimdi şu bina arsaya döndüğünde de ben oraya istersem 80’lik proje veririm istersem 85’lik proje veririm herkesten imzayı almışım. Ha itiraz edip beni dava edebilirler, ama o zaman binaları yıkılmış, sokakta kalmış olurlar, kira alamazlar müteahhitten, artı belediyenin imar koşullarına göre proje hazırlanır orada %30 ile ne çıkmışsa o verilir, çünkü hukuk şunu öngörüyor dairenin metrekaresine ben bakmam diyor siz %30’dan anlaşmışsınız der 80 çıkmışsa 80 çıkmıştır der. Çünkü hukuk orana bakıyor ama ben %30’la 80 dedim o 85 dedi, onun da yapacağı şey 80 olacak ama öbür firma işi almış oluyor, ama bunlar bir sürü mutsuzluk sebebi, sonra birileri dava ediyor kazıklıydık diye dava edince iş duruyor. Müteahhit kira ödemeyi kesiyor ticari benim şeyimi engelliyor diyor ve maliklere dava açıyor, müteahhit yüzde yüz kazanıyor, çünkü dediği orana göre yapmışsa gösterdiği projenin hiçbir anlamı yok, biz öyle önerdik belediye onu kabul etmedi diyor geçiyor, ama insanlar da dürüst adamla çalışmaktansa bunları tercih ediyorlar.³⁷²

Çağrı Bey, firmaların yaptığı bir başka kandırmaca, üç kağıt örneğinin ise proje sunumlarında bilgisayar modellemelerinde mobilyaların ölçeğini değiştirerek

³⁷¹ Çağrı Bey.

³⁷² Çağrı Bey.

küçültmek, böylece insanları yanıltmak olduğunu söylüyor. “18 metre kare salona adamın 6 kişilik oturma ve 4-6 kişilik de yemek takımı koyduğunu gördüm. Mümkün değil, dönemezsin bile içeride.”³⁷³

Çağrı Bey ayrıca, bazı inşaat firmalarının yaptığı gibi, belki de en tehlikeli ve en fazla mağduriyet yaratacak olan, “çantacı” denilen emlakçılar aracılığıyla, işi satma stratejisinden de bahsediyor:

Sonra daha korkunç uygulamalar başta insanlara bir sözleşme taslağı veriyorlar bunlar da işin korkunç üçkağıtıcılıkları, notere gidiliyor noterde başka bir taslak, ama insanlar kimse okumuyor o 40 küsur sayfaları tabi orada noterde, imzalıyorlar geçiyorlar. Müteahhit kendi lehine değiştiriyor, mesela malzeme listeleri, donatılar, otoparkın zeminine kadar bir sürü şey, mesela sen geliyorsun apartman yönetiminde birileriyle görüşüyorsun diyelim öküz inşaat, öküz inşaata verdin projeni gidip noterde imzalıyorsun zaten çoğu müteahhit firmayla bile tanışmıyor aracılar var bu piyasada çantacı denilen emlakçıdan bozma adamlar var bunlar apartman yönetimlerini dolaşıyorlar, yöneticiye biz size firma buluruz diyorlar, bunlar genelde emlakçı, sonra şunlar olabiliyor, o firmanın yöneticisiyle bile tanışmıyorlar aracı insanlar geliyor sunumlar yapıyorlar ondan sonra sözleşme günü geldiğinde şeyin başlığını okumamışlarsa mesela öküz inşaatla anlaştık ama sözleşmenin başlığında bambaşka bir firma var, birileri komisyona başka bir şirkete bunların binasını satıyor. İş satıyor yani. Kimse onun farkında değil imzalıyorlar sözleşmeyi, sonra bambaşka bir firma geliyor.³⁷⁴

Kaan Bey de inşaat firmasının lehine kira ödemeyi kesme stratejisinden şöyle bahsediyor:

İnşaat başladıktan sonra mesela benim karşımdaki apartmanda yapıldı adam yılbaşında müteahhit kira ödemeyi kesmiş bina Temmuz - Ağustosta bitti, o arada inşaat bitene kadar kira ödemesi gerekiyordu ama kira ödemedi müteahhit, benim maliyetimi karşılamıyor demiş isterseniz dava edin diyor adam şu inşaat bitmek üzere kimse dava etmeyi göze alamıyor inşaat durur o zaman. Mesela karşı apartmanda buraya iki kişi daha elektrik ve suyu yokken taşındılar çünkü kira ödeyecek durumu yoktu. Elektriksiz, susuz evde oturdular pet şişeye su taşıyarak, eşe dosta duşa giderek evet yani.

Ayrıca müteahhit firmaların kat maliklerine uyguladıkları baskı ve stratejiler sıklıkla medyada yer almakta, ilginç hikayelerin, trajikomik durumların ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Örneğin Bağdat Caddesi'ne paralel ara sokaklardan birinde müteahhit kendisine ait olan dairelerin içini, dışını, kapı ve pencerelerini, hurdacılara

³⁷³ Çağrı Bey.

³⁷⁴ Çağrı Bey.

söktürerek binaya zarar vermekte, özensiz yıkım binanın tahrip olmasına neden olmakta, diğer maliklere dönüşüm için baskı uygulamaktadır.³⁷⁵

Ayrıca sadece gücü elinde bulduran inşaat firmalarının kat maliklerine karşı stratejileri değil, kiracılara karşı güçlü, iktidar pozisyonunda olan ev sahiplerinin de kiracılara uyguladığı stratejiler bulunmaktadır. Kat maliklerinin kiracılarına haber vermemesi öne çıkan bir strateji olmaktadır. Örneğin kiracı Emine Hanım yaşadığı mağduriyeti şöyle anlatmakta:

Velhasıl ev sahibinin kızı çıkmış evden ama biz çok masraf ettik. Hurdalık gibiydi ev, bir tek mutfağı yenilemedik. Dolaplarını değiştirdik bütün ev boya badana oldu, odanın biri parke oldu ve ciddi masraf yaptık. Merak etmeyin, çıkmayacaksınız dediler. Vaatlerde bulunuyorlar sana bir de dönüşüm olursa, taşınırsanız işte biz taşınma paranızı vereceğiz falan diye... sanıyorum Ocak'ta haber geldi Mart'ta taşındım diye hatırlıyorum. Bizim ev sahibimiz bizi mağdur etti. Kendisi söylemedi kirayı son dakikaya kadar almak için bize apartman yöneticisi söyledi.³⁷⁶

Görüldüğü gibi kentsel dönüşüm sürecinde gücü elinde bulduran iktidar, bu kimi zaman inşaat firmaları kimi zaman da kiracısını mağdur eden kat maliki olsun, daha fazla çıkar elde edebilmek için pek çok strateji uygulamaktadırlar.

6.2.2. Taktikler

De Certeau iktidarın, “stratejilerine” karşı zayıfın geliştirdiği kurnazlık bütününe “taktikler” diye belirtiyordu.³⁷⁷ Gündelik hayat içerisinde erkin stratejilerine karşı bu güce karşı koyan alt ya da görece güçsüz kesim ise kentsel dönüşüm sürecinde, “zayıfın sanatı” olan taktikler ile hakkını korumaya, mücadele etmeye çalışır. Ancak taktikler her zaman ortak çıkarı gözetmeyebilir, bireysel taktikler geliştirilebilir. Örneğin, apartmanın yenilenmesini isteyen bir malik - genelde yöneticiler olmakta - bireysel taktiğini uygulayarak ortak çıkarı düşünmeden hareket edebilirler. Bu bölgede dönüşüm projeleri gerçekleştiren mimar Kaan Bey'in dediği gibi “apartmanın yenilenmesini isteyen bir gayretkeş kişi genelde yönetici olur bu, işi bağlarsa

³⁷⁵ Gila Benmayor, “Bağdat Caddesi Sulukule Gibi mi Olacak?”, *Hürriyet Gazetesi*, 16.11.2013, <http://www.hurriyet.com.tr/bagdat-caddesi-sulukule-gibi-mi-olacak-25123672> , Erişim Tarihi: 15.10.2016.

³⁷⁶ Görüşmecisi Emine Hanım.

³⁷⁷ Michel De Certeau, *Gündelik Hayatın Keşfi I*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009, s.114

müteahhitten genelde 20-50 bin arası bir komisyon alır, işi bağlamak için diğer firmaları sokmaz, ancak böyle yaparak gelecek daha iyi teklifleri de önlemiş olur.”³⁷⁸

Bireysel taktikle apartmanın yerine güçlü, iktidar olan firmanın yanında yer almak, iktidarın elini güçlendirir. Ancak böyle bir durum karşısında diğer kat malikleri de başka firmalarla görüşerek, tekliflerini dinleyerek kendi “taktiklerini” uygular ve çıkarlarını korumaya çalışırlar.

Bireysel taktiklerden çok rahatsız olan Sinem Hanım bu konuda şunları anlatıyor:

Bireysel bir milletiz biz. Savaş haricinde toplumsal olamıyoruz biz, öyle olunca herkes müteahhide ayrı ayrı gidip bir şeyler tırtıklamaya, pazarlık etmeye çalışıyorlar. İşte bizim apartmanda da oldu benim mutfağımı büyük yap Miele yapmazsan gelmem diyor vs. Tehdit, şantaj. Bu işte kültürümüzün bir yansıması.³⁷⁹

Eski eşi inşaatçılık yapan Sevim Hanım da bireysel taktikler hakkında şunları anlatıyor:

Uyanık, açgözlü çok, apartmanın içinde bile aynı insanlar farklı farklı şeyler isteyebiliyor. Eski eşimden biliyorum, orada insanların içinde bozmuyor mesela herkes imzalıyor, sona kalan biri ya da birileri, kabul ediyormuş gibi yapıyor, ama sonra geliyor bunu yapmazsan vekalet vermem, hayır cevabi veririm diyor seni kilitliyor. İş bozmak veya bir şey koparmak için iste çok bu tipler ve bunlarla da çok uğraşıyorsun, herkesle anlaşma yapıyor yapıyor geriye bırakıyor onlar bilerek. Sonra da diyor ki nasılsa herkesle anlaştın benimle de anlaşmak zorundasın. Ben de bunu sunu istiyorum diye başlıyor ve siniri sonsuz o isteklerin de. Eskiden de vardı bu, şimdi de var. Ya müteahhit ağzını susturuyor istediğini veriyor veya da kavga gürültü çıkıyor.³⁸⁰

Ancak bireysel taktikler (bilinçli ya da bilinçsiz) başkaları ile aynı eşit koşullarda kazanım sağlamadığı için etik değil. Örneğin herkesin yenilenmesini istediği ve imzalarını atıldığı bir apartmanda taktik olarak değil, özellikle bilinçli bir şekilde sona kalmamış, geç ikna olmuş Sezgin Hanım hiç aklında yokken ekstra bir ekonomik kazanıma sahip olmuş :

³⁷⁸ Kaan Bey.

³⁷⁹ Sinem Hanım.

³⁸⁰ Sevim Hanım.

Vallahi bir de herhalde yandakiydi, müteahhit size biraz para versin dediler. Müteahhit de ısrar ediyor. Cüzi bir şey yandaki arkadaş da dedi ben de alacam diye. Ben de istedim vallahi ve vermişti. Bir miktar, 30.000 TL gibi bir miktar. Ama onlar istiyordu onlara neden versin, müteahhit de verecek durumdaydı.³⁸¹

Görüldüğü gibi iktidarın ya da güçlü olan tarafın stratejilerine karşı zayıf olan tarafın geliştirdiği taktikler yekpare bir bütünlük taşımayabilir, bazen ortak çıkar aleyhine iktidarın yanında yer alan zayıf halkalar da çıkabilir. Ancak zayıfın geliştirdiği taktikler birbiri içinde çelişirse bu çatışmalara sebebiyet verebilir, ortak çıkarı tehlikeye atıp mağduriyetler yaratabilir. Apartman gibi ortak bir mekanı paylaşanlar arasında farklı çıkarlar ve beklentiler ne yazık ki sıklıkla söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla yasalar, belediyeler, bakanlıklar, inşaat firmaları gibi zaten karşılıklarında daha zayıf durumda kaldıkları pek çok aktör varken, kendi içlerindeki çatışmalar, taktiklerin çatışmasına dönmekte ve daha da güç kaybettirmektedir. Görüşmeci Seda Ö. Hanım taktiklerin birbiriyle çatışmasını şöyle anlatmaktadır:

Apartman yıkılsın mı yıkılmasın mı diye sürekli apartman toplantıları yapılıyor iki senedir. Biz istemiyorduk, sağlamlaştırılsın diyorduk, depreme dayanıklı çünkü bina (Nereden biliyorsunuz?) Eşim mimar benim. Yıkılmasına gerek yoktu. Sonunda yıkılması kararı alındı ama bu süreçte de komşular mahkemelik oldu biri istiyor öteki istemiyor ya da ipoteği var filan engelliyorsun bizi diye dava açıyor. Arada iyi firmaları da kaçırdık hangi firma iki sene dayanır? Adamlar da gitti, panik olduk, şimdi başka firmalarla konuşuluyor, ama kötü oldu, saçma bir durum herkes kavgalı birbiriyle.³⁸²

Apartmanda oturanlar arasında birlik olmaması, farklı taktiklerin birbiriyle çatışması sonucu aslında “iyi firma” olan daha güvenilir ya da daha fazla metre kare ya da donatı veren inşaat firmalarının gitmesi kat malikleri açısından önemli bir kayıp olarak ön plana çıkmaktadır.

Birbiriyle çelişen taktikler arasında firma seçimi konusu da yer almaktadır. Kaan Bey’in anlattığı gibi inşaat firması seçiminde anlaşılmadıkları için yenilenemeyen apartmanlar da olmaktadır.³⁸³ Burada daha çok farklı inşaat firmalarıyla önceden ufak komisyon karşılığında anlaşan iki kişinin çıkar çatışması ya da metre kare hesapları yüzünden anlaşmazlıklar söz konusu olmaktadır. Örneğin büyük firmalar daha fazla

³⁸¹ Görüşmeci Sezgin Hanım.

³⁸² Seda Ö. Hanım.

³⁸³ Kaan Bey.

karlılıkla, küçük ölçekli bir inşaat firmasına göre metre kareyi daha çok küçültür, dolayısıyla büyük firmaları istemeyen malikler ile isteyenler arasındaki gerilim oluşur.

Bir başka birbiriyle çelişen ve mağduriyet yaratan, ancak gerçekleşebilse çok iyi bir taktik örneği olacak konu parsel birleşimidir. Mimar Çağrı Bey bu bölgede yapılamayan bir proje için şunları anlatmaktadır:

Türk halkı birbirinin gözünü oymayı seviyor. Şimdi iki tane bina var bir bina yeni yönetmelik koşullarında yapılamıyor dar uzun çok biçimsiz çıkıyor arsası, hiçbir müteahhit yapmaz binanın önü 6 metrekare çıkıyor, boyu 40 metrekare çıkıyor saçma sapan bir kütle çıkıyor. Adam yapsa da satamaz onu, güzel bir şey çıkmıyor yani. O plansız binada nedense şimdi adamın biri binanın yıkım şeyini almış bir kısmı çıkmış, bir kısmı çıkacak yıkılacak bina yani, ama o bina olmuyor çünkü alanı dar yapabileceğin plan çok kötü, adamlara dedik ki yan bina da istiyor, dedik ikinizi birleştirelim şimdi iki bina birleşirse, şimdi burada hiç birleşmez iki binanın birleşmesi çok nadirdir, iki bina birleştiğinde tek asansör, tek yangın merdiveni kullanacakları için arsada da daha fazla yer kaldığı için büyüyor. Bu apartmandakilere dedik ki defalarca üç dört kere toplantı yaptık, sunum yaptık projeler gitti geldi, birleşerseniz hepimizin daireniz beş metre kare büyüyor. Büyük apartmandakiler ne dediler hayır ama onlar bize muhtaç biz niye onların dairesini beş metre kare büyütelim, biz on metre kare büyüyelim diyorlar. Öbür adam da diyor ki doğal olarak, ben olmazsam sen de büyüyemeyeceksin diyor ve anlaşamadılar, daha büyük olan daha küçük olarak yaptı apartmanı öbürü de kaldı, Türkiyenin gerçeği bu.³⁸⁴

Etkili taktikler ise tam tersine apartmanın daha kısa süre içerisinde iyi bir firma ile iyi pazarlık edilerek yenilenmesini sağlar, bunu kolaylaştırır, inşaatçı firmanın tam tahakkümünü önler, yapılan anlaşmaya bağlayıcılık sağlar, malzeme, kalite, donatılar açısından denetleyiciliğini artırır. Böyle örnekler ise genellikle apartmanın ortak çıkarının gözetildiği, komşular arasında karşılıklı güven ilişkisinin kurulduğu, şeffaf iletişimin sağlandığı, herkesin her gelişmeden haberdar olabildiği bir iletişimin mümkün olması ile gerçekleşmektedir. Örneğin Sevil Hanım'ın yenilenen apartmanında pek çok başarılı taktik örneği mevcut:

³⁸⁴ Çağrı Bey.

Biz çok iyi bir çalışma yaptık. İyi bir pazarlık yapıldı. Onlarca firmayla görüşüldü. Gerçekten sorunlar çıkmadı değil ama biz çok şanslıydık sonradan bir komşuyla bir sorun yaşadık, diğerleri eşime çok güveniyor. E... firmasının genel müdürüydü binlerce insan güvenmiş, akılcıdır, sözünü dinletir. O zaten bu süreçte teknik heyetin başındaydı. Onun için hemen organize olduk, *Whatsapp* hesabı açtık, hemen her şey bildirildi, müteahhitle bütün sorunlar şikayetler bildirildi, bu çok önemli bir *Whatsapp* hesabı olması.³⁸⁵

Bilgehan Bey’de teknik heyetin önemine dikkat çekiyor, teknik heyetin şeffaf ve iyi çalışması, aynı zamanda bu işle ilgili mühendis, mimarlardan oluşmasının önemine değiniyor. Ayrıca iyi yapılan pazarlıkların önemine, teminat mektubu ve dairelerden ipotek alınmasının çok önemli bir güvence olduğunu anlatıyor:

4 kişilik bir heyet kurduk bu heyet firmalarla konuşmaya başladı ve aşağı yukarı 40 tane müteahhit firmayla görüştük biz. 40’ı 1’e indirdik, toplantıya getirdik, 1 toplantıda da herkes önerimizi kabul etti, sözleşme yaptık ve binayı 3 ay sonra teslim ettik. Diğer firmalar 20,5tan fazla istiyorlardı, bunları 20,5’a ikna ettik. Bilindik bir firmaydı. Diğerleri teminat şartlarımızı kabul etmiyorlardı. Bunlar hem teminat şartlarımızı hem de fiyatı uygun verdiler. Biz onlardan teminat mektubu aldık ve dairelerinden de ipotek aldık. Çift güvence aldık yani. Teminat mektubu kesiklik olduğunda, gecikme olduğunda biz o gecikmeleri, eksiklikleri derhal paraya çevirip buradan karşılayabiliriz. Bize örneğin kira ödemedi biz hemen o mektubu bozdurup parayı alabiliriz yani. Müteahhidin ne eksigi varsa biz oradan biz sözüme dayanarak karşılayabiliriz. Kat malikleri teminat mektubu almadan işe girerse mağdur olabiliyorlar.³⁸⁶

Bir başka başarılı taktik örneği ise özellikle iç mimari olarak daha sonra mağduriyet yaşanmaması için teknik şartnamenin detaylı yazılmasıdır. Örneğin Binnur Hanım müteahhidin kendi dairelerini de apartman sakinlerinin dairelerini de aynı yapması diye bir zorunluluk getirdiklerini ve dolayısıyla bunun bir kalite kriteri sağladığını belirtiyor.³⁸⁷

Mühendis, mimar gibi projelerden ve maliyet hesapların iyi bilen, iyi pazarlık eden bir teknik heyetin kurulması, bu heyete güven duyulması, *Whatsapp* hesabının kurulması, şeffaf iletişimin sağlanması, teminat mektubu ve daire ipotekleri gibi teminat şartlarının ve güvencelerin önceden belirlenmesi, teknik şartnamenin detaylandırılması, gerekli önlemlerin alınması bu süreçte iktidar konumunda olan inşaat firmalarına karşı bağlayıcı, en az mağduriyeti yaşatacak başarılı taktik örnekleri olarak ön plana çıkmaktadır.

³⁸⁵ Sevil Hanım.

³⁸⁶ Bilgehan Bey.

³⁸⁷ Binnur Hanım.

Begüm Hanım'ın anlattığı durum ise iktidara, müteahhit firmaların insiyatifine karşı kurnaz bir taktik örneği, ancak sürecin uzaması durumunda çok fazla kira vermek durumunda kalabilecekleri için risk taşımakta.

Biz metrekafe kaybı yaşamamak için dedik ki parası olan ekstra para versin biz de müteahhitle anlaşalım istediğimiz gibi ev olsun projesi, planı bizim elimizde olsun, kirayı da kendimiz ödeyelim dedik. Kendimiz yaptıracağımız ve metrekafe kaybımız olmadığı için kirayı kendimiz veriyoruz. Durumu olmayan yaşlılar, emeklileri de toplayıp biz veriyoruz. Kat karşılığı inşaatta tamamen kendini müteahhide teslim ediyorsun. Projeyi o çiziyor, tamam demek zorundasın ve çok az oynayabiliyorsun çünkü bütün hayatın onun elinde artık ve o binadan kar edebilmek için maksimum da inanılmaz derecede senin alanından yiyor.³⁸⁸

Ayrıca bu bölgede uzun yıllardır yaşayan insanlar, aynı mahallede birbirini tanıyan insanların, komşuluğun ve iletişimin hala olması kentsel dönüşüm aşamasında önemli ve başarılı bir taktik yaratmaktadır. Örneğin Didem Hanım'ın örneğinde olduğu gibi binalarını çok beğenen aynı civarda yaşayan apartman sakinleri, onlarla konuşarak, memnun kaldıklarından dolayı, evlerini aynı müteahhide vermişlerdir.³⁸⁹

6.3. Dönüşümden Kaynaklanan Sorunlar

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde oturanlar kentsel dönüşüm sürecinde çeşitli strateji ile taktiklerin karşılaşması ve bu ikili arasında yaşanan mücadelenin sonuçlarına göre çeşitli mağduriyetler yaşayabilmektedir. Bu süreç kuşkusuz pek çok sorunu da beraberinde getirir. Çok başarılı taktiklerle azami kazanım sağlayan kent sakinleri bile gündelik hayatlarında pek çok sorunla karşılaşmakta, yaşam kalitelerinde düşüş yaşamaktadırlar. Öngöremedikleri pek çok kamusal, çevresel ve sosyal sorun da süreç içinde ve sonrasında ortaya çıkacaktır.

6.3.1. Mimari sorunlar

Kentsel dönüşüm sonucu ortaya çıkan yeni mimari biçimlerin çoğu bu bölgenin alışık olmadığı, mahalle dokusuna yabancı kalmaktadır; ancak bu yeni mimari tipolojileri her şeyden önce özel alanda, kullanıcılarının yaşam kalitesi açısından pek çok dezavantaja sahiptir. Bu dezavantajların ve sorunların bağlamını kavrayabilmek için önce mimari tarzlara kısaca değinmek gerekir.

³⁸⁸ Begüm Hanım.

³⁸⁹ Didem Hanım.

6.3.1.1. Modern ve postmodern mimari

Bağdat Caddesi'nde yapılan yeni apartmanlara mimari açıdan bakabilmek için modern ve postmodern mimari kavramlarına bakmak gerekmektedir.

Türkiye'de modern ev kavramı mimarlık söylemine Cumhuriyet'in kuruluş yıllarını takiben 1930'lu yıllarda girer. Modern ev dolayısıyla modern mimari, geleneksel mimarından ve hayat tarzından keskin bir kopuşu imler. Modern ev ya da apartman dairesinde, çekirdek ailenin yaşadığı Modern Türk evi; bahçeli, cumbalı, çok katlı, müstakil, birçok kuşağın bir arada yaşadığı geniş ailelerin oturduğu geleneksel ahşap Türk evinin zıttı olarak konumlanır. Modern ev“...geleneksel evlerin işlev farklılığı gütmeyen odaları ve geniş sofalarına karşılık, koridorlar ya da giriş holü çevresine dizili, işlevleri belirlenmiş odaları” ve estetik kurallarını yansıtan “düz çatılar, geniş teraslar ve çıkmalar, yuvarlak ve/veya çıkıntılı, yalın kübik hacimler, kesintisiz denizliklerle balkonlar ve bezemeden arınmışlık” nitelikleri ile mimarideki kübik evin karşılığıdır.³⁹⁰

Aynı zamanda mimarların “[m]odern mimariyi Kemalist inkılabın hem ifadesi hem de aracı olarak -medeniyet ve ulus inşa eden bir fail olarak- görmeleri”³⁹¹ ile toplumsal değişimin evden, mekanın düzenlenişinden başladığını anlamaktayız.

Modern ev söylemi “...sağlık, temizlik, ışık ve hava sloganlarıyla birlikte sadelik, kullanışlılık, işlevsellik ve rasyonellik ilkeleri”ni barındırır.³⁹² Bunlar Le Corbusier'in savunduğu ilkelerdir. Konut işlevsel olmalı, her köşesi kullanılmalı, gereksiz süs, eşya, bezemeye yer ayırmamaktadır. Modern insanın modern evi evrenseldir, tek tiptir, standarttır çünkü “bütün insanların gereksinimleri aynıdır.”³⁹³

Le Corbusier'e göre modern binanın işlevsel olması, her köşesinin bir işe yaraması, atıl alanların olmaması, yapının kendi geometrisini gereksiz boşluklar, örtüler, bezemeler ile kapamadan olduğu gibi göstermesi gerekmektedir. Ancak günümüzde

³⁹⁰ Sibel Bozdoğan “Modern Yaşamak: Erken Cumhuriyet Kültüründe Kübik Ev”, Yıldız Sey (haz.), **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme** içinde, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996, s.313-328.

³⁹¹ Sibel Bozdoğan, **Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür**, İstanbul: Metis, 2012, s.169.

³⁹² Nurşen Gürboğa, “Evin Hâlleri; Erken Cumhuriyet Döneminde Evin Sembolik Çerçevesi”, **İstanbul Dergisi**, 44, Ocak 2003, s.59.

³⁹³ Le Corbusier, **Bir Mimarlığa Doğru**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001. s.158.

modern-sonrası ya da postmodern olarak adlandırılan mimari üslubunda bütün bu “gereksiz” ayrıntılar binayı kişiselleştirerek diğerlerinden ayırmaya yarayacaktır.

Modern inşaatın işleve, faydaya odaklanan tasarımları yanında modern sonrası diyebileceğimiz bir inşa mantığını, özellikle son dönemlerde İstanbul’da daha çok karşılaştığımız tuhaf görünümlü yaşam alanlarından, kulelerden anlayabiliriz. Bu yaşam alanları, davet ettikleri seçkin kat maliklerine başka bir yerde göremeyecekleri çarpıcı binalar sunarlar. Birçok başka alanda olduğu gibi yeniye, önceden görülmemiş olana yönelik bir hevesten beslenen bu pazarlama mantığında yeni olan kendisini bir tür tuhaflık gibi sergiler. Seçkinlerin “başkasına benzeme korkusuna” seslenen bu pazar arayışında, inşaatın sahibine sunduğu yenilik benzersiz, çarpıcı bir görünümdür.³⁹⁴

Bu yeni mimari anlayışta müteahhitler kat maliklerine yenileyecekleri binaların özellikleri ile benzersiz bir ev olacağını anlatan taslak projeler sunar. Reklamlar ve broşürlerde yeni, benzersiz, ayrıcalıklı, gösterişli ve lüks kelimeleri lüks konut pazarlamasında öne çıkar.

Birbirinden farklılaşan bu yeni konutların birçoğu Harvey’in bahsettiği gibi postmodern mimari üsluba göre yapılmaktadır. Harvey’e göre postmodernizm, fordizmin sonunu getiren 1970 petrol krizinden sonra kapitalin esnekleşmesi ve akışkan bir hal almasıyla kendi deyimiyle “esnek birikim”³⁹⁵ sürecine girmesiyle ve akabinde yeni bir toplumsal ve politik düzeni beraberinde getirmesiyle kentte vücut bulur. Kent bundan böyle “farklılaşmış zevk ve kültürlerin coğrafyası”³⁹⁶ olur.

Postmodern mimarlar modernistlerden farklı olarak mekanı toplumsal amaçlara göre biçimlendirilecek bir şey olarak değil, hiçbir çıkar gözetmeksizin kendi içinde bir amaç taşıyan, sadece estetik ve güzellik kriterlerine göre biçimlendirilecek bir şey olarak görürler. Böylece farklı zevklere ve isteklere sahip müşteri gruplarına hitap edilmiş olur. Mimarlar ve kent tasarımcıları zenginlerin farklılaşan zevk ve estetik tercihlerine göre bina yapmaya başlarlar.³⁹⁷

Modernist mimarinin tepeden inmece, standart ve dolayısıyla toplumsal farkları minimuma indiren, eşitlikçi konut üretimi yerini farklı zevklere hitap eden sonsuz çeşitlilikte bir mimariye bırakır. Böylece mimari Bourdieu’nün “sembolik sermaye”

³⁹⁴ Özgür Taburoğlu, “Gecekondu ve Kuleler”, Tanıl Bora (haz.), **İnşaat Ya Resulullah** içinde, İstanbul: İletişim, 2016, s.189.

³⁹⁵ David Harvey, **Postmodernliğin Durumu**, İstanbul: Metis, 2012, s.170.

³⁹⁶ Harvey, **a.g.e.**, s.108

³⁹⁷ Harvey, **a.g.e.**, s.84-101.

³⁹⁸dediği -sermaye birikiminin farklı bir yüzünü- yeniden üretime ve tüketime sokan bir alan halini alır. Bağdat Caddesi'ne yakın "x" rezidansta oturmak ya da "y" inşaat grubunun sitesinde oturmak sembolik sermaye sahipliğine işaret eder. Sembolik sermaye bir sınıfı diğer sınıftan ayıran ve bunu göstermeye yarayan, farklılaşan zevk ve estetik tercihlerle vuku bulan, toplumsal statü sembolleridir. Bu sermaye üst, üst-orta sınıfı alt kesimlerden ayırmaya yarayarak toplumsal hiyerarşinin yeniden üretilmesine ve üstelik bunu kültür ve zevk alanlarının dolayısıyla yaparak eşitsizliğin gizlenmesini de sağlamaktadır.

6.3.1.2. Bina cepheleri ve doku problemi

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşümde, yeni yapılan apartmanlar genellikle postmodern mimari örneklerindedir, dolayısıyla bu bölgede birbirinden farklı mimari tarzlar ve cepheler görülmektedir. Ayrıca dönüşümün bu bölgede ada bazlı yerine parsel bazında gerçekleşmesi bu çevredeki yenilenme sürecine giren tek tek her apartmanın başka bir mimar ve müteahhit firma tarafından yapılması anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla farklı mimari tarzlar ve farklı dış cephe tasarımları inşaatçı firmaların ve mimarlarının inisiyatifleri ile zevklerine bırakılmaktadır.

Burada Kadıköy Belediye'sinin dış cephelerde belirli renk ve malzeme gibi faktörlerde belirleyici kurallarının olmaması, bu konuda önemli bir çabasının olmaması belirli standartlar getirmemesi ve bu bölgedeki sokaklarda ve daha geniş ölçekte mahallelerde mimari görsel bütünlüğün olmamasına, çok farklı mimari tarzlar ve cephelerin birlikte kullanılmasına sebebiyet vermektedir. Bu da mahalle olarak ortak bir bina ve mimari dokusunun yoksunluğu ile sonuçlanmaktadır.

Yapılan apartmanların bu çevredeki eski apartmanlarla, diğer yeni yapılan binalarla, sokakla, doğayla, mahalleyle kurduğu ilişki ya da ilişkisizlik Bağdat Caddesi yakın çevresindeki önce mimari dokuyu sonra da gündelik yaşamı, mahalle dokusunu ve atmosferi etkilemektedir. Bu etkileşimde apartmanın dış cepheleri bu ilişkiselliği sağlayan/sağlamayan mimari öğeler olarak ön plana çıkmaktadır.

³⁹⁸ Pierre Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, London: Routledge, 1984.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yeni yapılan apartmanların dış cephe tasarımlarını ve bu tasarımların mahalle dokusuyla arasındaki ilişkiselliği tartışan Mimar Bahar Yayla ve Nilay Ünsal Gülmez'e göre cephe kentsel dönüşümün bir "arayüzü"dür ve

...kamusal alanla iç mekân arasında binanın derisi/giysisi gibi yer alan cephe, iklim konforumuzu, ışığı, manzarayı, enerji tüketimimizi dolayısıyla bütçemizi etkilediği gibi çevresi ve sokakla, mimari ve sosyal bir iletişime girer. Örneğin, pahalı malzemeler ve zor yapım tekniklerinin başarı ile uygulanması lüksü, masif duvar bir cephe içine kapalı kasvetli bir binayı, devasa oranlı cephe binanın eziciliğini, cephenin girişinde yer alan su ve doğa elemanları doğaya ve insana saygılı bir dili çağırabilir.³⁹⁹

O halde binanın cephesi o bina ile ilgili bir şey demekle "lüks", "kasvet", "ezicilik" gibi belli değerleri temsil etmektedir. Bu makalenin mimari dış cephe özellikleri olan hacimlenen kabuk, hareketli paneller, ritmik hareketli cepheler, irili ufaklı parçalara bölünmüş çok parçalı cepheler, şaşırtmalı açıklıklara sahip cepheler, son katlarda hafif çıkma yapan cephelere sırasıyla Bağdat Caddesi yakın çevresinde yer alan yeni yapılmış apartmanlar üzerinden gidelim.

Yayla ve Gülmez'e göre binanın dış yüzeyini kaplayan kabuğun hacim kazanması genel olarak balkon gibi tekil birimlerin hem açık alan hem de güneş kırıcı olarak kullanılması ile oluşur.⁴⁰⁰ Parsel darlığından ötürü kabuk pek hacimlenemediğinde ise balkonsuz ya da Fransız Balkonuna dönüşür. Bağdat Caddesi yakın çevresinde yeni yapılan binalarda böyle balkonsuz ve Fransız balkonlu hacimsiz binalara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu bölgelerdeki eski konut stokunun büyük bölümü geniş büyük balkonlara sahipken, yani "hacimli"⁴⁰¹ bir dış cepheleri varken, yeni yapılan apartmanların çoğunluğunda balkonlar oldukça küçük, Fransız balkonlu ya da hiç balkonu yok dolayısıyla "hacimlenen" bir cephe söz konusu değil. Dolayısıyla yeni yapılan binaların sokakla bağlantısı zayıflamakta ve bu çevrenin alışık olduğu mimari dokuya aykırı kalmaktadır.

³⁹⁹ Bahar Yayla ve Nilay Ünsal Gülmez, "Cephe Hikayeleri ile Bağdat Caddesi'nde Kentsel Dönüşüm"<https://tr.linkedin.com/pulse/cephe-hikayeleri-ile-ba%C4%9Fdat-caddesinde-kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-bahar-yayla> Erişim tarihi: 2.1.2018.

⁴⁰⁰ Bahar Yayla ve Nilay Ünsal Gülmez, "Cephe Hikayeleri ile Bağdat Caddesi'nde Kentsel Dönüşüm"<https://tr.linkedin.com/pulse/cephe-hikayeleri-ile-ba%C4%9Fdat-caddesinde-kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-bahar-yayla> Erişim tarihi: 2.1.2018.

⁴⁰¹ Bahar Yayla ve Nilay Ünsal Gülmez, "Cephe Hikayeleri ile Bağdat Caddesi'nde Kentsel Dönüşüm"<https://tr.linkedin.com/pulse/cephe-hikayeleri-ile-ba%C4%9Fdat-caddesinde-kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-bahar-yayla> Erişim tarihi: 2.1.2018.

Şekil 6.1: Kadıköy-Caddebostan, Hacimli ve Hacimsiz Apartmanlara Örnekler⁴⁰²

Örneğin, Caddebostan’da bir sokakta çekilen yukarıdaki fotoğrafta sağda 2000’ler öncesi yapılan dört katlı eski apartmanda masa konan, oturulabilen, geniş balkonlu ve dolayısıyla hacimli bir dış cepheye sahip olan bir apartman; solda ön tarafta yer alan 2012 sonrasında yapılan dış cephesi beyaz, Fransız balkonlu ve hacimsiz olan bir apartman ve sağ arka tarafta yine 2012 sonrasında dönüşüm kapsamında yapılan hiç balkonu olmayan tamamen hacimsiz bir apartman bir arada bulunmaktadır. Ancak bu örneklerde görüldüğü üzere hacimsiz apartmanların sokakla ilişkisi zayıflamıştır, Dönüşüm geçirmiş ve 10 küsur katlı yapılan bu yeni binalar, bu bölgede balkonlarında vakit geçirilen, sokaktan geçenlerin, apartmana giren çıkanın görülebildiği, sokakla ilişkisi kuvvetli, (2000’ler öncesi yapılan) binaların oluşturduğu eski mahalle dokusuna aykırı bir mimari özellik göstermektedirler. Ancak bu aykırı durum Bağdat Caddesi yakın çevresinde dönüşüme girmiş, ve girecek apartmanların çokluğu göz

⁴⁰² Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

önüne alındığında olağanlaşmakta, sokakla ve mahalle ile ilişkiselliği olan binalardan oluşan eski doku giderek kaybolmaktadır.

Diğer bir dış yüzey özelliği olan paneller binanın güneş alan cephelerinde güneşi kesebilmek, ya da mahremiyet için kayar gölge panelleri kullanılmaktadır. Bu panellerin tüm cephede kullanımı binanın mimari dış yüzeyini ve cephe karakterini belirler. Örneğin Göztepe’de deprem sonrası yapılan yeni binada hareketli gölge panelleri kullanılmıştır.

Şekil 6.2: Göztepe’de Çınar Apartmanı⁴⁰³

⁴⁰³ Göztepe’de Çınar Apartmanı, <https://3dkonut.com/goztepe-cinar-apartmani/projesi/> Erişim tarihi: 12.11.2017.

Şekil 6.3: Göztepe’de Çınar Apartmanı: Hareketli Gölge Panelleri Örneği ⁴⁰⁴

Şekil 6.4: Erenköy’de Bir Apartman: Dış Yüzeyde Hareketli Panel Örneği ⁴⁰⁵

Binanın dış yüzeyinde ritmik olarak tekrar eden bir tasarım yaklaşımının estetik ve mimari açıdan güzel, başarılı sayılabilmesi için hareketin, ritmi yaratan ögenin tekrarının aralıklarla değişmesi, durağan yüzeyi kırması esas olarak alınmaktadır

⁴⁰⁴ Göztepe’de Çınar Apartmanı, <https://3dkonut.com/goztepe-cinar-apartmani/projesi/> , Erişim tarihi: 12.11.2017.

⁴⁰⁵ Göztepe’de Çınar Apartmanı, <https://3dkonut.com/goztepe-cinar-apartmani/projesi/> , Erişim tarihi: 12.11.2017.

ancak Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde deprem sonrası yeni yapılan örneklerde “aynı hareketin değişmeden cephe yüzeyini kumaş gibi kapladığını” ve çoğu zaman “kule binaların cephelerinin küçüklüğüne, darlığına rağmen birden fazla ritmin (ve bazen ritimsizliğin) aynı cephede kalabalık olarak” yer aldığı görülmektedir.⁴⁰⁶ Örneğin, aşağıdaki binada ön cephede siyah dikey sıralı ritmik bir hareket ve yan cephelerde dikdörtgen ve kare şekilleri ile ritimsiz hareketlerle oldukça kalabalık bir görüntü çizmekte.

Şekil 6.5: Feneryolu’nda Bir Apartman: Ritmik ve Ritimsiz Hareketler Örneği⁴⁰⁷

Yatay ve dikey yönde malzeme ve formların kullanılması ile binaların dış cepheleri irili ufaklı parçalara bölünerek hareketlilik kazandırılabilir. Bu durumun iyi mimari örnekleri binanın kimliğini güçlendirme potansiyeli taşır. Örneğin Göztepe’deki bu apartmanın giriş kısmında dikdörtgen çıkıntı ile üst katlardaki parçalı dikdörtgen formlarının kullanılması ile çok parçalı cephe kullanımı ile bina kimliği güçlendirilmiştir.

⁴⁰⁶ Bahar Yayla ve Nilay Ünsal Gülmez, “Cephe Hikayeleri ile Bağdat Caddesi’nde Kentsel Dönüşüm”, <https://tr.linkedin.com/pulse/cephe-hikayeleri-ile-ba%C4%9Fdat-caddesinde-kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-bahar-yayla> , Erişim tarihi: 2.1.2018.

⁴⁰⁷ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

Şekil 6.6 : Göztepe’de Köşk Apartmanı: Çok Parçalı Cephe Kullanımı Örneği ⁴⁰⁸

Şaşırtmalı açıklıklara sahip cepheler diğer katlara oranla bazı katların alan kazanmasını sağlamaktadır, ancak birbirleri ile şaşırtan aralıklara sahip olma durumu Bağdat Caddesi ve yakın çevresindeki binalarda genellikle sadece bir ya da birkaç yerde olmakta, ya da monoton bir düzenlemeye sahip olmaktadır. Bu da dinamizm ya da çeşitlilik getirmemektedir. Örneğin altta yer alan apartmanda birinci kat ile ikinci kat arasında belirgin bir açıklık vardır ancak bu fark yaratan şaşırtıcı düzenleme üst katlarda monoton bir şekilde devam etmekte yeterli dinamizm sağlanamamaktadır.

⁴⁰⁸ Köşk Apartmanı, <http://www.teknikyapicadde.com/Kosk-Apartmani> , Erişim tarihi: 17.12.2017.

Şekil 6.7: Suadiye’de Bir Apartman: Şaşırtıcı Açıklık ve Monotonluk Örneği⁴⁰⁹

Son olarak ise estetiğe değil daire büyüklüğünü merkeze alarak üst katlarda yer alan dubleks daireler için çıkma yapılan dışa cephe örnekleri Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde bulunmakta. Örneğin aşağıda Bostancı’da yapılmış bu apartmanda son üç kat alt katlara oranla çok daha geniş ve dolayısıyla binanın tepesinde dört cepheden yapılmış bir çıkma var.

Şekil 6.8: Bostancı’da Bir Apartman: Çıkma Örneği⁴¹⁰

⁴⁰⁹ Bahar Yayla ve Nilay Ünsal Gülmez, “Cephe Hikayeleri ile Bağdat Caddesi’nde Kentsel Dönüşüm”, <https://tr.linkedin.com/pulse/cephe-hikayeleri-ile-ba%C4%9Fdat-caddesinde-kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-bahar-yayla> Erişim tarihi: 2.1.2018.

⁴¹⁰Yapıen İnşaat Bostancı Deluxe ve Satılık Daire Fiyatları, <https://www.neoldu.com/yapien-insaat-bostanci-deluxe-ve-satilik-daire-fiyatları-32244h.htm> , Erişim tarihi: 19.12.2017.

Sonuç olarak “Cadde’de yaşayanlar Türkiye ve İstanbul şartları değerlendirildiğinde iyi eğitilmiş, orta-üst gelir grubuna mensup bireyler olsalar da hem konuyla ilgili deneyimsizlikleri hem Türkiye’nin genel sorunu olan (yapılı) çevre kültürü eksikliği bu bölgede de kendini gösteriyor.”⁴¹¹ Kamusal alanla iç mekan arasında geçişi sağlayan, bir arayüz olan ve binaların kimliğini belirleyen dış cephelerle birlikte mimari görünüm Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde çoğu örneğinde görüldüğü üzere, mahalle kültürüne ve dokusuna yabancı, yer ile ilişkiselliği zayıf birbirinden bağımsız, bütünselliği olmayan bir hale bürünmektedir.

6.3.1.3. Yeni mimari biçimler

Dün iki katlıydı,
Bugün üç katlı
Derken
Dört katlı, beş katlı, altı katlı
Yükseliyor efendim yükseliyor,
Memleket yükseliyor⁴¹²

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşümle birlikte bu bölgenin alışık olmadığı rezidans ya da güvenli site gibi yeni mimari formlar giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle Bağdat Caddesi ve deniz arasında konumlanan başta Suadiye olmak üzere en değerli konut mahallerinde kapalı konutların arttığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum yeni mekansal düzenlemelerin, yeni mimari biçimlerin ortaya çıkıp yaygınlaşmasının yanında yaşam tarzının da değişmesine yol açmakta. Mimari yapılara ve mekanın düzenlenişine belirli bir yaşam tarzı eşlik eder, dolayısıyla mimari yapıda meydana gelen bir değişiklik, farklı bir mekansal düzenleniş sosyal ve gündelik hayatı, yaşam tarzımızı doğrudan etkilemektedir. Bu bölgede 2012 yılından itibaren yaygınlaşmaya başlayan mimari biçimler; rezidanslar ve kapalı siteler, normal bir apartmanın mimari ele alınışı ve mekansal düzenlenişinden farklı olmaktadır.

⁴¹¹ Bahar Yayla ve Nilay Ünsal Gülmez, “Cephe Hikayeleri ile Bağdat Caddesi’nde Kentsel Dönüşüm”, <https://tr.linkedin.com/pulse/cephe-hikayeleri-ile-ba%C4%9Fdat-caddesinde-kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-bahar-yayla> Erişim tarihi: 2.1.2018.

⁴¹² Melih Cevdet Anday, **Bütün Şiirleri – Sözcükler**, İstanbul: Everest Yayınları, 2016.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yeni yapılan rezidans ve kapalı sitelerin mimari düzenlemelerinden kaynaklanan çeşitli gündelik hayat sorunları ve buna bağlı olarak yaşam tarzı değişimi gündeme gelmektedir.

Rezidans olgusu

Bağdat Caddesi gibi elit bir yerde bile kapalı güvenli sitelerin artmaya başladığı görülmektedir. Kapalı güvenli sitelerin ya da rezidansların; sınıf uçurumlarının olduğu birçok yerde üst ve alt sınıfı birbirinden ayırmak, üst sınıfa daha güvenli ev ve yaşam alanları açarak onları “korumak” gibi bu konutların tercih edilmesini sağlayan işlevleri var. Ancak Bağdat Caddesi gibi yoğunlukla birbirine ekonomik ve kültürel olarak kabaca denk denilebilecek üst-üst orta sınıfın yaşadığı bir alanda bu tarz konut biçimlerinin tercih edildiğini görmekteyiz. Kapalı sitelerin ve rezidansların böyle bir bölgede tercih edilmesinin sebepleri neler olabilir? Ve güvenli düz bir apartmandan güvenli siteye geçişte gündelik hayat nasıl dönüşür, neler değişir? sorularının cevaplarını aramak gerekir.

Kent dışındaki konut alanlarında yer alan kapalı sitelerin inşasında ve pazarlamasında “güvenlik” vurgusu ön plandadır ve orada oturanlar tarafından güvenlik konusu “özel bir “ayrıcılık” olarak ifade edilmektedir.⁴¹³ Bu ayrıcalık orta veya üst sınıfın alt sınıflardan yalıtılarak yaratılır.

Bağdat Caddesi ise beraber yaşamak istenmeyen alt sınıfların yaşam alanına yakın değildir ve dolayısıyla yalıtılmak zorunda kalınan bir kitle ya da sınıf yoktur. Buradaki güvenlik meselesi de dolayısıyla üst-orta sınıfı, üst-orta sınıftan ayırır; ev ve sokak arasındaki mesafeyi artırır ve sonuçta sokak tehlikeli bir yer olarak görülmeye başlanır. Sokaktan geçen her kişi potansiyel bir hırsız ya da suçlu olabilir. Oturanlar açısından güvenli bir apartmandan güvenli bir apartmana geçiş, evi tecrübe etme ve algılama bakımından farklılık yaratacaktır. Belki, ev sahibi yeni evini daha güvenli bir yere dönüşmesiyle yüceltecek ve evin onun için ifade ettiği anlamlar arasında güvenlik vurgusu öne çıkacaktır. Bu durumun yorumlanması yeni evin, içinde yaşayan sahibine ifade ettiği anlamların ortaya çıkarılmasında önemli bir rol oynayacaktır.

2000’ler sonrası “izolasyon” ve “güvenlik” meselelerinin rezidans ya da güvenli çok katlı lüks konut tiplerinin pazarlanmasında ve tercih edilmesinde öne çıkmasıyla,

⁴¹³ Danış ve Perouse, a.g.e.

burada oturanlar için ev her şeyden önce bir “sığınak” olarak anlamlandırılmaya başlanır.⁴¹⁴

Ayrışma ve güvenlik mekanizmalarının en üst düzeyde yaşandığı kapalı sitelerin simgesel değeri üzerine düşünmek, son yıllarda İstanbul’un kent merkezinde Bağdat Caddesi yakın çevresinde dönüşüm sonrası siteye ya da rezidansa dönüşen binaların ortaya çıkmasını ve bu dönüşüm talebini anlamlandırabilmek adına yararlı olacaktır.

Özellikle 2012’li yılların başından günümüz 2018’e kadar Cadde yakın çevresinde birçok rezidans ve kapalı site projesi tamamlanmıştır. Suadiye’de Teknik Yapı inşaat şirketi tarafından yapılan Suadiye Sahil Sitesi, Göztepe’deki Birleşik Gayrimenkul şirketinin yaptığı Park Residence Cadde, Kontek Gayrimenkul ve yatırım şirketi tarafından yapılan Kontek Düet Çiftelhavuzlar, Yapı Merkezi Gayrimenkul Grubu’nun Göztepe’de yaptığı Yeşilpark Cadde projesi, Büyükhanlı Kardeşler İnşaat’ın Göztepe’de yaptığı Büyükhanlı Residence Göztepe gibi sayısız kapalı site (ya da rezidans site) örneği Cadde ve yakın çevresinde talep görmektedir. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde suç oranlarındaki azlık⁴¹⁵ göz önüne alındığında kapalı sitelerde oturma salt bir güvenlik sorunu olmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca rezidans tipi evler mekansal düzenleniş bakımından normal bir apartmandan farklılık göstermekte dolayısıyla bu bölgenin alışık olduğu yaşam tarzından farklı bir yaşam tarzına geçişi imlemektedir. Örneğin Bağdat Caddesi yakın çevresinde oturan ve emlakçılık yapan Nuray Hanım’ın rezidanslarla ilgili şöyle demektedir:

Yüksek rezidanslara da mesela akıllı ev diyorlar, pencereleri falan açılmıyor. Sadece böyle tavanlarda havalandırmaları ve evin girişinde de bir panel var istediğin zaman doğal hava açıyorsun, ısınmak istediğinde de oradan kontrol ediyorsun. İklimlendirme odası, kumanda odası diye geçiyor işte bu kontrolü oradan yapıyorsun. Dışarıdaki havaya çevirebiliyorsun falan. O tarz evleri tercih eden insanlar gün boyu evde olmayan insanlar genel olarak, orada standart zor çünkü yani Türk tipi aile için çok uygun değil, çocuk büyütmezsin orada. Daha ziyade çekirdek aileler, yalnız yaşayan insanlar falan taşımıyor oralara.⁴¹⁶

⁴¹⁴ Şeniz Çıkış ve Fatma İpek Ek, “Konutta Lüks Kavramının İmgesel Dönüşümü: İzmir Kent Merkezinde Çok Katlı Lüks Konutlar”, **Mimarlık Dergisi**, No: 348, Temmuz-Ağustos 2009, s.64-71.

⁴¹⁵ İstanbul’un Semt Semt Suç Haritası, <http://www.ensonhaber.com/gundem/35466/istanbulun-semt-semt-suc-haritasi.html> , Erişim tarihi: 22.12.2017. Bu sitedeki verilere göre, İstanbul’da suç tiplerine göre en yüksek suç oranlarının sıralandığı semtlerde Bağdat Caddesi ve yakın çevresinin bulunduğu Kadıköy semti gasp, hırsızlık, cinayet, kapkaççılık gibi konu başlıklarının hiçbirinde sıralamaya bile girmediği görülmektedir.

⁴¹⁶ Nuray Hanım.

Pencerelerin açılmadığı, evin büyük bölümünün boydan boya cam olduğu, balkonların olmadığı, her yerde güvenlik kamerası ve güvenlik görevlisi olan, giriş-çıkışların çok sıkı denetlendiği, çok yüksek katlı binalar bu bölgenin alışık olduğu yaşam tarzına yabancı, dolayısıyla rezidans tipi bir evde yaşamak farklı bir yaşam tarzını da beraberinde getirmekte.

Güvenlikli siteler

Güvenlikli site, etrafı çalı veya ağaççıklarla kaplı duvarlar ya da çitlerle çevrili, özel bir güvenlik aracılığıyla girilen bir konut geliştirme biçimidir.⁴¹⁷ Güvenlikli siteler; üst düzey güvenlik sistemleri, kamera ve güvenlik görevlileri ile ileri gözetim mekanizmaları ile korunan kapalı yerleşkelerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'larda ilk örneklerini emekliler için yapılan konutlar olarak daha sonra 1980'lerde üst sınıfların prestij, ayrıcalık, golf gibi özel ilgi alanlarına cevap veren geniş kapalı arazilerde oturma taleplerine karşılık veren, 1990'larda ise dünya genelinde orta ve üst sınıflar için inşa edilen önemli bir mekansal ve sosyal olgu olmuştur.⁴¹⁸ Güvenlikli siteler Türkiye'de ise 1990'dan sonra önem kazanmıştır.

Güvenlikli site, denildiğinde, kent çeperinde, merkezden uzakta “yeni lüks konut alanlarına ek olarak dikey güvenlikli konutlar, yani merkezdeki yeni gökdelen rezidanslar da ele alınmalıdır.”⁴¹⁹ Türkçe literatürde güvenlikli site yerine “kapalı site” ya da “özel site” terimleri kullanılsa da “güvenlikli site” terimi güvenlik söyleminin üzerinde duran, güvenlik söylemini bir ayrıcalık ve ayrıştırma biçimi olarak sorunsallaştıran çalışmalarda öne çıkmaktadır.⁴²⁰ Dünyanın birçok yerinde araştırılan güvenlikli site “gated community” olgusunda araştırmacılar ortak bazı sonuçlara varmıştır.⁴²¹ Güvenlikli sitelerde oturanların kendi gibi olanlarla bir arada yaşama arzusu, “suç ve öteki korkusu”, kendilerinden sosyal olarak farklı olan gruplardan

⁴¹⁷ Setha Low, **Behind The Gates: Life, Security and the Pursuit of Happiness in Fortress America**, New York: Routledge, 2003, s.11.

⁴¹⁸ Setha Low, “The Edge and the Center: Gated Communities and the Discourse of Urban Fear”, **American Anthropologist**, Vol. 103, No. 1, 2001, s. 46.

⁴¹⁹ Danış ve Perouse, **a.g.e.**, s.93.

⁴²⁰ Rıfat Bali, **Tarz-ı Hayattan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002; Ayfer Bartu, “Kentsel Ayr(ı)ım: İstanbul'daki Yeni Yerleşimler ve Kemer Country Örneği”, Firdevs Gümüsoğlu (haz.), **21.Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan** içinde, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001; Jean-François Pérouse ve A. Didem Danış, “Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler”, **Toplum ve Bilim**, no:104, 2005, s.92-123.

⁴²¹ Setha Low, **Behind The Gates: Life, Security and the Pursuit of Happiness in Fortress America**, New York: Routledge, 2003; Sonia Roitman, “Who Segregates Whom? The analysis of a Gated Community in Mendoza, Argentina”, **Housing Studies**, 20/2, 2005, s. 303-321.

mekansal olarak ayrışma istekleri gibi motivasyonlar doğrultusunda bu sitelerin hem mekansal hem de toplumsal ayrışmayı mümkün kılan, kent dokusuna zarar veren girişimler oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca güvenli, kapalı siteler bütün bir mimari, kentsel tasarım, polis teşkilatı ve özel güvenlik servis hizmetleri birleşimiyle sahte bir güvenlik hissi yaratır ve kaçınılmaz olarak kamusal alanları erozyona uğratarak, yok etmektedir.⁴²²

Setha Low, *Kapılı Kapılar Ardında* olarak çevrilebilecek kitabında etrafı çevrili, kapalı güvenli sitelere ilginin, Amerika Birleşik Devletleri gibi insanların çok büyük bir bölümünün genellikle açık ve güvenli mahallelerde yaşadığı bir yerleşim alanında bile kısa zamanda popüler olmasını şaşırtıcı bulur ve bunu araştırır. ABD'nin Teksas eyaletine bağlı en büyük 2. Şehri olan San Antonio'da orta ve orta-üst sınıfın banliyölerde kurulan Orchard Valley ya da Sun Meadow gibi kapalı sitelerde yaşadığını ve bu sitelere olan talebin nedenlerini araştırır. Low burada yaşayanlarla yaptığı görüşmeler sonucu⁴²³ kapalı sitelerde oturanların, San Antonio banliyölerinde suç oranlarının çok düşük olduğunu ve suçun şehir merkezinde fakir mahallelerde yoğunlaştığını bilmelerine rağmen korktuklarını ve yine de öncelikle güvenlik sebebiyle bu tür sitelerde yaşamayı tercih ettiklerini gözlemler.

Suç oranının çok düşük olduğu yerlerde bile güvenli sitelerde yaşamayı tercih etmeleri Low'un "suç korkusu" olarak adlandırdığı, Barry Galsner'ın "korku kültürü"⁴²⁴ dediği olgu ile ilişkilendirilebilir. "Suç korkusu" ya da "korku kültürü" medyanın suç ve şiddet haberlerini manipüle ederek, suçun normalden çok daha fazla ve yaygın olarak yaşantılandığına dair yanlış bir algı yaratılması sürecini ifade eder. Bunun sonucunda suç korkusu artmakta ve yapay bir güvenlik ihtiyacı yaratılmaktadır. Ancak Low'un da işaret ettiği gibi "suç korkusu söylemi" abartılı bir söylemdir ve birçok semtin suç oranlarının düşük olmasına rağmen güvenli kapalı yalıtılmış sitelere talebi arttırmaya yarar.⁴²⁵

⁴²² Sibel Yardımcı "Promises and Lies: Themed Living on the Edges of Istanbul", Dilek Koçak ve Orhan Koçak(haz.), *Whose City Is That? Culture, Design, Spectacle and Capital in Istanbul* içinde, s.120.

⁴²³ Low, , *Behind The Gates: Life, Security and the Pursuit of Happiness in Fortress America*, s.118-120.

⁴²⁴ Barry Glassner, *The Culture of Fear*, New York: Basic Books, 1999.

⁴²⁵ Low, *Behind The Gates: Life, Security and the Pursuit of Happiness in Fortress America*.

Bu çalışmada Bağdat Caddesi yakın çevresinde oturanlarla yapılan görüşmelerde de benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Oturdukları semtte suç oranının çok az olduğunu bilmelerine rağmen güvenli site ya da ileri teknoloji güvenlik sistemleriyle donatılmış bir apartmanda yaşama isteği gözlemlenmiştir. Dönüşüm sürecinde inşaat firmaları ile yapılan pazarlıklarda güvenlik sistemlerinin kurulmasının önemli bir madde olarak konuşulduğunu hatta daha sonra projelere ekstra güvenlik kulübesi eklenmesi gibi artan güvenlik talepleri eklenmektedir. Örneğin görüşmecilerden Didem Hanım eski evlerini güvenlik açısından yetersiz bulduğunu yeni apartmanlarında daha güvenli hissettiğini hatta ekstra güvenlik çalıştırılmasının da gündemde olduğunu söylüyor:

Güvenlik kamerası yoktu eskiden, şu an kameramız var şimdi girişlerde apartmanın yanlarına kamera kondu girişleri kontrol eden, kameralı otomat sistemi var, eski tip zil vardı eskiden, şimdi kim geliyor görüyorsun. Güvenlik görevlisi gündemde olabiliyor arada istersek aslında girişimiz müsait oraya bir oturma yeri yapsak otursa en azından bir postacı mesela geldiğinde kime geldin nereye geldin diye bir sorsa vs. güzel olur.⁴²⁶

Setha Low, orta ve üst orta sınıf Amerikalıların banliyölerde inşa ettikleri kapalı güvenli sitelere artan talepte “suç korkusu” ya da “öteki korkusu” söyleminin hakim olduğunu gösterirken; bu talebin sadece güvenlik ve suç korkusu meselesi olmadığını; bu tercihin alt metninde farklı anlamlar ve niyetler olduğunu, karmaşık toplumsal kodları gizlediğini ortaya koyar. Bu iddiasını kanıtlayan olgu ise her şeyden önce matematiksel veridir: Güvenlik sebebiyle kapalı siteleri tercih edenlerin oturduğu semtlerde suç oranının çok düşüktür.

Low, kapalı sitelerde oturanların çoğunluğunun bu tip bir evi tercih etmelerinde “suç ve “diğerleri” korkusu ile güvenlik, emniyet, topluluk arzusu yani kendi gibi insanlara yakın yaşama arzusu gibi “motivasyonlara sahip olduğunu ortaya koymuştur.⁴²⁷ Burada kendi gibi olanlarla bir arada yaşamak, ve farklı ırk, din, dil, cinsiyet, sınıf, veya statüye sahip olan ötekilerden ayrışma isteği ortaya çıkar. Dolayısıyla güvenli sitelerin inşasının arkasında yatan “zihniyet” Low’un kale zihniyeti” (“fortress mentality”)⁴²⁸ dediği bir düşünce tarzıdır.

⁴²⁶ Didem Hanım.

⁴²⁷ Low, **Behind The Gates: Life, Security and the Pursuit of Happiness in Fortress America**, s.9.

⁴²⁸ Low, **a.g.e.**, s.9.

“Kale zihniyeti” dediği şey; etrafı kapalı, güvenli sitelerin, açık alanda duvarlarla kendine bir sınır çizip, mekanı ikiye bölerek bir “kale” yaratmak; böylece kalenin içindekiler ve dışındakiler, site sakinleri ve “ötekiler” gibi ikilikler yaratarak, kendi gibi yaşayan, benzer olanların bir arada yaşama arzusu ve diğerlerini dışlama arzusuna cevap veren bir düşünce biçimidir. Bu düşünce biçimi hem mekansal (duvarın içi/dışı) hem de sosyal ayrışmaya sebep olmaktadır. Nitekim Andersen’in gösterdiği gibi sosyal ve fiziksel ayrışma beraber hareket etmektedir: “Sosyal ayrışma gruplar arasında artan sosyal ve kültürel farklılıklara yola açan etnik ya da sosyal olarak farklı grupların mekansal ayrışmasıdır.”⁴²⁹

Kapalı sitelerde oturma tercihinin alt metni mimarisinde saklıdır. Bu siteler mimari olarak simgesel bir anlam ifade eder ve burada oturan insanların esas niyetlerini somutlaştırır. Bu mimari yapı sosyal ayrışmayı pekiştirmektedir:

Kasabaların ve banliyölerin mimarisi[güvenlikli kapalı site mimarisi] insanların gündelik hayatlarında somut birer sabitleme noktası temin eder. Bu sabitleme noktaları bizim büyük ölçekte toplumla ilgili fikirlerimizi pekiştirir. Kapalı siteler ve toplumsal ayrışma/dışlama; somut olarak Amerikalıların ırk, sınıf ve cinsiyet eşitsizlikleriyle toplumsal ayrımcılık problemlerini temsil eder, bunlara bir anlam kazandırır ve bunları örgütler. Kapalı siteler, bir kişinin evini ve mekan kimliğini güvenli, kapalı, korunaklı, korumalı ve kilitli bir dışa kapalı yerleşim bölgesine iskan ederek korku ve kaygı üreten toplumsal ilişkiler coğrafyasına katkıda bulunur.⁴³⁰

Güvenlikli site yaşamı kendini sokaktan, kamusal alandan izole eder, ayrıştırır ve aynı zamanda korku ve güvensizlik duyguları uyandırmaktadır. Low, çalışmasında özellikle ailelerin çocukları için sokağı tehlikeli bulduğu ve kapalı sitelerin çocukları suçtan, tehlikeden ve olağan şüpheli ötekilerden korunması için iyi bir çözüm olarak gördüklerini belirtir.⁴³¹ Ancak bu tercih Jacobs’un da ifade ettiği gibi: “Oyun sahalarının, yeşil alanların ve ücretli bekçilerin ya da denetçilerin doğası icabı çocuklar için sağlıklı olduğu ve sıradan insanlarla dolu şehir sokaklarının doğası icabı çocuklar için kötü olduğu yolundaki efsane, sıradan insanlara yönelik derin bir horgörünün ifadesidir.”⁴³²

⁴²⁹ Hans Skifter Andersen, **Urban Sores. On the Interaction Between Segregation, Urban Decay and Deprived Neighbourhoods**, Hampshire: Ashgate, 2003, s.14.

⁴³⁰ Low, , **Behind The Gates: Life, Security and the Pursuit of Happiness in Fortress America**, s.227.

⁴³¹ Low, , **a.g.e.**, s.92-110.

⁴³² Jane Jacobs, **Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı**, Metis: İstanbul, 2011, s.102.

Güvenlikli kapalı sitelerde yaşama arzusu “seçkin ve ayrıcalıklı” olmak, diğerlerinden farklı olmak, benzer yaşam tarzlarına ve statüye sahip insanları bir araya getirme arzusu, ya da Jacobs’un ifadesiyle “hor görmek” üzerine yükselir. Ancak üst sınıfın üst sınıfla komşuluk ettiği, mahalleden izole bir yaşam alanı, kamusal alanı tehdit eder. Sokakla arasına sınır çizen bu sitelerin yoğunlaşması sokağı tehlikeli bir hale getirir.

Oscar Newman suç ve fiziksel çevre arasındaki ilişkiye dikkat çektiği kitabında⁴³³ kapalı yerleşkelerin, sitelerin ve yüksek katlı binaların sokak açısından ve orada yaşayan insanlar açısından tehlikeli olduğunu çünkü buralarda yaşayan insanların sokağı göremedikleri (suç işleyeni göremez çünkü çok yüksektedir) sokakla bütünleşemedikleri, çevreye tam hakim olamadıkları için kendilerini ve bölgelerini koruyamadıkları; aynı şekilde yoldan geçenler için de sokağın giderek daha tehlikeli bir alan olmasından (yardım istenilen binalar kapalıdır, ya da çok yüksek katlı olduğu için yardım çağlığı duyulamaz, duyulsa da görülemez) bahseder. Dolayısıyla güvenli bir mahalle dokusu yaratılamamış olur.

Jacobs güvenli, canlı ve mahalle dokusunu taşıyan, yaşayan bir kamusal alan olarak iyi bir şehir sokağının tanımını yapar: “İyi bir şehir sokağında komşular, insanların temel mahremiyetini koruma arzusu ile çevresindeki insanlarla çeşitli derecelerde temas, hoş vakit geçirme ya da yardımlaşma isteği arasında mucizevi bir denge kurar.”⁴³⁴ Burada Jacobs, iyi bir sokakta ve mahallede yaşayan insanların çevreyi kendiliğinden, gündelik hayatın akışı içinde, mahremiyete zarar vermeden gözetim altında tutmasının doğal bir güvenlik sağlayacağını vurgular, ancak bunun olabilmesi için çok yüksek katlı binaların yoğun olarak bulunmaması gerekmektedir çünkü “çok yüksek katlı binalar ve “uzun bloklar hemen her zaman fiziksel olarak kendi kendini yalıtır.”⁴³⁵

Mekansal ayrışma ya da yalıtılmışlık ile suni güvenli bir mahalle ve şehir hayatı yaratılmış olur. Dolayısıyla dışarıdan alınan güvenlik sistemleri suni bir gözetim ağı kurar ve sokağı olduğundan, bir önceki haline (Cadde çevresinde kentsel dönüşüm öncesi sokakla bağının güçlü olduğu apartman giriş kapısının sokakla bütünleşik

⁴³³ Oscar Newman, **Defensible Space**, New York: Macmillan, 1972.

⁴³⁴ Jacobs, **a.g.e.**, s.79.

⁴³⁵ Jacobs, **a.g.e.**, s.141.

olması hatta çoğu zaman apartmanı çevreleyen çitimsi ufak bir kapının olmaması gibi) göre daha güvensiz olması ile sonuçlanır.

Bağdat Caddesi yakın çevresinde örneğinde sosyal ayrılmaya neden olan kapalı sitelerin çoğunluğu yüksek bloklardan oluşan rezidans sitelerdir. Birden çok rezidanstan oluşan bu siteler, hem daire fiyatı hem de donatılarının fazlalığı nedeniyle (bina ışıklandırması, güvenlik sistemleri, havuz, spor salonu, yakıt, apartman yönetimi hizmetleri vb..) aidatların yüklü olması (kışın aylık 1.000 TL'ye kadar çıkmaktadır) gibi nedenlerden ötürü üst sınıfa hitap etmektedir. Bağdat Caddesi yakın çevresine hakim doku tekil apartmanlardır ve kapalı site sayısı görece azdır. Bu sitelerin sunduğu lüks hayat tarzı üst sınıflar için cezbedici olmaktadır. Üst sınıfın hem güvenlik sebebi ile hem de diğerlerinden, sokaktan, komşularından, yan apartmandan ayrı olma arzusunu besleyen ve onu mimari olarak somutlaştıran bu siteler dolayısıyla Bağdat Caddesi yakın çevresinde yeni bir sosyal ayrılmayı beraberinde getirecektir.

6.3.1.4. Yeni yapılan evlerin mimari sorunları

İstanbul ve genel olarak Türkiye'deki yapıların çok yüksek ve mimari olarak çirkin olması çok yaygınlaştı ve önemli bir sorun haline geldi. Bu sürecin sorumlularından AKP hükümeti ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da bu durumu kabul etmekte ve mimari sorunun büyüklüğüne dikkat çekmektedir:

Kadim şehirlerin en önemli güzelliği, ana karakterlerini kaybetmeden yeniyi bünyelerinde eritmesi, özlerinden katarak yeniden yoğurmasıdır. İstanbul bu açıdan gerçekten müstesna bir şehirdir. Ama biz bu şehrin kıymetini bilmedik, biz bu şehre ihanet ettik, hala da ihanet ediyoruz, ben de bundan sorumluyum. Burası, Fatih Sultan Mehmet Han'dan beri ilmin, kültürün, siyasetin, sanatın ve ticaretin payitahtı olmuş bir şehir. Bugün de İstanbul onca yaşadıklarına rağmen halen ayaktadır.⁴³⁶

“Estetikten, incelikten ve köklü medeniyet’ değerleri’nden yoksun tekdüze bir mimari anlayışının giderek yaygınlık kazandığını görmekten üzüntü duyduğunu söyleyen Erdoğan; “Adeta kibrit kutularının ölçülerini aşacak şekilde benzer taş yığınlarının olduğu bir şehir, bu bizim medeniyetimizde yok. Şehirleri birbirinden farklı kılan, ayıran, bu ayrılıklardan güzellikler çıkaran ayrıntılar birer birer yok oluyor. Maalesef

⁴³⁶ Erdoğan'dan İtiraf Üstüne İtiraf: İstanbul'a İhanet Ettik, Ediyoruz; Ben de Sorumluyum, 21.10.2017, <http://www.diken.com.tr/erdogandan-itaraf-ustune-itaraf-istanbula-ihanet-ettik-ediyoruz-ben-de-sorumluyum/> , Erişim tarihi: 24.12.2017.

maddi kaygılar birçok hassasiyetin önüne geçiyor” diye de eklemektedir.⁴³⁷ Erdoğan, 2017 yılında Şehir ve STK Zirvesi’nde yaptığı, Türkiye genelinde yapılaşmada yapılan hatalarla ilgili konuşmasında “Binalarımız yükseldikçe ufkumuz kararıyor” diyerek, şehirlerin giderek milyonlarca insanın hep birlikte ‘yalnız olduğu’ yerlere dönüştüğünü, dikey değil ‘yatay mimari’den yana olduğunu savunmuştur.”⁴³⁸

Bu durum mimarinin ve yapılaşmanın önemli bir sorun olduğunu, eski evler ve yeni yapılanlar arasında önemli farkların olduğunu göstermektedir. Örneğin Bağdat Caddesi ve yakın çevresindeki eski apartmanların mimari durumu; genellikle 100 m² üstünde büyük, ferah, geniş pencereci, geniş birden fazla balkonlu, ön-arka bahçelerinin ağaçlarla dolu olduğu, asansörsüz, açık otoparklı, odaları geniş, planlı, kullanışlı, büyük pencereci, taban alan oturma fazla olduğu için genelde on kat aşağısında bir yüksekliğe sahip oldukları göze çarpmaktadır.

Yeni yapılan apartmanlarda ise metre kareler genellikle 20-40 metre kare arasında küçülmekte, kapalı otopark yapılmasından dolayı bahçenin büyük kısmı yok olmakta, Fransız balkonlu ya da balkonsuz, salondaki pencerelerin boydan boya cam olduğu, arka odalarda ise güneş alımını kısıtlayan ufak pencerelerin olduğu, 15 kat ve üstü yükseklikte, manzaraların kapandığı, daha az ışık ve hava alan mahremiyetin azaldığı, birbirinden çok farklı mimari cephe dokuları ve renklere sahip yeni evler ortaya çıkmıştır. Ayrıca teknik ve iç mimaride kullanılan malzemelerin kalitesiz olmasından dolayı da birçok sorun yaşanmaktadır.

Bu bölgede yeni yapılan apartmanlarda eski apartmanlarda genelde olmayan pek çok donatı eklenmiştir. En sık görülen yeni donatılar; örneğin girişte ekstra bir güvenlik kulübesi bulunması, otoparkların açık olmaması, kapalı kat otoparklarının bulunması, özel kumandayla açılır kapılı bir düzeneğin kurulması, misafir otoparkı diye yeni bir olgunun beraberinde ortaya çıkması, akıllı ev sistemi, güvenlik kameraları, giriş katında ortak kullanıma açık toplantı salonu ya da oturanların spor aletleri ya da kişisel eşyalarını koyduğu ardiye gibi kullanılan atıl yeni mekanların ortaya çıkması, yer

⁴³⁷ Erdoğan’dan İtiraf Üstüne İtiraf: İstanbul’a İhanet Ettik, Ediyoruz; Ben de Sorumluyum, 21.10.2017, <http://www.diken.com.tr/erdogandan-itaraf-ustune-itaraf-istanbula-ihanet-ettik-ediyoruz-ben-de-sorumluyum/>, Erişim tarihi: 24.12.2017.

⁴³⁸ Erdoğan’dan İtiraf Üstüne İtiraf: İstanbul’a İhanet Ettik, Ediyoruz; Ben de Sorumluyum, 21.10.2017, <http://www.diken.com.tr/erdogandan-itaraf-ustune-itaraf-istanbula-ihanet-ettik-ediyoruz-ben-de-sorumluyum/>, Erişim tarihi: 24.12.2017.

altında depo olması, yer altındaki otoparktan direk daireye çıkan bir asansör düzeneğinin olması, zorunlu yangın merdiveni, çift asansör olması gibi donatılardır.

Yapılan görüşmelerde yeni evlerden kaynaklı pek çok mağduriyet dile getirilmiştir. En büyük mağduriyet evlerin küçülmesi ve plansız yapılmasıdır. Örneğin, Sezgin Hanım, yeni yapılan evinde 30 metre kare bir kaybı olduğunu ve eskiden var olan birçok eşyasını atmak ya da vermek zorunda kaldığını hala bile tam sığamadığını söylüyor.⁴³⁹ Didem Hanım da “küçük evde şöyle bir sorun var, ev eşyanız fazlaysa bir de çocuklu bir aileyseniz çocuğun da çok fazla oyuncuğu, eşyası var her şey daha üst üste oluyor, yani sıkışık bir hayat yaşıyorsunuz.” demektedir.⁴⁴⁰

Bu bölgede 20 yılı aşkın süredir kiracı olarak oturan Emine Hanım dönüşüm sürecinde birden fazla ev değiştirmek zorunda kaldığı için eski ve yeni birçok ev gezmiş, yeni evlerin hem çok daha küçük hem çok daha plansız olduğunu söylemekte:

Gittiğimiz yerlerde, eski evler geniş geniş, yeni evler çok küçük çok şekilsiz, caddeye yakın yerlerde daha da evler küçülüyor, güzel yenilikçi belli bir kalitede tamam ama aradığımız düzende olmuyor, salon çok güzel ama camın önünden koskocaman sütun çıkıyor, çok saçma bir düzen, koltuğu mobilyanı nereye koyacaksın, nasıl koyacaksın, yer yok.⁴⁴¹

Emlakçı Nuray Hanım plansızlığı yaratan kat bahçesinin iskan alındıktan sonra yatak odasına dahil edilmesiyle ilgili bir başka durumdan bahsediyor:

Müteahhitlerin kat bahçesi adı altında bir alan yapmaları gerekiyor Şimdi bu kat bahçesi denilen şeyin önünün tamamen açık olması lazım. Burayı oda farz edelim odanın duvarı bitmeli balkonun da açık olması gerekiyor. İki daire var diyelim ki burası her ikisinin de yatak odası, burasının tamamen her iki dairenin de ortak kullanımına açık bırakması gerekiyor. İkisinin balkonundan. Ama müteahhit ne yapıyor arada paravan falan olmaması lazım iskân alınabilmesi için. Buraya böyle uyduruktan pencere yapıyor göstermelik, burasını alçıpanla kapatıyor, şuradan bir çıkış veriyor her iki daireye de o da küçücük bir yer oluyor. Yatak odası standardında 15-16 m² ancak olmalı. Burası mesela 8 m² ebeveyn odası diye çok küçük bir oda gösteriyor sana. Bak burayı ben kaldıracağım paravayı buradaki kat bahçesini de buraya dahil edeceğim, ama iskan alındıktan sonra. Sözleşmeye de yazıyorlar, 8 m² lik yatak odası 4 m² daha ilave edecek 12 m² olacak o yatak odası. İnsanlar o vaziyette her şey üst üste oturuyor uzun süre sıkış tepiş. İskan aldıktan sonra müteahhit orayı açıyor yeniden pencere yapıyor oraya ama bu pencereler de sanki ofis penceresi gibi boydan boya bir pencere yapıyor. Bir pencere yapıyor oraya ama ev evlikten çıkıyor. Ama pencerelerin de açılması lazım hepsinin,

⁴³⁹ Sezgin Hanım.

⁴⁴⁰ Didem Hanım.

⁴⁴¹ Emine Hanım.

o da tabii insanların duvar kullanım alanlarını kapatıyor. Yan duvarda da kolon oluyor zaten. Adam gardrobunu cama doğru yapmak durumunda kalıyor. Bu konuda mutsuz insanlar, her tarafı cam yere bir şey koyamazsın.⁴⁴²

Şebnem Hanım ise yeni yapılan evinin salonunun ön cephesinin boydan boya tavana kadar cam olmasının aslında güzel olduğunu ancak genelde stor indirmeden oturmadıklarını, çünkü karşı apartmanların da salonlarının boydan boya cam olduğu için sadece karşıdaki ya da üst kattakilerin değil alt katta oturanların bile onların salonun görebildiklerini, “dikizleyebildiklerini” anlatıyor.⁴⁴³ Bu da önemli bir mahremiyet problemini beraberinde getiriyor. Aynı zamanda stor indirdikleri için eskisinden biraz daha az ışık almakta olduklarını da ekliyor.

Sinem Hanım da boydan boya cam olmasından dolayı şikayetçi :

Ben boydan boya french window cam olmasını istememiştim, ama çok da karşı çıkmadım belki güzel olur diye. Ama şimdi yani sürekli sanki şeffaf olması çok antipatik geliyor artık, karşı apartmanların da böyle cam, sürekli hareketlerini görüyorsun insanların girdisini çıktısını. Çok rahatsız edici böyle full cam duvarsız salonla. Akşam oldu mu sürekli karşıdaki insanlar hareket halinde televizyon izler gibi onları seyrediyorsun. Çok yakınsın çünkü. Adam mesela balkonunda otursa baksana, utanmasa el sallarsa şerefe diye kadeh bile kaldırırsın.⁴⁴⁴

Nejla Hanım ise salon boydan boya cam olduğu için önüne mobilyalarını koyamadığını, dolayısıyla zaten küçülen salonun kullanım alanının daha da küçüldüğünden ve sığamadığından şikayet etmekte⁴⁴⁵. Ayrıca özellikle arka odalarda pencerelerin küçük olmasından dolayı çok daha az ışık aldığını eklemektedir.

Bir yapının anlamını etkileyen en önemli unsurlardan biri ışıktır. “Işık bir yerin ruhunu, atmosferini belirleyen temel bir doğal fenomendir.”⁴⁴⁶ Ancak Bağdat Caddesi yakın çevresinde alçak katlı binaların yerini hızla yüksek katlı binalar almaktadır. Yüksek katlı binaların yan yana dizilimi ise hem rüzgar geçişleri, nem dengesinin bozulması, toprak kayması risklerinin ortaya çıkmasının yanında özellikle alçak katların, sokağın, yeterli ışık alamamasına sebep olmaktadır. Örneğin Bostancı’da oturan Cumhuriyet Bey çevresindeki binaların kentsel dönüşüm sonucu yükselerek kendi manzaralarını kapattığını, en üst katta otururken deniz gördüklerini ancak 2017

⁴⁴² Nuray Hanım.

⁴⁴³ Görüşmeci Şebnem Hanım.

⁴⁴⁴ Sinem Hanım.

⁴⁴⁵ Nejla Hanım.

⁴⁴⁶ Schulz, a.g.e., s.32.

itibariyle manzaralarının kapandığını, ayrıca her yerden güneş alırken şimdi salonlarına daha az ışık aldıklarından şikayet etmektedir.⁴⁴⁷

Bir diğer önemli mimari sorun ise balkonlardır. Eskiden masa sandalye koyulan, kahvaltı edilen, vakit geçirilen balkonlar ile mutfak ya da arka odalarda bulunan meyve, sebze, eşya vs konulan ardiye, depo gibi kullanılan ya da çamaşır asılan balkonlar yeni evlerde artık yok, ya da Fransız balkon denilen bir metrekairelik dışarı doğru hafif bir çıkma yapan balkonlar var.

Binnur Hanım balkonların “gitmesinden” şikayetçi. Eskiden pazardan haftalık alışveriş yapıp bunları mutfakta yer alan geniş balkonuna koyduğunu buraya gıda stokladığını ancak yeni evlerinde balkon olmadığı için artık daha ziyade marketten günlük alışveriş yaptığını anlatıyor.⁴⁴⁸ Balkon yerine mutfağa bir yangın çıkışı yapıldığını ancak buraya sadece kullanılmayan ayakkabılarını koyduklarını, çok az bir yer olduğunu da eklemekte.

Handan hanım balkonları gittiği için çok üzülmemekte ve mağduriyet yaşadığını belirtmekte:

Balkonum vardı 17 m², ön tarafta ağaçlarım vardı. Erik ağacı vardı, asma yaprakları geliyordu aşağıdan. Balkonda masa sandalyem vardı... Şu an Fransız balkon olan ama ayağının bile girmediği o balkonlardan var... Balkondaki ağaç, çiçek saksım, sandalyem, masam, orada yediğimiz yemekler falan hepsi gitti. Balkon çok önemli. Kurutma makinesi koyacak yer olmaması, asacak yer olmaması çamaşırıları, içeride kurutunca evin nem kapması falan, bir sürü problem.⁴⁴⁹

Didem Hanım ise balkonların olmaması ve evlerin küçülmesiyle ilgili şunları söylemekte: “Daha kısa süreli alışverişler daha az, hani Avrupalı tarz, gidip iki üç tane portakal filan alacaksın geleceksin. Yer yok çünkü.”⁴⁵⁰

Evleri dönüşüme girmeyen, dönüşüm istemeyen Irmak Hanım kentsel dönüşümü ve dönüşümün özellikle balkonların kaybına yol açmasını akıldışı buluyor:

Kentsel dönüşüm dediğin şey daha fonksiyonel ve çevre odaklı olmalı, fakat bizde böyle olmadığı için destek veremiyorum buna mantığım el vermiyor ben dışarıdan bakan biri olarak. Ülkede bilen bilmeyen herkes her şeyi yaptığı için estetik olarak çok kötü. Ben mesela

⁴⁴⁷ Cumhur Bey.

⁴⁴⁸ Binnur Hanım.

⁴⁴⁹ Handan Hanım.

⁴⁵⁰ Didem Hanım.

balkonsuz ev istemem, balkon bir evde çok önemli bir yere sahip bence çünkü aslında sosyalleşebileceğin de bir yer. Sen bunu alıyorsun Fransız balkon diye bambaşka bir şey yaratıp insanları kutulara hapsediyorsun ve çok ciddi maliyetlerle de geri dönüş sağlıyorsun. Güvenlik ve deprem konusu başka tabii o bir zorunluluk ama durduk yerde yapmak mantığıma sığmıyor.⁴⁵¹

Eski evi dönüşüm aşamasında olan İlker Bey, eski evinde balkonların bulunduğunu, yeni evlerinde ise balkon kaybından dolayı yaşayacağı mağduriyetleri sıralamakta:

Önde ve arkada balkonumuz vardı onlar olmayacak şimdi. Arka balkonu kapatmıştık depo gibi ama o şimdi olmayacak. Kompakt bir eve gireceğiz daha. Çamaşır asacağımız yer olmayacak, günlük alışveriş yapacağız. Şimdi artık ıslak çamaşırı mecburen yaz kış kurutma makinesine atacağız. Eskiden balkonda hemen kururdu.⁴⁵²

Bir başka mimari sorun tavanların alçak olması. Şebnem Hanım örneğin eski evlerinin tavanlarının yüksek olduğunu ve daha ferah oturduklarını söylemekte.⁴⁵³ Kaan Bey ise müteahhittin başta vaat ettiği tavan yüksekliğini vermediğini “1.85 boyundaki bir adam düşün kolumu kaldırdığımda elinin tavana değdiğini” anlatıyor.⁴⁵⁴ Zerrin Hanım ise “klima borusu koydu müteahhit sonra onu alçıpanla sıvadı mesela 15 cm alçaldı benim tavan” diye belirtmekte.⁴⁵⁵

Bir diğer mimari sorun ise binanın altyapısı ve tesisatı. Örneğin, Didem Hanım yeni evlerine geçtiklerinde banyonun tavanından su akmaya başladığını ve dış cephe kaplaması yapılırken dış cepheye zarar verilmiş olduğu için yağmurda yatak odalarına su dolduğunu, 8-9 ay ustalarla uğraştıklarını anlatıyor.⁴⁵⁶ Zerrin Hanım ise, yeni evlerindeki tesisat ve teknik sorunları şöyle anlatıyor: “panjurlar çalışmadı, elektrikte sorunlar oldu, su boruları aktı, gerek inşaatın gerekse biz dışarıdan adamlar getirttik. Fiber internet çalışmıyordu çünkü bağlantısı yanlış yapılmıştı. A bir de prizlerden hava geliyor.”⁴⁵⁷

Handan Hanım ise hem teknik, tesisat ile ilgili sorunları hem de iç mimari ile ilgili sorunlardan bahsediyor:

⁴⁵¹ Görüşmeci Irmak Hanım.

⁴⁵² İlker Bey.

⁴⁵³ Şebnem Hanım.

⁴⁵⁴ Kaan Bey.

⁴⁵⁵ Zerrin Hanım.

⁴⁵⁶ Didem Hanım.

⁴⁵⁷ Zerrin Hanım.

Bir insanın evinde koridorda yürürken sözde seramiğe ayağı takılır mı veya kapının pervazıyla kapı arasında bir parmaklık boşluk olur mu veya her gün saat 7-7,30 civarında komşunun pişirdiği yemek göz yaşartacak kadar evin içine dolar mı alt komşunun? Bir problem olduğunu anladım ben davlumbazda bozukluk olduğunu anlayınca usta geldi, dedi ki buranın tekrar yıkılıp baştan yapılması lazım dedi, havalandırma hatası var.... Alt komşumun bütün banyosunda sızıntı var. Onun altı o boş yere denk geliyor ama sonuçta su sızıntısı var. Bize mutfak yeriyle oynayamayız dendi ama bir şekilde mutfak giderlerinden koku geliyor. Yüksek ihtimalle bazı katların yeri değiştiği için hani denir ya banyolar, mutfaklar alt alta olsun. Burada öyle bir şey yok ama ne kadar çok dolanırsa borular giderde o kadar problem oluyor. Evet tesisat da iç mimaride filan teknik şartnamede yazan markalar kullanılmış ama onun en kalitesiz çeşitleri kullanılmış. O kadar çok sorun var ki asansör daha yepyeni bina, defalarca bozuldu, jeneratör, hidrofor bozuldu. Fiber internet veya telefon bağlantıları falan hala yapılamadı.⁴⁵⁸

Kaan Bey Göztepe’de bir arkadaşının yeni bitmiş evlerinde ise Handan Hanım’ın bahsettiği gibi mutfaklar ve tuvaletler alt alta yapılmadığı için büyük sorun yaşadıklarını anlatıyor:

Bu adam 5. katta tuvaleti yapmış, 8. katta tam tersi yerde yapmış ve ona göre daha havalı olduğunu düşünüyor. 8. kattan 7. kata bu insanların tuvalet pisliğini götürmesi için bir boru çekmesi lazım ve bu boru da 7. katta oturan insanların salonunun tavanından geçiyor. Bu pis su borusu! İnsanlar her seferinde üst katta sifon çektğinde, salonun bir köşesinden başlıyor pislik sesi aşağıya kadar iniyor ve salondaki herkes bu sesi duyuyor. Boydan boya salonda duyuluyor bu ses yukarıda birisi sifon çektğinde. Sesi de önlememiş, sudur gider demiş herhalde.⁴⁵⁹

Bir başka sorun ise dolap yetersizliği ve kullanılan malzemelerin kalitesizliği. Örneğin Nejla Hanım özellikle mutfaklarda çok az dolap olduğunu, su damacanasının ortada kaldığını; mutfaktaki dört dolaptan ikisinin çay tabağı genişliğinde olduğunu, dolayısıyla çok kullanışsız olduğunu; tezgahların, dolapların, davlumbazın kalitesiz malzemedan yapıldığından şikayetçi.⁴⁶⁰

Aybüke Hanım ise yeni yapılan apartmanların mimari özelliklerinin estetik olarak çirkin ve yaşam tarzıyla uyumsuz olmasından şikayetçi.

Mimari açıdan hiç beğenmiyorum özellikle Fransız balkonu çok anlamsız buluyorum. Eski evleri daha sıcak ve bizden buluyorum. Bu yeni evlerin dışları farklı ama bence hepsi aynı kötü standartlıkta, kopyala yapıştır. Seramik kaplıyorlar dışı yeni apartmanları mermer değil.

⁴⁵⁸ Handan Hanım.

⁴⁵⁹ Kaan Bey.

⁴⁶⁰ Nejla Hanım.

Estetik bulmuyorum ve çok bize uygun değil bence. Biz mesela bir Fransız gibi yaşamıyoruz, biz balkona masa sandalye koyan ve hatta mangal yapan insanlarız. Bir Fransız gibi yani küçücük bir yer yani ben heykele para vermiyorum, Fransız heykel alıyor yanına şarap açıyor. Ben sucuğa, ekmeğe para veriyorum, 3 arabaya para veriyorum dolayısıyla da aslında o apartmanın tipi benim günlük yaşantı tipim ve alışkanlıklarına uygun değil. Ben çocuğuma araba alıyorum, kendime alıyorum, kocama alıyorum, 3 tane araba alıyorum. Böyle bir apartmana Fransız balkon yapıyorsun ama altını deliyorsun ki her daireye iki araba sığsın diye. Bu olmuyor işte bence Türk insanının günlük yaşantısı ve alışkanlıklarına uygun değil.⁴⁶¹

Yeni yapılan apartmanların mimari özelliklerinden kaynaklanan burada yaşayanların alışık olduğu yaşam tarzıyla uyumsuz bir diğer sorun ise kapıcıların artık apartmanda yaşamaması ve kapıcıların eşlerinin temizliğe gidememesi durumu. Dönüşüm sonucunda çoğu apartmanda, metre kareden kazanmak sebebiyle kapıcılar için yer yapılmadığı için kapıcıların artık apartmanda kalmaması ve uzak bir yere taşınması gerekli. Bunun sonucunda hem kapıcılarından hem gündelikçilerinden olan sakinlerin mağduriyet yaşadıkları ortaya çıkmakta. Genellikle kapıcıların eşleri apartmandakilere temizliğe gitmekte çünkü apartman sakinleri tanıdıkları, bildikleri ve güvendikleri aynı zamanda laflayabildikleri, hatta bazen, o apartmanda oturanları tanıdıkları için kolayca dedikodu yapabilecekleri birini tercih etmektedir.

Görüşme formunda gündelikçi ile ilgili direkt bir madde olmamasına rağmen kapıcı ve eşlerinin durumu sorulduğunda üç görüşmecinin de gündelikçilerinden oldukları için çok üzüldüklerini ve bu konunun üzerinde özellikle durduklarını görülüyor. Sezgin Hanım kapıcı ve gündeliğe gelen eşiyile olan yıllardır kurdukları “gönül bağı”ndan bahsediyor örneğin.⁴⁶² Dolayısıyla bu bölgede yeni yapılan apartmanlarda ve rezidanslarda kapıcıların olmaması ya da özellikle rezidansların bunun yerine verdiği *housekeeping* hizmetinin bu bölgede uzun yıllardır yaşayanların alışık olduğu bir yaşam tarzına uzak kaldığı görülmektedir.

Yeni yapılan apartmanların mimari özelliklerinden kaynaklanan bir başka sorun ise estetik konusu. Emine Hanım estetik açıdan yeni yapılan binaları beğenmiyor: “Görüntü kirliliği var birisi mavi yapıyor birisi siyah yapıyor yani o kadar çirkin çirkin binalar var ki yeni yapılan bir şeyin böyle olmaması lazım.”⁴⁶³ Annesi mimar olan

⁴⁶¹ Aybüke Hanım.

⁴⁶² Sezgin Hanım.

⁴⁶³ Emine Hanım.

Gizem P. Hanım da yeni yapılan binaları “ruhsuz” ve estetik olarak çok çirkin bulduklarını belirtiyor:

Bir tanesinde mesela normalde binanın, eski binanın cephesi sokağa bakarken sırf böyle bir asansör koymak için camekanlı yani dışarıya bakarak çıkıyorsun asansörden, sırf bunu koymak için girişini arkaya almak durumunda kalmışlar. O böyle gereksiz iste hiçbir manası olmayan, yani karşısında zaten bina var baksa ne olacak bakmasa ne olacak. Bu şatafat falan nedir yani saçma....Bir diğerinde mesela iki balkon yan yana ortaya bölme koymak için oraya böyle bir örgü gibi bir şey yapmış ama aşırı çirkin duruyor. Böyle yani ruhsuz garip.⁴⁶⁴

40 yıldır bu bölgede yaşayan Sezgin Hanım ise yeni yapılan binaların mimarilerini estetik olarak beğenmediğini, ayrıca mahalle dokusuyla hiç uyuşmadıklarını anlatıyor:

Zaten cadde tarafındaki dönüşümde de hiçbir bina eski halini andırmıyor, tamamen mahalle dokusuna yabancı farklı bir mimari, balkonsuz, kasvetli koyu renkler, çok yüksek katlar, bir taraf boydan boya hep cam ya da pencereleri ufacık ufacık hapisane gibi yüksek apartmanlar, bahçesi yok, bir şeyi yok, insani değil, güneşi göremezsin yürürken ara sokaklarda.⁴⁶⁵

Görüşmecilerin bahsettiği Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yenilenen evlerin mimari örneklerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

Şekil 6.9: Caddebostan’da Çok Yüksek Katlı Binalardan Oluşan Sokak Dokusu⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ Gizem P. Hanım.

⁴⁶⁵ Sezgin Hanım.

⁴⁶⁶ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

Şekil 6.10: Caddebostan'da Yüksek Katlı Apartman Örneği ⁴⁶⁷

⁴⁶⁷ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

Şekil 6.11: Erenköy Kasvetli Koyu Renk Bina Örneği⁴⁶⁸

⁴⁶⁸ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

Şekil 6.12: Feneryolu’nda Dar Pencereci Apartman Örneği⁴⁶⁹

Evlerin salonları da genel olarak boydan boya cam olmaktadır. Ancak bir duvarın tamamının cam olması hem mobilyaları yerleştirme aşamasında çeşitli zorluklara sebep olmakta hem de mahremiyet açısından sorunlara yol açmaktadır. Aynı zamanda odalar da çok küçülmekte, adeta minyatüre dönüşmektedir.

⁴⁶⁹ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

Şekil 6.13: Şaşkınbakkal'da Ufak Odalı Ev Örneği⁴⁷⁰

Şekil 6.14: Salonda Yere Kadar Cam Örneği, Caddebostan⁴⁷¹

⁴⁷⁰ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

⁴⁷¹ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

6.3.2. Ekonomik sorunlar

Dönüşüm süreci ise her şeyden önce ekonomik olarak sorunlu bir süreçtir. Maddi olarak zorlayıcı ve büyük mağduriyetler söz konusu olabilmektedir. Kat malığı bu süreçte çeşitli sorunlar yaşayabilmektedir.

Öncelikle aidat konusu ile başlayalım. Yeni yapılan evlerin aidatları genellikle eski apartmanların aidatlarının en az iki, üç katı dolayısıyla yeni bir evde oturmak özellikle emeklilerin yoğun olarak yaşadığı bu çevrede ekonomik olarak büyük bir sorun yaratmakta. Aidatın artması mimar Çağrı Bey'in belirttiği pek çok kritere bağlı.⁴⁷² Örneğin binanın iç ve dış aydınlatması, otopark aydınlatması, havalandırması, yer altı donatılarının aydınlatması, jeneratör, çift asansör, görüntülü güvenlik sistemi, kamera sistemi, güvenlik, havuz, spor salonu, toplantı salonu, dışarıdan yönetim, dışarıdan kat görevlisi, otomatik sulama sistemi pek çok ekstra donatı yüzünden aidatlar ısınma hariç 700-800 liralara kadar çıkabilmektedir.

Dışarıdan yönetici tutmak aidatı artıran bir şey ancak yeni dönüşen apartmanların pek çoğunda dışarıdan bir yönetim tutulması gündeme gelmektedir. Örneğin Ayşe Hanım Suadiye'de dört katlı bir apartmanda yaşarken yöneticilik yaptığını, ancak dönüşüm sonucu on beş katlı apartmana geçmeleriyle birlikte apartmana hem yeni gelen bir nüfusun olması, "ciddi bir paranın" her ay toplanması ve dönmesi, hem de yeni gelenleri de tanımaması nedeniyle yöneticilik yapmayı istemediğini ve dışarıdan yönetim tuttuklarını söylemektedir.

Şimdi bizde 30 daire var, her ay 500 lira aidat ödüyoruz yeni sistemde, 30 çarpı 500 çok ciddi bir para, kim toplayacak o parayı, ben uğraşamam artık, dışarıdan yönetim biraz daha masraflı tabi ama kimse yanaşmıyor yönetici olmaya.⁴⁷³

Yeni apartmanlarda ekstra donatıların ilk arızasında ise büyük masraflar çıkmaktadır. Yeni yapılan apartmanların birçoğunda hatalı mimari ve uygulama sonucu birçok masraf çıkabilmektedir. Bu masrafların karşılanması da çoğu zaman müteahhittin iyi niyetine kalmaktadır. Örneğin Didem Hanım,

Yeni eve geçtikten sonra neredeyse bir yıl sürekli aksaklıklar oldu, hep ustalar geldi gitti, mesela bizim banyoda sorun çıktı, hani bazı şeyler kullanılmadan ortaya çıkmıyor ya, her ne kadar kontrol edilse de bize teslim edilmeden önce kullanıldıkça mesela banyonun tavanından su akmaya başladı, sonra dış cephe kaplaması yapılırken dış cepheye zarar verilmiş oradan da

⁴⁷² Çağrı Bey.

⁴⁷³ Ayşe Hanım.

bizim yatak odasına su doldu yağmurda. Sorunu anlayana kadar nerede ne var, hasar var mı yok mu 8-9 ay böyle geçti. Ustalarla uğraşmak mesele. Herkeste olmadı ama şansımıza bize denk geldi maalesef, yeni evin zaten bir sıkıntısı hep oluyormuş zaten, her zaman için yaşanan sorunlar. Biz biraz uğraşmak zorunda kaldık, Allah'tan müteahhit hepsini ödedi, kendi ustalarını yönlendirdi. Uğraşmayanlar da çok oluyor duyduklarımıza göre biz şanslıydık o bakımdan.⁴⁷⁴

Handan Hanım ise iç mimari de kullanılan pek çok malzemenin kötü kalite olmasından, eksik donatılardan ya da hatalı iç aksan yerleştirmelerinden dolayı tekrar masraf yaptığını anlatıyor:

Hiçbir şekilde teknik şartnamelere güvenmiyorum ben, teknik şartnamelerde biliyorsunuz şu marka deniyor ama o markanın o kadar çok çeşidi var ki en kötüsü neyse o kullanıldı. İşçilik çok kötü. Bir insanın evinde koridorda yürürken sözde seramiğe ayağı takılır mı? Söktürdüm hepsini yeniden yaptırdım. Mutfakta ve odalarda doğru düzgün dolap yok. Ekstra dolap yaptırdım mutfağa. Tek boş duvara radyatör ve priz koymuşlar, ben bu olmaz bunu değiştirin deyince para istediler benden... Bu arada parkeler böcekli. Ben sadece bende var diyordum. Bulduğum yerlere baktım tahta veya süpürgelik olan yerlerde hep var. Komşulara sordum onlarda da vardı. Onlar da söküldü. Bunlar hep masraf, firma ödemedi. Çok fazla görünmez masraf yaptım.⁴⁷⁵

Nevşin Hanım da hep usta işi çıktığından ve yaptığı masraflardan yakınmakta :

...burada salonun lambası şu duvara daha yakındı. Bir tanesini ben iptal ettirdim, bir tanesi de masanın üstüne hiç gelmiyordu çok kenardaydı mesela ileri aldırıldım. Hep usta işi oldu. Aydınlatmaların yerini değiştirdim çok kötüydü kablolu TV kullanmak için tesisat unutulmuş, deliği var içinde kablosu yok. Klimaların bağlantı üniteleriyle ilgili sorun oldu, bir odaya klima konması gerekirken oraya tesisatçı girmediği için koyamadık, klimanın dış ünitesi yangın çıkış kapısının dışında döşemeyi yapamamışlar. Dış kapı açılıp kapanmıyor mesela, sürekli telefon açıyorsun usta bekliyorsun, randevu alıyorsun. Akıllı ev güya taksi çağırıyorsun vs ama bozuk. İşte hep usta işi oldu, masraf bir sürü cabası.⁴⁷⁶

Yeni eve girmekten kaynaklanan bir diğer sorun ise elektrik, doğalgaz gibi alt yapısal donatıları açtırmanın getirdiği maddi külfet. Handan hanımın da belirttiği gibi “bir doğalgaz açtırmak 400 lira, bunlar büyük paralar. Maaşlı çalışan için, emekliler için hele, çok büyük.”⁴⁷⁷

⁴⁷⁴ Didem Hanım.

⁴⁷⁵ Handan Hanım.

⁴⁷⁶ Nevşin Hanım.

⁴⁷⁷ Handan Hanım.

Bir diğerk önemli maddi sorun ise taşınma ve mobilya masrafları sorunu. Yeni evlerine dönenler metrekarelerin küçülmesi ve plansızlık gibi nedenlerden dolayı mobilya masrafı yapmak zorunda kalmaktalar. Emlakçı Nuray Hanım Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde dönüşüm sürecinde kişileri maddi olarak zora sokan bu süreci şöyle anlatıyor:

Şöyle sorunlar olabiliyor.Yeni evleri tamamlanana kadar olan aşamada genelde daha küçük evlere gidiyorlar. Buralara taşınırken eşyalarının bir kısmını yanlarında götürüyorlar, bir kısmını da depoya koyuyorlar. Ya da büyük bir eve bütün eşyalarıyla gidiyorlar ancak yeni evlerine taşınırken diyorlar ki bu ev küçük ben eşyalarımı nereye koyacağım. Depo tutuyorlar ya da eski mobilyaları atıp yeni mobilyalar almak zorunda kalıyorlar. Müteahhit taşınma parası veriyor ama fazla eşya için depo parası vermiyor. Herkesin eşyası kıymetli, büyük antika mobilyaları olan çok, kimse eşyasından vazgeçmek istemiyor. Yeni oluşan hayat şekline uyum sağlamakta zorlanıyor bu insanlar. Benim 6 kapılı gardrobum var nereye sığdıracağım onu diyorsun. Buraya sığacak şekilde yeni yaptırırsınız diyorsun diyorlar ki benim dolabım masif, bu tavana sığmaz diyor mesela. Eski evlerin tavanları da yüksekti bir de yeni evlerinkiler bu kadar yüksek değil 2,85 olmalı yanılmıyorsam.⁴⁷⁸

Mobilya sorununun ortaya çıkmasının esas nedeni metre kare kaybı ve plansızlık olsa da inşaat firmasının gösterdiği projelerde mobilyaların sığıyor olması pek çok malik için aldaticı olabiliyor. Mimar Çağrı Bey, projelerin bilgisayar ortamında yapılan modellemelerde mobilyaların ölçeğini küçülterek, örneğin koltuğun ölçeğini 0,8 ile çarparak 18 metre karelik salona 6 kişilik oturma ve 4-6 kişilik yemek takımı koyulabildiğini ve bunun yanıltıcı olduğunu vurguluyor.⁴⁷⁹ Örneğin Ayşe Hanım projede sığıyor gözükken mobilyaların gerçekte sığmadığını ve bu kadar fazla mobilya atmak zorunda kalacaklarını tahmin etmediklerini söyleyerek, yeni mobilya almak zorunda kaldıklarını, ve antika eşyalarını ise Şile'deki yazlığa göndermek zorunda kaldıklarını ekliyor.⁴⁸⁰

Sevil Hanım “Allah taşınmayı bir daha nasip etmesin” diyerek taşınmanın “hem maddi hem manevi bir yıkım” olduğunu vurguluyor ve haklı olarak isyan ediyor: “Ev değiştiriyorum diye eşya da değiştirmek zorunda mıyım? O da ciddi bir masraf, kaliteli eşyamı getiremiyorum, sığmıyor.”⁴⁸¹

⁴⁷⁸ Nuray Hanım.

⁴⁷⁹ Çağrı Bey.

⁴⁸⁰ Görüşmecisi Ayşe Hanım.

⁴⁸¹ Sevil Hanım.

Bağdat Caddesi yakın çevresinde yaşayanlar dönüşüm süreci boyunca yeni bir eve çıkmak zorunda kaldıklarında, yine bu çevrede yeni yapılmış bir kiralık eve geçmek istiyorsa firmanın kira yardımının üstüne para eklemek zorunda kalmaktalar. Bunun için hazır paraları yoksa borçlanmak durumundalar. Genelde mülakatlardan daha fazla para vermek gibi bir eğilim çıkmadı aksine, eski, kirası daha uygun civar evlere geçmek ya da daha İçerenköy, Ümraniye, Ataşehir, Maltepe gibi kirası daha uygun yerlere çıkarak para artırmak söz konusu.

Burada ekonomik olarak tekrar masraf çıkartan durum ise civarda kiralık deprem öncesi yapılmış eski bir eve taşındıktan sonra bu evin de dönüşüme girmesi sonucu bir kez daha taşınmak zorunda kalmak. Bu durumu yaşayan pek çok kişi özellikle emekliler maddi büyük problem yaşamaktalar ve hatta kredi alarak borçlanmak durumunda kalmaktalar. İster dönüşüm sürecinde yeni evini bekleyen olsun ya da yıllardır hep kiracı durumunda oturanlar olsun, taşınma konusunda en büyük mağduriyeti kiracılar yaşamaktalar. Kiracılar, genelde oturdukları evlerin dönüşüme uğrayıp uğramayacağı konusunda bile bilgilendirilmemekte, ev sahiplerinin 5-6 ay sonra yıkılacak evlerini bile kiraya verdiklerini ve çok büyük maddi mağduriyet yaşattıklarını gözlemledim. Görüşmecilerden Emine Hanım 4 sene içerisinde 2 kere taşındıklarını bir üçüncüsünün de gündemde olabileceğini söylemekte. Bir önceki evleri ve taşınma süreçleri hakkında şunları belirtmekte:

...aynı sokakta başka bir eve girdik. Yıkılma durumu var mı diye sorduk yok dediler kesinlikle taşınırken. Ama varmış. O eve de taşınırken de ciddi bir masraf ettik 30 senelik bir evdi o.... Bize bir ay gibi bir süre verdiler 1 ay içinde ev bulduk. Eşim yeni kalp ameliyatı olmuştu Ocak'ta haber geldi Martta taşındım diye hatırlıyorum. Bizim ev sahibimiz bizi mağdur etti. Kendisi söylemedi kirayı son dakikaya kadar almak için bize apartman yöneticisi söyledi. Sonra tekrar başka ev bulduk, şimdiki evi o da eski 30 yıllık bir bina inşallah aynı şey olmaz yine.⁴⁸²

Bir diğer maddi kayıp ise metre kareler. Aslında yeni evlerin değeri eski hallerine oranla iki ya da üç katına çıkmış durumda ancak metre kare kayıpları söz konusu olduğunda uzun vadede önemli bir ekonomik kayıp olduğunu unutmamak gerekir. Bu gerçeği önceden gören görüşmecilerden Handan Hanım 130 metre kare olan evinin 80 metre kareye düştüğünü ve ekliyor "...evim 50 m² küçüldü. Şu anda o semtte 50 m² stüdyo daireler var. Çok büyük para kaybım var. Her yer köstebek yuvası."⁴⁸³

⁴⁸² Emine Hanım.

⁴⁸³ Handan Hanım.

Burada emlakçı Nuray Hanım'ın dikkat çektiği önemli bir nokta var. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde deprem öncesi yapılan evler, “nasıl olsa yenilenir denerek, eski evler de neredeyse yeni evlerin fiyatlarından satılmakta, yani evin yenilenme, değerlendirme potansiyelini satmaktalar” diye belirtmektedir.⁴⁸⁴ Ancak değerlendirme potansiyeli uzun vadede yeni yapılmış küçük evlerin aleyhine işleyebilmektedir.

Bu doğrultuda basit bir hesap ve öngöründe bulunursak; bu bölgede her 30-40 sene içinde evlerin yıkılıp yenilendiği de düşünüldüğünde, yeni yapılan evler ortalama 30 sene sonra eskimiş olacak ve tekrar bir dönüşüme girilmesi gündemde olabilecek. Şöyle bir örnek üzerinden gidelim; örneğin 2016 yılında verilen 2,07 emsal oranıyla eskiden yedi katlı 150 metre kare dairelere sahip bir apartman 2018 yılında yenilendiğinde 15 kata yükselmiş ve ortalama 80-90 metre kareli dairelere sahip olmuş olsun. 2050 yılında bu bölgede tekrar bir kentsel dönüşüm söz konusu olduğunda 2018 yapımı bu apartmanın yenilenmesi, 1980 yılında yapılmış dört katlı bir binaya göre çok daha zor olacak, emsal yükselse bile metre kareler tekrar küçülecek. Böyle bir durumda eski bir apartmanın 2050 yılında değerlendirilmesi bu yapılara göre çok daha fazla olacak.

Bu kadar uzağa gitmeye gerek kalmadan bir öngöründe bulunursak; herkesin ortak noktası küçülen dairelerden şikayetçi olmaları, dolayısıyla emlakçı Nuray Hanım'ın da dediği gibi bu bölgede dönüşüm süreci bittiğinde eski, büyük, geniş evlere olan talebin artması, dolayısıyla bu evlerin fiyatlarının yükselmesi oldukça olasıdır.⁴⁸⁵

Metre karelerin küçülmemesini isteyen kat malikleri bazen apartmanlarını birleşip kat karşılığı inşaat firmasına vermek yerine kendileri yaptırma yolunu seçebiliyorlar. Ancak bu durumda da çeşitli ekonomik sorunlar çıkabiliyor. Örneğin Begüm Hanım'ın Göztepe'deki apartmanlarında dairelerinin küçülmesini istemeyen malikler daire başına ortalama 150 bin lira ödeyerek müteahhitten kira yardımı almadan yenileme yoluna gitmişlerdir.⁴⁸⁶ Ancak para veren malikler, kira verecek durumu olmayanların kiralarını da iki sene boyunca ödemek zorunda kalmışlardır. Ayrıca, inşaat firmasının izinleri geç alması, bina boşaltıldıktan sonra yıkıma geç başlaması ve söz verdiği

⁴⁸⁴ Nuray Hanım.

⁴⁸⁵ Nuray Hanım.

⁴⁸⁶ Begüm Hanım.

sürede bitirememesi gibi nedenlerden dolayı başta hesapladıklarından çok daha fazla bir ödeme yapmak zorunda kalmışlar, borçlanmış ve maddi kayba uğramışlardır.

6.3.3. Risk sorunu

Kentsel dönüşüm süreci, pek çok açıdan ekonomik sorunlara yol açmakta, çeşitli aktörlerden kaynaklı pek çok riski barındırmaktadır. Kat malikleri, inşaat firmaları, mimarlar gibi farklı aktörlerden kaynaklanan çeşitli riskler ekonomik sorunlara yol açmakta bazı durumlarda dönüşüm sürecini sekteye uğratmakta hatta tamamen durdurmaktadır. Bu durumda hem dönüşümün gerçekleşebilmesi riske atılmakta, hem de maliklerin yıkılan evlerin yapılamaması sonucu evsiz kalmaları gibi daha büyük bir riskin ortaya çıkması gündeme gelmektedir.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yapılan mülakatlardan çıkan sonuçlara göre dönüşüm her zaman birçok riski ve mağduriyeti beraberinde getirmektedir. Bu riskler ve maddi kayıplar dönüşüm hikâyelerinde sıklıkla yaşanmakta.

2017 yılıyla birlikte Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde birçok müteahhit nakit sıkıntısı çekmeye başlayarak zor duruma girdi, bu süreçte iflas eden ya da işi bırakıp kaçan firmalar oldu. 2017 sonu itibariyle yaklaşık 100'e yakın proje durdu, ve yarım kalan inşaatları kat malikleri bir araya gelerek tamamlamaya çalışmaktalar.⁴⁸⁷ Dolayısıyla kentsel dönüşüm sürecindeki en büyük risk ve en önemli ekonomik sorunlardan biri evlerin yıkılıp yarıda kalması, iflas edip kaçan müteahhitler. Müteahhidin iflas etmesi ve yurt dışına kaçmasıyla yıkılan apartmanlarının inşaatının yarım kalması sonucu iki yıldır kirayı kendileri ödeyen Fevziye Hanım'ın durumu ekonomik mağduriyetin boyutunu gösteriyor:

Binayı yıktılar, kaçtı gitti müteahhit, ayrı eve çıktık bütün kirayı iki senedir biz ödüyoruz, daha da kötüsü daha ödeyeceğiz galiba çünkü sözleşmeyi feshetmiyor. Başka bir inşaat firmasıyla görüştüler ama eskisi feshedilmediği için kimse binayı yapmıyor, yapamıyor. Utanmaz pis, bir de yeni müteahhit gelecekte ben 1 milyon dolar isterim demiş. Bulsak elimizde kalacak. Evimiz yok şu anda.⁴⁸⁸

Bir başka riskli ve ekonomik mağduriyet yaşatan durum ise inşaat firmasının sözleşmede yazan taahhüt süresi içerisinde yapıyı bitirememesi ve bunun sonucunda maliklerin kiralarını ödemek zorunda kalmaları. Değişen piyasa koşulları sonucu,

⁴⁸⁷ Bağdat Caddesi'nde Dönüşüm Enkazı!, <https://www.dunya.com/ekonomi/bagdat-caddesinde-donusum-enkazi-haberi-392228> Erişim tarihi, 9.01.2018.

⁴⁸⁸ Görüşmecisi Fevziye Hanım.

evlerin artık satılamaması, arzın fazla talebin az olması, nakit sıkıntısı gibi inşaat firmalarından kaynaklı bir risk ortaya çıktığı gibi, kat maliklerinden kaynaklanan sorunlar yüzünden de firmalar başta söz verdiği kiralara ödemiyor, ya da bırakıp gidiyor. Kat maliklerinin anlaşamamaları sonucu çeşitli davalar açılarak kentsel dönüşüm süreci riske atılıyor ve süreç uzuyor. Dolayısıyla kat maliklerinin tutumları süreç içerisinde önemli bir risk faktörünü oluşturmaktadır. Örneğin görüşmecilerden İlker Bey kat maliklerinden birinin arsa payı düzeltme davası açtığını ve tedbir koydurduğu için sürecin iki sene uzadığını anlatıyor:

Bizim apartmanda 7 çeşit daire var yani 7 farklı yerde fiili olarak arsa payları aynı olsa da kullanım alanı farklı daireler var. Alt kat komşumuz olan kadın, yıllardır dairesi büyük olduğu için kalorifer masrafını bize göre daha çok veriyordu. O da haklı olarak itiraz ediyordu buna o da apartmanda hepimize tek tek dava açtı. Benim dairem bilirkişi gelsin ölçsün çünkü bunun metrekaresi büyük dedi. Biz de ona sen haklısın biz de seni mutlu edecek bir daire vereceğiz dedik kadın da bunu kabul etti, giriş kattaydı sonra 1. kata yükseldi. Ama kadın davayı çekmedi bizim lehimize imza vermesine rağmen. Tedbir koydurduğu için çekemedi tedbiri. Öyle de olunca bina yıkılmadı. 6 Aralık'ta bilirkişi geldi. Sonra hakim tedbiri kaldırdı bilirkişi geldiği için. Yani aslında bizim daha bu kentsel dönüşüm sürecimiz yeni başladı. Yaklaşık iki yıllık bir uğraştan sonra yani hem kat maliklerinin kendi mücadelesi hem de bu davadan dolayı iki yıl sürdü. Biz bu iki yılda da evimizde oturduk ama geçen seneden beri dediğim gibi kiraya çıktık bir seneden beri kendi cebimizden veriyoruz kirayı. Evi olanlar gidip oturdu buradan çıkıp ekstra kira vermedi. Onlar kardan zarar ediyor ama bizim gibi olanlar mağdur oldu...⁴⁸⁹

İlker Bey bu süreçte müteahhit firmanın hem bu dava süreci hem de piyasa koşulları yüzünden sözleşmede her ay vereceği üç bin lira kira parasını da ikiye düşürmek istediğini söylüyor. Ancak davanın çözülmesini bekledikleri ve inşaaata başlanamadığı için müteahhidin kira vermediğini belirtiyor. Ayrıca müteahhit firmanın kirayı iki bin liraya düşürdüğünü söylemesi üzerine, bazı kat maliklerinin firmaya dava açacağı yönünde söylentiler çıkmış, herkesin çok endişeli olduğunu, eğer dava açılırsa firma zarara uğrayacağını düşünerek, fes edebilir bırakıp gidebilir, evsiz kalma korkusu yaşadıklarını da ekliyor.

Kat maliklerinin tutumları süreçte ekonomik mağduriyet yaşanmaması adına çok önemli bir risk faktörü. Örneğin Sevim Hanım'ın kardeşinin Erenköy'deki evlerinde yaşanan durum yine süreci riske atan bir başka hikaye örneği;

⁴⁸⁹ İlker Bey.

Noterde imzaları attılar, inşaata başladılar, adam 1. katı çıktı ondan sonra komşunun biri müteahhidi vekaletten azletmiş bana para ver, şunu yap bunu yap diye, orada azil olduğu için hiçbir iş yapamıyorsun. Müteahhit de diyor ki siz böyle yaptıkça ben geri geri gidiyorum işimi yapamıyorum, sizin işiniz çok gecikecek diyor. Şimdi kira vermeyi durdurdu, böyle saçma bir durum, mağdurlar şu anda, komşu yüzünden, kira alamıyor, ama çözülür inşallah hemen yakında.⁴⁹⁰

Kat maliklerinden kaynaklanan süreç açısından riskli bir başka durum ise Zerrin Hanım'ın Bostancı'da evlerini dönüşüm aşamasında yaşadığı dairelerin birden çok mirasçılı, hisseli ya da ipotekli olması. Mirasçıların çokluğu ve ipotekli daireler inşaat firmalarını çok uğraştıran ve genelde vazgeçiren bir başka unsur. Dönüşüm sürecinde firmaların çok uğraşması ya da bir süre sonra bırakarak vazgeçmeleri apartmanın yenilenmesini sekteye uğrattırıyor. Zerrin Hanım'ın da belirttiği gibi bu süreç içinde önceden gelen iyi teklifler azalmaya hatta gelmemeye başlıyor, çünkü o aşamada diğer firmalar başka apartmanlarla anlaşmış oluyor ve sorunlu bir başka yeri almak istemiyorlar ancak böyle olunca da başta anlaşılan firmaya gebe kalınmış olunuyor: “Müteahhit zaten sizin bir sürü sorunuz var çok uğraştım, ekstra şunları da istiyorum diyebiliyor, örneğin bize başta dediği kirayı düşürdü”⁴⁹¹

Dönüşüm sürecinde maliklerin birbirlerine açtığı aklı yerinde değil, hakaret, haksız kazanç davalarının hepsi süreci riske sokan durumlar. Firma ile anlaşma yapım aşamasında ya da yapıldıktan sonra örneğin mühendis Süleyman Bey'in durumundaki gibi kat ve daire konumlarından çeşitli kavgalar çıkabilmekte.

Basit geometri çizelim mesela bizim evde katta 4 daire var, burası yol burası da arka sokak ben burayı katta 3 yaptım, arsadan çekmelerden dolayı çünkü üste 3 kat verecek ya müteahhit. Bu arkadaki bir tanesi otomatikman öne gelecek, biri de yukarı çıkacak ama kim? Bizim binada kura çektik, ben çektim ve bir komşuya çıktı ama bazıları o kadar kötü niyetli ki sen rüşvet verdin, müteahhitle anlaştın diye kavga çıktı, uğraşacağız artık.⁴⁹²

Bir diğer risk faktörü ise inşaatın yapıldığı zemin. Ayça Hanım'ın babaannesinin Erenköy'de oturduğu, yıkılan apartmanlarının zemininde hafriyat sırasında kaya çıktığını, bu durumun hem inşaat süresini uzattığını hem de firmanın hafriyata ödeyeceği para arttığı için kira vermeyi bir buçuk yıl sonunda kestğini belirlemekte.⁴⁹³

⁴⁹⁰ Sevim Hanım.

⁴⁹¹ Zerrin Hanım.

⁴⁹² Görüşmecisi Süleyman Bey.

⁴⁹³ Ayça Hanım.

Bazı riskler de hiç hesapta yokken kötü bir sürpriz olarak dönüşümü engellemekte, hem malikleri hem de inşaat firmasını ekonomik olarak mağdur etmektedir. Örneğin Ali Bey'in Selamiçeşme'de, inşaat halinde olan apartmanında kazım sırasında Osmanlı döneminden kalma bir su kanalının ortaya çıkması sonucu, apartmanın bulunduğu alana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından el konulmuş, inşaat durdurulmuş ve incelemeye alınmıştır.⁴⁹⁴

Hiç hesapta olmayan bir başka risk yaratan durum örneği ise Belgin Hanım'ların Feneryolu'ndaki apartmanlarında ortaya çıkmaktadır. Dönüşüm için bir firmayla anlaşıldıktan sonra apartmanın arsasının tapusunda sağlık ocağı şerhi konulduğunun ortaya çıkmasıyla birlikte, şerhin kaldırılması için inşaat firmasının belediyeye ekstra olarak 300 bin lira gibi bir para ödemesi gerekmektedir. Bu durum firmaya %30, maliklere %70 oranı ile yapılmış inşaat sözleşmesinde oranın %66'lara gerilemesine neden olmuştur.⁴⁹⁵

Kadıköy Belediyesi'nden yetkililerin aktardıklarına göre bir diğer beklenmedik ve riskli durum, belediyedeki imar ve tapu planlarında yola terk işleminin yapılması gerekliliği ortaya çıkan durumlarda belirlemekte. Yola terk işlemi yapılması gereken apartmanın arsasında metre kare kayıpları evlerin daha da küçülmesine neden olmakta ve terk işleminin çözülmesi için müteahhit ve belediye arasındaki müzakereler dönüşüm sürecini uzatmakta. Aynı zamanda Kadıköy Belediyesi'nin yetkililerine göre evin dönüşüme girmesini isteyen ama evin yıkılmadığı durumlarda çözüm arayışına giren birçok apartman bulunmakta. Genelde komşu parseldeki bina kendi parselinin sınırını geçtiğinde binalar yıkılmıyor ve yenilenemiyor.

Müteahhit firmaya bağlı risk ise her zaman baki bir durum. Sözünde durmayan müteahhitlerden dolayı hayal kırıklığı ve mağduriyetler çok çeşitli. İç mimaride kullanılan malzemelerin kalitesinin çok kötü olması, tesisat, havalandırma, bağlantıların iyi yapılmaması, mimari sorunlar örneğin Handan Hanımların inşaatında temel kazılırken su çıkması ve firmanın maliyeti düşürmek için daha derin kazmak istememesi sonucu kot farkı oluşması⁴⁹⁶ gibi pek çok risk faktörü var.

⁴⁹⁴ Görüşmeci Ali Bey.

⁴⁹⁵ Görüşmeci Belgin Hanım.

⁴⁹⁶ Handan Hanım.

Farklı aktörlere bağı pek çok risk faktörü hem dönüşüm sürecini sekteye uğratarak önemli ekonomik mağduriyetlerle birlikte belirsiz bir sürecin yaşanmasına hem de yeni evlerle ilgili pek çok ekonomik sorunun yaşanmasına neden olmaktadır.

6.3.4. Can ve mal güvenliği sorunu

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde, özellikle 2012 yılı sonrası hız kazanan kentsel dönüşüm uygulamaları ve inşaat faaliyetleri sırasında yüzlerce hafriyat kamyonu, beton mikseri, dozer gibi ağır iş makineleri caddelerde ve ara sokaklarda büyük kazalara sebebiyet vermekte, en temel insan hakkı olarak birincil sırada gelen can ve mal güvenliğini tehdit etmekte ve tehlikeye sokmaktadır.

Sonu ölümlle biten haberlerden bazıları şu şekildedir:

19 Mart 2016'da Göztepe Fahrettin Kerim Gökay Caddesi'nde karşıya geçmeye çalışan 78 yaşındaki Hüseyin Özbudak'a hafriyat kamyonunun çarpması sonucu öldü. 15 Haziran 2016'da Suadiye'de kaldırımında yürüyen 50 yaşındaki Ayşe Altın ara sokakta hafriyat kamyonundan düşen beton kalıplarının altında kalarak öldü. 20 Temmuz 2017'de Göztepe Taşmektep Sokak'ta hafriyat kamyonu, 36 yaşındaki motorlu kurye Volkan Aydemir'i ezerek öldürdü.⁴⁹⁷

Bu haberler hafriyat kamyonlarının sebep olduğu ölümlle biten kazalardan bazıları ancak bunun yanında yaralanmayla sonuçlanan ve maddi hasara yol açan trafik kazaları da oldukça yaygın olarak yaşanmaktadır.

⁴⁹⁷ Erhan Demirtaş, "Denetim Eksikliği mi Hata mı?", Gazete Kadıköy, 7.7.2017, <http://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/denetim-eksikligi-mi-hata-mi-h11090.html> , Erişim tarihi: 19.01.2018.

Kadıköy'de akılalmaz kaza can aldı

DHA - İHA

15.06.2016 - 14:21 | Son Güncelleme: 15.06.2016 - 19:04

Son dönemde harfiyat kamyonları ve inşaat kazaları ile sık sık gündeme gelen İstanbul Kadıköy'de yine akıllara zarar kazada yaşlı bir kadın can verdi. Suadiye'de seyir halindeki kamyonu yüklü gaz betonlar, ağaca takılarak kaldırımda yürüyen kadının üzerine düştü. Kilonlarca ağırlıktaki beton kalıplar altında kalan kadın feci şekilde can verdi.

Şekil 6.15: Ölümlü Kaza Haberi⁴⁹⁸

Haberlerde sıklıkla “akıl almaz kaza” başlığı altında geçen bu kazalar sanki sıradışı ve gerçekleşmesi neredeyse imkansız bir durumdan bahsediyor gibi görünse de gerçek veriler bize tersini söylemekte. İstanbul’da hafriyat kamyonlarının yol açtığı kazalarda 2016 yılında yaklaşık 18 kişi⁴⁹⁹, 2017 yılında ise 26 kişi⁵⁰⁰ hayatını kaybetti. Bu veriler yeterli denetimlerin yapılmadığını, dolayısıyla kazaların “akıl almaz” ya da sıradışı değil, aksine olağan ve yaygın olduğunun göstergesi olmaktadır.

⁴⁹⁸ Kadıköy’de Akılalmaz Kaza Can Aldı”, *Hürriyet Gazetesi*, <http://www.hurriyet.com.tr/kadikoyde-akilalmaz-kaza-can-aldi-40117840>, Erişim tarihi: 6.5.2017.

⁴⁹⁹ Arif Balkan, “İstanbul’da 1 Yıllık Hafriyat Bilançosu: 18 Ölüm”, *Milliyet Gazetesi*, 31.12.2016, <http://www.milliyet.com.tr/istanbul-da-1-yillik-hafriyat-gundem-2370726/> Erişim tarihi: 14.7.2017.

⁵⁰⁰ Erhan Demirtaş, “Denetim Eksikliği mi Hata mı?”, *Gazete Kadıköy*, 7.7.2017, <http://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/denetim-eksikligi-mi-hata-mi-h11090.html>, Erişim tarihi: 19.01.2018.

Bağdat Caddesi ve civarı ile ilgili haberler ve dosyalar hazırlayan bagdatmagazin.com adlı web sitesinde can ve mal kaybı ile sonuçlanan inşaat kamyonu, iş makinesi kazaları ve güvenlik hakkında bir gündem oluşturarak, aşağıdaki soruları sormaktadır:

- Günümüzde güvenlik açısından birçok araçta yardımcı şoför bulunabiliyor. Peki, daracık sokaklarda ölümlü kazalara karışabilen hafriyat makineleri ve ağır tonajlı kamyonlar için, şoförün görüş açısı dışında kalan alanların sağlıklı kontrol edilebilmesi amacıyla yardımcı şoför vb. uygulamalar kalıcı olarak hayata geçirilemez mi?
- Şehir içinde ağır tonajlı araç kullanan şoförlerin sağlık belgeleri ve sabıka kaydı gibi hayati önem taşıyan veriler, yasal zeminde zorunlu olarak denetleniyor mu? Yoksa, şoförlerin şehir ile uyumu ne kadar gözetiliyor ve bunun takibi nasıl yapılabilir?
- Ağır tonajlı iş makinelerinin beraberinde getirdiği kaostan kalıcı olarak kurtulmak için Türkiye genelinde tüm yetkili birimler, kalıcı olarak mantıklı-etkili adımlarını atıyorlar mı?⁵⁰¹

Bu soruların cevapları için kuşkusuz araç denetimi ile ilgili bilgi sahibi olmak gerekmekte, bu konudaki kanuni düzenlemeler ve işleyişe bakmak gerekmektedir; çünkü bir semti kullananların can ve mal güvenliği her şeyden önce o semtteki inşaatta kullanılan araçların denetimi ile sağlanabilecektir.

Hafriyat kamyonları, iş makineleri gibi ağır tonajlı araçların denetimi Karayolları Trafik Kanununa göre Emniyet Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, il ve ilçe belediyelerinin yetkisindedir.⁵⁰² Ancak araçlarda bulundurulması gerekli olan belge ve gereçleri, hafriyat ve iş makineleri sürücülerinin denetimi, belgeleri ve sabıka kayıtları, trafik kurallarına uyulup uyulmadığının denetlenmesi, trafik düzenlemelerinin kanuna uygun olup olmadığının kontrol edilmesi Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı trafik ekiplerinin sorumluluğundadır. Dolayısıyla bu konuda tek bir kurum yetkili değil kurumların iş birliğini gerektiren bir hukuki düzenleme söz konusudur.

Karayolları Trafik Kanunu'na göre inşaatte kullanılan araçlarının denetiminde belediyelerin yetkileri oldukça sınırlı olsa da yapabilecekleri düzenlemeler ile semtin gündelik hayatına nefes aldırabilmektedir. Örneğin Kadıköy İlçe Belediyesi 2016 yılında aldığı karara göre kentsel dönüşüm ve inşaat çalışmaları kapsamında Cumartesi ve Pazar günleri hafriyat ve yıkım gibi ağır tonajlı kamyon nakli gerektiren

⁵⁰¹ Kadir Toprakkaya, "Kadıköylüler, İnşaat Araçlarının Altında Ölüyor!", <http://www.bagdatmagazin.com/kadikoyluler-insaat-araclarinin-altinda-oluyor/> Erişim tarihi: 22.01.2018.

⁵⁰² Karayolları Trafik Yönetmeliği, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.8182&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Karayollar%C4%B1%20trafik%20y%C3%B6netmeli%C4%9Fi> , Erişim tarihi: 18.12.2017.

çalışmaların yapılması yasaklanmıştır.⁵⁰³ Ancak Kadıköy Belediye Başkanı Aykurt Nuhoğlu'nun da belirttiği gibi yerel yönetimlerin yetkilerinin çok sınırlı olması çözümü zorlaştırmaktadır:

İstanbul'da 13 binin üzerinde kamyon var. Hafriyat kamyonlarının karıştığı kazalarda son 20 ayda 38 kişi hayatını kaybetti. Ülke ekonomisi inşaat sektörü üzerine kuruldu ama neden olacağı sonuçlarla ilgili hiç bir çalışma yok. Biz belediye olarak cumartesi ve pazar günleri hafriyat kamyonlarının çalışmasını yasakladık. Bunun dışında belediye olarak bu kamyonlara ceza yazma yetkimiz bile yok. Bu kamyonlarının trafikte denetlenmesi için defalarca çağrı yaptık. 'Daha kaç kişi ölecek?' diye sorduk. Değişen hiçbir şey yok. Bu kamyonların hızlarının, seferlerinin denetlenmesi ve gerekli işlemlerinin yapılması zorunlu. İnsan hayatı bu kadar ucuz olamaz. Şehrin ortasında tesadüfen yaşıyoruz. Bir an önce bu konuya çözüm bulunması gerekiyor. Trafik düzenleme ve denetimi yerel yönetimlere bağlanmalı. Daha doğrusu inşaat dahil kentin planlanmasıyla ilgili karar verme yetkisi yerel yönetimlerde olmalı. Belediye olarak elimizden gelen tüm desteği vermeye hazırız.⁵⁰⁴

Kentsel dönüşüm sebebiyle inşaat ve iş makinelerinin karıştığı can ve mal güvenliğini tehlikeye sokan sonu ölümlerle biten kazaların devam etmesi denetimlerin yetersiz kaldığını gerekli önlemlerin alınmadığını göstermektedir.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde inşaat ve iş makineleri ile ilişkili kazalar sadece trafikle ya da araç sürücüleri ile sınırlı kalmamakta; aynı zamanda inşaatın yıkma, temel kazma ve yeniden yapım sürecinde sebebiyet verdiği çevresel hasarlar da meydana gelmekte. İnşaatın yakın çevresinde olan binalar, bu binaların zeminleri hasar görmekte, istinat duvarları çökmekte ve mahalle sakinlerinin can güvenliği tehlikeye girmektedir.

İnşaatın yapıldığı alanda, yeterli önlemlerin alınmaması, denetimlerin yetersiz kalması ile birlikte hem çevreye hem de can güvenliğine zarar veren örnek olayları haberlerde sıklıkla okumaktayız: 7 Eylül 2017'de, Feneryolu Mahallesi'nde inşaatı devam eden binanın yanındaki apartmanda oturan İsmail Doğan'ın üzerine apartman girişinden

⁵⁰³ Erhan Demirtaş, "Denetim Eksikliği mi Hata mı?", *Gazete Kadıköy*, 7.7.2017, <http://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/denetim-eksikligi-mi-hata-mi-h11090.html> , Erişim tarihi: 19.1.2018.

⁵⁰⁴ "Hafriyat Kamyonu Bir Can Daha Aldı", *Gazete Kadıköy*, 17.1.2018, <http://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/hafriyat-kamyonu-bir-can-daha-aldi-h11780.html> Erişim tarihi: 21.1.2018.

içeri geçerken üzerine yan inşaatın ördüğü duvar yıkılmış, molozların altında kalıp ağır yaralanmıştır, haberi gibi.⁵⁰⁵

Bir başka örnek olay ise; 10 Ekim 2017’de Göztepe Mahallesi Bağdat Caddesi Yeşil Bahar sokakta gerçekleşmiştir. Bu sokakta bir inşaatın temel kazısı sırasında çevredeki bir başka binanın otoparkının bulunduğu kısım ile arasındaki istinat duvarı çökmüştür. Hürriyet Gazetesi’ndeki haberin başlığının ve fotoğrafın İstanbul’un en lüks semtlerinden birine ait olması şaşırtıcı gelmemelidir. Nitekim bu gibi kazalar kentsel yenileme çalışmalarının bu semtlerde yarattığı mağduriyetlerden sadece birkaçıdır. Bu yenilenme sürecinde; askıda kalan, ters dönen, perte çıkan araçlar, hafriyat kamyonlarının ezdiği, yaraladığı bölge sakinleri ya da zeminlerdeki göçükler bu “nezih” semtlerin bir parçası olmakta, burada yaşayan insanların gündelik hayatlarında büyük sıkıntılara yol açmaktadır.

Kadıköy’de temel kazısı sırasında göçük

DHA

10.10.2017 - 20:04 | Son Güncelleme : 10.10.2017 - 20:04

DHA

Şekil 6.16: Temel Kazısı Kazası⁵⁰⁶

6.3.5. Sosyal sorunlar

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm süreci pek çok sosyal soruna sebep olmaktadır. Apartman yenileme kararının alınmasında ve daha sonraki aşamalarda yaşanan çeşitli sorunlar komşuluk ilişkilerine zarar vermekte, pek çok

⁵⁰⁵ Ceylan Sever, “Üzerine Duvar Devrildi”, *Hürriyet Gazetesi*, 7.9.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/uzerine-duvar-devrildi-40572303> , Erişim tarihi 19.9.2017.

⁵⁰⁶ Uğur Ayazsın, “Kadıköy’de Temel Kazısı Sırasında Göçük”, *Hürriyet Gazetesi*, 10.10.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/kadikoyde-temel-kazisi-sirasinda-gocuk-40606334> Erişim tarihi: 25.10.2017.

kavgalar, davalık olaylar yaşanmakta, gerginlik ve huzursuzluklar oluşmakta, komşular arasında güven duygusunun zedelenmesine neden olmaktadır.

Örneğin apartman yenilenmesini istemeyen kişilere mobbing uygulanmakta, rest çekilmekte, bazen tehdide varmakta, aşırı ısrar edilmekte, karşı çıkanı da yalnızlaştırma politikası göze çarpmaktadır. Örneğin evinin yenilenmesini istemeyen Handan Hanım yaşadığı gerginlikleri şöyle ifade ediyor:

Ben insani ilişkilerin çok bozulduğunu düşünüyorum şimdi bazılarıyla yeni yeni kuruyorum tekrardan. Bazılarına selam sabahı da kestim. Beni tehdit edecek boyuta gelemedi olay ama biz yapacağız ne halin varsa göre getirildi. Biz yapacağız istiyorsan git mahkemeye dendi. Daha sonra ev bitti, şimdi geldik birbirimizi sevmeye çalışıyoruz tekrar.⁵⁰⁷

Sezgin Hanım başta apartmanlarının yenilenmesini istemediğini ancak bu yüzden büyük baskı ve gerginlik yaşadığını şöyle anlatıyor: “Ben hiç istemedim yenilensin, başladılar benim evime gelmeye. Alt katta oturan komşum geldi inşallah bu ev başınıza yıkılır dedi. Tek başımayım bir de ben onun için de lanet olsun dedim.”⁵⁰⁸

Begüm Hanım ise dönüşüm gerçekleştirmek için yapılan apartman toplantılarında çok büyük kavgaların ve gerginliklerin yaşandığına dikkat çekiyor:

Herkes hakaret iftira atıyor birbirine, ihtarlar çekiliyor. Hakaret ettin bana diyor ihtar çekiyor. Birbirine bağıyor insanlar `geri zekalısın sen anlamıyorsun` falan diyorlar. Toplantıda hakaret, uyuşmazlık, benim hakkımı yiyorsun bilmem neler... İnsanlar baya kutuplaştı hatta bir ara yönetici tüm gün evde kalan kadın erkek herkese kulis yapıyordu. Bunlar yalan söylüyor gelin avukatı mimari kendimiz bulalım avukatı vs de. Bunlar bizim hakkımızı yiyecekler falan diye. Mesela Teknik heyet kuruldu toplantı kararlaştırıldı kavga kıyamet sonra usulüne uygun çalışmıyor diye ihtar çektiler ki her şey usulüne uygundu. Sonra biz yöneticiyi azlettik. Yönetici teknik heyetin içinde değil. İki kere yönetici değişti bu arada. Anlaşmazlıktan ve sürekli işi yokuşa sürmelerinden ve giden paraların da nereye gittiği belli değildi. Bize sorulmadan avukat tutuluyor sonra bütün para adata ekleniyor.⁵⁰⁹

Begüm Hanım ayrıca mimar olan annesinin ve inşaat mühendisi olan babasının teknik heyet içerisinde yer aldığını ancak bütün bu gerginliklerin aile içine de yansıdığını, kavgaların yaşandığını dile getiriyor:

⁵⁰⁷ Handan Hanım.

⁵⁰⁸ Sezgin Hanım.

⁵⁰⁹ Begüm Hanım.

Bütün hukuki süreçte benim uğraşmam gerekecek, o yüzden gerginim. Annem sürekli birilerine şu davayı açalım bilmem ne yapalım diye, aile içinde de inanılmaz geriliyoruz, birbirimize düşüyoruz. Bir de üstüne anne baba mimar olunca, hani bu kadar uğraştık pes etmeyelim daha da uğraşalım diye. Anne baba arasında kendi içerisinde projede çatışmaya düşüyorlar. Çocuk olarak sen de bunun içindesin geriliyorsun. Sürekli gerginsin çünkü apartman toplantıları sürekli kavgalı geçiyor, annem bir inşaat şirketinin genel müdür yardımcısı sen ne bileceksin falan diyorlar. Annem de sen mi bileceksin kuş beyninle falan diyor. Hakaret davaları açıldı karşılıklı. İnanılmaz bir psikolojik ve yıldırma savaşları var.⁵¹⁰

Davaların açılması dönüşüm aşamasına gelmeden önce hem dönüşümü yavaşlatan hem de sosyal olarak birçok gerginliğe yol açmakta. Davalar çok çeşitli; komşular arası karşılıklı hakaret davası olabildiği gibi arsa payı düzeltme davası da olabilmekte. Örneğin İlker Bey'in Erenköy'deki evlerinde;

Bir komşu arsa payı düzeltme davası açmıştı. Çünkü bizim apartmanda 7 çeşit daire var yani 7 farklı yerde fiili olarak arsa payları aynı olsa da kullanım alanı farklı daireler var. Alt kat komşumuz bu bizim. Alt katta 3 daire var ve 3'ü de birbirinden farklı ve kadıncağız yıllardır dairesi büyük olduğu için kalorifer masrafını bize göre daha çok veriyordu. O da haklı olarak itiraz ediyordu buna o da apartmanda hepimize tek tek dava açtı. Benim dairemi bilirkişi gelsin ölçsün çünkü bunun metrekaresi büyük dedi. Biz de ona sen haklısın biz de seni mutlu edecek bir daire vereceğiz dedik kadın da bunu kabul etti, giriş kattaydı sonra 1. kata yükseldi. Ama kadın davayı çekmedi bizim lehimize imza vermesine rağmen. Tedbir koydurduğu için çekemedi tedbiri. Öyle de olunca bina yıkılmadı. 6 Aralık'ta bilirkişi geldi. Sonra hakim tedbiri kaldırdı, bilirkişi geldi nasılsa gördü evi diye. Yani aslında bizim daha bu kentsel dönüşüm sürecimiz yeni başladı. Yaklaşık iki yıllık bir uğraştan sonra yani hem kat maliklerinin kendi mücadelesi hem de bu davadan dolayı iki yıl sürdü.⁵¹¹

İlker Bey ayrıca apartman toplantılarındaki gerginliklerin gündelik hayatlarına yansdığından şikayet etmekte:

Apartmentdaki en yakın arkadaşım Hakan çıktı mesela kahretti. Aldı evi çıktı gitti bu insanlarla yaşamak istemiyorum diye. Biz yapamayız ama ben bile bazen o apartmana gidip bazılarıyla komşu olmak istemiyordum. Soğukluklar oluştu, kavgalar oluştu. Millet birbiriyle restleşmeler. En son bir toplantı yaptık o kadar gergindi ki oğlu *Whatsapp* grubunda ona haber verdik toplantıyı. Kadın diyor ki şimdi orada `Hala öğrenemediniz kime haber vereceğinizi oğluma haber veriyorsunuz`. Dedim siz çok gergin gelmişsiniz. Bizim apartmanın şanssızlığı bu.⁵¹²

Bir diğer sosyal soruna yol açan dava türü ise Kaan Bey'in anlattığı gibi müteahhidin kira yardımını düşüreceğini, aylık 3 bin liradan 2 bin liraya çekeceğini söylediğinde

⁵¹⁰ Begüm Hanım.

⁵¹¹ İlker Bey.

⁵¹² İlker Bey.

maliklerin müteahhide açtığı davalar.⁵¹³ Bu davalar süreci durdurduğu için davayı açan kişi ve diğer malikler arasında kavgalar ve gerginlikler yaşanmakta.

Apartmanda yaşayanlar arasında önemli soruna yol açan bir başka dava türü ise haksız kazanç elde etme davaları. Bu bölgede çalışan, kendi evi de yenilenen emlakçı Nuray Hanım maliklerin birbirlerine açtığı bu davaların dönüşümü durdurduğunu, müteahhitlerin davacıları uzlaştırmaya çalıştığını söylüyor:

Kat malikleri uzlaşma konusunda çok büyük sorun yaşıyorlar çünkü herkesin kendi beklentisi farklı oluyor. Mesela alçak katlarda oturanlar daha üstlerden daire almak istiyor veya arka daire, sokağı görmeyen, karanlıkta kalan daireler daha aydınlıkta kalmak istiyor. Oysa daha önceden daresi iyi konumda olan insanla aynı haklara sahip olmak istiyor. Hele dört katlı bir apartman dönüşecekse iyice sorun, mutlaka arkadaki dairelerden biri öne geliyor, bina yükseldiği için. İyi konumdaki insanlar da bu sefer diyor ki benim dairemin prestij fiyatı daha fazlayken, onlarınki daha azken neden benimle aynı dairede otursun, karşımda otursun. Madem oturacak o zaman ekstra para versin diyor. Bu büyük bir sorun. Yıkılmadan önceki bu dairenin fiyatı 100 TL ise öteki dairenin fiyatı 80 TL. Yeni yapıldığında benim dairem 1000 TL onun daresi de 1000 TL olacak, haksız kazanç elde etmiş olacak diye bakıyorlar. Haksız kazanç davası açıyorlar buna karşı.⁵¹⁴

Bostancı'da evi yenilenen Zerrin Hanım ise dönüşüm sürecinde noterde imzalar atıldıktan, müteahhit evi yıkıp birinci katı çıktıktan sonra bir komşularının firmayı vekaletten azlettiği için sürecin çok yavaşlamasına sebep olduğu, firmanın kirayı kestğini ve büyük kavgaların yaşandığını söylüyor.

Müteahhitten para kopartmak isteyen bir açgözlü aklına esti gidip vekaletten azletti, onu yapınca da Belediye'ye gidiyorsun, orada azil olduğu için hiçbir iş yapamıyorsun. Müteahhit de sinirlendi, para kaybı, zaman kaybı var, kirayı kesti. O adamı bulup döveceklerdi bulamadılar, izini kaybettirdi başka bir yere taşınmış, şimdi yenilendi, gelemiyor apartmana. Gelirse dövecek olan komşular var biliyorum.⁵¹⁵

Mimar Çağrı Bey yeniledikleri bir apartmanın dönüşüm aşamasında komşular arasında yaşanan gerginliklerde bazı insanların kötü niyetli olmasından bahsediyor:

⁵¹³ Kaan Bey.

⁵¹⁴ Nuray Hanım.

⁵¹⁵ Zerrin Hanım.

Şöyle bir örnek vereyim, bir tane bina yaptık katta 3 daire var sadece 1. kattaki arka daire küçük. Bina 8-9 katlı. Bir tek adamın bir küçük dairesi var onun dışında herkesinki eşit. Adamın ben projeye göre ölçtüm metrekaresini yazdım. İki tane kadın adamla yöneticiyken tartışmış 15 sene önce, sonradan öğreniyoruz. Geldiler siz onun dairesini büyük yaptınız dediler. Ben onun dairesini büyük yapсам 1 - 2 metrekaresine, seni 20'ye bölsem müteahhidin paylarını da sayarak size dağıtsam, hepsi 0,2 büyür. Hiçbir şey olmaz, ama yapmadım. Mimar Bey gelin ölçün dediler. Ben neden ölçeyim, Belediyeden eski binanın resmi mevcut projesini almışım zaten. Hayır onun evi böyle değil onun evi daha küçüktü diye bize şikayet ettiler. Tamamen kötülük başka bir açıklaması yok ve adamın da ağırına gitti. Yaşlıca bir adam karısı ölmüş, adama da gına gelmiş ne istiyorlarsa yapın Allah bunların belasını versin, küçük olsun ne yapayım dedi. İnşaatçı firmadan Murat da yok ben küçültmem gerekirse ben payımdan veririm böyle şey olmaz dedi. Adamın dairesi tek, diğer 20 daire eşit. Adamla daha önce kavga ettiler diye mobbing yapıyorlar. Adamın dairesi zaten küçük ama daha da küçülsün istiyorlar. Tamdıkça hoşlanmıyorsun bu insanlardan...Ben neler çektim, kavga edip bıraktıklarımız oluyor.⁵¹⁶

Bu kavgalardan yılan Çağrı Bey yaşadığı hayal kırıklığını şöyle belirtiyor:

Benim burada en büyük hayal kırıklığım, ben insanların kalitesinin yüksek olmasını bekliyordum ama insan kalitesi kötü. Herkes böyle altlarında BMW' leri çocuklar Fransız okullarında okuyor herkes çok elit Pelitten pastalar getiriliyor falan ama sonra iş aynen tarla kavgası gibi olabiliyor.⁵¹⁷

Apartmanın yenilenmesi sonucu eski malikler ve yeni komşular arasında da çeşitli gerginlikler yaşanmakta. Örneğin Duygu Hanım Bostancı'daki yenilenen evlerinde otopark yüzünden yeni gelenlerle aralarında gerginlikler yaşandığını anlatıyor:

18 dairelik bir apartman bizimkisi şu anda ama kat otoparkında 9 daireye yer var. 9 dairede açık otoparkta. Müteahhidin dediğine göre güya inşaatın kazısı yapılırken zeminde bir olumsuzluklar olmuş o yüzden 18 kişilik kapalı otopark yapamadı. Herkes kat otoparkına arabasını koymak istiyor, kavga çıkıyor. Eskiler ve yeniler diye bölünmüş durumda apartman.⁵¹⁸

Emlakçı Nuray Hanım apartmana yeni gelenler ve eski malikler arasındaki gerilimler hakkında şöyle diyor:

⁵¹⁶ Çağrı Bey.

⁵¹⁷ Çağrı Bey.

⁵¹⁸ Görüşmecisi Duygu Hanım.

Yeni zenginler geliyor daha çok yeni apartmanlara. Beyaz yakalı, CHP eğilimli, sosyal demokrat insanların daha fazla bulunduğu bir çevre burası. Yeni gelen insanlar, eski apartman nüfusu tarafından çok sempatik karşılanmıyorlar. Böyle de bir sorun var yine eskiler apartmana taşınmışlarsa eğer yeni gelenler üzerinde hegemonya ilan etmeye kalkıyorlar. Apartman yönetiminde verilecek kararlarda hiyerarşik bir eğilim oluşuyor. Yani sen dün yeni geldin neye karar vereceksin, sen kimsin diyorlar. Yeni gelenleri de tanımıyorlar, kimse zaten artık birbiriyle tanışmıyor, konuşmuyor.⁵¹⁹

Dönüşüm sürecinde komşuların birbirlerine olan güvensizlikleri, ve “merhametsizlikleri” gerginlik, mobbing, kavga, davalık olma gibi çeşitli sosyal problemlerin yaşanmasına neden oluyor. Örneğin Çağrı Bey:

Zengin olan adam mesela diyor ki müteahhit dairelerimi büyük yapsın bize kira vermesin diyor, kira ödeyemeyecek adam diyor ki müteahhit bana kira versin diyor. Tabi müteahhit de kar oranlarını kirayla dengeliyor. Çünkü 30 dairesi apartmana müteahhidin verdiği kira parası zaten 1-2 daire parası kadar ediyor. Hep böyle gerilimler yaşanıyor. Ya da dairemizi büyük yapsın içini yapmasın, kaba inşaat versin diyor. Benim param çok ben müteahhidinkinden daha güzel yapacağım diyor. Alt kattaki emekli gariban adam nasıl yapacak dairenin içini, sıvayla tuğlayla mı oturacak? Bunlar hep en ufak şeyde bir garibanı gördüler mi çullanıyorlar. Apartmandakiler çoğunluk zenginse ve bir tane gariban varsa çok fena, merhamet yok, gözünün yaşına bakmazlar. Herkes maksimum kendi çıkarını düşünüyor.⁵²⁰

Bilgehan Bey ise komşuların birbirlerine güvenmediklerini ve bunun aleyhlerine olduğunu anlatıyor:

Bizim oturup da kiraya çıktığımız yeni yapılmış binada insanlar birbirlerine güvenmedikleri için doğru düzgün bir temsil heyeti oluşturamamışlar. Müteahhit canı ne isterse sözleşmeye söz verdiklerinden başka şeyler yazmış, her şeyin en kötü kalitesini kullanmış ve ona mahkum olmuşlar.⁵²¹

Ayça Hanım ise apartman yöneticilerinin inşaat firmalarıyla gizli görüşüp apartmana tek bir firma dayatması sonucu yöneticinin rüşvetle suçlandığını ve huzursuzluk çıktığını vurgulamaktadır:

⁵¹⁹ Nuray Hanım.

⁵²⁰ Çağrı Bey.

⁵²¹ Bilgehan Bey.

Günahı boynuna ama apartman yöneticisine para yedirdiklerini düşünüyorum. Apartman yöneticisi sürekli bu X firmayı övüp duruyor. Başka firmalarla görüşmek isteyenleri de vazgeçirmeye çalışıyor.⁵²²

Nuray Hanım ise bir sosyal sorun olarak gördüğü inşaatlarda, şantiyelerde çalışan ve orada kalan inşaat işçilerinden rahatsız :

Ben korkuyorum yani bir taraftan da tam benim yan tarafta bir geçiş yeri var arka binanın ve o geçiş yerine amelelerin ya da inşaat işçilerinin barınması ve ihtiyaçlarını karşılaması için onlara yer yaptılar ve tam benim bahçeme bitişik. Akşam bir yerden geldiğim zaman korkuyorum yani ve hırsızlıklar oldu. Evden çıkarken mutlaka her yeri kontrol edip, kapatıp güvenlik alarmımı kurup çıkıyorum. O konteynerlerde yaşıyorlar.⁵²³

Görüldüğü gibi Bağdat Caddesi yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşüm sürecinde pek çok örnekte komşuluk ilişkileri bozulmakta, davalar açılmakta, güven duygusu zedelenmekte, huzursuzluk ve gerginlikler yaşanmakta, yeni gelen komşulara karşı kaba tutumlar içerisine girilmekte, inşaat işçilerinin tutumlarından ve hatta bazen varlıklarından dolayı çeşitli sosyal sorunlar ortaya çıkmaktadır.

6.3.6. Mekansal pratiklerin yok oluşu ve kentsel bellek sorunu

... yıkımın insanın yavaş yavaş alıacağı bir hafıza kaybına benzediğini anladım.⁵²⁴

Kent, insan faktörünü çoğu zaman göz önünde bulundurmeyen teknokratlar ve kentliler arasında yaşanan mücadele, direniş ve pazarlık süreçlerine göre şekillenir, üretilir ve tekrar üretilir. Lefebvre, kentteki bu üretim ve tekrar üretim süreçlerini kapsayan, caddeler, yollar, binalar gibi fiziki gerçeklik olarak mekanı içeren ve aynı zamanda bu mekanların “gündelik yaşam içinde algılanan” bir deneyimi içeren “mekansal pratik” kavramını kullanır.⁵²⁵ Mekansal pratik kentin gün be gün kurulan ve değişen üretim sürecinde kentlilerin gündelik yaşamda mekanları nasıl algıladıkları ve nasıl bir mekan deneyimi yaşadıkları ile ilgilidir.

Kent, kentlilerin farklı mekansal pratiklerini içeren ve bu pratikler tarafından her gün yeniden üretilen bir alandır. Sokakta gezmek, işe gitmek, evde kalmak, çarşıya çıkmak, kaldırımda yürümek, bir arkadaşla kahveye gitmek tüm bu deneyimler kentin mekansal pratikleri olarak kenti ve kent deneyimini kurar. Dolayısıyla şehrin

⁵²² Ayça Hanım.

⁵²³ Nuray Hanım.

⁵²⁴ Orhan Pamuk, **Manzaradan Parçalar, Hayat, Sokaklar, Edebiyat**, İstanbul: İletişim, 2010, s.188.

⁵²⁵ Henri Lefebvre, **Mekannın Üretimi**, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014.

çeperlerinde lüks bir kapalı sitede oturan birinin mekan deneyimi ile şehir merkezinde kentsel dönüşüm alanı içerisinde dört katlı bir apartmanda yaşayan birinin mekansal pratikleri farklı olacaktır.

Mekanın doğrudan deneyimlenmesini sağlayan “mekansal pratikler”, “mimari, (resmi söylemden alınan terimle) şehircilik, parkur ve yerlerin (toprağın) düzenlenmesi, gündelik hayat ve elbette kent gerçekliği gibi çeşitli düzeylerde saptanır, tarif edilir, analiz edilir”.⁵²⁶ Mekansal pratiklerin izini sürmek kentle ilgili birçok şey anlatır. Bu ip uçları kentte açık ya da örtülü olarak beliren sınıf, statü, ırk, etnik köken, cinsiyet farklılıklarına, sosyal, kültürel ve ekonomik yapılanmaya dair birçok şey söyler.

Mekansal pratiklerin izini sürmek bizi bir mekanın nasıl algılandığına götürür. Kişi ve mekan arasında bir ilişki kuran mekansal pratik, gündelik rutinin sürekli tekrarlanan deneyimlerini içerir ve bu deneyimlerle birlikte mekanın algılanışını şekillendirir.⁵²⁷ Mekansal pratikler gündelik yaşam içinde algılanan ve hafızaya kaydolun şeylerdir. Örneğin her sabah sokağın başındaki berberin yanındaki fırından ekmek almak, sabah gazetesini alıp, yürüyerek sahile inmek, bir kadınsak araba yıkamacıların ya da kahvenin önünden değil bir üst sokaktan dolanmak ya da evden çıkarken soldaki çınar ağacının altında kedilere yem vermek gibi mekansal pratikler bizim evle, sokakla, kentle kurduğumuz ilişkililerdir ve bütün bu mekanları nasıl algıladığımızı, nasıl bir ev ya da kent deneyimine sahip olduğumuzu belirler.

Mekansal pratikler, kentlinin gündelik yaşam akışkanlığı içinde örneğin, iş yaşamı, kültürel yaşam, serbest zaman ve mesken ağında algıladığı kentsel dokuyu, bireysel hafızasının referansı olarak doğal yolla kodlar... Mekansal pratik eş zamanlı olarak hafızaya alma ve hafızada koruma pratiğidir.⁵²⁸

Dolayısıyla kişi mekanlar ve mekansal pratikleri aracılığıyla birçok şeyi hatırlar.

Mekansal pratikler ve bizatihi fiziki yapılı çevre olarak mekanın kendisi bireysel hafızada yer eder, bireyin kişisel tarihinde, deneyimlerinde, anılarında, hikayelerinde, geçmişinde önemli bir yer tutar, belleğinin bir parçası olur. Assmann, “belleğin

⁵²⁶ Lefebvre, **Mekanın Üretimi**, s.410.

⁵²⁷ Lefebvre, **a.g.e.**, s.30-75.

⁵²⁸ İnci Basa, “Kentsel Hafızanın Sürdürülebilirliği: Bir Mimarlık Stüdyosu Deneyimi”, **Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi**, 2015, s.33.

mekana ihtiyacı vardır, mekansallaştırma eğilimi içindedir”⁵²⁹ derken hatırlamanın mekanla olan doğrudan ve zorunlu bağlantısına dikkat çeker.

Hatıraların yaşanan bir mekana dayandığını ileri süren Assmann mekana, kişinin çevresinde bulunan, ona ait olan araç gereçler, mobilyalar, içinde yaşadığı ev, mahalle, mekanlar gibi şeyler dünyasını da dahil eder ve bu şeyler dünyasına ait olan bütün olarak fiziki yapıyı çevre örneğin “aile için ev, kırsal kesimde yaşayanlar için köy ve vadi, kentsoylular için kentler ve bir coğrafyada yaşayanlar için o coğrafi bölge mekansal hatırlama çerçevesini”⁵³⁰ oluşturduğunu söyler.

“Mekansal hatırlama çerçeveleri” hatırlama eylemini gerçekleştiren, ona istikrar kazandıran, günlük deneyimleri organize eden çerçevedir. ⁵³¹ Bellek de o halde “mekansal hatırlama çerçevesi” aracılığıyla bir hatırlama deneyimidir denilebilir. Belleğin öznelere bireylerdir ve bu “çerçevelere” bağımlı olarak oluşurlar. Dolayısıyla Assmann’ın da gösterdiği üzere bellek mekansal “çerçevelere” dolayısıyla toplumsal olana bağımlı olarak belirlenir.⁵³²

Halbwachs bireysel belleğin toplumsal olandan ayrılmadığını, toplumsal koşullar ile şekillendiğini savunur ve “kollektif bellek” kavramını öne sürer. “Kollektif bellek” bireyler arasında kurulan etkileşim ve iletişimle belirlenen, mekandan bağımsız düşünülemeyen, bireysel bellekleri kapsayıcı, bireysel anımsamaların bir araya gelmesiyle oluşan, toplumda yaşayan insanların hatıralarını sabitleştirecekleri ve yeniden bulabilecekleri bir olgudur.⁵³³ Kollektif bellek sonuç olarak “seçici, sosyal olarak inşa edilen, mekânı kapsayandır – bir toplumun belleği geçmişin yeniden inşasıdır.”⁵³⁴

Halbwachs kollektif belleğin canlı olduğunu, çoğu zaman mekansal olan “çerçeveler” aracılığıyla hatırlandığını vurgular. Kollektif bellek bireysel bellek gibi geçmişle hatırlamak ya da unutmak üzerinden kurulan ikili ilişkinin dinamiği ile “yeniden inşa” edilir. “Mekansal hatırlama çerçeveleri”nin mevcudiyeti kollektif belleğin nasıl

⁵²⁹ Jan Assmann, **Kültürel Bellek**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015, s.47

⁵³⁰ Assmann, **a.g.e.**, s.47.

⁵³¹ Assmann, **a.g.e.**, s.44.

⁵³² Assmann, **a.g.e.**

⁵³³ Maurice Halbwachs, **On Collective Memory**, Chicago: The University of Chicago Press, 1992, s.28- 121.

⁵³⁴ Halbwachs, **a.g.e.**, s.33.

oluşacağını etkileyen ana unsurdur. Bu “çerçevelerin” şimdiki zamanda mevcut oluşu bizi hatırlamaya, kayıpları ise unutmaya götürür:

Unutma, bu çerçevenin tamamen ya da kısmen kaybolması anlamına gelir, sebebi ise ya dikkatimizin ona odaklanmasının mümkün olmayışı ya da dikkatimizin başka bir yere yönlendirilmiş olması ile izah edilebilir... Unutmak ya da bazı anıların deforme olması aynı zamanda bu çerçevenin bir zaman diliminden ötekine değişmesinin bir sonucudur.⁵³⁵

Unutmak belleğin kurucu bir unsurudur. Sürekli olarak bazı şeyler unutulur, bazen bir anda hatırlanır ya da belki hiç hatırlanmaz. Nitekim bellek, “anımsama ve unutma diyalektiğine açık... uzun belirsizliklere ve ani dirilmelere elverişli”, devamlı bir gelişim halinde olan yaşamın kendisidir.⁵³⁶ “Mekansal hatırlama çerçeveleri” ise bireysel ve kolektif belleğin “anımsama” ya yani anıların canlı bir şekilde hafızada yer tutmasına yarar.

Rossi, kolektif hafıza ve mekan arasındaki ilişkiyi şehir ölçeğine taşır. Ona göre şehrin temel karakteristiği onun belleğidir. Adına “kentsel bellek” dediği bu özellik “şehrin ruhunu” oluşturur. Kentin bizatihi kendisi, içinde yaşayan insanların kolektif belleğidir; nesnelere ve mekanlar ile ilişkilendirilir. Dolayısıyla şehir kolektif belleğin *locus*'udur, yeridir.⁵³⁷ Kentin mekanları sokaklar, caddeler, parklar, apartmanlar, evler bir locus belirtir; kolektif belleğin üretildiği anıları, hatıraları, deneyimleri, bütün bir kişisel ve toplumsal tarihimizi taşıyan, bir geçmişi olan bu yerler kentin özgünlüğüne, biricikliğini, kimliğini oluşturur. Kent dolayısıyla mimari yapıları aracılığıyla hatırlar. Rossi'nin temel argümanı budur, çünkü insan zihninde eski binaların korunması, anıların, hatıraların korunması ile benzerlik gösterir.⁵³⁸

Orhan Pamuk da Rossi'nin “şehirlerin ruhu” nu oluşturan kentsel bellek ile anılar ve yıkım arasındaki ilişkiye değinir:

⁵³⁵ Halbwachs, **a.g.e.**, s.367-368.

⁵³⁶ Pierre Nora, **Hafıza Mekanları**, Ankara: Dost Yayınları, 2006, s.19.

⁵³⁷ Rossi Aldo, **The Architecture of the City**, The MIT Press: Cambridge, 1982, s.130.

⁵³⁸ Rossi, **a.g.e.**

Şehirlerin iki görünüşü vardır. Her turistin, şehre yeni gelen her yabancıya göreceği yapılar, anıtlar, caddeler ve manzaralar bir şehrin dış görünüşünü oluşturur. Bir de, içinde yatıp uyduğumuz odaların, ders dinlediğimiz sınıfların, koridorların, sinemaların özel hatıralar, kokular, ışık ve renklerden oluşan iç görünüşleri vardır. Bunlara şehirlerin iç görüntüsü diyebiliriz. Semtten semte bir şehrin dış görünüşünün benzerliklerinden çok daha fazlası, şehrin asıl ruhu, herkesin anılarında daha çok sakladığı şey, şehrin bu iç görüntüsüdür ve yıkımlar daha çok onu götürür.⁵³⁹

Kentsel bellek denildiğinde, kenti hem fiziki bir çevre olarak hem de geçmişin anımsamalarını mümkün kılacak nesnelere, ve pratiklerin bir araya geldiği bir yer olarak düşünmek gerekir, ne de olsa geçmiş, kentin mimari yapılarında vücut bulmaktadır.⁵⁴⁰ Dolores Hayden kentin bütün bir fiziki yapıyı çevresinin kolektif belleğin, anıların depolama alanı olduğunu savunur çünkü limanlar, tepeler, caddeler, binalar ve yerleşke modelleri (bir mahallenin fiziki düzeni gibi) gibi kentin doğal özellikleri birçok insanın hayatını şekillendirir ve hatta birçoğunun da hayat süresinden daha uzun sürerek kalır.⁵⁴¹

Assmann'a göre "hatırlama kültürü" kolektif belleğin ve bu ortak belleğe sahip bir grubu oluşturan şeydir. Temel sorusu "neyi unutmamamız gerekir" sorusudur: "Hatırlama kültürü topluluk ruhu veren bellek"le ilgilidir... Hatırlama kültürünün herhangi bir biçimine -zayıf bile olsa- sahip olmayan bir sosyal grup düşünmek mümkün değildir."⁵⁴²

Kentin bir parçasını oluşturan mimari yapılar da dolayısıyla kolektif ve kentsel belleğin bir unsurudurlar. Kentsel alanda yaşanacak her hangi bir değişiklik –yıkım, yenileme, dönüşüm projeleri gibi– böylece kentsel belleği de değişime uğratacaktır. Kentsel dönüşüm furyası; yıkıp-yenilenen apartmanlar, yeni yapılan rezidanslar, değişen sokaklar, kaldırımlar, el değiştiren dükkanlar, kirayı ödeyemeyip binaları terk eden küçük esnaflar, sökülen ağaçlar, bütün bunlar "mekansal hatırlama çerçeveleri"ni oluşturan parçalardır. Kentsel dönüşüm bu "mekansal hatırlama çerçevelerini" eritir, o mekanları kullanan, o mahallelerde yaşayan kentlilerin kolektif belleğinde hatırlama dinamiklerini yok eder. Kentsel dönüşüm en çok "hatırlama kültürüne" zarar verir.

⁵³⁹ Orhan Pamuk, **a.g.e.**, s.187.

⁵⁴⁰ Mark Crinson (haz.), **Urban Memory, History and Amnesia in the Modern City**, London: Routledge, 2005, s.13.

⁵⁴¹ Dolores Hayden, **The Power of Place: Urban Landscapes as Public History**, Cambridge, MA: MIT Press, 1995, s.9.

⁵⁴² Assmann, **a.g.e.**, s.38.

Bugünün İstanbul'u sürekli yıkılıp yenilenen binalarıyla kendi "hatırlama kültürü"nü zayıflatıyor, belki de yok ediyor. Bireylerin birlikte yaşadığı mahallelerinde mimari yapıların tümüyle değişmesi hatırlanacak bireysel ve ortak anıları bellekten siliyor. Ortak bir mahallede on yılları aşkın süredir ortak bir mahalle kültürüne tanıklık eden, buralarda birlikte yaşayan insanların "kentsel bellekleri" zayıflıyor. Özellikle yaşlılar başta olmak üzere, Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde oturan birçok kişinin yaşanan kentsel dönüşüm süreci sonucu sokaklarını tanıyamayıp, çoğu zaman kendi yeni apartmanlarını bulmakta zorlandıkları mülakatlarda çıkan sonuçlar arasında yer alıyor. Örneğin 70 yaşındaki Sezgin Hanım, evinin bulunduğu sokakta evlerinin çoğunun yenilendiğinin ve iki apartmanın inşaat halinde olmasından dolayı, sokağı bazen karıştırdığını anlatıyor.⁵⁴³

Kendi oturduğu evi bulmakta, eskiden yaşadığı sokağı tanımakta zorlanan bir grup insan kendi bireysel ve ortak tarihlerine dolayısıyla kendi kimliklerine yabancılaşmış ya da kendisinden uzaklaşmış olmaz mı? Bu sorunun cevabı Nora'ya göre evet, çünkü bellek herkesi kendi tarihçisi olmaya çağırır; hatırlama üzerinden kendi kimliklerimiz kendimize sürekli olarak hatırlatılır.⁵⁴⁴ Hatırlama kültürünün, kentsel belleğin kaybolması, kendi kimliklerine yabancılaşan kent sakinlerinin artışı, "mekansal hatırlama çerçeveleri"nin bir bir yok olması, bütün bunlar aidiyet sorunu yaratacaktır. Bağdat Caddesi ve yakın çevresindeki kentsel dönüşüm de dolayısıyla pek çok aidiyet sorununu beraberinde getirmektedir.

6.3.7. Aidiyet sorunu

Feride Çiçekoğlu, Şehrin İtirazı adlı kitabının bir bölümüne "Bütün Fenerbahçe'yi Yıkacaklar" adını verir. Bu bölüm yazarın kırk yılı aşkın süredir yaşadığı mahallesi Fenerbahçe'de kiracı olarak oturduğu evin kentsel dönüşüme girerek yıkılacağını telefonda kız kardeşine söylemesiyle başlar. Kız kardeşi önce bu habere inanmak istemez, daha sonra ise kederle: "Bütün Fenerbahçe'yi yıkacaklar!" der.⁵⁴⁵

Çiçekoğlu, Fenerbahçe'nin yıkılmasını kederle karşılamaktadır çünkü burada 1960'larda bahçe içindeki köşklere yaşayan sakinlerin ve semti kullanan insanların, aynı sokak dokusu ve aynı altyapıyla, aynı parsellere yapılan 4-5 katlı binalara geçişte

⁵⁴³ Sezgin Hanım.

⁵⁴⁴ Nora, **a.g.e.**, s.27.

⁵⁴⁵ Feride Çiçekoğlu, **Şehrin İtirazı: Gezi Direnişi Öncesi İstanbul Filmlerinde İsyen Eşiği**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 21.

büyük bir şok yaşadığını ve bunun zor atlatıldığını, şimdi aynı büyüklükteki parsellere 15-20 katlı binalar yapılmasını bu semtin kaldıramayacağını, aidiyet duygusuna çok büyük zarar vereceğini, bunun en temel şehircilik kavramlarının ötesinde en basit mantık kurallarına bile ters düştüğünü anlatmaya çalışırken “dile dair ortak referanslarımızı” tamamen yitirdiğimiz duygusuna kapıldığından bahseder ve şöyle devam eder:⁵⁴⁶

Nadiren, çok nadiren sizin dilinizden birine rastlayabiliyorsunuz; o zaman da karşılıklı bir çaresizlik duygusu içinizi acıtıyor. Beni en acıtan repliklerden birini yine bir sabah yürüyüşü sonrası riskli ilan edilmiş, iş makinelerini bekleyen bir binanın bahçesinde, sökülmüş bir kameriyenin yanında kederle sigara içmekte olan bir apartman görevlisinden duydum. Birine içini dökme ihtiyacıyla bana dedi ki: "Badem ağacı da gidecekmiş."

Buradaki badem ağacı dile dair “badem ağacının olduğu apartmanda oturuyoruz” gibi ortak, aidiyet duygusu yaratan sembollerin de yitimine işaret etmektedir. Badem ağacı aynı zamanda mekana dair ortak olan değerlerin yitirilmesini de imler, bu da mekansal aidiyet duygusunu zayıflatır.

Eski binalardan oluşan bir mahalledeki apartmanların çoğunun yenilenmesi aidiyet ve anlam sorunlarını da beraberinde getirecektir. Norberg Schulz “Mimarın görevi anlamlı yerler yaratmaktır.” der.⁵⁴⁷ Anlam ve aidiyet mimari bir sorundur. Acaba Bağdat Caddesi yakın civarında yenilenen binaların mimarları yapım aşamasında mahalle kültürünü ve oraya ait bir yapı inşa edebilme konusunu gözetmekte midir? sorusuna Suadiye’de oturan mimar Çağrı Bey’in verdiği cevap kesin bir hayırdır.⁵⁴⁸ Yenilenen binalar mekansal açıdan mahalleye ve orada yaşayan mahalleliler için eski aidiyet ve anlamlı bir yaşama alanı niteliğini giderek kaybetmektedir. Mahallenin değişimi, mahalle kültürünün de değişmesine dolayısıyla burada yaşayanların alışık olduğu, ait hissettikleri yerlerin kaybını imlemektedir.

Örneğin görüşmecilerden Gizem G. Hanım’ın dönüşümle birlikte Bostancı’daki mahalle kültürünün giderek yok olmakta olduğunu, bölgede yer alan esnafların güven, dayanışma ve aynı zamanda sosyalleşme gibi işlevleri sağladığına dikkat çekmekte, tanıdıkları esnafların artık olmadığını ifade etmektedir:

⁵⁴⁶ Çiçekoğlu, a.g.e., s.24.

⁵⁴⁷ Christian Norberg Schulz, **Genius Loci: Towards and Phenomenology of Architecture**, London: Academy Books, 1980, s.7.

⁵⁴⁸ Çağrı Bey.

Mesela burada yufkacı ve kuaför Gökhan abinin dükkanları yan yanaydı, orada hep çay içilirdi seni de çağırırlardı, böyle küçük bir topluluk oluyordu. Eczacı vardı yanında, o eczacı kimin ne hastalığı var bilirdi, yardımcı olurdu herkese, sonra hepsi dönüşüm yüzünden taşınmak zorunda kaldı, yeni kiraları ödeyemediler. Esnaf arasında da bir dayanışma oluyordu, küçük bir dernek gibi ama değil, muhabbet edilir filan gün içinde evde yalnızsan bile, sokağa çıkınca yalnız hissetmezsin. Yufkacı ve kuaförün orada önlerinde masa vardı, küçük bahçe gibi herkes bir şekilde geçerken oraya uğrardı vakti varsa sohbet filan edilir, çaycı değil de kendi masaları, orada yaşayanlarla ortak bir dilin oluyordu daha samimi bir sorun olduğunda beraber müdahale edilecek cinsten. Yaşlılar var mesela onlar yalnız yaşıyor genelde onlar için hele çok güzeldi, onlar da gidip oturuyordu orada.⁵⁴⁹

Sinem Hanım ise mahalle kültürünün bozulmasını şöyle anlatıyor:

Şöyle ki Suadiye'deki evden çıktık ve orası bambaşka bir yer oldu oraya gittiğim zaman hiçbir şeyi tanımıyorum. Bakkal esnaf vs her şey değişti. O eski esnafa da git dediler onlar da başka muhitlere gittiler. İnsanların alışveriş yaptıkları yere kadar değişmek zorunda kaldı. Çok kötü bu, eskiden gidiyorduk Ahmet Ağabey diyip alıyorduk artık öyle bir şey yok. Anadolu yakası daha mahalle kültürüne yakın bir alandı bunu bozmaya başladılar bence.⁵⁵⁰

Kamusal alanda esnafı samimi ilişkilerin kurulduğu bir düzen değişmekte yerini yeni binanın maliyetini karşılayabilen lüks iş yerleri almaktadır. Bu durumu Jacobs şöyle açıklar:

Şehrin belli bir bölgesinde sadece yeni binalar varsa, orada bulunacak teşebbüsler otomatik olarak yeni inşaatın yüksek maliyetlerini karşılayabilecek olanlarla sınırlı kalır. Yeni binaları kullanmanın yüksek maliyetleri kira şeklinde tahsil edileceği gibi, inşaatın ana maliyeti üzerinden faiz ya da amortisman ödemesi şeklinde de tahsil edilebilir. Ama maliyetler daima karşılanır, karşılanmak zorundadır. Bu yüzden de yeni inşaat maliyetlerinin altına giren teşebbüsler görece yüksek –eski binalarda zorunlu olan masraflarla kıyaslandığında yüksek– sabit masrafları ödeyebilecek güçte olmalıdır. Bu kadar yüksek sabit masrafları ödeyebilmek için de teşebbüslerin a) yüksek kar elde etmesi ya da b) sübvansiyon alması gerekir.⁵⁵¹

Dolayısıyla yeni evlerin inşasıyla yükselen kiraları ödeyemeyen birçok esnaf irili ufaklı butikler, bakkal, manav, pastane, çiçekçi vs. bu alanlardan çekilmek zorunda kalmaktadır.

Erenköy'de oturan Gizem P. Hanım, yaşadığı yerle ilgili örnekler vererek bu durumla ilgili küçük esnafın yeni binaların kiralarını, maliyetlerini karşılayamadığını, onların yerine büyük zincir marketlerin, kafelerin ya da zincir markaların dükkanlarının

⁵⁴⁹ Görüşmeci Gizem G. Hanım.

⁵⁵⁰ Sinem Hanım.

⁵⁵¹ Jacobs, a.g.e., s.209.

açıldığını söylemekte bunun güven ilişkisine dayalı küçük esnaf ile olan diyalogu azalttığını belirtiyor:

Burada küçük esnafın sıkıntı yaşadığını tahmin edebiliyorum çünkü bildiğimiz böyle ufak bir kazakçı, peynirci vs vardı onlar mesela bu dönüşüm kararı çıktığında oradan çıkarılıyorlar. Bizim orası Erenköy’de ufak bir merkez var sonuçta ve o insanlar yıllardır orada, tanıdıkları da orada. Güven ilişkisine dayanan müşteri falan da çok vardı. Onlar nereye gitti bilmiyorum çünkü Ethemefendi üzerinde de bir bina yıkıldı ve onda çok uzun böyle dükkanlar vardı küçük küçük. Takı dükkanı gibi bir yer vardı, bir tavukçu vardı, kırtasiye, bir tane elektronik cihaz tamircisi, ayakkabıcı falan vardı böyle küçük esnaf. Benim gördüğüm daha böyle zincir şeylere gidiyor. Ethem Efendi’den yukarı çıkarken bildiğim bir yerler vardı, sepetçi, kuaför falan. Şimdi böyle bir dondurma zinciri gibi bir şey var böyle çok da iş yapmıyor ama lüks bir mağaza yani dondurmacı. Pizzacı oldu Dominos vs.⁵⁵²

Yine Erenköy’de oturan İlker Bey ise eskiden mahallelerinde apartman girişlerinde berber, bakkal, yumurtacı varken artık yavaş yavaş o çevrede apartman altlarında konfeksiyon mağazaları, zincir market ya da kafelerin açıldığını belirtmekte, “Kentsel dönüşümle birlikte ticaret hayatı için küçük esnaf artık gidiyor tabi. İnsan ilişkileri de değişiyor” diyerek küçük esnafla birlikte mahalle kültürünün de yavaş yavaş kaybolmaya başladığını vurgulayarak, özel olarak tanıdığı, esnaflarla ilgili anılarını şöyle anlatıyor:

Kentsel dönüşümle birlikte benim ortaokuldan beri gidip traş olduğum Ruşen Ağabey emekli oldu. Zaten 74 yaşındaydı ama kentsel dönüşüme girince dükkanı artık ben de emekli olayım dedi ve Çınarcık’a yerleşti. Bir de 1952’den beri orada berber olan Ferdi Ağabeyimiz var ve o inatla direniyor çünkü onun binası kentsel dönüşüme giremiyor. Burada eskiden beri bilinen bir Fahrettin Ağabeyimiz vardı sadece yumurta satardı mesela bir apartmanın giriş katında satıyordu.⁵⁵³

Göztepe’de oturan Begüm Hanım ise, oranın sembolü olmuş Marmara Pastanesi’nin kapatmak zorunda kaldığını, böyle alıştıkları yerlerin kapanmasının ise aidiyet duygularına zarar verdiğini ve oradaki mahalle dokusunu bozduğunu belirtmekte.⁵⁵⁴ Dalyan’daki kentsel dönüşümle ilgili Ali Bey de mahalle dokusunun bozulduğunu ve farklı bir dokuya evrildiğini, samimi bir mahalleden daha lüks bir yaşam yerine doğru bir geçişten bahsediyor. Buradaki “dokunun değiştiği kesin yani. Dalyan daha

⁵⁵² Gizem P. Hanım.

⁵⁵³ İlker Bey.

⁵⁵⁴ Begüm Hanım.

Nişantaşı'na evrilmeye başladı. Yolda yürüyen insanların, arabaların değiştiğini şimdiden görüyorum.”⁵⁵⁵

Ayrıca, Jacobs'un dediği gibi, “yüksek sabit giderler yüzünden her türlü sağlıklı çeşitlilik peşinen engellenir. Bu yalnız bakkallar inşa edilse bile tasarımcıların hayal ettiği türden sıcak ve rahat teşebbüsler olamaz.”⁵⁵⁶ Yumurtacı, berber, bakkal, kuaför, lostracı, terzi, manav gibi daha düşük sabit giderle çalışan küçük esnafın mahalleye kattığı çeşitlilik; sıcaklık ve samimiyet duyguları yaratarak orada yaşayanların sokağa, mahalleye aidiyetlerini kuvvetlendiriyordu. Ancak zincir mağazaların tek düzeliği bu sıcaklığı ve dokuyu bozarak aidiyet duygularına zarar vermekte.

Bu sıcaklık ve rahatlığı, aidiyeti zedeleyen bir diğer faktör daha önce değinildiği gibi mimari cephe tarzları. Görüşmecilerin çoğu, yeni yapılan binaların burada var olan mahalle dokusuna aykırı olduğunu belirtmekte, mimari olarak o mahalleye ait binalar yapılmadığı söylemekteler. Hatta yeni yapılan binalarda yaşayan insanların bile o binaya yabancı kaldıklarına değinen mimar Çağrı Bey bu konuyla ilgili şunları söylemekte:

Yaşlı bir teyze var karşı apartmanda mesela, eski berjerleri vardı onlarda otururdu hep. Dört katlı binada oturuyordu kedilere bakan kendi halinde bir teyzeydi. Teyze şimdi yeni apartmanda 5. katta oturuyor, Fransız balkonu falan var evin. Yine böyle başörtülü teyze berjerleri koymuş onlarda oturuyor ama cephe modern, o kadar oraya ait değil ki teyze oraya *fotoşop* ile kesilip konulmuş gibi. Çünkü orada alçak kotta 2. katta kediye bakıyordu ama aynı teyze 5. katta aynı koltukla alakasız bir şekilde oturuyor. Tamamen bir aidiyet sorunu. Cephenin tamamen modern bir havası var, giydirme cephe ama teyzenin önünde sardunyaları, eski ferforjeleri falan var.⁵⁵⁷

Emlakçı Nuray Hanım ise eski, alıştıkları, bilindik esnafın mahalleyi terk etmesi ve yerlerine yeni dükkanlar, zincir mağazalar açılması sonucu “buradaki insanlar buraya yabancılaşıyorlar. Mahalle dokusu bozuluyor.”⁵⁵⁸ diyerek durumu özetlemekte.

Mahalle dokusunu değiştiren ve aidiyet hissini azaltan bir diğer faktör ise yeni yapılan binaların kamusal alanla, sokakla arasındaki bağın zayıflamasıdır. Bu bölgede güvenli, kapalı sitelerin, rezidansların çoğalmasının yanında neredeyse bütün apartmanların kat otoparkına sahip olması sokakla ilişkinin kesilmesine neden

⁵⁵⁵ Ali Bey.

⁵⁵⁶ Jacobs, **a.g.e.**,s.212-213.

⁵⁵⁷ Çağrı Bey.

⁵⁵⁸ Nuray Hanım.

olmaktadır. Kapalı otoparka arabayla gelen apartman sakini sokağı hiç görmeden, otoparktan asansörle direkt olarak dairesine çıkmaktadır.

Cumhur Bey'in kızı Duygu Hanım hem mahallelerinde sokakta yürümenin "tatsızlaştığını" çünkü yüksek katlı binaların çoğalmasıyla sokakların gölgede kaldığını, "binaların üstüne üstüne geldiğini" ve artık eskisi gibi "keyifle sokaklarda dolaşmadığını", zorunlu olmadıkça mahallede yürümediğini belirtiyor ayrıca "zaten arabamla apartmana geliyorum, otoparktan direk asansörle daireye çıkıyorsunuz" diye ekliyor.⁵⁵⁹ Dolayısıyla her iki durumda da sokakla ilişkisinin zayıfladığı görülmekte.

Mahalle dokusunu değiştiren ve aidiyet hissini azaltan bir diğer faktör ise yüksek binalardır. Yüksek katlı apartmanlar mekanın dokusunu değiştirir. "...uzun bloklar hemen her zaman fiziksel olarak kendi kendini yalıtır."⁵⁶⁰ Bu yalıtma, insanın mekanla kurduğu ilişkiyi farklılaştıracak, farklı bir mekan deneyimi yaratacak ve mekanın kişi için ifade ettiği anlamı ait olmama yönünde ilerletecektir. Ancak yüksek katlı binaların verdiği yalıtılmışlık hissi şüphesiz o mekana dışsallık atfederek o mekanla kurulan bağı zayıflatmaktadır.

Mekanın deneyimi kişide bir takım hisler uyandırır. Coğrafyacı Relph'e göre iki tip mekan deneyimi vardır içsellik (insideness) ve dışsallık (outsideness). Mekanlar dışsallık (outsideness) ve içsellik (insideness) derecelerine göre farklı kimliklere sahip olur ve bu da insan deneyiminde farklı anlamlar ve hisler yaratır.⁵⁶¹ Eğer bir kişi o mekana ait hissetmiyor, o mekana yabancı hissediyorsa bu dışsallık, bir mekanda kendini rahat, tehdit edilmemiş, güvende ve o mekanın bir parçası gibi hissediyorsa içsellik deneyimi yaşıyor demektir. Bu ikili düalizm mekanın özünü ve deneyimini oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi Bağdat Caddesi civar mahallelerinde yaşanan mekan deneyimlerinin dışsallık derecesi fazla olmaktadır. Küçük esnafın giderek yok olması, yüksek binaların artması, güvenli, otoparklı binaların çoğalması, çevrenin, sokakların, caddelerin çehrelerinin çok hızlı değişimi bu bölgede dışsallık derecesinin eskiye oranla artmaya başladığının göstergeleridir. Ancak dışsallık derecesinin fazla olması

⁵⁵⁹ Duygu Hanım.

⁵⁶⁰ Jacobs, **a.g.e.**, s.141.

⁵⁶¹ Edward Relph, **Place and Placeness**, London: Pion, 1976, s.50.

aidiyet duygusunun azalmasının yanında özlem, hüznün, stres, belirsizlik, yabancılaşma, güvensizlik gibi çeşitli duygusal sorunları da beraberinde getirmektedir.

6.3.8. Duygusal sorunlar

...kente yapılacak her müdahale onun hücrelerine tutunarak yaşayan tek tek insanların maddi/manevi hayatlarına müdahaledir aslında; hayatlarını teker teker ilgilendirir ve değiştirir.⁵⁶²

Kentsel dönüşüm uygulamalarından etkilenen bir bölgede yaşayan, özellikle evlerinin bu dönüşüm boyunca etkilendiği ya da yakın gelecekte etkileneceği kent sakinleri için bu süreç güçlü duygusal anlamlar ifade eder. Duygular genel olarak aklın uyarılması olarak görülür ancak aynı zamanda insanlara buldukları yerlere olan aitiklerini hatırlatır ve onları dünyaya bağlar.⁵⁶³ Dolayısıyla mekanın duygular üzerine tartışılmaz bir etkisi vardır. Mekanla ilintili olarak yaşanan duygusal deneyimler mutluluk, tatmin, aidiyet, güven, gurur, güç gibi deneyimler olabileceği gibi üzüntü, özlem, güvensizlik, stres, endişe, yabancılaşma, suçluluk gibi deneyimler de olabilir.

Duygular her zaman bir nesneye ya da sürece bağlı olarak oluşurlar, buna göre kısa süreli, geçici, olabileceği gibi yoğun, durumsal, belirli bir konuya veya amaca yönelik de olabilen bütün bir durumlar kümesi denilebilir.⁵⁶⁴

Kentsel dönüşümü bir süreç olarak düşünürsek bu duruma bağlı olarak çeşitli duygular ve duygusal deneyimler ortaya çıkacaktır. Burada hızla değişen bir kentsel ve yapı fiziksel çevre ve buna bağlı olarak ortaya çıkan, değişen duygusal deneyimler arasındaki ilişkiye de dikkat çekmek gerekir. Sarah Dunant ve Roy Porter'ın temelde göstermeye çalıştıkları gibi hızlı bir kentsel dönüşüm eski yapıları ve değerleri erozyona uğratar, bu da insanlarda kontrol kaybı ya da gelecekle ilgili çeşitli belirsizlikler hissetmelerine neden olur, bütün bunlar da bizi stres ve kaygı gibi duygusal deneyimlerin yaşanmasına⁵⁶⁵ ve eskiye dair özlem, üzüntü, nostalji gibi çeşitli duygularının belirmesine götürür.

⁵⁶²İhsan Bilgin, "Kentsel Dönüşümün Doğası: Akış mı Zorlama mı?", Tanıl Bora (haz.), **Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri** içinde, İstanbul: İletişim, 2013, s.23.

⁵⁶³ Jenny Gregory ve Jill L. Grant, "The Role of Emotions in Protests against Modernist Urban Redevelopment in Perth and Halifax", **Urban History Review**, Vol.42, No.2, s.45.

⁵⁶⁴ Jan E. Stets ve Jonathan H. Turner (haz.), **Handbook of the Sociology of Emotions**, New York: Springer, 2006.

⁵⁶⁵ Sarah Dunant ve Roy Porter (haz.), **The Age of Anxiety**, London: Virago, 1996.

Eski, uzun yıllardır yaşanan bir evi ve çevreyi terk etmek, bu mekanlardan duygusal kopuşa neden olarak üzüntü, özlem, hüznün gibi duyguların yaşanmasına neden olur.

Eski evi ve yaşadığımız semti sevmesek bile, evimizin yıkılması ve yeni eve geçmek -yeniliği, yeni evi çok arzulasak dahi- hüznüldür. Eski evinden taşınan görüşmeciler ile yapılan mülakatlardan da aynı sonuca ulaşılmaktadır. Örneğin Bengü Hanım duygularını şöyle ifade ediyor:

Yeni eve geçeceğimiz için çok sevindik tabii. Erenköy’de 3+1’de çok eski bir apartmanda yaşıyorduk biliyorsun, Maltepe’de dubleks yeni bir eve kiraya geçtik. Bahçesi büyük, çocuklar evi çok sevdi, biz de tabii. Ama taşınma aşamasında yani o zamana kadar değil de, en çok her şeyi kolileyip büyük eşyalar gittikten sonra, duvarlarda eşyaların izleri kalmış böyle boş salonu görünce yani bir garip hissettim. 15 senem bu evde geçti ve artık bu evde yaşamayacağız, yıkılacak. Ne bileyim, duygulandım. Evet.⁵⁶⁶

Bengü Hanım çalışan bir anne ve mekanla kurduğu ilişki ailesine de bağlı olarak daha aidiyet odaklı buna karşılık çocukluğundan beri sürekli seyahat eden ve kendini “göçebe” olarak tanımlayan, belirli bir mekana ait hissetmeyen Özge Hanım bile yeni bir eve geçtiğinde eski evle ilgili bazı şeyler hatırladığını, özlediğini anlatıyor:

Eski ev daha büyüktü, odam daha güzeldi, eski kedim aklıma geliyor o evde ölmüştü, bahçesi güzeldi eski evin. Eski evimle o kadar bağım yoktu bu arada. Evde zaten çok vakit geçirmiyordum, aşırı ait hissetmiyordum zaten. 20 yıl oturduk bu arada. Ama daha büyüktü eski evim ondan özlüyorum. A bir de çocukluğumu yaşadığım yer orasıydı, oranın parkı [Göztepe Parkı’nı kast ediyor] *Walkie Talkie*’m vardı benim, parkta öyle oynuyorduk.⁵⁶⁷

Evinin yenilenmesi hiç istemeyen ve bu durumdan dolayı çok mutsuz olan Handan Hanım evin yenilenmesinden dolayı yaşadıklarını şöyle anlatıyor:

Ben depresyona girdim. Soruyorlar mesela akrabalar ve arkadaşlarım, hiç memnun değilim ve evimi sevmiyorum artık ben. Isınamadım, orası benim evim değil gibi geliyor bana. Ben orada iğreti oturuyormuşum ve her an çıkmak gitmek zorunda kalacaktım gibi.⁵⁶⁸

Apartmanlarının yenileneceğinden memnun olan İlker Bey ise evleri yıkıldığında ve mahallelerinde yaşanan yıkımdan dolayı yaşadığı hüznü ve anılarını şöyle anlatıyor:

⁵⁶⁶ Görüşmeci Bengü Hanım.

⁵⁶⁷ Görüşmeci Özge Hanım.

⁵⁶⁸ Handan Hanım.

Annemin babamın yaşadığı öldüğü, mahalle kültürü, akşam yazlık sineması vardı. O ev yıkılırken benim eşim bile ağladı, 40 tane fotoğraf çektirdik çünkü yani bu mazi kayboluyor ya beni çok etkiliyor bu. Kızım orada doğdu... ama olsun dedik yani üzüldük ama asansör de yoktu. Ben şu an sokağımı tanımıyorum ve dışarı çıktığımda evin oradan geçmiyorum. Onun o metruk hali ve iskelelerle görmek beni rahatsız ediyor. İstasyona doğru yukarı çıkabileceğim halde geçmemek için oradan yolumu uzatıyorum çünkü ister istemez bakıyorum, oradan geçince üzülüyorum. Şaban'ın filmi vardı sene 1976 mu ne, Şaban'ın dediği lafları kurşun kalemlerle, "Gel senle aşka kürek açalım aynı keşküle kaşık atalım" yazmışız ve inanır mısın hala duruyor, onun resmini çekecektim.⁵⁶⁹

Erenköy'de oturan Gizem P. Hanım ise evlerinin yenilenmediği ancak bütün bir sokağın yenilenmesinden dolayı anılarının, mazisinin yok oluşuna üzüldüğünü, kendi evinin de artık eskisi gibi "ruhu" olmadığından bahsediyor.

En duygusal olarak üzücü olanı bir kere 2000'den beri orada oturuyoruz ama ondan önce de iki alt sokakta oturuyorduk zaten. Hep o civarda gezdim oralarda büyüdüm aslında kafanda belirli imgeler oluşuyor. İşte bilmem neredeki ağaç, kırtasiye, kuaför vs, hafızayla ilgili daha çok. Onlar çok hızlı bir şekilde kaybolmaya ve yerine de beton gelmeye başladı haliyle. Buralar tatsızlaştı, ev de ruhsuzlaştı gibi geliyor bana artık.⁵⁷⁰

Bostancı'da yaşayan, mahallesinin, sokaktaki her evin yıkımına tanıklık eden grafik sanatçısı Gizem Güvendağ ise İstanbul'daki kentsel dönüşümün onda yarattığı hüznle yaptığı çizimlerini göstermekte:

⁵⁶⁹ İlker Bey.

⁵⁷⁰ Gizem P. Hanım

Şekil 6.17: “Güneş Hakkı”, 2016, 60 x 40 cm, Mantar Pano Üzerine Karışık Teknik Resim (bant, mürekkep ve akrilik)⁵⁷¹

Şekil 6.18: Random Waves, Fishin in the City Projesinden Bir Örnek⁵⁷²

⁵⁷¹ Gizem Güvendağ, “Güneş Hakkı”, <http://islandsofthesky.tumblr.com/>, Erişim tarihi: 10.11.2017.

⁵⁷² Gizem Güvendağ, “Random Waves, Fishin in the City Projesi”, <http://www.gizemguvendag.com/random-waves>, Erişim tarihi: 10.11.2017.

Kişisel tarihte dönüm noktaları olan bazı anıların mekanı olan evin yıkılmasına üzüntü ve özlem duyguları eşlik etmekte. Örneğin, Sezgin Hanım eski evinden bahsederken heyecanlanmakta ve anılarıyla dolu olduğunu, eski evini ve yaşantısını sevdiğinden bahsetmekte, eski evini yine de özlemekte olduğunu söylemekte: “O kadar güzel balkonları vardı ki büyük, salonu mükemmel güzel, oğlum orada doğdu, bir sürü anılarım var.”⁵⁷³

Bu süreç yalnızca yıllardır oturdukları eski evlerinden, mahallelerinden koparak başka bir eve taşınan mahalle sakinlerini değil aynı zamanda o evlerin bulunduğu sokaklarda, caddelerde birçok yerde anıları olan “kent avareleri” için de çeşitli duygusal anlamlar ifade etmektedir.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşümü ve topyekün mahallelerin, fiziki yapılı çevrenin dönüşümü hakkında hüzünlünen kendi deyimiyle bir “kent avaresi” olan Hale Gönül binaların anılarla birlikte yok olduğuna dikkat çekerek hüzünlünenir:

Bugün işte bu balkon çıkmaları, küçük traverten ve taştan cephe kaplamaları, ahşap güneş kırıcılar, çiçeklikli balkon parapetleri, seramikten cephe rölyefleri, kiremitler, tuğlalar, fayanslar, sadece burada ikamet edenlerin değil ama benim gibi kent avarelerinin de anılarıyla birlikte toza dumana dönüşüp havaya karışıyor.⁵⁷⁴

Duygusal sorunlar ve yaşlılar

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde kentsel dönüşümden en çok etkilenenlerin yaşlılar olduğu görülmektedir. Zaten genel olarak kentsel dönüşüm sürecinden de en çok etkilenen grup çoğunlukla yaşlılar olmaktadır. Mats Ekstrom, kentsel dönüşüm yüzünden evlerini terk etmek zorunda kalan yaşlı insanların bu süreçten en fazla etkilenen grup olduğunu ortaya koyduğu çalışmasında, dönüşüm sürecinin yaşlıların gündelik hayatlarına, duygusal deneyimlerine olan etkilerini sorgular.⁵⁷⁵

Ekstrom’un çalışması kentsel dönüşümde yaşlıların yaşadığı duygusal deneyimleri açıklar. Bağdat Caddesi’ndeki dönüşümün özellikle yaşlılar üzerine olumsuz etkisi bu çalışma ile daha iyi anlaşılabilir. Ekstrom, orta büyüklükte bir İsveç kasabasındaki

⁵⁷³ Sezgin Hanım.

⁵⁷⁴ Hale Gönül, “Dönüşüm, Birikim ve Gelecek”, <https://manifold.press/donusum-birikim-ve-gelecek>, Erişim tarihi: 14.06.2017.

⁵⁷⁵ Mats Ekstrom, “Elderly People's Experiences of Housing Renewal and Forced Relocation: Social Theories and Contextual Analysis in Explanations of Emotional Experiences”, **Housing Studies**, Cilt 9, Sayı 3, s.369-391.

kentsel yenileme yaşayan üç farklı mahallede bu sürece bağlı olarak yaşlı insanların yaşadığı duyguları kategoriler ve bunları beş farklı gruba ayırır: Birinci olarak güven/güvensizlik, kaygı, emniyet/emniyetsizlik duyguları, ikinci grupta yabancılaşma ve aidiyet; üçüncü grupta suçluluk, utanç ve gurur, itibar; dördüncü grupta ihlal edilme; beşinci grupta ise stres duygusu yer almaktadır.⁵⁷⁶

Birinci grupta yer alan güven/güvensizlik, endişe, emniyet/emniyetsizlik duyguları tahmin edilemeyen, sonuçları ön görülemeyen herhangi bir durumdan- kentsel dönüşüm gibi- kaynaklanan, süregelen, alışılmış, belirli, sabit olandan, kopuşu imler. Ekstrom kentsel dönüşüm sürecini yaşayanların, dönüşümle ilgili karar alma mekanizmalarından uzakta, projeler hakkında kesin bir bilgiye ya da öngörüye sahip olmayan, yenilenen evlerine dönseler bile tamamen yeni bir ev düzenine alışıp alışamayacakları, yeni aidatlar, yeni komşulara alışma konusunda endişeli ve güvensiz hissettiklerini; özellikle ev sahibinin iradesine bağlı kalan kiracılarda bu süreçte endişe, emniyetsizlik, güvensizlik gibi duyguların daha da çok yaşandığını ortaya koymuştur.⁵⁷⁷

Aslında birinci grup ile bağlantılı olarak bu grubun bir alt grubu olarak da değerlendirilebilecek ikinci grupta da yabancılaşma ve aidiyet duyguları bulunmaktadır. Birey yaşadığı evi kendine ait eşyalarla, kendi zevkine göre kişiselleştirir, bunu yaparken zamanla anılar biriktirerek, eşyalarla ve yaşadığı mekanla arasında bir bağ oluşur, kendini gittikçe yaşadığı yere ait hisseder. İşte bu bağ ve aidiyet duygusu özellikle uzun yıllardır birçok anıya sahiplik etmiş evlerinde yaşayan yaşlılarda daha fazladır dolayısıyla kendi kimliğinin bir parçası olarak, kendisiyle özdeşleştirdiği bir evden ayrılmak zorunda kalan bir yaşlı için bu süreç yabancılaşma duygusunu yaşamasıyla sonuçlanır. Ekstrom hayatının çocukluktan itibaren çok büyük bir bölümünü geçirdiği evin yıkılacağını öğrenen Mr. Johansson'un ifadesi ile mekan ve kişi arasında kurulan bağın ne kadar güçlü ve kişiliğin bir parçası olduğuna; yokluğunda ise yabancılaşma duygusunun yaşanacağına dikkat çeker: "Bu[ev]benim birlikte büyüdüğüm şey ve ben ondan ayrılmak istemiyorum."⁵⁷⁸ Benzer şekilde, Begüm Hanım'ın Feneryolu'nda yaşamış anneannesinin ve dedesinin dönüşüme giren evlerinden ayrılmak zorunda kalmaları ile duygusal açıdan çok zorlu,

⁵⁷⁶Ekstrom, a.g.e.

⁵⁷⁷ Ekstrom, a.g.e.

⁵⁷⁸ Ekstrom, a.g.e., s.379.

üzüntülü bir dönem yaşadıklarını anlatmakta ve bunun etkilerini atlatamadıklarını üzüntüyle söylemektedir:

Anneannem ve dedem bu yüzden öldüler... Baştan beri hiç istemediler, zorladılar herkesi filan. O müteahhitler de inşallah yaptıkları binaların altında kalıp ölürler. Biz onları bütün eşyalarıyla birlikte yeni birebir taşımamıza rağmen yeni evlerine hiç alışamadılar. Sürekli gelip evi görmek istiyorlardı. Yapıldıktan sonra yeni evlerine geldiklerinde çok daha kötü oldular, çok etkilendiler, hiç alışamadılar, çok yadırgadılar. Yeni evde hiç mutlu olamadılar... Bir sene içinde peş peşe öldüler.⁵⁷⁹

Ali Bey de yaşlıların mekan değişimlerini kaldıramadıklarını, bunun ölümcül sonuçları olabildiğinden bahsetmektedir.

Yaşlılar şöyle davranıyor gittikçe belki biz de öyle davranıyoruz ama. Başka bir evde çok kaldığım zaman bir sömestr boyunca Berlin, Paris, New York'ta mesela bazen bastığım düğmelerin yerini karıştırıyorum ilk geldiğimde mesela. Yaşlılar da bu çok fazla ve önemli, onlar olduğu gibi otomatizme bağlanmışlar, ocağı yakmayı biliyor, kör gibi bile yaşayabilirler o espasların içinde ama yeni espaslarda ölürler. Yaşlı insanlar yeni bir evde saksısını kaybetmiş gibi oluyor, yani havasını kaybetmiş oluyor.⁵⁸⁰

Üçüncü grupta suçluluk, utanç ve gurur, itibar duyguları yer almaktadır. Bu duyguların hepsi genellikle Ekstrom'un belirttiği gibi kendimize başkalarının gözüyle bakmakla, otorite ya da çoğunluğun aldığı kararlar ve davranışlarla ilintilidir.⁵⁸¹ Otoritenin ya da çoğunluğun kararına karşı çıkmak içinde bulunulan –burada apartman ahalisi olmakta- topluluk tarafından yaşatılan utanç, suçluluk duyguları ya da bu doğrultuda davranarak yaşanan gurur ya da itibar duyguları ortaya çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecinde herhangi bir utanç ya da suçluluk hissetmekten kaçınan kişiler bazen istemeseler de sessiz kalarak çoğunluktan yana bir duruş sergilemekte, ya da süreç içinde –topluluğun görünmez baskısının bu kararda önemli bir etkisi vardır- fikirlerini değiştirerek dönüşümden yana karar belirtmekteledir. Örneğin 70 yaşındaki görüşmecilerden Sezgin Hanım da başta dönüşümü istemediğini ancak süreç içinde komşularının baskısı ve hakaretleri sonucu yıpranarak çoğunluğa uyduğunu belirtmektedir.⁵⁸²

Yaşlıların gurur ve itibar duyguları yaşaması konusunda dönüşüm süreçlerinde yenileme yönünde karar çıkmasını isteyen çocukları ya da akrabalarının da önemli bir payı vardır. Sezgin Hanım örneğinde görüldüğü gibi dönüşüme razı olmasında

⁵⁷⁹ Begüm Hanım.

⁵⁸⁰ Ali Bey.

⁵⁸¹ Ekstrom, **a.g.e.**, s.386.

⁵⁸² Sezgin Hanım.

oğlunun ısrarlarının da etkisinin olduğu görülmektedir. Çocuklarıyla aynı doğrultuda yıkım yönünde karar almak yaşlıları çocukların gözünde daha itibarlı ve saygın yapabilmektedir. Aynı zamanda kentsel dönüşüm sürecinde ev taşıma konusunda çocuklarının, akrabaların yaşlılara yardım etmesi, hatırladıklarını ve önemsendiklerini hissetmeleri bakımından onların gurur ve itibar duygularını yaşamalarına yol açar.⁵⁸³

Dördüncü grupta ihlal edilme, hakkının çiğnenmesi duygusu yer alır. İhlal edilme ya da hakkının çiğnenmesi duygusu ilk olarak başkalarının bizim direkt olarak kişiliğimize saldırı olarak algıladığımız eylemleriyle ilintilidir; ev de birçok insan için kim olduklarını tanımlayan kişiliklerinin önemli bir parçası olduğu için, evlerine yapılmış herhangi bir saldırı kendilerine yapılmış anlamına gelir.⁵⁸⁴ Kişi böyle bir saldırı durumunda ise çaresiz kaldığı, otoriteye/çoğunluğa karşı gücünün yetmemesi, istemediği halde evinden çıkmak durumunda kalması sonucu hakkının çiğnendiği duygusuna kapılır.

Ekstrom, uzun yıllar boyunca aynı evde yaşamış, evlerine bağlı ve bu mekanları kişilikleri ile, kim oldukları ile bağdaştıran insanların, evlerinden çıkmak zorunda kalmaları, buna zorlanmaları sonucunda kendilerinin ihlal edildiğini, haklarının çiğnendiği duygusuna kapılarak mutsuz olduklarını gösterir. Evin ya da yaşanan çevrenin değişiminin bu gibi durumlarda olumsuz derin duygusal deneyimlere yol açarak kişilerin duygusal olarak iyi oluş ve mutluluklarını çok büyük oranda etkilediğini ortaya koyar.⁵⁸⁵

Bağdat Caddesi yakın çevresinde emlakçılık yapan, evlerinden çıkmak zorunda kalan birçok yaşlıya ev kiralamış Nuray Hanım; kendi arzuları dışında zorlanmaları sonucu evlerinden çıkan yaşlılar için sürecin çok “travmatik” olduğunu, “kendilerini bir kenara itilmiş, bir işe yaramıyor gibi” hissettiklerini söylemiştir.⁵⁸⁶

Son olarak, beşinci grupta ise Ekstrom’a göre kentsel dönüşüm süreçlerinde en baskın, en sık yaşanan duygu olan stres duygusu yer almaktadır. Ekstrom stres duygusunu gündelik hayatta yaşanan kontrol kaybına bağlar:

⁵⁸³ Ekstrom, **a.g.e.**, s.387-388.

⁵⁸⁴ Ekstrom, **a.g.e.**, s.389.

⁵⁸⁵ Ekstrom,**a.g.e.**, s.390-391.

⁵⁸⁶ Nuray Hanım.

...stres; kişinin tehdit edici bir durumla, ciddi sorunlarla ya da başkalarının talepleriyle baş etmek ya da bu sorunlardan kaçabilmek için kaynaklarının yetersiz olmasından doğan duygusal bir deneyimdir.... Stres çevresel talepler ve bireysel kaynaklar arasında olan bir çelişki, tutarsızlık olarak görülür....Burada “baş etme” merkezi bir kavramdır. “Baş etme” bir taraftan, bir durumu yeniden yorumlamak ve duygularımız üzerine çalışmak, ve diğer taraftan ise var olan sorunları çözmek için tasarlanan stratejik eylemler süreçlerine ve belki de bizim stresli olarak algıladığımız şartlara etki etmeye referans verir.⁵⁸⁷

Ekstrom kentsel dönüşüm sürecinde yaşanan birçok stres yaratıcı durumda örneğin evlerini değiştirmek ve dönüşüm yüzünden taşınmak zorunda kalan yaşlılar için taşınmak işinin kendisinin bile oldukça stres yaratan bir durum olduğunu söyler⁵⁸⁸. Dönüşüm sürecinde belki de en basit olarak çözülebilecek, en az endişe ve stres yaratan, “baş edilmesi” kolay durumun taşınma işinin kendisi olduğunu, ancak bu işin yaşlılar tarafından “baş edilmesi” çok zor, tek başlarına altından kalkamayacakları, taşınma masrafları karşılansa bile aile, akraba, eş-dostların yardımı olmadan “baş edemeyecekleri” bir durum olduğunu ortaya koymaktadır.

Ekstrom kentsel dönüşüm süreçlerinin her zaman stres duygusunu yaratan süreçler olduğunu ancak bazı kişilerin farklı pozisyon aldıklarını belirtir. Kendi kapasitelerine güvenen, sıkıntılı bir durum olduğunda, çeşitli sorunlarla “baş edebileceğini” düşünen kişilerin dönüşüm süreçlerinde inisiyatifi ele aldıklarını ya da buna meyilli olduklarını, “baş edemeyeceklerini” düşünen, bu kapasitelerinden şüphe duyan kişilerin –özellikle yaşlılar gibi– inisiyatifi başkalarının almasını beklediklerini belirtir.⁵⁸⁹ Örneğin emlakçı Nuray Hanım’ın belirttiği gibi dönüşüm süreçlerini başlatanlar yaşlılar değil, bu süreçle uğraşacak enerjisi ve “baş edebileceği”ni düşünen genellikle orta yaşlı, yönetici ya da yeni emekli olmuş 70 yaş altı bir kesim.⁵⁹⁰

Kentsel dönüşüm ve yenileme süreçlerinde ortaya çıkan en belirgin duygulardan stres duygusu “negatif” bir duygudur. Turner genel olarak duygusal deneyimleri “pozitif duygular” ve “negatif duygular” olmak üzere ikiye ayırır ve duyguların kişi ve içinde bulunduğu topluluğun görüşleri arasındaki uygunluğu ölçüt alır.

Bir kişi, başkaları tarafından kendi görüşlerine uygun bir şekilde onaylandığında, o kişinin görüşlerine katıldığında, kişi onur ve tatmin gibi “pozitif duygular” deneyimler. Ancak kişi

⁵⁸⁷ Ekstrom, **a.g.e.**, s.369.

⁵⁸⁸ Ekstrom, **a.g.e.**, s376.

⁵⁸⁹ Ekstrom, **a.g.e.**, s.376-377.

⁵⁹⁰ Nuray Hanım.

onaylanmadığında, kişinin kendi davranışları ve diğerlerinin tutumları arasındaki uyumsuzluk stres, endişe, kızgınlık, utanç ve suçluluk gibi “negatif duygular” oluşturur. Kişilerin, kendileriyle ilgili idraklarını ve kavrayışlarını diğer kişilerin tutumlarıyla aynı hizaya getirmek, ve buna bağlı olarak, negatif duyguları pozitif duygulara çevirmek için motive oldukları görülür.⁵⁹¹

Örneğin Sezgin Hanım, dönüşümü başta istemediğini, ancak isteyenlerle arasında bir gerilim yaşandığını, bunun onda stres, endişe, kaçma isteği, huzursuzluk gibi duygular oluşturduğunu, ancak daha sonra fikir değiştirerek “tekrar huzura kavuştuğunu” anlatmaktadır.⁵⁹² Bu durum, Sezgin Hanım’ın negatif duyguların pozitif duygulara çevirmek için motive olduğunu göstermektedir. Handan Hanım ise dönüşüme en başından beri karşı olduğunu son ana kadar imza atmadığını, direndiğini söylemekte ve yaşadığı bütün olumsuzlukları, gerginlikleri, aldığı bedduaları, yaşadığı tartışmaları, stresli ve huzursuz günleri unutmadığını, ancak süreç tamamlandığında ev yenilendiğinde “birbirimizi tekrar sevmeye çalışıyoruz” diyerek, öyle hissetmese de kendisi de dahil herkesin daha pozitif bir tutum takındığından bahsetmekte.⁵⁹³

Ancak dönüşüm süreçleri birçok çıkar çatışmasının ve anlaşmazlıkların yaşandığı bir süreç dolayısıyla apartman sakinleri her zaman negatif duyguları pozitif duygulara çevirmek için motive oluyor gibi gözükmemekte, bazen çok inatlaşarak sürekli bir çözümsüzlük ve belirsizlik durumları da ortaya çıkmaktadır. Örneğin İlker Bey, apartmanlarında son ana kadar arsa tespit davasını geri çekmeyen, senelerce dönüşümü belirsiz bir durumda bırakan, en sonunda mahkemede bilirkişi raporundan sonra uzlaşmak zorunda kalan bir komşularından bahsetmektedir.⁵⁹⁴ Dava süreci bu örnekteki gibi inatlaşmaya dönüştüğünde ise stres, kaygı, endişe, belirsizlik, kızgınlık gibi negatif duygular sürekli olarak canlı kalmakta, apartmanın dönüşümü gecikmekte ya da imkansızlaşmaktadır.

Sonuç olarak kentsel dönüşümün yarattığı negatif duygularla baş etmek zordur. Bu durumdan ise en fazla etkilenenler, duygusal olarak en ağır bedeli ödeyenler yaşlılar olmaktadır.

⁵⁹¹ Jonathan H. Turner ve Jan E. Stets, “Sociological Theories of Human Emotions”, **Annual Review of Sociology**, 2006, No:32, s.29.

⁵⁹² Sezgin Hanım.

⁵⁹³ Handan Hanım.

⁵⁹⁴ İlker Bey.

6.3.9. Çevresel ve kamusal sorunlar

İnşaat ve şantiye her şeyden önce bir müdahaledir. Doğaya karşı bir müdahale, var olana karşı bir müdahale.⁵⁹⁵

Kentsel dönüşümün yarattığı sorunlardan bir diğeri de çevreye verdiği zararlardır. Konutların harcadığı enerji konusu ciddi bir ekonomik maliyet yaratmakta, çevresel sorunları artırmaktadır. “Dünya üzerinde kullanılan toplam enerjinin %50’sinin binalar tarafından harcandığı”⁵⁹⁶düşünülürse bina üretim, kullanım, yıkım, aşamaları yüksek enerji gerektirmektedir. Yeni yapılan binaların daha yüksek katlı olması, kullandıkları sistemler (ısı yalıtımı, aydınlatma, güvenlik vs.) kullanılan enerjinin eskiye oranla daha da fazlaşması ise aidatların artmasına sebep olmaktadır.

Yeni binaların eski binalara oranla daha fazla enerji harcaması bu enerjiyi yaratacak kaynak ihtiyacının yaratılmasını gerektirir. Dolayısıyla daha fazla doğa sömürsünün yapılması, daha fazla HES kurulması, nükleer enerji gibi yeni enerji kaynaklarının yaratılması gibi bir dizi olumsuz sonuçları beraberinde getirir.

Bağdat Caddesi yakın çevresindeki mahallelere bakıldığında ise çevrenin bir şantiye alanına döndüğü göze çarpmaktadır. Her sokakta birden fazla apartman yıkılarak yeniden yapılmakta, her yerden iş makineleri ve hafriyat kamyonları çıkmakta, buna mukabil trafik yoğunluğu daha da artmaktadır. Dönüşümden sonra artan kat ve hane sayısı ile nüfus artışı ve buna mukabil, otomobil sayısında artış yaşanması, ayrıca inşaatı devam eden şantiyelerde kamyonların, dozerlerin yolları kapatması ve şehir içi dolaşıma girmesi gibi sorunlar yaşanmaktadır. Bu da nüfusun ve trafiğin artmasına neden olmakta hatta sokakta yürümeyi bile zorlaştırmaktadır.

Çevresel sorunlar yüzünden sokakta yürüyememek aynı zamanda kamusal bir sorundur. Bir mahallede yaşayan kent kullanıcılarının gündelik hayatının uzamı olan sokaklar ve caddeler hayati önem taşır. “Kamusal alanı tüketme biçimi olan yürüyüşün”⁵⁹⁷ gerçekleştiği sokaklar ve caddelerde yürüme eylemi gündelik hayatın sıradanlığı içerisinde gerçekleştirilememeye başlanır.

Birsen Hanım bu durumla ilgili şöyle diyor:

⁵⁹⁵ Neşe Gurallar, **a.g.e.**, s.159.

⁵⁹⁶ Seda Tönük, “Ekolojik Mimarlıkta Çevre Sistemlerine Bağlı Döngüler”, **Kentte, Yaşamda, Mimaride Ekolojik Perspektifler** içinde, İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası, Aralık 2010, s.173.

⁵⁹⁷ Michel De Certeau, Luce Giard, Pierre Mayol, **Gündelik Hayatın Keşfi II**, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009, s.31.

Evden çıkıp şöyle caddeye çıkmak, yürümek, iki üç vitrin bakmak çok hoşuma gidiyor. Gidiyordum daha doğrusu. Şimdi vallahi düşeceğim diye korkuyorum, bütün kaldırımlar yamuk yumuk, çoğu inşaatlar yüzünden kapalı geçemiyorsun, araba yolundan yürümek zorunda herkes. İlla ki araba yoluna çıkacaksın çünkü ortada kaldırım yok, yürüyecek alan da yok her yerden bir şantiye kamyonu çıkıyor. Ben de çok bunalmadıkça çıkmamaya çalışıyorum.⁵⁹⁸

İnşaat ve yenileme faaliyetleri sonucu kaldırımlara kadar taşan çit çevrelemeleri sonucu kaldırımların bir kısmının kapanması, her yerden çıkan hafriyat kamyonları, beton mikserlerinin içerisinde yürüyüş yapabilmek oldukça zorlaşmaktadır. Kentin kullanıcısı kendi isteği doğrultusunda farklı rotalar belirleyerek yürüyüş yapabilme özgürlüğüne sahip olmalıdır. Bu özgürlüğün olmadığı yerde kent hayatı sekteye uğrar.

Kent hayatı uzun süredir bir şantiye görüntüsüne bürünmektedir. İnşaata eşlik eden toz, kir, çamur ve gürültü sokakta yürümeyi zorlaştırır ve bu durum giderek gündelik hayatın vazgeçilmez parçası olmaktadır. Mülakat yapılan görüşmecilerin hepsi bu çevresel sorunlardan rahatsızlığını belirtmiştir. Örneğin toz, kirlilik ve çamurdan şikayet eden Sezgin Hanım toz maskesi aldığını, perdelerini çok sık yıkamak zorunda kaldığını, perdelerden toz ve çamur aktığını⁵⁹⁹; Sevim Hanım günde iki kere balkonları yıkadığını⁶⁰⁰, Nuray Hanım toz, ses, kir ve çamurdan evinin terasında artık oturmadığını, evlerinin çok kirlendiğini pencere açamayacak durumlara geldiğini, inşaat seslerinden dolayı kızının sınavlara konsantre olamadığını, sabahın 7'sinde başlayan seslerden dolayı bazen sinirden ağladığını belirtmektedir.⁶⁰¹

Somut düzenlemeler içinde kalan – bir dairenin duvarları, sokakların cepheleri- boş uzam yüzünden insanın kendi iç mekanını düzenleme eylemi mahallenin kentsel uzamı içinde kendine güzergahlar düzenleme eylemiyle birleşir; ve bu iki eylem kentsel uzam içindeki gündelik hayatın aynı derecede kurucusudur: Birini ya da diğerini çıkarıp almak bu hayatın mümkün olabilme koşullarını yıkmaktır.⁶⁰²

Kişinin özel hayatının parçası olan evinin şık döşenmiş, ferah, geniş olması, terası olması, balkonu olması, kendi isteğine göre iç mekanı düzenlemesi, prestijli x mahallede yer alması, Bağdat Caddesi'ne beş dakikada olması gibi özellikler; mahalle hayatının parçası olan sokakta kendine özgü güzergahlar çizebilen bir hareket kabiliyetinin gerçekleştirilemediği, yürüyüş imkanının kısıtlı olduğu, penceresini

⁵⁹⁸ Görüşmeci Birsen Hanım.

⁵⁹⁹ Sezgin Hanım.

⁶⁰⁰ Sevim Hanım.

⁶⁰¹ Nuray Hanım.

⁶⁰² Michel De Certeau vd., **a.g.e.**, s.35.

açamadığı, balkonunda oturmadığı, perdesini kaldıramadığı bir durumda anlamını yitirmeye başlar. Kent hayatının uyumlu şekilde gerçekleşmesi kamusal ve özel alanın birlikte var olabilmesinden geçmektedir.

Kamusal alanda dönüşümden sonra artan ve daha da artacak kat ve hane sayısı ile nüfus artışı, otomobil sayısında artış yaşanması, ayrıca inşaatı devam eden şantiyelerde kamyonların, dozerlerin yolları kapatması ve şehir içi dolaşıma girmesi gibi etkenlerden dolayı bu çevrede nüfus ve trafik artmakta, bu da kamusal hayatı olumsuz etkilemektedir. Örneğin Handan Hanım şöyle anlatıyor:

...her taraf çukur. Her yer inşaat kamyonu, kamyonun başındaki kişiler bütün sokağın sahibi gibi davranıyor, insanlara ters cevap veriyor ve aşağılıyor utanmadan. Başına adam dikeyor, duba koyuyor, çöp tenekesi çekiyor kafasına göre, haber vermeden, trafik alt üst. Buradan Çiftchavuzlar'dan Kızıltoprak'a gitmem bir buçuk saati buluyor bazen.⁶⁰³

Görüşmecilerden Aybüke Hanım ise trafik yüzünden gündelik rutinin bozulduğunu, hayatın zorlaştığından yakınmakta: “Ben hafriyat kamyonlarından, kapanan yollar ve ara sokaklardan memnun değilim. Günlük güzergahımı kullanamıyorum, çocuğumu okula çok zor bırakıyorum.”⁶⁰⁴

Emine Hanım da hafriyat kamyonlarının yarattığı sorunlardan bahsetmekte:

Saygısızlık ve gürlütü, bir kere o hafriyat kamyonlarının ciddi terörü. Hem trafik hem saygısızlık terörü. Asla insana saygıları yok, dağdan indim şehre misali. Bizim arabamızın aynasını kırdılar. Yolda giderken, durdu ne yapayım dedi adam. Ne yaparlarsa yapsınlar diyorsun. Lanet olsun diyorsun.”⁶⁰⁵

Aynı zamanda bir bölgede birden fazla apartmanın aynı anda yıkılması sonucu açığa çıkan asbest adlı kimyasal hem işçilerin hem de orada oturanların sağlığını tehdit etmektedir. Görüşmecilerin birçoğu asbest sorunundan bahsetmekte aynı anda birkaç apartmanın yıkıldığı zaman ortaya çıkan havada solumakta zorluk çektiklerini ve özellikle küçük çocukları için endişelendiklerini vurgulamaktalar. Süleyman Bey çocukları ve ailesi için özellikle asbestten dolayı çok endişeli olduğunu, gazetede yazılar sayesinde böyle bir şeyden haberdar olduklarını ve yeterli denetimlerin yapıldığına dair güvende hissetmediklerini ekliyor⁶⁰⁶. Sevim Hanım ise “Herkes mağdur, biz de mağduruz toz, toprak, pisliği de geçtim en çok asbestten, bir torunumda

⁶⁰³ Handan Hanım.

⁶⁰⁴ Aybüke Hanım

⁶⁰⁵ Emine Hanım.

⁶⁰⁶ Süleyman Bey.

astım başlangıcı oldu ben asbestten şüpheleniyorum, onlar hemen taşındılar Zekeriyaköy'e daha yeşil havası iyi olan yere gittiler, orada daha rahat nefes alıyor diyor annesi de, bakalım.”⁶⁰⁷ diye belirtmekte.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) İl Koordinasyon Kurulu'nca hazırlanan İstanbul Asbest Raporu'na göre İstanbullular kanser yapıcı özelliği ile bilinen asbest tehdidi altında olduğunu, Kadıköy ilçesinin yıkım öncesi asbest denetimi yaptığının ancak asbest sökülme kurallarına ek olarak kentsel dönüşümün yaşandığı bölgelerde düzenli ortam ölçümü yapılmadığı ortaya koymaktadır.⁶⁰⁸

Bir başka çevresel sorun ise Bağdat Caddesi ve yakın çevresindeki ekolojik dengenin değişmesi. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yeni yapılan yapıların birçoğu en az 15 kat ve üstünde. Bu durum başta hava koridoru olmak üzere birçok ekolojik probleme yol açmaktadır. Mimar Mücella Yapıcı İstanbul'un hava koridoru olan Göztepe-Fikirtepe bölgesinde yapılan ve yapılacak olan yüksek binaların kenti nefessiz bırakacağını, yüksek binaların, boş alanların betonlaşma, otoparklaşma gibi etkenler sonucu nem dengesinin bozulduğunu, toprak kaymalarının ve sellerin meydana geleceğini söylemektedir.⁶⁰⁹

Yüksek katlı apartmanların çoğalmasından dolayı rüzgarı kesilen görüşmecilerden Handan Hanım “evim eskiden eserdi rüzgar alırdı, şimdi hiçbir şekilde rüzgar almıyorum. Yazın klima bile açmazdım o kadar güzeldi” diyerek nefessiz kaldıklarını belirtmekte.⁶¹⁰ Bu bölgede emlakçılık yapan ve yaşayan Nuray Hanım ise sahil ve Bağdat Caddesi arasında kalan kısımda 15-20 katlı binaların yapılmasının “korkunç bir kıyım” olduğunu, bu bölgenin ekolojik dengesinin bozulması adına çok önemli olduğunu çünkü bölgenin havalandırması ve rüzgarını çok etkilediğini, denizden gelen rüzgarın iç kısımlara ulaşmadığını ayrıca “, düzgün parselleştirme olmadığı için binaların tek çizgi halinde olmadığını” ve dolayısıyla rüzgarın geçişi için hava koridoru oluşmadığından bahsediyor⁶¹¹.

⁶⁰⁷ Sevim Hanım.

⁶⁰⁸ Burcu Cansu, “TMMOB Raporu Ortaya Çıkarıldı: Kentsel Dönüşümde Kansere Önlem Yok”, *Birgün Gazetesi*, 8.1.2018, <https://www.birgun.net/haber-detay/tmmob-raporu-ortaya-cikardi-kentsel-donusumde-kansere-onlem-yok-198951.html> , Erişim tarihi: 9.1.2018.

⁶⁰⁹ Gökçe Uygun, “Kadıköy'ün Hızlı Dönüşümü”, *Gazete Kadıköy*, 14.8.2014, <http://www.gazetekadikoy.com.tr/genel/kadikoyun-hizli-donusumu-h5944.html> Erişim tarihi: 15.2.2017.

⁶¹⁰ Handan Hanım.

⁶¹¹ Nuray Hanım.

Ali Bey ise bu bölgede evlerin artık “klimalı evler haline” geldiğini belirterek evlerin ve şehrin katledilmesinden bahsetmekte:

Eskiden klima yoktu, rüzgar alıyordu evler camları açıktı. Ama artık özellikle alt katlarda oturanlara rüzgar esmiyor ve hava gelmiyor içeri. Dolayısıyla insan doğasının alışmış olduğu evlerin, habitatların değiştiğini göreceğiz, görmeye başladık zaten. Daha çok klima, daha çok havasızlık ve o evlerin yani şehrin katledilmesini göreceğiz.⁶¹²

Schulz mimarların doğal ve yapıyı çevreyi göz önünde bulundurarak, çevrenin bağlamından kopmadan bina tasarımları gerektiğini söyler. Aksi takdirde yerin ruhu, “atmosferi” kaybolacaktır.⁶¹³ Bir mimarın kentsel peyzajın ruhunu kavraması gerekmektedir ve doğanın verilerine -deniz, tepe, rüzgar geçişleri gibi- uygun yapılar üretmesi elzemdir. Ancak Bağdat Caddesi yakın çevresinde duruma bakıldığında çevresel faktörlerin ve ekolojik dengenin pek dikkate alınmadığı görülmektedir.

Bağdat Caddesi yakın çevresinde hem müteahhitlerin, hem de hane halkının doğaya karşı umursamaz ve çoğu zaman acımasız bir tavır sergilemekte olduğu görülmekte. Dönüşüm sürecinde bahçelerin ufalmakta, ağaçların, çiçeklerin, bitkilerin birçoğu kesilmekte, kuşlar, böcekler ve sokak hayvanlarının doğal habitatları yok olmaktadır. Doğayı yaşam alanlarının dışında ayrı bir parça olarak konumlandırma, müteahhit- kat malikleri arasında geçen pazarlıklarda ve apartman toplantılarında bahçe, ağaç, çiçek, bitki ve orada yaşayan sokak hayvanlarının durumunun hiç dillendirilmemesi, bazı ağaçların kesilmeden de yıkımın yapılabilmesi ancak bazılarının özellikle kesilip yeni bahçe peyzajı düzenlemesine gidilmesi doğaya karşı acımasız bir tutumun göstergesidir. Bu tutum yeni binaları inşa ederken daha da görünür olmaktadır.

Bu acımasız tutum insanın “doğal olarak” doğa üzerinde hakim olduğu inancına bağlı. Dolayısıyla doğa üzerinde hakimiyetin meşruluğunu sorgulamak genelde pek akla gelmemektedir. Ancak insanın doğa üzerindeki hakimiyeti üretilmiş bir “doğal”lıktır. Modernite ile örtüşen bu süreç 17. Yüzyılda başlamış olup günümüze kadar gelen hakim paradigmayı içerir: Doğa-kültür düalizmi.

Bu ikiliği yaratan ise önce doğa düşüncesinin değişmesidir, bilimsel buluşlar da bunu takiben doğayı ayrı bir alan olarak görmeye başlamanın getirisi olacaktır: Merleau-

⁶¹² Ali Bey.

⁶¹³ Schulz, a.g.e.

Ponty'nin dediği gibi, "Doğa düşüncesinin değişmesi bilimsel buluşların bir sonucu değildir. Bu buluşları getiren Doğa düşüncesinin değişmesidir."⁶¹⁴

17. Yüzyıl modern bilimi ve insanın insan olmayanlar evreninden –canlı ve cansız nesnelere bütününden– ayrılması, yeni bilimin nesnelere üretilmesi ve bu nesnelere anlamlandırılarak, yasalara tabii kılınarak onları anlamlı bütünlükler olarak örgütleyen düşünce sistemi sonucunda insan-doğa ayrımı meşrulaştırılmıştır.⁶¹⁵

İnsan - doğa ikiliği, kent içinde doğanın hızla yok olmasına, var olan bir iki ağaca karşı tahammülün kalmayışına, en sonunda da semtin ve bütün bir kentin ekolojik dengesinin bozulmasına yol açmaktadır.

Bağdat Caddesi mahallelerinde gerçekleşen dönüşüm sürecinde yeni yapılan binaların çevresinde ağaç bile görmek giderek zorlaşmaktadır. İnşaat sırasında ağaçların neredeyse hepsi kesilmekte ya da taşınmaktadır. Kadıköy Belediyesi ağaç ekimi konusunda özenli bir tutum sergilese de kesilen ağaçlar konusunda genellikle bir şey yapılamıyor. Görüşmecilerden Bilgehan Bey oturdukları mahallede çok ağaç kesildiğini ama Kadıköy Belediye'sinin ağaç kesen firmaya bir ceza kestiğini, ağaç ekimini mecbur tuttuğunu söylemekte:

Yıkılmaman kesmemen gereken bir ağaç varsa da onu korumanı istiyor. Kestiğin ağacı da başka bir yere dikmeni istiyor. Bunu tabii kimse yapmıyor buna da göz yumuluyor ama ağaç ekmede bir sıkıntı olmuyor, 1 tane kesiyorsa 2-3 tane ekiliyorlar" diyerek ağaç ekiminin zorunlu tutulduğundan bahsetmektedir.⁶¹⁶

Süleyman Bey ise, "...ağaçları bütün inşaat sırasında söküyorlar zaten. Yenilerini ekip dikiyorlar ama her zaman da tutmuyor o ağaçlar, yenileri ufak daha" diyor.⁶¹⁷ Koca koca çınarların, meşelerin, onlarca yıllık meyve ağaçlarının yerini değiştirmek, başka yere dikmek gerçekte işlemediği, onun yerine cılız üç beş fidan dikildiği ortaya çıkıyor.

⁶¹⁴ Maurice Merleau-Ponty, *La Nature, Notes et Cours du College de France*, Paris: Editions du Seuil, 1994, s.25.

⁶¹⁵ Philipe Descola, *Doğa ve Kültürün Ötesinde*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

⁶¹⁶ Bilgehan Bey.

⁶¹⁷ Süleyman Bey.

Şekil 6.19: Caddebostan’da Yeni Bir Binanın Bahçe Düzenlemesi⁶¹⁸

Bir ağacın sökülüp başka yere taşınması durumu nadir de olsa yapılıyor ancak bu durum, Nevşin Hanım’ın belirttiği gibi aslında bir kandırmaca:

Dut ve erik ağacı vardı karşı yıkılan apartmanın bahçesinde. Oradan aldılar yerlerini değiştirdiler, bir de öyle kandırıyorlar. Ağacın yerini değiştiriyor ama yani kandırmaca tamamen, komik. Ağacın yerini değiştirirsen kurur, ölür. Sonuç olarak o ağaçlar kurudu.⁶¹⁹

Yıkılan apartmanların bahçelerine ekilen ağaçlar çoğunlukla sınır bölgelerde, örneğin kaldırımla ön bahçe arasına ekilmekte. Ancak aslında bunun da bir anlamı yok, çünkü ağaçların köklerinin zamanla yayılıp tutunacağı bir toprak zemin artık yok. Mimar Çağrı Bey yeni yapılan apartmanlarda katlı otopark yapıldığından dolayı otopark üstünde kalan alan eskiden bahçe olan yeşil alanın artık kalmadığını, altı beton bir zeminde ağaç yetişemeyeceği için bu bölgede yeşilin giderek azaldığını belirtmektedir.⁶²⁰ Ayrıca Nevşin Hanım, kazım sırasında, apartmanın olduğu bütün bir alanın zeminine zarar verildiği için kenar, köşede kalan, yıkılmayan ağaçların bile

⁶¹⁸ Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

⁶¹⁹ Nevşin Hanım.

⁶²⁰ Çağrı Bey.

zarar gördüğünü belirtiyor: “Ağaçların köklerine zarar veriyorlar bak kuvvetli rüzgarda, bir fırtınada ilerideki evin orada bir ağaç devrildi. Yazık değil mi?”⁶²¹

Dolayısıyla parselin altına yapılan kat otoparkları ekolojik denge açısından riskli bir durum yaratarak, önemli bir çevre sorunu doğuruyor. Ağaç ekilemiyor, var olan ağaçların kökleri zayıflıyor, yağmur suyu toprağa karışmıyor. Sadece yukarı doğru değil aşağı doğru da bir betonlaşma söz konusu. Yer altındaki betonlaşma ise buradaki ekolojik doğal dengeyi bozan en büyük etkenlerden biri olarak belirlemekte.

Büyük resimde mimarların, inşaat firmalarının ve gönüllü olarak değişimi isteyen kat maliklerinin ekolojik dengeyi bozan, çevre sorunları yaratan bu etkenlerin dönüşüm sırasında üzerinde pek durmadıkları, hem yapılan görüşmelerde hem de yenilenme aşamasında sıklıkla gerçekleşen apartman toplantılarında hiç gündeme gelmediği gözlemlenmiştir. Ayrıca kat otoparkı yapılması için çok büyük bir arzu duyulduğu, hatta; Duygu Hanım örneğinde olduğu gibi açık ve kapalı kat otoparkı olan apartmanlarında herkesin aracını kat otoparkına bırakmak istediği, ve bu yüzden kavgaların çıktığını belirtelim.⁶²² Ancak dönüşüm sonrasında yeni evlerine taşınan malikler ve dönüşüme girmeyen evlerde dönüşüme tanıklık eden kent sakinleri genellikle yeşilin azalması, rüzgarın kesilmesi, sıcaklık artışı gibi çevre sorunlarının, sonradan farkına varmakta ve çeşitli mağduriyetler yaşadıklarını ancak dönüşüm sonrasında gündelik hayatlarına döndükleri zaman fark etmekte.

Bu durumu Mimar Çağrı Bey şöyle özetlemektedir:

Herkes sana şikayet edecek sokaklarda yürüyemez olduk, kamyonlar, gürültü, herkes şikayet ediyor ta ki iyi bir teklif gelip kendi evini verene kadar. Kentsel dönüşüme herkes karşı iyi teklif gelene kadar. İyi teklif geldiğinde hemen veriyor ondan sonra kamyonlar artmış mı azalmış mı hiç umurunda değil. Eviyle ilgili de bitince de bir sürü şikayet ederler ama oh çok güzel yepyeni oldu, iyi ki oldu derler.⁶²³

Yeni ev arzusu akışkan, özgür iradede kaynaklı, bireysel bir arzu değil, başkalarının arzusundan kaynaklanan, başkalarının arzusundan türeyen bir arzu biçimi. Örneğin İlker Bey önce kentsel dönüşümü istemediklerini ancak daha sonra herkesin apartmanının yenilendiğini görünce, yenilensin istediğini “biz de rüzgarın önünde

⁶²¹ Nevşin Hanım.

⁶²² Sevil Hanım.

⁶²³ Çağrı Bey.

duramadık” diye belirtmekte.⁶²⁴ Burada aslında yeni ev arzusunun kendi arzusu olmadığını, başkaları yeni bir evi arzuladığı için İlker Bey’in de bu akıma kapıldığı görülmekte. Görüşmecilerden Zerrin Hanım, Sezgin Hanım, Duygu Hanım ve Cumhuriyet Bey de bunu açıkça belirterek başta hiç istemeyip, sonrasında yeni evi arzuladıklarını ifade etmekte.⁶²⁵ Bunu açıkça ifade etmeyen yenilik isteyen görüşmecilerin de, Deleuze ve Guattari’nin kavramlarıyla⁶²⁶ bir “ajansman”, bir düzenleme içinde yenilik arzusuna kapılmakta oldukları; istediklerini değil “kapitalizm makinesi”nin onlara dayattığı şeyleri arzulamakta olduklarının çoğu zaman farkında olmadıkları görülmüştür. Arzu nedir, kapitalizm içerisinde arzunun üretimi nedir ve nasıldır, makine kavramı nedir, yeni bir ev arzusunu üreten kentsel dönüşüm makinesi nasıl çalışır gibi soruları cevaplamak, Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde, çoğunluğun arzusu sayesinde gerçekleşen kentsel dönüşümü ve yeni ev arzusunu anlayabilmek için elzem gözükmektedir.

⁶²⁴ İlker Bey.

⁶²⁵ Zerrin Hanım, Sezgin Hanım, Duygu Hanım, Cumhuriyet Bey ve İlker Bey.

⁶²⁶ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, **Anti-Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni 1**, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2014.

7. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE ARZU

Kentsel dönüşüm, kentlinin gündelik hayatında birçok sorun yaratmasına rağmen gerçekleştirilmesi için çok çaba sarf edilen ve üst –orta sınıfın yaşadığı Bağdat Caddesi civar mahallelerinde yaşayanların çoğunlukla istedikleri bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağdat Caddesi civarı mahallelerinde yaşayan orta ve üst sınıf gündelik hayatta karşılaştığı ve karşılaşacağı birçok soruna rağmen ısrarla dönüşümün gerçekleşmesini istemesinin en önemli itici gücü yenilik arzusu olmaktadır. Yeni eve duyulan arzu bütün bu dönüşümün gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Kentsel dönüşüm arzusu Bağdat Caddesi civar mahallelerinde görüldüğü üzere tek taraflı olmamaktadır. Sadece sermaye sahibi şirketler, inşaat firmaları, belediye, bakanlık, bankalar vs gibi işin yatırım ve yüksek kar tarafında olanların arzusu değil; kentlinin, ev sahibinin, mahallelinin de arzusu söz konusudur. Arzu kavramı kentsel dönüşüm ile birlikte anılması gereken temel kavramlardan biridir ancak genellikle kent çalışmaları literatüründe pek bahsedilmemektedir.

Arzuyu kent çalışmaları literatürü içinde ele alan, Deleuze ve Guattari perspektifinden kent okuması yapan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Ballantyne, ev gibi mimari yapıların bizatihi kendileri çeşitli duygular ve arzu akışları üreten birer makine olduğundan bahsederken⁶²⁷; Petrescu ise kentlerin ekonomisini, mimarisini ve planlanmasını Deleuzyen tabirle “arzu ekonomisi” üzerinden ele alır, planlamada bireysel ve kollekti arzuların rolüne dikkat çeker⁶²⁸; Wood ise Melbourne Docklands bölgesinin şehir planlaması sürecinde arzu ve sermaye akımlarını birer planlama pratiği olarak ele alır.⁶²⁹

Arzu ve kent ilişkisinin ele alındığı literatürde Türkiye’de ise öne çıkan iki çalışmadan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi arzu kavramını kentsel dönüşümün işleyişinde

⁶²⁷ Andrew Ballantyne, **Mimarlar İçin Deleuze ve Guattari**, İstanbul: Yem Yayınları, 2012.

⁶²⁸ Doina Petrescu, “Losing Control, Keeping Desire”, Peter Blundell-Jones, Doina Petrescu ve Jeremy Till (haz.), **Architecture and Participation** içinde, London: Spon Press, 2005, s.43-65.

⁶²⁹ Stephen Nigel Wood, “Desiring Docklands: Deleuze and Urban Planning Discourse”, **Planning Theory**, 8/2, 2009, s.191-216.

merkezi bir yere alan Gizem Aksümer'in tezidir.⁶³⁰ Bir diğeri ise Nilüfer Talu'nun mimari tasarım boyunca konutun modernleşme süreciyle evin ulaşılması imkansız bir arzu nesnesine dönüşmesini konu olan çalışmasıdır.⁶³¹ Ben de kentsel dönüşüm, ev olgusu ve arzu arasındaki bağlantıyı kurarken bu iki çalışmanın olgular arasında kurduğu ilişkisellikten faydalandım.

Nilüfer Talu, doktora tezinde teknoloji ve akılcı modernleşmenin, evi modern mimarlık vasıtasıyla kapitalizmin küresel pazar sisteminde bir meta olarak alınıp satılan, onu metalaştıran, matematiksel hesaplarla ölçülüp, biçilerek standartlaşan ve sonuç olarak evi nesnelleştiren süreçle birlikte evin artık ulaşılması imkansız bir mite, bir arzu nesnesine dönüştüğünü savunur.⁶³² Evin modernliğe özgü toplumsal tüketici deneyiminin bir nesnesi olduğunu, popüler medya ve reklamların evi idealleştirerek bir arzu nesnesine dönüştürdüğünü belirtir.

Gizem Aksümer ise kentsel dönüşüm ve arzu arasındaki bağlantıya odaklanır. Aksümer, Sarıyer'de gecekonduda yaşayanların toplu konutlara yerleştirilmesi sürecini içeren kentsel dönüşümü, arzu üzerinden ele alır. Buna göre kentsel dönüşüm arzuyu içeren bir makine olarak Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin kavramsal çerçevesinde değerlendirir. Kentsel dönüşümün Deleuze ve Guattari'nin terimiyle "arzulanan makine (la machine desirante)" gibi çalıştığını, "hem toplum tarafından arzulanmakta hem de kendini sürdürebilmek için arzulamakta" olduğunu ve arzunun bu karşılıklı çift taraflı yapısının "kentsel dönüşüm sürecindeki tezahürünün özellikle görsel ve basılı medyadaki kentsel dönüşüm temsillerinde... [ve] güzellmelerinde" görmenin mümkün olduğunu söyler.⁶³³

Deleuze ve Guattari kapitalizmi analiz etme konusunda arzuya önemli bir yer verirler. Ancak hem kapitalizm-arzu ilişkisini hem de arzu ve kent ilişkisini anlayabilmek için arzu kavramını irdelemek gerekmektedir.

⁶³⁰ Gizem Aksümer Kaynarca, Kentsel Dönüşüm Makinası: İstanbul'da Gecekondudan Toplu Konuta Kentsel Dönüşümün Çalışma İlkeleri, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, 2016.

⁶³¹ Nilüfer Talu, The Phenomenon of the Home in Modern Culture: Transcendental Homelessness and Escape Fantasy at the Intersection of Art and Design (Modern Kültürde Ev Olgusu: Sanat ve Tasarımı Arakesitinde Zihinsel Evsizlik ve Kaçış Fantezisi), **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 2008.

⁶³² Nilüfer Talu, **a.g.e.**

⁶³³ Gizem Aksümer, **a.g.e.**, s.156.

7.1. Arzu Meselesi

Deleuze ve Guattari, iki ciltlik *Kapitalizm ve Şizofreni*⁶³⁴ adlı eserlerinde “arzunun sorgulanması”⁶³⁵ işine girerler. Onlara göre arzu bir nesneyi takip etmez, bir nesneyi elde etmeyi istemek, bir hayale, fantazmaya kapılmak, onu düşlemek değildir arzu edimi, bilakis kendisi bizatihi nesnelere üreten üretken, aktif bir eylemdir, yaratıcıdır. Bu yönüyle devrimcidir arzu ve kaynağı bilinçdışıdır. Bütün bunları daha iyi anlayabilmek için geleneksel arzu anlayışı, psikanaliz ve Oedipus kompleksinden bahsetmek gerekmektedir.

Deleuze ve Guattari, geleneksel arzu anlayışının kaynağını Platon’a dayandırır. Platonik arzu mantığı, üretim ile edinim (sahip olma) arasında bir seçim yapmamızı dayatır. Bu Platonik ayırmada: “Arzuyu edinimin tarafına yerleştirdiğimizde arzuyu idealist bir tasavvur olarak ele alırız ki, bu onu öncelikle bir eksiklik, bir nesnenin eksikliği olarak belirlemektedir.”⁶³⁶

Arzu böylece eksiklik açısından tanımlanır. Bu denklemde arzuyu üretim tarafına yerleştirirsek de arzu sadece fantezilerin üretimi olarak ele alınmış olmaktadır. Sonuçta “arzu ihtiyaçlar tarafından desteklenen bir şeymiş gibi, arzunun üretkenliğinin ihtiyaçlara ve onların nesne eksikliğiyle olan ilişkisine dayanmayı sürdüren bir şeymiş gibi sunul[ur].”⁶³⁷

Platon’un aşk ve arzu tanrısı Eros’un hikayelerini anlattığı Şölen kitabında Sokrates durumu şöyle özetleyecektir: “Aşk bazı objelere yönelir; ..[ve] o, eksikliğini duyduğu şeylere yönelir.”⁶³⁸

Burada sahip olana kadar bir nesneyi arzulamaktan ve sahip olmadığı, eksik olan şeyi amaçlayan bir arzudan bahsedilmektedir. Arzulayan bir özne ve sahip olamadığı için eksikliğini duyduğu bir nesne arasındaki ilişki söz konusudur. Dolayısıyla geleneksel arzu kavramında arzu soyuttur ve bireyseldir çünkü arzulayan bir özne ve arzulanan bir nesne tanımlar. Buna göre arzu elde edildiğinde yok olacaktır.

⁶³⁴ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, **Anti-Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni 1**, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2014; Gilles Deleuze ve Felix Guattari, **Kapitalizm ve Şizofreni 2- Bin Yılla Kapma Aygıtı**, İstanbul: Bağlam, 1993.

⁶³⁵ Ali Akay, **Tekil Düşünce**, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999, s.61

⁶³⁶ Deleuze ve Guattari, **Anti-Ödipus**, s.45.

⁶³⁷ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.46-47.

⁶³⁸ Platon, **Şölen**, İstanbul: Sosyal yayınları, 2000, s.63.

Bu geleneksel arzu anlayışı Freud ve Lacan gibi psikanalistlerin de dahil olduğu anlayıştır. Freud'un öncülüğünde gelişen psikanaliz geleneksel arzu anlayışına çok önemli bir katkı yapmıştır. Deleuze ve Guattari'ye göre psikanalizin temel keşfi “arzulama üretimi, bilinçdışı üretimi”ni⁶³⁹ keşfetmesidir. Arzu üretiminin merkezi olan bilinçdışından, arzunun üretimle olan ilişkisinden bahsedeceklerdir.

7.1.1. Oedipus kompleksi

Hepimiz ufak sömürgelelerimiz, ve bizi sömürgeleştiren Oedipus'tur.⁶⁴⁰

Psikanalize göre bilinçdışı; arzu üretimin merkezidir ancak bu arzu fantazmaları, düşleri, eksiklikleri üreten bir merkezdir ve Oedipus kompleksi ile baskılanarak kontrol altına alınmaktadır.⁶⁴¹ Psikanaliz arzulama üretimini, bilinçdışını Oedipus kompleksi ile baskılar, onun gerçek üretici devrimci niteliğini sekteye uğratır.

Oedipus baba, anne, çocuk üçgeni içinde çocuğun ya da benin (öznenin) annesinden yoksun kalması sonucu bilinçdışında oluşan arzudur. Ensest arzusunun ortaya çıkmasının bastırılması ve yasaklanması bunu takip eder.

Platon çizgisinin klasik arzu anlayışına göre arzu nesnelere veya amaçlarla ilişkilendiriliyorken, Freud arzuyu libido veya cinsellik ile yapılandırarak arzuyu nesnelere dünyasından özgürleştirerek ona soyut bir güç kazandırmış olur ancak aynı zamanda onu anne-baba-çocuk oedipal üçlüsünün yeri yurdu olan aileyle sınırlandırır.⁶⁴²

Deleuze ve Guattari Oedipus'u ailenin dışına çıkartarak onu kapitalizmin işleyişinin merkezine koyacaklardır çünkü “toplumsal bastırma, ancak cinsel bastırma vasıtasıyla arzuya etki eder.”⁶⁴³ Toplumsal bastırmanın gerçekleşebilmesi, işleyebilmesi ancak çocuklukta cinsel arzuların bastırılmasının deneyimlenmesi ile mümkün olabilir. “Yasa bize şöyle söyler: annenle evlenmeyeceksin ve babanı öldürmeyeceksin. Ve biz uysal özneler kendi kendimize şöyle deriz: öyleyse benim istediğim buydu.”⁶⁴⁴

Babanın yasasıyla çocuğun ilk arzusu engellenir, bunun doğruluğu kabul ettirilir ve anneye olan arzu başka bir şeye yöneltilir. Çocuk yönlendirilmiş arzusunu hadım

⁶³⁹ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**

⁶⁴⁰ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.384.

⁶⁴¹ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.44.

⁶⁴² Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.392.

⁶⁴³ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s. 178.

⁶⁴⁴ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.172.

edilme korkusuyla kabullenerek zaten ben de bunu istiyordum der. “Arzu bireyin kendi üretim sürecinden kopartılıp hep bir başkasının arzusuna bağlanır. Bu yüzden oedipal arzu bedenler arasındaki ilişkiden ya da bireysel bir fantezi alanından gelmeyip dışarıdan gelen ötekinin arzusudur. Daha açık bir ifadeyle bireyler kendi arzularınıymış gibi hep başkalarının arzularını yaşarlar.”⁶⁴⁵ Çünkü zaten deneyimlediği ilk arzu, başkasının arzusuna göre şekillendirilmiş ve kabul ettirilmiştir.

Deleuze ve Guattari’ye göre hem bireysel (psşik) hem de toplumsal baskılama, arzunun yasalara bağlanması ile gerçekleşir, bundan Oedipus sorumludur. Özetle oedipal arzu başkasının arzusudur ve bu arzunun üretiminde yasaklar söz konusudur. Bazı şeylerin arzulanması yasaktır. İşte kapitalizmdeki üretim de bu oedipal arzu üzerinden gerçekleşir.

7.2. Kapitalizm ve Arzu

Deleuze ve Guattari klasik ve psikanalitik arzu anlayışının; arzuyu elde etme, eksiklik ekseninde değerlendirilmesine karşı çıkararak onu üretim ve gerçeklik ekseninde ele alırlar. Onların arzusu pozitif, üretken bir arzudur.

Arzu üretiyorsa gerçeği üretir. Arzu üretkense, sadece gerçekliğin tarafında öyledir ve sadece gerçekliği üretir. Arzu kısmi nesnelere, akımları ve bedenleri faaliyete geçiren ve üretim birimleri olarak işleyen pasif sentezlerin bütünüdür. Gerçek ise bir sonuçtur... Arzu hiçbir şeyden yoksun değildir, nesnesinden yoksun değildir. Daha ziyade arzuda eksik olan öznedir, ya da arzu sabit bir öznenen yoksundur, bastırma olmadıkça sabit bir özne de yoktur... Arzu bir makinedir.⁶⁴⁶

Onlara göre arzu çok yönlüdür, soyuttur, ne sabit bir nesnesi ne de sabit bir öznesi vardır. Sabit bir özne tarafından sabit bir nesneye duyulan arzu Oedipal arzudur. Burada arzu göstergelere, sabit nesnelere indirgenir. Bu da temsil aracılığıyla gerçekleşir. Benim arzumu temsil eden gösterge; şu x ev, araba ya da şu x kişi, parti... Sabit bir temsil böylece arzunun gerçek çok yönlü doğasını tahrif eder.⁶⁴⁷

⁶⁴⁵ Sinan Kılıç, Deleuze-Guattari: Yersizyurtsuzlaştırma Makinesi Olarak Şizoanalitik Fark ve Arzu Ontolojisi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, 2012, s.67.

⁶⁴⁶ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.47.

⁶⁴⁷ Eugene W. Holland, **Deleuze ve Guattari'nin Anti-Oedipus'u, Şizoanalize Giriş**, İstanbul: Otonom, 2013, s.85.

Temsil her zaman için arzulama üretiminin toplumsal ve psişik bastırılmasıdır, bu bastırma çok çeşitli tarzlarda uygulanır.⁶⁴⁸ Temsil ya da Holland'ın deyimiyle “arzunun göstergelere kaydı”⁶⁴⁹ ile bastırılan arzu sayesinde Ötekinin üzerinde iktidar kurulur. (Sen bunu arzulamalısın çünkü herkes bunu arzuluyor, o halde bunu satın almalısın!) Kapitalist toplumlarda iktidar ve pazar ekonomisinin işleyişi işte bu bastırılmış Oedipal arzu sayesinde mümkün olabilmektedir, daha spesifik olarak Oedipal arzunun eksiklik açısından tanımlaması sayesinde - “arzu eksikliğini duyabileceği bir nesnenin düşünüyü üretir”⁶⁵⁰ - mümkün olabilmektedir:

Eksiklik toplumsal üretimde düzenlenir ve organize edilir... Pazar ekonomisi olarak boşluğun yaratılışı hakim bir sınıfın sanatıdır: üretim bolluğunun ortasında eksikliği organize etmek, büyük bir eksiklik korkusu yayarak tüm arzuyu sendelemek, arzulama üretimi fanteziye (sadece fanteziye) indirgenirken, nesneyi arzuya sözde dışsal olan gerçek üretime bağlı kılmak (akılcılığın talepleri).⁶⁵¹

Eksikliğin toplumsal üretimde organize edilmesinin bir “tarzı”, örneği Aksümer'in gösterdiği gibi kentsel dönüşümdür. Deleuze ve Guattari'nin kavramsallaştırmasından hareketle Aksümer, kentsel dönüşümün eksiklik hissini yaratan ve daha sonra onu dolduran bir araç, bir “makine olduğunu” öne sürmektedir.⁶⁵² Daha modern, daha yeni, daha temiz bir eve sahip olmak düşünüyü üreten bir arzu olarak, “arzulanan bir makine olarak” kentsel dönüşümü ele almaktadır:

Kentsel dönüşüm makinesi... boşluğu kendisi yaratarak sürekli olarak [yeni konutları] daha çekici kılarak ve daha çok sayıda yeni bina üreterek bunları satmaya çalışmaktadır. Bu arzulanan makine arzuyu psikanalitik bir arzu, bir eksiklik olarak tanımlamaya yöneliktir. Yeni alışveriş merkezleri, siteler ya da büyük konut projeleri yalnızca arzulanmakla kalmaz, arzulanan makineler söylemindeki karşılıklı olma hali dolayısıyla, aynı zamanda satın alınmayı da arzularlar. Bu karşılıklı olma hali, arzulanan makineleri ve kapitalizm açısından da boşluk hissini ortaya çıkarmaktadır.⁶⁵³

Burada Deleuze ve Guattari'nin önemli kavramı “arzulanan makine”yi (“la machine desirante”) açmak gerekmektedir. BS yayınları bu kavramı arzulama makineleri olarak çevirmiştir ancak Ali Akay “arzulanan makineler” terimini kullanır. Arzulama

⁶⁴⁸ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.269.

⁶⁴⁹ Holland, **a.g.e.**, s.85.

⁶⁵⁰ Akay, **a.g.e.**, s.63.

⁶⁵¹ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.49-50.

⁶⁵² Aksümer, **a.g.e.**

⁶⁵³ Aksümer, **a.g.e.**, s.124.

makineleri “les machines desirantes”ın başat niteliği olan çift taraflı arzulanma durumunu yani “karşılıklı olma hali”ni imler.

Su değil çanta almayı tercih ediyorum. O halde çantayı arzuluyorum. Ama ben arzu eden değilim. Ben de çanta tarafından arzulaniyorum. Bu karşılıklı bir durum. Öznelliğini unutmuş bir ilişki içerisindeyiz. İkimiz de arzulanan makineyiz.⁶⁵⁴

“Arzulama [doğrusu arzulanan olacaktır] makinelerini tanımlayan şey tam olarak onların her anlamdaki ve her yöndeki sınırsız bağlantı oluşturma güçleridir. İşte tam da bu nedenle, onlar bir ve aynı anda çeşitli yapıları kat eden ve onları yöneten makinelerdir.”⁶⁵⁵ Örneğin kapitalizm makinesi; banka makinesi, beden makinesi, okul makinesi, kent makinesi, devlet makinesi, ev makinesi, kentsel dönüşüm makinesi gibi başka birçok makine ile sınırsız bağlantılar kurar.

Çünkü makine iki özelliğe ya da güce sahiptir: sürengenlik gücü, verili bir parçanın bir diğerine bağlandığı makinesel filum, buharlı makinenin içindeki silindir ve piston veya ...lokomotifteki makara, ama aynı zamanda yönelimindeki kırılma, her makinenin yerine geçtiği bir makineyle ilişkili olarak mutlak bir kesilme olduğu mutasyon, buharlı makineyle ilişkili olarak içten yanmalı motor. Gerçekte yalnızca bir tane olan iki güç, makine kendinde kesilme-akım olduğu için, kesilme her zaman için bir akımın sürekliliğine bitişiktir, öyle ki bu akımı, ona bir kod vererek, onun belirli öğeleri taşımasına neden olarak diğerlerinden ayırır.⁶⁵⁶

Bu paragrafta makine, her şeyden önce, bir “kesilmeler sistemi (systeme de coupures)”⁶⁵⁷ olarak tanımlanır. Örneğin yeni bir ev arzusu, ev makinesi ya da daha kapsayıcı olarak bağlı olduğu kentsel dönüşüm makinesi ve onun da bağlı olduğu en üst makine kapitalizm makinesi arzu akımları üretir. Bu arzu akımları yeni ve modern konutları öne çıkaran reklamlarla, medya haberleri ile, komşuların rıza gösterdiği ve itibar ettiği söylentiler ile hızlanır. Ancak korku sebebiyle örneğin deprem korkusu ya da dönüşüme razı olmayanların başına gelebilecek hukuksuzluk söylentilerinin yarattığı belirsizlik gibi durumlarla arzu kesilmeye uğrar. Kentsel dönüşüm makinesi dönüşüme razı olmayanların arzusunu, yeni ev arzusundan keser ve razı olmayanların arzusunu yaptırımlarla, yasayla sınırlar. Kentsel dönüşüm makinesi evin yenilenmesi ve yenilenmemesi durumlarının sınırlarını çizer, kuralları koyar yani kodlar. Burada arzunun çeşitliliğine izin vermeyen bir kapitalist makine işleyişi söz konusudur.

⁶⁵⁴ Ali Akay, **Deleuze ve Guattari: Bir Düşünce Macerası** isimli Ali Akay Konuşması. **Deleuze Seminerleri**, İstanbul: Aksanat, 2011 Aktaran: Aksümer, **a.g.e.**, s.24.

⁶⁵⁵ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.559.

⁶⁵⁶ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.559.

⁶⁵⁷ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.59.

Ancak gerçek arzulanan makinenin kesilmesi, makinelerin birbirinden ayrılıp tekrar eklenmesini ve çalışma mekanizmasını imler:

Her yerde o, makinelerdir; hiç de mecazen değil: tam anlamıyla makineler, kavramlarıyla, bağlantılarıyla. Bir organ-makine, bir kaynak makineye tutunur: biri, diğèrinin kestiği bir akım yayar. Meme süt üreten bir makinedir ve ağız ona eklenen bir makinedir... her zaman akım üreten bir makine ve ona bağlanıp bu akımı kesen ...bir makine mevcuttur (meme-ağız)... Arzu durmaksızın kesintisiz akımları ve parçalanmış olan kısmi nesnelere birbirine ekler. Arzu akışı sağlar, akar ve keser.⁶⁵⁸

Makinenin çalışması ve üretimin gerçekleşmesi için arzu akışlarına ve bu arzu akışlarının başka arzu akışları ile kesilmesine ihtiyaç vardır. Ev almayı arzuluyorum, daha sonra bunun için bir iş gerekecek (şirket makinesi) ve daha sonra borç almam gerekecek (banka makinesinin çalışması gerekecek) çünkü bu arzumun gerçekleşmesi için yeterli parayı arzuluyorum. Ev makinesini çalıştıran arzu, para arzusu ile kesilir ve bu arzu şirket, banka ve büyük resimde kapitalizm makinesini çalıştırır. Bu süreç zaten üretim sürecidir. "... kesilmeler üretkendir ve bizatihi yeni birlikteliklerdir. Ayrımlar, ayrımlar olmalarına rağmen kapsayıcıdır. Tüketimler bile geçişler, oluşlar, dönüşlerdir."⁶⁵⁹

"Üretimin ana prensibi ki makineleri birbirine bağlayan akımın kendisidir, arzudur. Bu yüzden üretici makinelere arzulanan makineler denir."⁶⁶⁰ Üretim arzu akışları ve bu akışların kesilmeleri ile ortaya çıkan her şeydir, gerçekliktir. Dolayısıyla aslında her üretim arzulama üretimidir: "Arzulama üretimi toplumsal üretimden başkası değildir."⁶⁶¹

Deleuze ve Guattari'nin Anti-Oedipe'de geliştirdikleri tez budur. Psikanalizi suçlamalarının nedenini ve psikanalize karşı geliştirdikleri adına "şizoanaliz" dedikleri tek bir arzulayan öznenin yerine parçalanmış, çoklu öznelerin, şizofrenlerin-eksikliğini çektiği nesneyi arzulayan tek bir özne üzerine kurulmuş kapitalizm analizine karşı geliştirdikleri savı özetlerler:

⁶⁵⁸ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.13-19.

⁶⁵⁹ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.67.

⁶⁶⁰ Florence Andoka, "Machine désirante et subjectivité dans l'Anti-Œdipe de Deleuze et Guattari", **Philosophique**, No:15, 2012, s.88.

⁶⁶¹ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.52.

Şizoanalitik sav basittir: arzu makinedir, makinelerin sentezidir, makinesel düzenlemedir-arzulama makineleri. Arzu üretim düzenidir, her üretim aynı anda arzulama üretimi ve toplumsal üretimdir. Psikanalizi işte bu yüzden, üretimin bu düzeni çiğnemiş olduğu, onu temsile çevirmiş olduğu için suçluyoruz.⁶⁶²

Burada Deleuze ve Guattari'nin özgün Marksizm eleştirisini görmekteyiz. Onlar Marksizm toplum yapısını çözümlemesini eleştirmektedirler. Marksizm bilindiği üzere bir tarafa üretim güçleri ve üretim ilişkilerinin oluşturduğu alt yapıyı koyarken diğer tarafa da toplumda var olan ideoloji türleri ve devlet, aile, kültür, din, sanat gibi kurumların birleşimi olan üst yapıyı koyar. Alt yapı bu üst yapıya göre şekillenmektedir. Ancak Deleuze ve Guattari'nin özgün Marksizm eleştirisinde ideoloji bir yanılısamadan ibarettir:

“ideoloji”den bahsediliyor. Halbuki ideolojinin zerre önemi yok. Mesele ideoloji değil, “ekonomi-ideoloji” ayrımı veya bunun üzerinden kurulan karşıtlıklar bile değil; mesele iktidarın örgütlenmesi. Çünkü iktidarın örgütlenmesi, yani libidonun ekonomik olana yatırım yapma tarzı, ekonomik olana musallat olur ve baskının politik biçimlerini besler. İdeolojinin yanılısama olduğunu öne sürmek hâlâ âdetten. Bir tarafa altyapıyı –yani ekonomik olanı, ciddi meseleyi– koyuyorsunuz, öte tarafa ideolojinin de parçası olduğu üstyapıyı; böylece ideolojideki arzu fenomenlerini reddediyorsunuz. Arzunun altyapı içerisinde nasıl işlemekte olduğunu, ona nasıl yatırım yaptığını, nasıl katıldığını ve bu anlamda arzunun iktidarı ve baskıcı sistemi nasıl örgütlediğini görmezden gelmenin en iyi yolu bu.... İdeoloji yoktur, sadece iktidar örgütlenmeleri vardır – yeter ki iktidarın örgütlenmesinin, arzu ile ekonomik altyapının birleşmesinden oluştuğu kabul edilsin.⁶⁶³

İdeoloji devreden çıkarılır ve arzu ekonomiyle ilişkilendirilir.“Arzu altyapının bir parçasıdır”⁶⁶⁴. Arzu ilk defa olarak ekonominin, alt yapının alanına dahil edilir. Arzu alt yapıyı ve üst yapıyı üreten, onu harekete geçiren şeydir. İdeoloji ya da çıkarlar değil, bizatihi arzunun kendisi her yerededir.

Gerçek şu ki cinsellik her yerededir: bir bürokratin evraklarını okşama, bir yargıcın adaleti sağlama, bir iş adamının parayı dolaşıma sokma, burjuvazinin proletaryayı düzme tarzında vb. ...Hitler faşistleri tahrik etmiştir. Bayraklar, milletler, ordular ve bankalar birçok insanı tahrik eder.⁶⁶⁵

⁶⁶² Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.425.

⁶⁶³ Gilles Deleuze, “Kapitalizm: Çok Özel Bir Hezeyan”, <http://www.e-skop.com/skopbulten/kapitalizm-cok-ozel-bir-hezeyan/2199> , Erişim tarihi: 9.4.2017.

⁶⁶⁴ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.157.

⁶⁶⁵ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.421.

Savaş makinesi, kapitalizm makinesi gibi baskıcı iktidar makinelerinin işleyebilmesi için bunları uygulayanların arzusuna ihtiyacı vardır. Bürokrat evraklarını, banker parayı sevmezse sistem işleyemez. Baskıya rağmen arzu. Burada en kritik nokta çıkarın denkleme girmesiyle oluşur. Kişi kendi çıkarına ve sınıf çıkarına aykırı olsa bile bir şeyi arzulayabilir mi sorusuna Deleuze ve Guattari'nin yanıtı kesin bir evettir. Reich'in arzu ve çıkar arasında yaptığı arzuyu önceleyen ayrımını savunurlar:

Arzu asla aldatılmaz. Belki çıkarlar aldatılır, onlar idrak edilemez ya da onlara ihanet edilir, ama arzu değil. Reich'in feryadının sebebi budur: hayır kitleler aldatılmadı faşizmi arzuladılar ve açıklanması gereken de budur...Öyle ki birisi kendi çıkarlarına aykırı olarak arzulamaktadır: kapitalizm bundan kazanç sağlar.⁶⁶⁶

Sorun ideolojik bir yanlış kavrayış, “yanlış bilinç” sorunu değildir. Kişiler kendi çıkarlarına ya da ait olduğu sınıfın çıkarına aykırı bir şey yapabiliyorsa bunun nedeni kavrayış yetersizliği değil bilinçdışı yatırımı olarak arzu yatırımının “genel itaati temin ediyor” olmasıdır. Sorun “bilinç öncesi yatırımı” olan arzunun – ki ne olması gerektiği olarak çıkarlar ve istekleri kapsar – bilinçdışı libidinal yatırım olan arzu ile örtüşmemesinden kaynaklanır.

Bilinç öncesi yatırımlar çatışan sınıfların çıkarlarına uygun olarak yapılırlar... Ama bilinçdışı yatırımlar, arzulayan öznenin, bireyin veya topluluğun çıkarlarından çok farklı olan arzu konumları ve sentezlerin kullanımları izlenerek yapılırlar.⁶⁶⁷

Arzunun bilinçdışı yatırımı bilinç öncesi yatırımından önce gelir. Yani çıkarlar hep arzudan daha sonra gelir.⁶⁶⁸ Hem kendilerinin hem ait oldukları sınıf çıkarlarına aykırı olsa bile kitlelerin faşizmi arzulaması ya da bu çalışmanın konusu kentsel dönüşümün arzulanmasında olduğu gibi: Kişinin daha sonra yaşayacağı - mahalledeki nüfus, kirlilik, trafik, gürültü artışı, yeşil alanların azalışı, aidatların artışı gibi olumsuzlukların ya da küçük, yüksek katlı, balkonsuz bir eve geçmesi, yeni evinin aynı metrekarede kalması için üzerine bankadan borçlanıp para ödemesi vs... – kendi çıkarına aykırı hareket etmesinde olduğu gibi. Arzu ve çıkar her zaman birlikte var olurlar ama örtüşmeleri şart değildir. Görüldüğü gibi bilinçdışı arzu ve önbilinçli çıkar çakışmayabilmektedir.

⁶⁶⁶ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.373.

⁶⁶⁷ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.157.

⁶⁶⁸ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.527-551.

Bilinç öncesi yatırımdaki arzu akışları öznelere istek, çıkar ve ihtiyaçlarına tekabül eden alan idi ancak toplumsal bilinçdışı libidinal yatırımının iki kutbu var: “Gerici ve faşizan kutup” (sürüsel toplanışlara itaat etmesi; tekillikleri, farklılıkları, azınlıkları çiğnemesi, kod üretme ve yerliyurtlaştırma vasıtasıyla işleyen) ile “devrimci şizoid kutup” (tam tersi olan itaat etmeyen, tekillikler ile işleyen ...).⁶⁶⁹

Arzunun çıkardan önce gelmesinin ve tüm arzu yatırımının ister kapitalizmin ister devrimin tarafına, farklı kutuplara çekilmesini mümkün kılan şey nedir? Nietzsche’ci söylemle “güç istenci” ya da Deleuzyen tabirle “gücün gelişme derecesidir”.

Nietzsche’deki güç istenci (will to power)⁶⁷⁰ dünyadaki her şeyin, her canlının anlamının, amacının, hedefinin güç istencinin tezahürlerini imlemesi demektir yani bir amaca ya da istence sahip olmak daha güçlü, daha kudretli olmayı istemek demektir. Efendi-köle diyalektiğinde bile köle aslında efendi olmak istemektedir ve bu yüzden baskıya dayanabilir.

Deleuze, “Nietzsche’nin “hakimiyet oluşumları” olarak söz ettiği organizasyonları, eksiklikleri, amaçları tayin eden...biçimler nelerdir?”⁶⁷¹ diye sorar. Cevabı “güç biçimleridir”. Bütün amaçları saptayan güç biçimleridir.

Arzunun her şeyden önce yatırımda bulunduğu şey bu ya da şu nesne değildir, ne bu ne de şu amaçtır, ancak *gücün bir gelişme derecesidir*; bu tür bir güç genellikle kendisini geliştirip örgütleyen iktidar yapısı ya da egemenlik biçimi yoluyla çok kolay ve yaygın biçimde erişilebilir olsa da.⁶⁷²

Arzu gücün gelişme derecesine yatırım yapar. Güç istenci kişinin çıkarına aykırı bir durumda çıkarın her zaman önüne geçmektedir. Dolayısıyla kapitalizm bu açığı iyi kullanır. Kapitalizmin pazar mekanizmaları bireylerdeki güç istencini lehine kullanır: terfi alabilmek için sesini çıkarmayan bir beyaz yakalı, evi dönüşümden sonra küçülse bile fiyatı arttığı için daha güçlü hisseden bir kat maliki, müteahhitle (belki birkaç metre kare daha fazla almak ya da dönüşüm istemeyen komşuları ikna etmeye çalışmanın karşılığında bir şey alabilmek umuduyla) iyi geçinen apartman yöneticisi örneklerinde olduğu gibi.

⁶⁶⁹ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.529.

⁶⁷⁰ Friedrich Wilhelm Nietzsche, **Will To Power**, New York: Vintage Books, 1968, s.550.

⁶⁷¹ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.493.

⁶⁷² Holland, **a.g.e.**, s.189.

Deleuze ve Guattari libidinal gücün her şeyi belirleyen bir referans noktası olduğunu vurgulamaktadır: “Herhangi bir sociusun⁶⁷³ (yer yüzünün bedeni, despotun bedeni, sermaye-paranın bedeni) biçimi veya niteliği ... üretici güçlerin yoğun gelişiminin bir durumuna ya da derecesine dayanmaktadır.”⁶⁷⁴. Herhangi bir kurum ya da makinenin gelişim derecesi libidinal gücün gelişme derecesine bağlıdır. Daha büyük gücün arzulanması üretici gücün gelişimi belirlemektedir. Ne kadar libidinal güç ve arzu o kadar gelişme denklemiyle çalışan bir kapitalizm makinesi söz konusudur.

Ancak burada arzuya ilişkin önemli bir paradoks ortaya çıkmaktadır:

Şizoanalizin anahtar paradokslarından biri arzunun hem özgür olmayı arzulaması (özgür-biçimli şizofreni) [arzunun özgürlükçü ve devrimci yanı] hem de daha büyük gücü arzulamasıdır (üretici gücün gelişimi) [ki kapitalizmin gelişimine olanak veren yan] Deleuze ve Guattari'ye göre bu çelişkiyi ortadan kaldıracak yani hem daha büyük gücün hem de daha büyük özgürlüğün gerçekleşmesi yalnızca iktidarın kapitalizmden kaldırılmasıyla olabilecektir.⁶⁷⁵

7.3. Kapitalizm Makinesi

Deleuze ve Guattari Marksist kapitalizm okumasına arzuyu da eklemişlerdir, onu arzulan bir makine olarak tanımlayarak işleyişini analiz etmeye girişmişlerdir. Kapitalizm makinesi arzulan bir makine olarak hem kendisi arzulamakta, arzu akımlarını üreterek kendisini sürdürebilmekte; hem de toplum tarafından arzulanmakta ve yine bu sayede kendisini sürdürebilmektedir. Karşılıklı bir arzulanma hali makineyi çalıştırır.

Kapitalist makine sermayeyi, emeği, mekanı, gündelik hayatın her alanını, duyguları, arzu akımlarını örgütler, düzenler. Bu makine kentsel dönüşüm makinesi gibi sürekli olarak başka makinelerle birlikte çalışır, karşılıklı birbirlerini harekete geçirerek işlerler. Kapitalist makine kentsel dönüşüm örneğinde olduğu gibi sürekli olarak akımlar üretmekte ama aynı zamanda bazı akımları keserek, onlarla sınır çizerek yeni üretimler yaratmaktadır. Böylece bu makine sürekli olarak yeni kazanan ve yeni kaybedenler üretmektedir. Kapitalizm makinesi, kentsel dönüşüm makinesi örneğinde

⁶⁷³ Socius, toplumsal makinedir, arzu akımlarını kodlayan, onları kaydeden, “yönlendirilemeyen, düzenlenemeyen hiçbir akımın akımıyor olmadığını temin eden” düzenin sistemidir. Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.55-56.

⁶⁷⁴ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.493.

⁶⁷⁵ Holland, **a.g.e.**, s. 198.

olduğu gibi güvenliği olmayan, depreme karşı dayanıksız olduğu iddia edilen eski binaları keserek, sınırın dışına atarak, eski kodlar zmetke (decode), yerine lüks, modern, güvenlikli apartmanların, sitelerin, rezidansların reklam, basın, moda, söylenceler gibi çeşitli araçlarla arzulanmasını sağlayarak yeni bir kod (code) oluşturur. Sonuç olarak bildiğimiz eski evin kodu silinerek yerini yepyeni bir ev ve yaşam tarzı kodu almaktadır.

Kapitalizm Deleuzyen tabirle sürekli olarak “kod”ları silmekte ve yeni kodlar üretmektedir. Brian Massumi, Deleuze ve Guattari’nin kapitalizm çözümlemesine dair bir rehber niteliğindeki çalışmasında kodu şöyle tarif eder: “Tekrarlanan eylemlerin oluşturduğu kalıba kod denir... Kod bir düzen ve işlevlerin organizasyonu olan bir biçimdir (form).”⁶⁷⁶ Düzenli tekrarın aldığı biçim olarak kodlar gündelik hayatı üreten, kapitalist sistemin ve iktidarın devamlılığının sağlayıcısıdırlar. Dolayısıyla bir olguya ait üretilen kodlar kapitalizmin garantörü olmaktadır.

Bu çalışmada kapitalizm makinesi ile birlikte çalışan kentsel dönüşüm makinesi ya da onun da bir parçası olan bir ev makinesi, yeni bir ev kodu, yeni bir yaşam tarzı kodu ve böylece yeni bir gündelik hayat kodu üretmektedir. 2012 ncesi Bağdat Caddesi yakın çevresinde rezidansta bir yaşam ya da rezidans olan bir ev imgesi eşine az rastlanan bir durum idiyse, 2018’de bu durum yaygın ve arzulanana bir hal almıştır. Bu çalışmanın konusu kentsel dönüşüm ile üretilen kodlar arası geçişler ani, bıçak keşiği gibi gerçekleşmemektedir. Örneğin, görüşmecilerden bazıları yenilenmeye ilk aşamada karşı çıkmakta, eski evlerinin daha güzel olduklarını söylemekte ve buna karşı, zayıf ve azınlık da olsa, bir direnç oluşturmaktadırlar.

Ancak yine de hukuk ve devlet makinesi kapitalizm makinenin işleyişini kolaylaştırmaktadır, istikamet yeni dönüşüm geçirmiş yeni ev koduna doğru olmaktadır. Eski ev kodu ktlenerek, yeni ev kodu gzellenir. Nitekim Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan dönüşmeyen evi bir “kambur” olarak nitelemektedir:

⁶⁷⁶ Brian Massumi, **A User's Guide to Capitalism and Schizophrenia: Deviations from Deleuze and Guattari**, London: MIT Press, 1992, s.51.

...felaketlere karşı gereken tedbirleri hayata geçirme kararı aldık. Yasal altyapıyı oluşturup hazırlıklara başladık. Bundan 4 yıl önce yine burada kentsel dönüşüm kapsamında ilk yıkımları başlattığımızda bir söz vermiştik. İstanbul'u da Türkiye'yi de bu kamburdan kurtaracağız demiştik. Amacımız bir binayı yıkıp yerine başka bir bina yapmak değil, can ve mal güvenliğini sağlayan büyük dönüşümü sağlamaktır.⁶⁷⁷

Kapitalizm sürekli genişleyen bir makinedir. Eski kodları çözer, yerine yeni kodlar yerleştirir. Bu makinede,

...akımların kod çözümü ya da yersizyurtsuzlaşması ve diğer yanda onların şiddetli ve yapay yeniden yerliyurtlulaşmaları (re-territorialisation) olarak çifte bir hareket mevcuttur. Kapitalist makine artı-değer çekip çıkartmak için akımları ne kadar yersizyurtsuzlaştırır (deterritorialisation), onların kodlarını çözer ve onları aksiyomlaştırır, yan aygıtları olan bürokrasi ve baskı artı-değerden çok daha geniş bir payı soğurarak onları bütün gücüyle yeniden yerliyurtlulaştırır.⁶⁷⁸

Kapitalist makine paranın, sermayenin akışına izin vererek ve yeni sermaye akışları üreterek işlemektedir. Artı-değer çıkartmak için daha önce kodladığı, yerliyurtlulaştırdığı akımları, tıkanıp ve artık artı-değer çıkaramadığı durumlarda çözer, bürokrasi ve devlet makinesinin yardımıyla yersizyurtsuzlaştırır, daha sonra yeni bir kod üreterek toplumsal ilişkileri, mekanı vs... tekrar yerliyurtlulaştırır.

7.3.1. Kapitalizm ve arzu ekonomisi

Sosyolog Robert Bocoock, Tüketim adlı kitabında tüketim kavramının doğuşunu, tüketimin kuramsallaştırılmasını ve modern geç kapitalizmde (post fordist kapitalizm) tüketimin rolünü inceler. Tüketim analizini yaparken metodolojik olarak arzu kavramı üzerinde özellikle durur. Arzu ile tüketim arasındaki bağı kurabilmek için arzu gibi bir psikanalitik kavramın incelenmesini “yararlı hatta gerekli”⁶⁷⁹ olduğundan bahseder çünkü modern tüketim nihayetinde tüketim mallarının “arzu yaratacak ve arzuları uyuracak şekilde sergilenmesine ve reklamlarının yapılmasına bağlıdır.”⁶⁸⁰

İnsanlar bir tüketim malını ancak arzu ederlerse alacaklardır.⁶⁸¹ Dolayısıyla kapitalist “makine”nin ürettiği ve üreteceği her türlü meta ile uyumlu olmaları, bu metaları

⁶⁷⁷ Cumhurbaşkanı Erdoğan O Sözleri Böyle İfade Etti!, *Milliyet Gazetesi*, 30.5.2016.

<http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-esenler-de/siyaset/detay/2254156/default.htm>

Erişim tarihi: 27.02.2017.

⁶⁷⁸ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.58.

⁶⁷⁹ Robert Bocoock, **Tüketim**, Ankara: Dost, 2009, s.88.

⁶⁸⁰ Bocoock, **a.g.e.**, s.89.

⁶⁸¹ Bocoock, **a.g.e.**, s.89.

arzulamaları sayesinde tüketebileceklerdir. Öncelikle kapitalist makine arzu üretimini gerçekleştirecek daha sonra tüketim gerçekleştirebilecektir. Arzu üretimi süreci reklamlar, moda, televizyon dizileri, eş-dost tavsiyeleri, cadde ve vitrin gezmeleri gibi çeşitli yollarla başlayabilmektedir. Sürecin sonunda ise arzulayan tüketiciler yaratılmış olmaktadır.

Bu süreç Freud'a göre bebeklikten itibaren başlamaktadır⁶⁸² ve toplum kişileri tüketici olmaya alıştırmaktadır. Ancak bu arzulayan tüketicilerin yaratılması süreci modern kapitalizm ile birlikte çoğunlukla insanoğlunun aleyhine işlemektedir. İhtiyacımdan fazlasını tüketen, bir metaya sahip olmak için ya da onu yenilemek arzusuyla tüketen insan bunu "kendi yıkımı pahasına"⁶⁸³ gerçekleştirmektedir.

Herbert Marcuse modern kapitalizmin, -ya da "kapitalizm makinesinin"- işleyebilmesi için, insanoğlunun doğasına metaların tüketimini arzulan ikinci bir doğa eklediğini söyler:

Tüketim ekonomisi ve kapitalizm politikası insanoğlunu, arzulu ve saldırgan bir şekilde metaların biçimlerine bağlayan ikinci bir doğa yaratmıştır. İnsanlara önerilen ve üzerlerinde baskı kuran araç- gereçlere, aletlere, enstrümanlara, makinelere [arzulan makinelere] sahip olma, tüketme, kullanma ve sürekli olarak onları yenileme ihtiyacı, bu malları kullanmaları halinde kendi yıkımlarına sebep olma pahasına, "biyolojik"⁶⁸⁴ bir ihtiyaca dönüşmüştür. O halde insanoğlunun ikinci doğası, onun metalarla dolu pazara bağımlılığını bozacak ve belki de ortadan kaldıracak herhangi bir değişikliğe karşı durur –insan kendi var oluşunu bir tüketici olarak alım ve satımların içinde tüketir.⁶⁸⁵

Kapitalizm makinesi ve tüketim ekonomisinden çıkışı kolay olmayacaktır. Nitekim bu işleyiş gün be gün insan hayatının, derisinin içine işlemektedir. Marcuse'un tanımıyla

⁶⁸² Sigmund Freud, **Three Essays on the Theory of Sexuality**, Harmondsworth: Pelican Freud Library, 1905. İlk tüketim deneyimleri çocukların gelişimlerinin ilk dönemlerinde başlar. Sırasıyla oral, anal, fallik, latent ve gelişme çağındaki genital dönem. Freud bu süreçleri "psiko-seksüel gelişimin evreleri" olarak tanımlar. Çocuğun önce gıda ve içeceklerle başlayan daha sonra yetişkin dönemde otomobil, ev, giyim kuşam, mobilya vb tüketim mallarına karşı geliştirdiği tutumların temellerinin çoğu oral dönemde henüz bebekken atılmış olur. Dolayısıyla tüketici olmak henüz bebekken başlayan bir süreçtir demek pek yanlış olmaz.

⁶⁸³ Herbert Marcuse, **An Essay On Liberation**, Londra: Allen Lane, The Penguin Press, 1969, s.11.

⁶⁸⁴ Marcuse "biyolojik" terimini beşeri bilimler disiplinleri dolayımında kullanmaz, burada "biyolojik" ile bir süreci tanımlamak ister. Bu süreç insanın eğilimlerinin, davranış kalıplarının, isteklerinin hayati ihtiyaçlar olması ve bunların tatmin edilememe durumunda organizmanın fonksiyon bozukluğuna sebep olmasından bahseder. Burada biyolojik ihtiyaçlar olarak tanımladığı şeyler mutlaka doyuma ulaştırılması gereken, yerine hiçbir şeyin dolduramadığı, örneğin biyolojik bir ihtiyaç olarak özgürlük gibi, yokluğu durumunda insanın biyolojisine zarar veren organizmanın işleyişini bozan (örneğin ağır depresyon hali gibi) kültürel ihtiyaçlardan söz eder.

⁶⁸⁵ Marcuse, **a.g.e.**, s.10-11.

kapitalizm yeni bir insan doğası daha yaratmış olmaktadır. Tüketim arzusunu hücrelerinde hisseden, belki de tüketimle güdülenen yeni bir insan ortaya çıkmaktadır.

Kapitalizm makinesinin tüketimi arzulayan insan yaratımı sürecinde önemli bir durak olarak eksiklikten bahsetmek gereklidir. “Kapitalizm hep genişlemekte olan, hep daha kapsayıcı”⁶⁸⁶ olandır çünkü önce eksikliği yaratır, daha sonra o eksikliği dolduracak yeni metalar üretir ve gündelik hayatın her noktasına sızar. Eksikliği doldurduğu gibi eskiyen şeylerden yeni eksikliler çıkartır, yeni arzu akımları üreterek önce eskileri yersizyurtsuzlaştırır sonra yeniyi dolaşıma sokarak onu yerliyurtlulaştırır. Kapitalist makine eksikliği örgütleyerek çalışan bir makinedir.

Kapitalizm eksikliği “toplumsal üretimde düzenler... üretim bolluğunun ortasında eksikliği organize eder, büyük bir eksiklik korkusu yayarak.”⁶⁸⁷ Eksiklik yaratımı, ve eksiklik korkusu kapitalizmin arzuyu tüketimin emrine verebilmesini mümkün kılan şeydir. Hatta eksiklik tek başına bütün bir kapitalist sistemin çalıştırıcısı olmaktadır:

...üretim fazlası kaynakları soğurmak yoluyla her zaman bolluğun olduğu yere eksikliği davet etmek, büyük toplanışların içinde eksiklik üretmek olan kapitalizmin en yüksek amacını gerçekleştirilmeye tek başına muktedirdir.⁶⁸⁸

Deleuze ve Guattari kapitalizmin arzuyu esir aldığını ve onu tüketimin, pazar ekonomisinin emrine verdiğini açıklayarak, arzu ve tüketim arasındaki bağı net bir biçimde ortaya koyarlar. Kapitalizm yeni arzu akımları yaratarak yeni tüketim nesnelere ve alışkanlıkları ortaya koyar; buna bağlı boş zaman ve gündelik hayat alışkanlıklarını da sürekli olarak değiştirmektedir.

Arzu akımlarının tüketim ile sonuçlanmasını mümkün kılan şey kişilerin bolluk içinde yokluk çekmesidir. Bu durumu Deleuze ve Guattari “budalalık”⁶⁸⁹ olarak tanımlar çünkü böylece bireylerin sistemle bütünleşmesi gerçekleşir.

Kapitalizmin pazar ekonomisi bir “arzu ekonomisi”dir.⁶⁹⁰ Kapitalizm arzuyu tüketimin büyüdü dünyası aracılığıyla gerçek özgür, devrimci doğasından saptırır. Kapitalist tüketimciliğin yolunu açan arzu akımları, ihtiyaçları, eksiklikleri yaratılır. Pazarlama, reklamlar, markalar, yeni tasarımlar, sergilemeler yoluyla eksiklik

⁶⁸⁶ Deleuze ve Guattari, **Anti-Ödipus**, s.347.

⁶⁸⁷ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.49.

⁶⁸⁸ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.342.

⁶⁸⁹ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.342.

⁶⁹⁰ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.86.

örgütlenir. Tüketici aslında ihtiyacı olmasa da piyasaya çıkan yeni metaları alma arzusuyla dolacaktır. Kapitalizm makinesi bireyin işlevini de böylece bir tüketici olarak kaydetmektedir.⁶⁹¹

Kapitalist pazar ekonomisinde metanın kullanım değerinden çok değişim değeri ve hatta Baudrillard'ın deyimiyle “gösterge değeri”⁶⁹² ön plana çıkacaktır. Tüketiciler metaları, o metaların ifade ettiği anlamları, yaşam biçimlerini, göstergelerini sürekli olarak arzular. Tüketici hiç bir zaman tek bir nesneyi değil onun ilişkili olduğu her şeyi, onun göstergelerini ve o göstergelerin birbirleriyle olan ilişkilerini arzulamaktadır.

Deleuze ve Guattari “göstergeler rejimi”⁶⁹³ de dedikleri asamblajlardan bahsederler. Fransızca'ya *agencement*, İngilizce'ye *assemblage*, Türkçe'ye düzenleme veya örgütlenme olarak çevrilebilir; nesnenin diğer nesnelere, anlamlar, göstergeler ile birlikte yarattığı topluluklar ve kümeleri ifade etmektedir. Maurizio Lazzarato asamblajı ve onun arzu ile olan ilişkisinden şöyle bahsetmektedir:

Arzulamak daima bir asamblaj oluşturmak anlamına gelir; arzulamak daima bir kolektivite ve çoğulluk içinde ve bunlar adına hareket etmek demektir. Arzu bireylerle ilgili bir mesele değildir... Öznenin doğmaz, daima dışarıdan bir karşılaşma, bir çiftleşme, bir asamblajdan kaynaklanır.... kişi asla birini veya bir şeyi arzulamaz; nesnelere, ilişkiler, makineler, insanlar, göstergeler vb. çoğulluğundan oluşan bir bütün içerisindeki bir kişiyi ya da şeyi arzular. Birini ya da bir şeyi arzulananı kılan, bireyleştirilmiş özne değil asamblajdır. Kişi sadece birini ya da bir şeyi değil, bunlarda duyumsadığı dünyaları ve olasılıkları da arzular.... Arzu her şeyden önce kolektiftir.⁶⁹⁴

Nesnelere ve onun gösterge değerleri arasındaki ilişki kümesinin arzulaması bakımından, arzu kolektiftir. Dışarıda bir karşılaşma olduktan sonra, bir ilişki kümesiyle karşılaşıldığında arzunun oluşumdan bahsetmektedirlerdir. Örneğin, reklamlarda ya da kentte rezidans tipi bir konut görmeden önce, kişi rezidans tipi

⁶⁹¹ Edward Willatt, “Thinking Difference through Flows: Deleuze and Guattari on the Immanence of Desire to Society in Anti-Oedipus”, **11th International Graduate Conference in Philosophy: Philosophy Post-1968**, University of Essex, May 2008, s.6.

⁶⁹² Gösterge değeri, nesnenin sahip olduğu Marx'ın kullanım değeri ve değişim değeri olarak kavramsallaştırdığı değerlerin yanına Baudrillard tarafından eklenmiş bir kavramdır. Nesnenin kültürel olarak işaret ettiği anlamın ona fazladan bir değer yükleyerek, onun değişim değerini dahi etkileyebilecek bir niteliğe sahip olmasını imler. X marka çantanın belirli bir zenginlik, statü, prestij gösterge değerine sahip olması gibi.

⁶⁹³ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, **Capitalism and Schizophrenia: A Thousand Plateaus**, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987, s.85.

⁶⁹⁴ Maurizio Lazzarato, **Göstergeler ve Makineler, Kapitalizm ve Öznellik Üretimi**, İstanbul: Otonom, 2016, s.55.

konutun ne olduğunu bilmediği için onu arzulamaz. Dışarıdaki bir karşılaşmadan sonra bunu arzulayabilir. Ayrıca sadece rezidans bir evi arzulamaz, bu tip konutun lüksü, gücü, modernliği, üst sınıfla ilintili göstergelere atıfta bulunduğu bir yaşam tarzını, düşünme biçimini de arzular.

Bütün bunların arzulanması için çıkarın zorunlu olarak var olması gerekmediği gibi yapılan işten haz almak, o işe inanmak, o işte bir anlam bulmak da gerekmez. Avukat olmak için hukuk sistemine inanmaya, iş adamının kapitalizmin insanı iyileştiren bir sistem olduğuna inanmasına gerek yoktur; tek gereken şey arzudur ve bu arzunun “para kazanmaya ve tüketmeye tabi kılınmasıdır.”⁶⁹⁵

7.4. Kent Makinesi

Kentlerle ilişkimiz rüyalarla olduğu gibidir: hayal edilebilen her şey aynı zamanda düşlenebilir, oysa en beklenmedik rüyalar bile bir arzuyu, ya da arzunun tersi, bir korkuyu gizleyen resimli bir bilmecedir. Kentleri de rüyalar gibi arzular veya korkular kurar; söylediklerinin ana hattı gizli, kuralları saçma, verdiği umutlar aldatici, her şey, başka bir şeyi gizliyor olsa da.⁶⁹⁶

Toplumsal bir üretim olan kent de kentsel dönüşüm gibi arzulan bir makinedir ve bir arzulanma üretimidir. Sürekli olarak akım ve kesimler üretir. Bizatihi oluşturduğu akışlar ile kendisini oluşturan bir sistem olarak kent “sermaye akışları, söylem akışları, insan akışları, mal akışları ya da arzu akışlarının ortaya çıkış, geçiş, kesişme, kesilme, yeniden ortaya çıkma, yeniden yönelme yeridir.”⁶⁹⁷

Arzulanan makine akım ve kesim üretmektedir, bir şey üretirken başka bir şey tarafından da üretilmektedir. Kent makinesi yolları, binaları, evleri, trafik lambalarını üretirken bir taraftan da onlar tarafından üretilen şeydir.

İhsan Bilgin makine kavramını Deleuze ve Guattari'nin kullandığı anlamda kullanmamakta, makineyi teknik bir süreçle ilişkilendirmekte ancak düşünce biçimi olarak makine kuramına paralel olarak; kentlerin yarattığı arzulara, hafızaya, hayallere dikkat çekmektedir: Kentler ve kentlerin geçirdiği müdahaleler, değişim ve dönüşüm süreci hakkında konuşulurken “sanki makineye müdahaleymişçesine teknik bir

⁶⁹⁵ Massumi, a.g.e., s.136.

⁶⁹⁶ Italo Calvino, **Görünmez Kentler**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009, s.87.

⁶⁹⁷ Aksümer, a.g.e., s.17.

süreç”ten bahsediliyormuş gibi bir algı olduğundan bahseder.⁶⁹⁸ Kentin bir makineye benzetilerek sadece teknik, yapıları ilgilendiren, cansız bir nesne olarak varsayıldığını, ve her türlü kentsel müdahalenin de makine içinde yapılan birtakım “teknik” düzenlemeler gibi düşünülmesinin doğru olmadığını ileri sürer çünkü kent “milyonlarca birbirinden bağımsız canlının ve artifaktın biraradalığıdır; madde olduğu kadar ruh, zihin, hafıza ve hayal demektir.”⁶⁹⁹ Dolayısıyla kentlerin “arzulanan makineler” gibi çalıştığını ima eder.

Arzulanan makineler hem korkuyu hem de bu korkuları çözecek arzuları üretmektedir. Italo Calvino “kentleri de rüyalar gibi arzular veya korkular kurar” diyerek bunu kast etmekte, korku ve arzu arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.⁷⁰⁰

Kentleri kuran iki unsur korkular ve arzular arasında Sosyolog Valérie de Courville Nicol’un belirttiği gibi sorun ve çözüm ilişkisi vardır. “Korku ve arzu nesnelere sorun ve çözüm içerikleridir. Korkunun nesnesi arzunun nesnesinin içinde bulunan sorundur, yani arzunun nesnesi korkunun nesnesinin çözümlenmiş içeriğidir.”⁷⁰¹

Örneğin, sigara dumanının oluşumu tehlikelidir, bu durumda sigaraların dumanının olduğu yerden korkarım. Bu, sorun içeriğidir. Aynı zamanda göreceğim ki sigara dumanının olmadığı yerler güvenlidir. Bu durumda sigara dumanının olmadığı yerleri arzu ederim. Bu, “çözümlenmiş içeriktir.”

Bunu bizim tezimizle ilgili şu şekilde formüle edebiliriz: Ben biliyorum ki depreme dayanıksız eski bir evde oturmak korku vericidir, bu durumda ben depreme dayanıksız evimde oturmaktan korku duyuyorum. Bu sorun içeriğidir. Ben aynı zamanda biliyorum ki depreme dayanıklı yeni bir evde oturmak güven vericidir. Bu durumda ben depreme dayanıklı yeni bir evde oturmayı arzu ediyorum. Bu da çözümlenmiş içeriktir. Korku nesnesi olan eski ev problem içeriğiyle arzu nesnesi yeni ev çözüm içeriği olmaktadır. Dolayısıyla “Bu da korku nesnesi ile arzu nesnesi aynı çözümü paylaşır demek olmaktadır.”⁷⁰²

⁶⁹⁸ İhsan Bilgin, “Kentsel Dönüşümün Doğası: Akış mı Zorlama mı?”, Tanıl Bora (haz.), **Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri** içinde, İstanbul: İletişim, 2013, s.24.

⁶⁹⁹ Bilgin, **a.g.e.**, s.24.

⁷⁰⁰ Calvino, **a.g.e.**, s.8.

⁷⁰¹ Valérie de Courville Nicol, **Social Economies of Fear and Desire: Emotional Regulation, Emotion**

Management, and Embodied Autonomy, New York: Palgrave and Macmillan, 2011, s.1-43.

⁷⁰² Nicol, **a.g.e.**

Arzu bu tezde olduğu gibi korkunun çözümünü verir ve bunu daha da fazlasını vaad ederek gerçekleştirir. Arzulanan makineler sayesinde kentsel dönüşüm makinesinin getirdiği yeni ev arzusu kentliyi kapar. Bu kapma önce deprem korkusu yaratarak çalışır ancak süreç içerisinde yeniliğin ve rantın uyandırdığı arzular, bu korkuyu çözer ve onu aşar.

7.5. Kentsel Dönüşüm Makinesi

Modern uygar toplumlar kod çözümü ve yersizyurtsuzlaştırma süreçleri ile tanımlanır. Ama bir taraftan yersizyurtsuzlaştırdıkları şeyi diğer tarafta yeniden-yerliyuurtlaştırırlar.⁷⁰³

Deleuze ve Guattari modern kapitalist toplumları yersizyurtsuzlaştırma süreci ile tanımlarlar. Yersizyurtsuzlaştırma kavramını kişinin yerini, bölgesini (territory) terketmesi hareketi olarak tarif ederler.⁷⁰⁴ Kişinin yerinden yurdundan, işinden olması, bir planı, hedefi olmaması, hem somut hem de soyut anlamda yersizlik durumunda olmasını ifade eder. Yersizyurtsuzlaşma yeniden yerliyuurtlulaşmaya bağlı olarak “pozitif” ya da “negatif” bir duruma evrilecektir.⁷⁰⁵ Eğer yersizyurtsuzlaştırma daha sonra yeniden yerliyuurtlulaştırmadan kendini kurtarabilirse, yani olduğu haliyle kalabilirse “pozitif” duruma geçer; devrimci, özgürleştirici olur. “Kaçış çizgilerinin işleticisi olur.”⁷⁰⁶

Kişi (burada kapitalizmin bireyine karşı şizofreninin şizosu) her türlü sınırdan, koddan, toplumsallıktan, yer-yurttan yoksun olduğu için, sınırları olan, yeri yurdu belli her türlü koda karşı özgürleşmiştir ve bütün bu kodlara karşı çıkabilecek durumdadır. Kapitalizm burada şizofrenikleşmekte ve şizoları üretmektedir. Yani özgürlük potansiyeli ve kendisini yıkıma uğratacak durumu üretir; ancak buradan bir devrim çıkmadığı takdirde yersizyurtsuzlaşma süreci ardından gelen yeniden yerliyuurtlulaştırma süreciyle negatif bir duruma (case) geçer. Burada yersizyurtsuzlaştırma eşitsizliği artıran sürecin sebebi ve başlangıcı olur.

⁷⁰³ Deleuze ve Guattari, **Anti-Ödipus**, s.373.

⁷⁰⁴ Gilles Deleuze ve Felix Guattari, **Capitalism and Schizophrenia: A Thousand Plateaus**, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987, s.508.

⁷⁰⁵ Deleuze ve Guattari, **A Thousand Plateaus**, s.508

⁷⁰⁶ Deleuze ve Guattari, **a.g.e.**, s.508. Kaçış çizgisi Deleuze ve Guattari'nin yerliyuurtlulaşma/yeniden yerliyuurtlulaşma kavramları ile geliştirdikleri çıkış noktasıdır. Kaçış çizgisi var olandan bir kaçıştır; var olan düşünceden, anlam sistemlerinden, toplumsal ilişkilerden, arzu akımlarından, yerleşik kodlardan ve daha sonrasında gelecek olan bir yeniden yerliyuurtlulaştırmadan kaçış imkanı belirtir. Yaratıcı, özgürleştirici, devrimci bir çözümü imler, yol gösterir.

Deleuze ve Guattari Samir Amin'in çalışmasına atıfta bulunurlar.⁷⁰⁷ Amin kapitalizmin bu yerinden etme, yersizyurtsuzlaştırma hareketinin merkezden çevreye doğru yayıldığı, gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere doğru gittiğini, bunun da çevrelerde yaşayan proletaryanın artan sömürsüyle sonuçlandığını, geleneksel sektörleri yıkıma uğrattığını söyler.⁷⁰⁸

Kapitalizm makinesinde, feodal sistemdeki gibi insan ve mekan arasında kesin bir belirlenim yoktur. Feodal sistemde belirli bir toprak parçasını işleyen köylünün emeği yerine, "özelleştirme yoluyla toprağın yersizyurtsuzlaşması" ile ortaya çıkan "özgür işçinin soyut emeği", ve "sermaye için, parasal soyutlama yoluyla zenginliğin yersizyurtsuzlaşması" ile yeri yurdu olmayan soyut bir sermayenin ortaya çıkması ile bu ikisini bir araya getirerek işlemektedir.⁷⁰⁹ Sonsuz çeşitli biçimlerde bu ikisi bir araya gelmektedir. Sistem tıkanıldığında yeni bir çözüm mutlaka bulunur. Kentsel dönüşüm de bu iki birleşimin bir araya gelişinin ve konut üretimi tıkanıklığının çözümünün bir örneğidir.

Burada önemli nokta yersizyurtsuzlaşma ve tekrar yerliyurtlulaşma kavramlarının itici güç olarak öne çıkmasıdır. Kapitalizm arzuyu sermayenin emrine verip onu evcilleştirirken, kendisinin devamı için sürekli olarak bazı arzuları kesmek ve yerine yeni arzu akımları getirmek zorundadır. Bunu da toplumsal ilişkileri, anlamları, mekanları kısacası bütün toplumsal kodları yersizyurtsuzlaştırarak yapabilmektedir.

Bu eksenle, kentsel dönüşüm makinesinin işleyişine bakıldığında tam anlamıyla bir yersiz yurtsuzlaştırma ve yeniden yerliyurtlulaştırma sürecine tanıklık etmekteyiz. Aksümer'in gösterdiği gibi kentsel dönüşüm makinesi bir tür yersizyurtsuzlaştırma ve yeniden yerliyurtlulaştırma süreci olarak sadece kelimenin somut mekansal anlamıyla insanları yerinden, evinden etmekle kalmamakta, aynı zamanda arzu akımlarını keserek, kodları çözerek yeni akımlar oluşturarak tekrar yeniden yerliyurtlulaştırmaktadır. Bunu yaparken bazı mekanlar, yaşam biçimleri, gündelik hayat, değerler, inançlar ve toplumsal ilişkiler; kamu otoritesinin söylemleri, hukuki süreçler, medya metinleri ve söz/söylenceler (komşular arası konuşmalar gibi) aracılığıyla "kentsel dönüşüm güzellemeleri" yapılarak öne çıkarmakta, buraya doğru farklı kanallarla arzu akımları yaratılmakta (yeniden yerliyurtlulaştırma ve yeniden

⁷⁰⁷ Deleuze ve Guattari, **Anti- Ödipus**, s.336.

⁷⁰⁸ Samir Amin, **L'Accumulation a l'Echelle Mondiale**, Paris: Anthropos, 1970, s.373-374.

⁷⁰⁹ Deleuze ve Guattari, **Anti- Ödipus**, s.327.

kodlama süreci); diğerk taraftan eski, geleneksel, daha önce var olan mekanlara, anlamlara, duygulara ve yaşam biçimlerine doğru akan arzu akımlarını söz ve imaj akımlarıyla kesmekte, kötülemekte ve sistemin dışına itmektedir (yersizyurtsuzlaştırma ve kod çözümü süreci).⁷¹⁰

Kentsel dönüşüm makinesi hukuki süreçler, reklam içerikleri, kamu otoritesi söylemleri, mahalle içi yenilik ve deprem korkusu söylemler, moda- değişen mobilya, ev, dekorasyon stilleri, yaşam biçimleri söylemleri ve görüntüleri sayesinde yarattığı kodlarla ve yeni ev güzellmeleri ile işlemektedir.

Kentsel dönüşüm makinesi insanları hem mekansal olarak yerinden etmekte hem de gündelik hayatlarını, yaşam biçimlerini, duygularını, komşuluklarını değiştirip onlara yeni biçimler, yeni yer-yurtlar vermektedir. Bu süreçte medya haberleri, yasal düzenlemeler, devlet-özel sektör işbirlikleri, reklamlar ve moda ile dönüşümü güzellerek yeni ev sahibi olma istikametinde yeni arzu akımları yaratırken, deprem korkusu, dönüşüm istemeyenlerin evlerinin ihaleyle satışa çıkması gibi hukuksal düzenlemeler, dönüşüme muhalefet edenlerin başlarına gelenler hakkında söylencelerin dolaşıma sokulması ve yaratılan korkularla eski kodların, eski eve dair arzuların devreden çıkarılması ile işlemektedir.

Kaptialist makine ya da kentsel dönüşüm makinesi yersizyurtsuzlaştırma ve yeniden yerliyurtlulaştırma sayesinde yeni, dönüşüm geçirmiş, modern bir ev ve yaşam tarzı kodu üretebilmektedir.

Kentsel dönüşüm sürecinde eski evinden taşınması gündeme gelmiş, taşınmakta ya da taşınacak olan insanların yeni ev arayışları, geçici bir eve taşınmaları, daha sonra eski yenilenen evlerine ya da başka bir eve geçerek nihai yeniden yerliyurtlulaştırılmaları sürecinden bahsetmekteyiz. Bu yersizyurtsuzlaşma süreci kentsel dönüşüm haberinin çıkmasıyla birlikte önce bir fikir olarak duyguları yersizyurtsuzlaştırmaya başlamaktadır. Kişilerin evle kurdukları bağ, evle, eşyalarıyla, anılarıyla, komşularıyla olan ilişkileri, duyguları farklılaşmaya başlamakta, sürecin sonunda da yaşam biçimleri, ev algılayışları ve gündelik hayatları yeniden, yeni biçimlerde kurulmaktadır.

⁷¹⁰ Aksümer, a.g.e.

8. SONUÇ

Bu tezde, 2012 yılından günümüz 2018 yılına kadar olan süreçte orta ve üst sınıfın yaşadığı Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşanan kentsel dönüşümün gündelik hayata etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bölgede kentsel dönüşümü mümkün kılan motivasyonlar araştırılmış, bu süreçte yaşanan çeşitli strateji ve taktik mücadeleleri ele alınmış ve beraberinde ortaya çıkan pek çok sorun betimlenmeye çalışılmıştır.

Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde oturan sakinlerle yapılan görüşmelerde, dönüşümün burada pek çok soruna neden olmasına, büyük riskler alınmasına, ciddi mağduriyetler yaratmasına rağmen, genel olarak mahalle sakinlerinin dönüşümü ve evlerinin yenilenmesini her şeyden çok arzu ettikleri görülmüştür.

Beslenen yeni ev arzusunun çoğunluk talebi haline gelmesi ile yaşanan kentsel dönüşüm sürecinde, gündelik hayat bu arzu etrafında şekillenmeye başlar. Bu bölgede yaşayan herkesin gündelik hayatı bu dönüşümden etkilenir. Bağdat Caddesi ve yakın çevresinde yaşayanların gündelik hayatında; yenilik ve rant öne çıkarken, nüfusa göre yeterli eğitim, kültür, sağlık, ulaşım, trafik, yeşil alan olanakları gibi toplumsal yaşamı, sosyal hayatı ve yaşam kalitesini ilgilendiren konular geride kalmakta, bu da pek çok kamusal ve çevresel sorunu beraberinde getirmektedir.

Burada şunu belirtmekte fayda var: Bağdat Caddesi ve yakın çevresindeki kentsel dönüşümde ortaya çıkan sorunlar ve mağduriyetler bizatihi kentsel dönüşüm fikrinden kaynaklanmamaktadır. Buradaki sorun, uygulayıcıların ve kentlilerin ticari kaygılarının ve yenilik arzularının toplumsal ve çevresel kaygılarının önüne geçmesinden dolayı ortaya çıkmaktadır.

Görüşmelerden çıkan sonuç, buradaki kentsel dönüşümü olanaklı kılan en büyük etkenin yeni bir eve sahip olma arzusu olduğudur. Yeni bir eve sahip olma arzusu, kentsel dönüşüm makinesini çalıştıran harçtır. Ancak yeni bir eve sahip olma fikri eski evin yıkımı üzerinde yükselmektedir.

Yeni eve geçiş süreci, kentlinin eski evle olan bağlarının kopmasına dolayısıyla aidiyet duygusunda bir depreme neden olsa da; yeni evin cazibesi eski evle ilgili zlem, nostalji ya da keder duygularına baskın gelir. Yeni, modern, temiz, lüks ve fiyatı artan konut, eski evin anlamlarını buharlaştırır. Ayrıca uzun yıllardır oturdukları, alışık oldukları ve aidiyet duyguları geliştirdikleri evlerinin, mahallelerinin yok olması, hem bireysel hem de kentsel belleğin yitimine neden olmaktadır.

Dönüşümden şikayetçi olanlar ise bu semtlerde yaşayan kiracılar, dkkkanı kapanan esnaflar, yaşlıların bir kısmı veya evlerine, anılarına çok bağlı olan azınlık bir kesim olmaktadır.

Bu bölgede bir apartmanın yenilenmesi, her şeyden önce o apartmanın kat maliklerinin çoğunluğunun arzusu ile gerçekleşebilmektedir. Böylece, Bağdat Caddesi civarında yapılan kentsel dönüşüm uygulamalarının, çoğunluğun isteği ve arzusu olmadan gerçekleşemediği sonucuna varmaktayız. Bunun manası ise kentsel dönüşüm için sadece hükümet, belediye, müteahhit ya da gayrimenkul yatırım ortaklarının değil, kat maliklerinin de arzusuna ihtiyaç olduğudur. Kat maliklerinin yeni ev arzusu inşaat şirketlerinin ve yatırım ortaklarının rant arzusu ile birleşmektedir. Ancak bu süreç içerisinde yaşanan çeşitli mağduriyetler sonucunda, yeni ev arzusu her zaman ekonomik çıkarların lehine işlememekte; iflas eden müteahhitler sonucu sıkıntıya düşülmesi, yapılan her yeni evin yüksek fiyattan alıcı bulamaması, arz fazlası nedeniyle fiyatların düşmesi, büyük metre kare kayıplarının yaşanması ya da ortaya çıkan yeni blokların planlarının kullanışsız olması sonucu değer düşüklüğü gibi sebepler yeni evlerin beklenen rantı getirmemesi durumunu yaratabilmektedir. Görüldüğü gibi, kat maliklerinin yeni ev arzusu her zaman ekonomik çıkarları ile rtşmeyebilmektedir. Bu gibi durumlarda, arzunun ekonomik kayıp riskini göze aldırđıėı ve dolayısıyla çıkardan önce geldiği görülmektedir.

Sonucu ne olursa olsun, ekonomik ya da bireysel çıkarların arzu ile çakışması durumunda, çoğunluk arzudan yana oy kullanır ve risk alır. Arzunun çıkarın bile üstünde olmasında deprem korkusu söyleminin önemli bir payı vardır. Olası bir İstanbul depreminden herkes korkmakta, ve önlem almak, bu korkuyu azaltmak için sağlam bir yeni ev arzusu akabinde belirlemektedir. Eski bir evde oturmak deprem korkusu uyandıran bir şey iken, yeni bir evde oturmak arzusu deprem korkusundan kurtaran bir şeye dönüşür. Korku nesnesi olan eski ev problem ieriğiyken, arzu nesnesi olan yeni ev zm içeriği olur. Arzu sayesinde korku zme ulaşır. Ancak

deprem korkusu yeni ev arzusunu tetiklemekte, dönüşüm sürecinin en başında bu arzuyu yaratan itkilerden olmakta, süreç içinde depremle ilgili konular pazarlık masasında konuşulmamakta, yapılan apartman toplantılarında yeni yapılacak evlerin sağlamlığı konusu gündemde olmamaktadır. Başka bir deyişle, deprem korkusu yenilik arzusunu başlatan itkilerden biri olsa da nihayetinde arzu korkuyu çözer ve bunun üstüne çıkar.

Arzu; kentsel dönüşümü mümkün kılan, insanların korkularına çözüm sunan, harekete geçirici bir motor gücüdür, ancak bu gücün çeşitli söylemlerle daimi olarak beslenmesi gerekir. Arzulanan bir makine olarak kentsel dönüşüm makinesi yeni ev arzusunu çeşitli yöntemlerle besler. Reklamlar, modern ve yeni bir ev imgesi, moda, dekorasyon stilleri, yaşam tarzı, güvenlik söylemleri, yasal düzenlemeler, kamu otoritesi, deprem korkusu söylemleri, mahalle içi söylenceler yeni eve sahip olma arzusunu güçlendirir.

Bslenen yeni ev arzusunun çoğunluk talebi haline gelmesi ile yaşanan kentsel dönüşüm sürecinde, gündelik hayat bu arzu etrafında şekillenmeye başlar. Bu bölgede yaşayan herkesin gündelik hayatı bu dönüşümden etkilenir.

Kentsel dönüşüm makinesi İstanbul'un her bölgesinde, rant yaratabilecek her alanda, doyuma ulaşana kadar devam etmektedir. Ancak Bağdat Caddesi ve yakın çevresindeki dönüşümün farkı, mahalle sakinlerinin dönüşüme karşı değil, dönüşümle beraber büyük bir arzuyla hareket etmesidir. Gündelik hayatlarında ve yeni evleri ile ilgili çeşitli mağduriyetlerin yaşanması bile bu arzuyu durduramamıştır. Bunun sonucunda ise kentsel dönüşüm makinesi çok daha büyük bir hızla çalışabilmiştir.

Sonuç olarak değişmeyen tek şey, kentsel dönüşüm makinesinin çalışmaya devam etmesi, her şeyi toza, dumana katarak yıkmasıdır. Bu çevrede yaşanan dönüşüm makinesinin bu kadar hızlı ve kısa zamanda çok fazla yıkımla yola devam edebilmesi, sakinlerinin yeni bir evi arzulamaları ile mümkün olabilmıştır.

Yıkıcı arzu, kentsel dönüşüm makinesini çalıştıran en temel harçtır. Bu harcın bol olduğu Bağdat Caddesi ve yakın çevresi 2012 yılından itibaren şantiye alanına dönüşmüştür. Köşklere üç katlı apartmanlara, kat sayısı artan metrekaresi “kuşa dönen” günümüzün ufacık dairelerine giden yolda yenilik arzusu kutsal hedef olmuştur: Yok olana kadar yenilemek.

9. EKLER

9.1 EK 1 : Görüşme Formu

Görüşülen kişinin:

- cinsiyeti
- yaşı
- doğum yeri
- öğrenim durumu
- mesleği
- medeni durumu
- kimlerle oturduğu
- aylık toplam hane geliri
- konut mülkiyet durumu
- evi kira ise aylık kira bedeli
- aidat bedeli
- oturulan konut tipi (apartman, güvenli apartman, rezidans, güvenli site)
- Nasıl mülk sahibi olduğu
- Daha önce nerede ikamet ettiği
- Bu mahalleye ne zaman geldiği
- Daha önce oturduğu yerden neden ayrıldığı
- Bu mahalleyi seçme nedeni
- Konut dönüşüm aşamasında mı, dönüşmüş mü yoksa böyle bir proje gündemde yok mu? (Dönüştüyse ne zaman dönüştü, ne kadar zamanda dönüştü; dönüşüm aşamasında ise ne zaman ilk teklif gündeme geldi?)
- Nasıl bir konutta oturuyorsunuz? Taşınma zamanınız, nasıl bir apartmana taşındınız, dönüşüm geçirmiş ya da geçirecek olan bir konutta mı oturuyorsunuz? Bu süreci bizzat yaşadınız mı?
- Konut kaç yıllık, dönüşüm geçirmiş mi ?
- Deprem riski var mı?
- Konut niteliği ve metrekaresi (3+1 mi, kaç metre kare, balkonlu mu, balkon genişliği, mutfak, salon, oda büyüklükleri, arka –ön bahçeleri, açık otopark, ağaç sayısı, apartman girişinde dükkan alanı var mı, apartman- kaldırım ayıran duvarlar var mı, yüksek mi, kamera var mı, kapıcı var mı?)

- Yukarıdaki aynı nitelikler gelen dönüşüm tekliflerinde firmaların sundukları projelerde nasıl?
- Şu anda oturduğu konuttan memnun olup olmadığı ve nedeni, dönüşüm istiyor mu yoksa karşı mı, nedenleri?
- Dönüşüm istiyorsa nedenleri, onu motive eden kaynaklar ? Bu süreçte eş- dost- komşu-firma baskısı ile alınan bir karar mı yoksa isteyerek mi alınan bir karar ?
- Kentsel Dönüşüm süreci nasıl başladı, kaç firma geldi, apartman toplantılarında neler yaşandı?
- İnşaat firmalarının toplantıları nasıl oluyor? Kokteyl sonrası maket gösterimi şeklinde mi? Ortam ve firma sahibinin tavrı nasıl?
- Apartman yöneticileri bu aşamada nasıl bir rol üstleniyor?
- İnşaat firmalarının gizliden anlaştığı ya da rüşvet verdiği malikler sizce var mı?
- Bu süreçte yaşadıkları, sorunlar gündelik hayatını nasıl etkilemekte ?
- Projeler ve gelen teklifler hakkında ne düşündüğü?
- Şu andaki fiyatı ve dönüşüm sonrasında yeni evin ne kadar değer kazanacağını düşünüyor?
- Kaşıt olanlar neden karşı, isteyenler neden istiyor size göre?
- Hangi koşullar sağlanırsa evi yenilemeye yanaşırsınız?
- Bu süreçte açılan dava ya da kavgalar oldu mu?
- Bu süreç ve sonucunda yaşadığı çevreden, komşularından, mahalleden memnun olup olmadığı?
- Sadece kendi apartmanı için değil çevredeki dönüşümün de gündelik hayatına olan etkileri neler?
- Yeni ev fikri hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Taşınma aşaması nasıl oluyor? Ne kadar kira yardımı yapılıyor ve bu kirayla aynı semtte aynı tipte bir daire kiralanabiliyor mu? Taşınmada antika ve büyük mobilyalar ne yapılıyor? Yeni eve sığmazsa ne olacak?
- Yeni ev projelerinde, ya da taşındığınız yeni evinizde havuz, boş alanlar, çocuk oyun parkı gibi ortak kullanım alanları var mı? Eski ve yeni projedeki ev arasındaki farklar nelerdir?
- Balkon ve mutfağın küçülmesi sizi etkiler mi?
- Ev alışverişini nereden yapıyorsunuz? (eskiden ve şimdi) ?
- Mahallede açılan ve kapanan dükkanlar, en çok ne açılıyor ve kim tutunamıyor sizce?
- Yeni yapılan evler daha küçük ve daha modern mi? Mimari açıdan beğeniyor musunuz ? Mahallenize uyuyor mu?
- Yeni taşınanlar hakkında ne düşünüyorsunuz ? Komşularınızla ilişkiniz nasıl ?
- Daha fazla trafik var, nüfus kalabalıklaşıyor, sürekli gürültü ve kir ; başka yere gitmeyi, bu semtten taşınmayı hiç düşündünüz mü son zamanlarda ?
- Kapatıcıların durumu ne olacak? Yeni yapılan evlerde onlara da bir daire verilecek mi?

- Evin anlamı sizce nedir ?
- Eski evinizden yeni evinize geçiş düşüncesi ne ifade ediyor ?
- Yeni evinizi nasıl döşersiniz? Neleri atarsınız ? Neler alırsınız ? Daha sade/ modern mi döşersiniz ?
- Kendiniz gün geçtikçe bu eve, mahalleye ait hissediyor musunuz ?
- Dönüşüm sürecinde yaşadığınız duygular neler?
- Sürecin diğer aktörleri, belediye, bakanlık, inşaat firmaları ile iletişiminiz oldu mu ? Olduysa yaşadıklarınız ve sorunlar neler?
- Yaşam kalitenizde ne gibi değişiklikler oldu ?
- Yeni inşa edilen apartmanlar sizin evinizi ve yaşamınız fiziki olarak nasıl etkiliyor? Örneğin dip dibe konutların ya da yüksek katlı binaların inşası mahremiyetinizi tehdit ediyor mu, daha az gün ışığı almanıza, manzaranızın kapanmasına neden oluyor mu?
- Yeni evi arzuluyor musunuz? Neden?

9.2 EK 2: Görüşmeci Listesi

Ali Bey: 61 Yaşında. Erkek. Akademisyen. Selamiçeşme ve Dalyan'da iki evi de dönüşüme girmiş. Kat malığı. Dönüşüm istememiş. Dönüşükten sonra bu iki evde de oturmayı düşünmüyor.

Aybüke Hanım: 34 yaşında. Kadın. Ev hanımı. Kızıltoprak'ta oturuyor. Dönüşüm istiyor. Kat malığı. Apartman dönüşümü istemiş ancak yeni evlere gelen 15 kat sınırına takılmışlar. Kayınpederinin Fenerbahçe Kalamış'taki evleri yenilenmiş, dönüşümü herkes istemiş.

Ayça Hanım: 29 yaşında. Kadın. Pazarlamacı. Göztepe'de oturuyor. Kat malığı. Dönüşüm için ortak bir firmaya karar verilemedi. Dönüşümü istiyor.

Ayşe Hanım: 57 yaşında. Kadın. Özel bir firmada satış-pazarlama müdür yardımcısı. Suadiye'de yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Begüm Hanım: 32 yaşında. Kadın. Avukat. Göztepe'de oturduğu ev dönüşüm aşamasında, evleri yıkılmış. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Belgin Hanım: 52 yaşında. Kadın. Muhasebeci. Feneryolu'nda oturuyor, dönüşüm anlaşma aşamasında. Kat malığı. Dönüşüm istemiş.

Bengü Hanım: 37 yaşında. Kadın. İlaç mümessili. Erenköy'de oturduğu ev dönüşüm aşamasında, yıkılmış. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Bilgehan Bey: 60 yaşında. Erkek. Emekli. Caddebostan'da yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Binnur Hanım: 59 yaşında. Kadın. Emekli. Feneryolu'nda yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Birsen Hanım: 55 yaşında. Kadın. Kızıltoprak'ta oturuyor. Apartman dönüşüm aşamasında değil, anlaşma sağlanamadı. Dönüşümü istiyor.

Cumhur Bey: 65 yaşında. Erkek. Emekli. Bostancı'da yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Çağrı Bey: 38 yaşında. Erkek. Mimar. Suadiye'de yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Didem Hanım: 36 yaşında. Kadın. Ev hanımı. Fenerbahçe'de yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Duygu Hanım: 38 yaşında. Kadın. Özel bir şirketin ithalat sorumlusu. Bostancı'da yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Emine Hanım: 56 yaşında. Kadın. Emekli. Feneryolu'nda oturuyor. Kiracı. Dönüşüm istemiyor.

Fevziye Hanım: 50 yaşında. Kadın. Özel bir firmada pazarlamacı. Şaşkınbakkal'da oturduğu evin dönüşüm aşaması yarım kalmış, yıkılmış. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Gizem G. Hanım (Gizem Güvendağ): 29 yaşında. Kadın. Grafik sanatçısı. Bostancı'da oturuyor. Dönüşüm aşamasında değil iyi bir teklif gelmemiş, ortak bir karara varılamamış. Kiracı. Dönüşüm istemiyor.

Gizem P. Hanım: 29 yaşında. Kadın. Reklamcı. Erenköy'de oturuyor. Kat malığı. Dönüşüm istemiyor. Apartman gündemlerinde dönüşüm konuşulmuş ancak iyi bir teklif gelmemiş.

Handan Hanım: 43 yaşında. Kadın. Diş hekimi. Göztepe'de yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istememiş.

Hayriye Hanım: 45 yaşında. Kadın. Büfeci. Suadiye'de oturduğu ev dönüşmüş, onu kiraya verip Feneryolu'nda eski ikinci evlerine geçmiş. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Hülya Hanım: 43 yaşında. Kadın. Ayak bakım uzmanı. Şaşkınbakkal'da yeni evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Irmak Hanım: 29 yaşında. Kadın. Akademisyen. Şaşkınbakkal'da oturuyor. Kat malığı. Dönüşüm istemiyor. Apartman gündemlerinde dönüşüm konuşulmuş ancak ortak bir karara varılamamış.

İbrahim Bey: 31 yaşında. Erkek. Avukat. Erenköy'de oturuyor. Kat malığı. Dönüşüm istemiyor. Apartman gündemlerinde dönüşüm konuşulmamış.

İlker Bey: 52 yaşında. Erkek. Akademisyen. Erenköy'de oturduğu ev dönüşüm aşamasında, yıkılmış. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Kaan Bey: 39 yaşında. Erkek. Mimar. Suadiye'de ofisinin bulunduğu ev yenilendi, yine burada ofisinde çalışıyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Nejla Hanım: 49 yaşında. Kadın. Eczacı. Fenerbahçe'de yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Neşe Hanım: 50 yaşında. Kadın. Bankacı. Caddebostan'da oturuyor. Kat malığı. Dönüşüm istiyor ama iyi bir teklif gelmediği için bir anlaşmaya varamamışlar.

Nevşin Hanım: 63 yaşında. Kadın. Emekli. Fenerbahçe'de yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Nuray Hanım: 50 yaşında. Kadın. Emlakçı. Şaşkınbakkal'da yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Özge Hanım: 29 yaşında. Kadın. Foto-muhabir. Göztepe'de yeni evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Seda Ç. Hanım: 37 yaşında. Kadın. *Freelance* mimarlık yapıyor. Suadiye'de oturuyor. Kiracı. Dönüşüm istemiyor. Apartman gündemlerinde dönüşüm konuşulmuş ancak iyi bir teklif gelmemiş.

Seda Ö. Hanım: 45 yaşında. Kadın. Bir şirkette müdür yardımcısı. Bostancı'da oturuyor. Kat malığı. Dönüşüm için anlaşma sağlanamadı. Dönüşümü istemiyor.

Sevil Hanım: 55 yaşında. Kadın. Ev hanımı. Caddebostan'da yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Sevim Hanım: 60 yaşında. Kadın. Emekli. Şaşkınbakkal'da yeni evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Sezgin Hanım: 70 yaşında. Kadın. Emekli. Suadiye’de kendi evi yenilenmiş ancak yeni evi çok beğenmediği için Suadiye’de başka daha büyük bir yeni eve kiraya geçmiş. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Sinem Hanım: 34 yaşında. Kadın. Yönetici asistanı. Suadiye’deki evleri dönüşüme girmiş. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Süleyman Bey: 60 yaşında. Erkek. Özel bir firmada yönetici. Çiftelavuzlar’da oturduğu ev dönüşüm aşamasında, henüz yıkılmamış. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Şebnem Hanım: 44 yaşında. Kadın. Özel bir şirkette ürün müdürü. Caddebostan’da yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

Zerrin Hanım: 57 yaşında. Kadın. Doktor. Bostancı’da yenilenmiş evinde oturuyor. Kat malığı. Dönüşümü istemiş.

10. KAYNAKÇA

Adler A. Patricia ve Adler, Peter. “ Everyday Life Sociology”, **Annual Reviews of Sociology**, (13), 1987, ss.217-235.

Ahıska, Meltem. “Bağdat Caddesi(II)”. Pelin Derviş, Bülent Tanju ve Uğur Tanyeli (haz.). **İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar**. İstanbul: Garanti Galerı Yayınları, 2009, s.44-47.

Akay, Ali. **Tekil Düşünce**. İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999.

Akbulut, M. Rifat.“Kadıköy”. **İstanbul Ansiklopedisi**. Cilt 4, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı T.C. Kültür Bakanlığı, 1994, ss.329-339.

Akbulut, M. Rifat. “Kentsel Tarih Araştırmalarında Bilgi Teknolojilerinin Kullanımıyla Yeni BirYöntem Geliştirilmesi(Kentsel Dönüşümde Kaos Kuramı ve Kadıköy-İstanbul Örneği)”. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2004.

Akkar, Z. Müge. “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”. **Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi**. No. 36, Ankara, 2006, ss.29-38.

Aldo, Rossi. **The Architecture of the City**. The MIT Press: Cambridge, 1982.

Altaban, Özcan. "Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi". **75 Yılda Değişen Kentve Mimarlık** içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1998, ss. 41-64.

Amin, Samir. **L’Accumulation a l’Echelle Mondiale**. Paris: Anthropos, 1970.

Anday, Melih Cevdet. **Bütün Şiirleri – Sözcükler**. İstanbul: Everest Yayınları, 2016.

Andersen, Hans Skifter. **Urban Sores. On the Interaction Between Segregation, Urban Decay and Deprived Neighbourhoods**. Hampshire: Ashgate, 2003.

Andoka, Florence. “Machine désirante et subjectivité dans l’Anti-Œdipe de Deleuze et Guattari”, **Philosophique**, No:15, 2012, ss.85-94.

Arıkan, Burcu. “Kentsel mekanın değişimi ve konut dokusunda katmanlaşma: Feneryolu Mahallesi örneği / Transformation of the urban space and stratification in the housing stock: The case of Feneryolu Neighborhood. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 2013.

- Assmann, Jan. **Kültürel Bellek**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Ataöv, Anlı ve Osmay, Sevin. “Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım”. **METU JFA**. 2/2007, ss.57-82.
- Bachelard, Gaston. **Mekanın Poetikası**. İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.
- Bali, Rifat. **Tarz-ı Hayattan Life Style’a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Ballantyne, Andrew. **Mimarlar İçin Deleuze ve Guattari**. İstanbul: Yem Yayınları, 2012.
- Bartu Candan, Ayfer ve Kolluoğlu, Biray. “Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project In Istanbul”. **New Perspectives on Turkey**. No: 39, 2008, ss.5-46.
- Bartu, Ayfer. “Kentsel Ayr(ış)ım: İstanbul’daki Yeni Yerleşimler ve Kemer Country Örneği”. Firdevs Gümüsoğlu (haz.). **21.Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan** içinde. Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001.
- Basa, İnci. “Kentsel Hafızanın Sürdürülebilirliği: Bir Mimarlık Stüdyosu Deneyimi”. **Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi**. 2015, ss. 27-42.
- Basso, Keith. **Wisdom Sits in Places: Landscape and Language Among the Western Apache**, Albuquerque: University of New Mexico Press, 1996.
- Bell, David ve Hollows, Joanne (haz.). **Historicizing Lifestyle: Mediating Taste, Consumption and Identity from the 1900s to the 1970s**. New York: Routledge, 2007.
- Berman, Marshall. **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Bilgin, İhsan. “Kentsel Dönüşümün Doğası: Akış mı Zorlama mı?”. Tanıl Bora (haz.). **Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri** içinde. İstanbul: İletişim, 2013, ss.11-48.
- Bilgin, İhsan. “Modernleşmenin Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı”. Yıldız Sey (haz.). **75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık** içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998, ss.255-72.
- Bocock, Robert. **Tüketim**. Ankara: Dost Kitabevi, 2009.
- Bollnow, Otto F. “Lived-space”. **Philosophy Today**. Vol: 5, Bahar, 1961, ss.31–39.
- Bookchin, Murray. **Kentsiz Kentleşme**. İstanbul:Sümer Yayıncılık, 2014.

- Bourdieu, Pierre. **Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste**. London: Routledge, 1984.
- Bourdieu, Pierre. **Pratik Nedenler**. İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1995.
- Bovone, Laura. "Theories of Everyday Life: A Search for Meaning or a Negation of Meaning?". **Current Sociology**. Vol. 37, No.1, 1989, ss. 41-59.
- Bozdoğan, Sibel. "Modern Yaşamak: Erken Cumhuriyet Kültüründe Kübik Ev". Yıldız Sey (haz.). **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme** içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996, ss.313-328.
- Bozdoğan, Sibel. **Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür**. İstanbul: Metis, 2012.
- Brenner, Neil ve Theodore, Nik. "Cities and the Geographies of "Actually Existing Neoliberalism". **Antipode**. 34(3), ss.349-379.
- Brown, Bruce. **Marx, Freud ve Günlük Hayatın Eleştirisi**. İstanbul: Ayrıntı, 1989.
- Bryson, Bill. **At Home, A Short History of Private Life**. London: Doubleday, 2010.
- Calvino, Italo. **Görünmez Kentler**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Can, Aynur. **Ayaküstü Bir Kahve İçimi Kentte Gündelik Yaşam**. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010.
- Castells, Manuel. **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür/Ağ Toplumunun Yükselişi Cilt 1**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Chaney, David. **Yaşam Tarzları**. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999.
- Colomina, Beatriz. "Exhibitionist House" Russel Ferguson (haz.). **At the End of the Century One Hundred Years of Architecture** içinde. Los Angeles: Harry Abrams Inc.,1998, ss.126-165.
- Corrigan, Peter. **The Sociology of Consumption**. Londra: Sage, 1997.
- Crary, Jonathan. **7/24 Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu**. İstanbul: Metis, 2015.
- Crinson, Mark (haz.). **Urban Memory, History and Amnesia in the Modern City**. London: Routledge, 2005.
- Çavuşoğlu, Erbatır. "İslamcı Neoliberalizmde İnşaat Fetişi ve Mülkiyet Üzerindeki Simgesel Hale". Tanıl Bora (haz.). **İnşaat Ya Resulullah** içinde. İstanbul: İletişim, 2016, ss.131-153.
- Çavuşoğlu, Erbatır. **Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi**. İstanbul: Ayrıntı, 2014.

Çıkış, Şeniz ve Ek, Fatma İpek. “Konutta Lüks Kavramının İmgesel Dönüşümü: İzmir Kent Merkezinde Çok Katlı Lüks Konutlar”. **Mimarlık Dergisi**. No: 348, Temmuz-Ağustos 2009, ss.64-71.

Çiçekoğlu, Feride. **Şehrin İtirazı: Gezi Direnişi Öncesi İstanbul Filmlerinde İsyen Eşiği**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Daniel Bell, **The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting**, New York: Basic Books, 1973.

Davis, Kingsley. **Cities: Their Origin, Growth and Human Impact**. San Francisco: W.H. Freeman, 1973.

De Certeau, Michel. **Gündelik Hayatın Keşfi I**. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009.

De Certeau, Michel; Giard, Luce ve Mayol Pierre. **Gündelik Hayatın Keşfi II**. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2009.

De Courville Nicol, Valérie. **Social Economies of Fear and Desire: Emotional Regulation, Emotion Management, and Embodied Autonomy**. New York: Palgrave and Macmillan, 2011.

Deleuze, Gilles ve Guattari, Felix. **Anti-Ödipus : Kapitalizm ve Şizofreni 1**. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2014.

Deleuze, Gilles ve Guattari, Felix. **Capitalism and Schizophrenia: A Thousand Plateaus**. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987.

Deleuze, Gilles ve Guattari, Felix. **Kapitalizm ve Şizofreni 2- Bin Yayla Kapma Aygıtı**. İstanbul: Bağlam, 1993.

Descola, Philippe. **Doğa ve Kültürün Ötesinde**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Dicle Koylan Kişisel Arşiv.

Dieleman, Frans ve Wegener, Michael. "Compact City and Urban Sprawl". **Built Environment**. 30/ 4, 2004, ss.308-323.

Douglas, Jack(haz.). **Understanding Everyday Life: Toward the Reconstruction of Sociological Knowledge**. London: Routledge&Kegan Paul, 1970.

Dovey, Kimberly. “Home and Homelessness: Introduction”, I. Altman ve C.Werner (ed.) , **Home Environments** içinde. New York: Plenum, 1985, ss.33-64.

Duman, Betül. “Kentsel Dönüşümde Riskler ve Beklentilere Dair İlk Tespitler: İstanbul’da Bir Saha Çalışması”. **Megaron**. Cilt:10, sayı 3, 2015, ss.410-422.

Dunant, Sarah ve Porter, Roy (faz.) **The Age of Anxiety**. London: Virago, 1996.

- Ekstrom, Mats. "Elderly People's Experiences of Housing Renewal and Forced Relocation: Social Theories and Contextual Analysis in Explanations of Emotional Experiences". **Housing Studies**. Cilt 9, Sayı 3, ss.369-391.
- Eleb, Monique ve Simon, Philippe. **Entre Confort, Désir et Normes: Le Logement Contemporain, 1995-2012**. Paris: Editions Mardaga, 2013.
- Elias, Norbert. "On the Concept of Everyday Life", Johan Goudsblom ve Stephen Mennell(haz.). **The Norbert Elias Reader**. Oxford: Balckwell, 1978, ss.166-174.
- Eraydın, Ayda. "Sermaye Birikim Sürecinde Kentler". **Defter**, No: 5, Haziran-Eylül 1988, ss.133-153.
- Erder,Sema. "Sonsöz: Yeni İstanbul Çalışmaları ve İstanbul'da Yapılan Yeni Çalışmalar". Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay(haz.). **Yeni İstanbul Çalışmaları** içinde. İstanbul: Metis, 2014, s.377-386.
- Ersoy, Melih. **Kentsel Planlamada Standartlar**. İstanbul: Ninova, 2015.
- Eşkinat, Rana ve Tepecik, Filiz."İnşaat Sektörüne Küresel Bakış". **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**. C.XIV, S.I, 2012, ss.25-41.
- Evans, Graeme. "Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture's Contribution to Regeneration". **Urban Studies**. 42(5/6), 2005, ss. 959-983.
- Featherstone, Mike. **Postmodernizm ve Tüketim Kültürü**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Freud, Sigmund. **Three Essays on the Theory of Sexuality**. Harmondsworth: Pelican Freud Library, 1905.
- Gervais-Lambony, Philippe. **De Lomé a Harare – Le fait citadin**. Paris: Karthala, 1994.
- Giz, Adnan. **Bir Zamanlar Kadıköy**. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Glassner, Barry. **The Culture of Fear**. New York: Basic Books, 1999.
- Goffman, Ervin. **The Presentation of Self in Everyday Life**. New York: Doubleday Anchor Books, 1959.
- Graham, Dan. "Homes for America: Early Twentieth Century Possessable House to the Quasi-Discrete Cell of'66".**Arts Magazine**. 41:3(Aralık-Ocak 1966-67), ss.21-22.
- Gregory, Jenny ve Grant, Jill L. "The Role of Emotions in Protests against Modernist Urban Redevelopment in Perth and Halifax". **Urban History Review**, Vol.42, No.2, ss.44-58.

- Gurallar, Neşe. “İnşaatım, Şantiyem”. Tanıl Bora (haz.). **İnşaat Ya Resullullah** içinde. İstanbul: İletişim, 2016, ss.153-163.
- Gülhan, Sinan.“Devlet Müteahhitlerinden Gayrimenkul Geliştiricilerine, Türkiye’de Kentsel Rant ve Bir Meta Olarak Konut Üreticiliği”.Tanıl Bora (haz.). **İnşaat Ya Resullullah** içinde. İstanbul: İletişim, 2016, ss.33-47.
- Gürboğa, Nurşen. “Evin Hâlleri; Erken Cumhuriyet Döneminde Evin Sembolik Çerçevesi”. **İstanbul Dergisi**. 44, Ocak 2003, ss. 58-65.
- Halbwachs, Maurice. **On Collective Memory**. Chicago: The University of Chicago Press, 1992.
- Harvey, David. “From Managerialism to Enrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism”. **Geografiska Annaler Series B, Human Geography**. Vol. 71, no.1, 1989, ss.3–17.
- Harvey, David. “The Urban Process Under Capitalism: A Framework For Analysis”, Gary Bridge ve Sophie Watson(ed.). **The Blackwell City Reader** içinde. Sussex:Blackwell Edition, 2010, ss.116-124.
- Harvey, David. **Postmodernliğin Durumu**. İstanbul: Metis, 2012.
- Hayden, Dolores. **The Power of Place: Urban Landscapes as Public History**. Cambridge, MA: MIT Press, 1995.
- Heidegger, Martin.“Kentin Felsefesi”. **Cogito: Kent ve Kültürü** içinde. Sayı 8, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, ss.67-70.
- Heller, Agnes. **Everyday Life**. London: Routledge & Kegan Paul, 1984.
- Hidalgo, Carmen ve Hernandez, Bernardo.“Place Attachment: Conceptual and Empirical Questions”. **Journal of Environmental Psychology**. No: 21, 2001, ss.273-281.
- Holland, W. Eugene. **Deleuze ve Guattari’nin Anti-Oedipus’u, Şizoanalize Giriş**. İstanbul: Otonom, 2013.
- Huot, Jean Louis; Thalman, Jean P.; Valbelle, Dominique. **Kentlerin Doğuşu**. Ankara: İmge, 2000.
- Işık, Oğuz.“1980 sonrası Türkiye’de Kent ve Kentleşme”. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Yüzyıl Biterken** içinde. Cilt 13,1995, ss.782-801.
- Jacobs, Jane. **Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı**. Metis: İstanbul, 2011.
- Jacobsen, Michael Hviid. **Encountering the Everyday: An Introduction to the Sociologies of the Unnoticed**. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

Kadıköy Belediyesi

Kaynarca, Gizem Aksümer. Kentsel Dönüşüm Makinası: İstanbul'da Gecekonudan Toplu Konuta Kentsel Dönüşümün Çalışma İlkeleri. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, 2016.

Keleş, Ruşen. **Kentleşme Politikası**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2012.

Keyder, Çağlar ve Öncü, Ayşe. "İstanbul Yol Ayrımında", **İstanbul Dergisi**, No:7, 1993, ss.28- 35.

Kılıç, Sinan. Deleuze-Guattari: Yersizyurtsuzlaştırma Makinesi Olarak Şizoanalitik Fark ve Arzu Ontolojisi. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, 2012.

Kılıç, Taner ve Hardal, Seçkin. "Kentsel Dönüşümün Sosyal ve Mekansal Yansımalarına Bir Örnek: Sarıgöl Mahallesi (Gaziosmanpaşa-İstanbul)". **Türk Coğrafya Dergisi**. Sayı: 62, ss.1-7.

Kıran, Batuhan. **Cadde Çocuğu**. İstanbul: Mona Kitap, 2017.

Kösebay, Y. Erkan ve Ahunbay, Zeynep. "Anadolu Demiryolu Mirası ve Korunması". **İTÜ Dergisi/a**. Cilt 7, Sayı 2, Eylül 2008, ss.14-25

Kurtuluş, Hatice. **İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar**. İstanbul: Bağlam, 2005.

Lazzarato, Maurizio. **Göstergeler ve Makineler, Kapitalizm ve Öznellik Üretimi**. İstanbul: Otonom, 2016.

Le Corbusier. **Bir Mimarlığa Doğru**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Lefebvre, Henri. "Space: Social Product and Use Value". Neil Brenner ve Stuart Elden (haz.). **State, Space, World Selected Essays of Henri Lefebvre** içinde, London: University of Minnesota Press, 2009.

Lefebvre, Henri. "The Everyday and Everydayness". **Yale French Studies**. No.73, 1987, ss.7-11.

Lefebvre, Henri. **Gündelik Hayatın Eleştirisi I**. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2012.

Lefebvre, Henri. **Mekanın Üretimi**. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014.

Lefebvre, Henri. **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, İstanbul: Metis, 1998.

Lefebvre, Henri. **Şehir Hakkı**. İstanbul: Say Yayınları, 2016.

Lefebvre, Henri. **The Production of Space**. London: Blackwell, 1991.

- Lefebvre, Henri; Réquillier, Catherine ve Zayani, Muhammed. "Gündelik Hayat ve Ritimleri". **Birikim Dergisi**. Sayı: 191, Yıl:2005, ss.79-85.
- Low, Setha ve Altman, Irwin. "Place Attachment: A Conceptual Inquiry", I. Altman ve S.Low (haz.), **Place Attachment** içinde, New York: Plenum Press, 1992, ss. 1-12.
- Low, Setha. "The Edge and the Center: Gated Communities and the Discourse of Urban Fear". **American Anthropologist**. Vol.103, No.1, 2001, ss.45-58.
- Low, Setha. **Behind The Gates: Life, Security and the Pursuit of Happiness in Fortress America**. New York: Routledge, 2003.
- Lynch, Kevin. **Kent İmgesi**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010.
- Marcuse, Herbert. **An Essay On Liberation**. Londra: Allen Lane, The Penguin Press, 1969.
- Marx, Karl. **Kapital 1. Cilt**. Ankara: Eriş Yayınları, 2003.
- Massey, Doreen. **For Space**. London: Sage, 2005.
- Massumi, Brian. **A User's Guide to Capitalism and Schizophrenia: Deviations from Deleuze and Guattari**. London: MIT Press, 1992.
- Merleau-Ponty, Maurice. **La Nature, Notes et Cours du College de France**, Paris: Editions du Seuil, 1994.
- Mesch, Gustavo ve Manor, Orit. "Social Ties, Environmental Perception, and Local Attachment". **Environment and Behavior**. 30(4), 1998, ss. 504-519.
- Mumford, Lewis. **The Culture of Cities**. New York: HBJ Book, 1970.
- Natacha, Aveline ve Li, Ling-Hin. "Property Markets and Land Politics in Northeast Asia, the Case of Five Cities: Tokyo, Seoul, Shanghai, Taipei and Hong Kong", **Maison Franco-Japonaise/ Center for Real Estate and Urban Economics**, Hong Kong University, 2004.
- Newman, Oscar. **Defensible Space**. New York: Macmillan, 1972.
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm. **Will To Power**. New York: Vintage Books, 1968.
- Nora, Pierre. **Hafıza Mekanları**. Ankara: Dost Yayınları, 2006.
- Norberg-Schulz, Christian. **Genius Loci: Towards and Phenomenology of Architecture**. London: Academy Books, 1980.
- Norberg-Schulz, Christian. **The Concept of Dwelling: On the Way to Figurative Architecture**. New York: Rizzoli, 1985.

- Olca, G. Pelin. "Housing Agenda: Past-Present-Future". **Conference of Cities, Communities and Homes: Is the Urban Future Livable?** AMPS and University of Derby, Derby. United Kingdom, 22-23 June 2017.
- Öktem, Binnur. "İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekansal İz Düşümleri". No:44, Mart 2011, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. No:44, Mart 2011, ss.23-40.
- Öngören, Gürsel. **Kentsel Dönüşüm Hukuku**. İstanbul: Öngören Hukuk Yayınları, 2013.
- Özden, Pelin Pınar. "Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:23-24, Ekim 2000, ss.255-270.
- Pamuk, Orhan. **Manzaradan Parçalar, Hayat, Sokaklar, Edebiyat**. İstanbul: İletişim, 2010.
- Paterson, Mark. **Consumption and Everyday Life**. London: Routledge, 2005.
- Pérouse, Jean François. **İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri, Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek**, İstanbul:İletişim, 2011.
- Pérouse, Jean-François ve Danış, A. Didem. "Zenginliğin mekânda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenli siteleri", **Toplum ve Bilim**. No:104, 2005, ss.92-123.
- Pérouse, Jean-François. "İstanbul'da Sürdürülebilir Kalkınma: Sektöre Uğramış Kısmi ve Fırsatçı Bir Uygulama", Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay (haz.). **Yeni İstanbul Çalışmaları** içinde. İstanbul: Metis, 2014, ss.229-240.
- Petrescu, Doina. "Losing Control, Keeping Desire", Peter Blundell-Jones, Doina Petrescu ve Jeremy Till (haz.). **Architecture and Participation** içinde. London: Spon Press, 2005, ss.43-65.
- Platon. **Şölen**. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2000.
- Proshansky, Harold; Fabian, Abbe ve Kaminoff, Robert. **Place-Identity: Physical World Socialization of the Self**. New York: The City University of New York, 1983.
- Psathas, George. "Alfred Schutz's Influence on American Sociologists and Sociology". **Human Studies**. Vol. 27, No. 1, 2004, ss. 1-35.
- Relph, Edward. **Place and Placelessness**. London: Pion, 1976.
- Rifkin, Jeremy. **The End of Work**. New York: Putnam, 1995.
- Roberts, Peter. "The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration", Peter Roberts ve Hugh Sykes (haz.). **Urban Regeneration A Handbook** içinde. London: SAGE Publications, 2000, ss. 9-36.

- Roitman, Sonia. “Who Segregates Whom? The analysis of a Gated Community in Mendoza, Argentina”. **Housing Studies**. 20/2, 2005, ss. 303-321.
- Rybczynski, Witold. **Home: A Short History of An Idea**. New York: Viking, 1986.
- Seamon, David. “Place Attachment and Phenomenology: The Synergistic Dynamism of Place”, Lynne Manzo ve Patrick Devine-Wright (haz.). **Place Attachment** içinde. New York: Routledge, 2014, ss.11-22.
- Sennett, Richard. **Karakter Aşınması**. İstanbul: Ayrıntı, 2010.
- Simmel, George. ‘The Problem of Style’, David Frisby ve Mike Featherstone (haz.), **Simmel On Culture: Selected Writings** içinde, London: Sage, ss. 211–217.
- Smith, Neil. “New Globalism, New Urbanism: Gentrification As Global Urban Strategy”. **Antipode**. Vol. 34, 2002, ss. 427-450.
- Stets, E. Jan and Turner, H. Jonathan(haz.). **Handbook of the Sociology of Emotions**. New York: Springer, 2006.
- Sztompka, Piotr. “The Focus on Everyday Life: a New Turn in Sociology”. **European Review**. Vol.16, No.1, ss.1-15.
- Şahin, Dilara. “Kentsel Dönüşüm Sürecinde Meşrulaştırma ve Bağdat Caddesi'nin Yeniden İnşa Süreci”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Bilim Dalı, 2016.
- Taburoğlu, Özgür “Gecekondu ve Kuleler”, Tanıl Bora (haz.). **İnşaat Ya Resulullah** içinde. İstanbul: İletişim, 2016, ss.187-192.
- Talu, Nilüfer. “Bir Arzu Nesnesi Olarak Ev”. Nur Altınyıldız Artun, Roysi Ojalvo (haz.), **Arzu Mimarlığı, Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek** içinde. İstanbul: İletişim, 2012, ss.73-118.
- Talu, Nilüfer. The Phenomenon of the Home in Modern Culture: Transcendental Homelessness and Escape Fantasy at the Intersection of Art and Design (Modern Kültürde Ev Olgusu: Sanat ve Tasarımı Arakesitinde Zihinsel Evsizlik ve Kaçış Fantezisi). **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 2008.
- Tarakçı, Sezen ve Türk Ş. Şence. “İstanbul’da Deprem Riskinin Azaltılması Gerekçesine Dayalı Kentsel Yenileme Uygulamaları”. **Sekizinci Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı**. İstanbul, 11-15 Mayıs, 2(1), ss.1555-1573.
- Tekeli, İlhan. “Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”. **Ege Mimarlık Dergisi**, Sayı:16, 5 Şubat, ss.51-55.

- Tekeli, İlhan. **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Thorns, David C. **Kentlerin Dönüşümü**. İstanbul: Soyak Yayınları, 2004.
- Tönük, Seda. “Ekolojik Mimarlıkta Çevre Sistemlerine Bağlı Döngüler”. **Kentte, Yaşamda, Mimaride Ekolojik Perspektifler** içinde. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası, Aralık 2010, ss.165-175.
- Tuan, Yi Fu. **Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values**. Englewood Cliff: N.J. Prentice-Hall, 1974.
- Turner, H. Jonathan ve Stets, E. Jan. “Sociological Theories of Human Emotions”. **Annual Review of Sociology**. 2006, No:32, ss. 25–52.
- Türkün, Asuman (haz.). **Mülk, Mahal, İnsan-İstanbul'da Kentsel Dönüşüm**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Türkün, Asuman ve Kurtuluş, Hatice. “Giriş”. Hatice Kurtuluş (haz.). **İstanbul'da Kentsel Ayrışma** içinde. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005, ss.9-24.
- Uşaklıgil, Emine. **Bir Şehri Yok Etmek: İstanbul'da Kazanmak ya da Kaybetmek**. İstanbul: Can Yayınları, 2014.
- Uysal, Ülke Evrim. “Soylulaştırma Kuramlarının. İstanbul'da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği”. **Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını**, 2006, ss.77-91.
- Ünsal, Özlem ve Kuyucu, Tuna. “Neoliberal Kent Rejimiyle Mücadele: Başbüyük ve Tarlabası'nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş”, Deniz Göktürk, Levent Soysal ve İpek Türel- (haz.). **İstanbul Nereye? Küresel Kent, Kültür, Avrupa** içinde. İstanbul: Metis, 2011, ss.85-107.
- Willatt, Edward. Thinking Difference through Flows: Deleuze and Guattari on the Immanence of Desire to Society in Anti-Oedipus”. **11th International Graduate Conference in Philosophy: Philosophy Post-1968**. University of Essex, May 2008, ss.1-16.
- Wirth, Louis. “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme”, B.Duru ve A. Alkan (haz.) **20. Yüzyıl Kenti** içinde. Ankara: İmge, 2002, s.77-106.
- Wong, Dorothy. “At Home Nowhere and Everywhere: Musings of the Postmodern Hong Kong Citizen”. **Asian and African Studies**. 14/2, 2005, ss.148-157.
- Wood, Stephen Nigel. “Desiring Docklands: Deleuze and Urban Planning Discourse”, **Planning Theory**. 8/2, 2009, ss.191-216.

Yalçınan, Murat Cemal. “Dönüşümün Ekonomi-Politiği ve Yoksul Mahallelerde Dönüşüm”. **Kentsel Dönüşüm ve Alternatif Yaklaşımlar Sempozyumunda Sunulan Bildiri**, GABB, Diyarbakır, 2012.

Yardımcı, Sibel. “Promises and Lies: Themed Living on the Edges of Istanbul”, Dilek Koçak ve Orhan Koçak(haz.). **Whose City Is That? Culture, Design, Spectacle and Capital in Istanbul** içinde, ss.115-137.

Yazıcıoğlu, Halu Zeynep. “Kentsel Mekan Olarak Caddelerin Mekansal Karakterinin Yürünebilirlik Bağlamında İrdelenmesi, Bağdat Caddesi Örneği”. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Yılmaz, Nail “Farklılaştırıcı ve Ayrıştırıcı Bir Mekanizma Olarak Kentleşme”. **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**. Sayı:48, 2004, ss.249-267.

Yücel, Atilla “Bağdat Caddesi”, Pelin Derviş, Bülent Tanju ve Uğur Tanyeli (faz.). **İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar**. İstanbul: Garanti Galeri Yayınları, 2009, ss.39-44.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 Erişim tarihi: 14.9.2017.

Alagöz, Gülistan.“Dönüşümde ‘Cadde’ Farkı”, **Hürriyet Gazetesi**. 17.05.2015. <http://www.hurriyet.com.tr/donusumde-cadde-farki-29025841> Erişim tarihi: 03.02.2016.

Alagöz, Gülistan. “Yıkılmadım Ayaktayım”. *Hürriyet Gazetesi*. 21.6.2015. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yikilmadim-ayaktayim-29340963> Erişim tarihi 06.07.2016.

Ayazsın, Uğur. “Kadıköy’de Temel Kazısı Sırasında Göçük”. *Hürriyet Gazetesi*. 10.10.2017. <http://www.hurriyet.com.tr/kadikoyde-temel-kazisi-sirasinda-gocuk-40606334> Erişim tarihi: 25.10.2017.

Bağdat Caddesi’nde Gayrimenkul Krizi: Konut Yatırımı Durdu! <https://indigodergisi.com/2017/11/bagdat-caddesi-gayrimenkul-konut-yatirimi/> Erişim tarihi: 20.12.2017.

Bağdat Caddesi’nde Dönüşüm Enkazı! <https://www.dunya.com/ekonomi/bagdat-caddesinde-donusum-enkazi-haberi-392228> Erişim tarihi: 09.01.2018.

Bağdat Caddesi’nde Gayrimenkul Fiyatları Düşüyor. http://www.yapi.com.tr/haberler/bagdat-caddesinde-gayrimenkul-fiyatlaridusuyor_162645.html Erişim tarihi: 16.3.2018.

Bağdat Caddesi’nde Konut Fiyatları Yaklaşık Yüzde 30 Düştü. 23.2.2018. <https://www.ntv.com.tr/emlak/bagdat-caddesinde-konut-fiyatlaridusuyor-yuzde-30-dustu,yhNiRb0e80Wq2jE3v7Eaww> Erişim tarihi: 03.03.2018.

- Bağdat Caddesi'nde Konut Fiyatları Yüzde 40 Düştü. <http://t24.com.tr/haber/bagdat-caddesinde-konut-fiyatları-yüzde-40-dustu,567062> Erişim tarihi: 24.02.2018.
- Bakan Özhasseki: "Deprem Çok Yakın Sürede Geliyor İstanbul'a, Süre De Biçiyorlar", *Milliyet Gazetesi*. 24.11.2016. <http://www.milliyet.com.tr/bakan-ozhasseki-deprem-cok-yakin-surede-istanbul-yerelhaber-1668873/> Erişim tarihi: 13.10.2017.
- Balkan, Arif. "İstanbul'da 1 Yıllık Hafriyat Bilançosu: 18 Ölüm". *Milliyet Gazetesi*. 31.12.2016. <http://www.milliyet.com.tr/istanbul-da-1-yillik-hafriyat-gundem-2370726/> Erişim tarihi: 14.07.2017.
- Bayhan, Bahar. "Bağdat Caddesi'nde Dönüşümün Arka Yüzü". <http://www.arkitera.com/haber/19210/bagdat-caddesinde-donusumun-arka-yuzu> Erişim tarihi: 14.10.2017.
- Bayhan, Bahar. "Kentsel Dönüşüm Arifesinde Bağdat Caddesi'ne Yolculuk". *Arkitera*. <http://www.arkitera.com/haber/11069/kentsel-donusum-arifesinde-bagdat-caddesine-yolculuk> Erişim tarihi: 23.10.2017.
- Belediye Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> Erişim tarihi: 12.5.2014.
- Benmayor, Gila. "Bağdat Caddesi Sulukule Gibi mi Olacak?". *Hürriyet Gazetesi*. 16.11.2013. <http://www.hurriyet.com.tr/bagdat-caddesi-sulukule-gibi-mi-olacak-25123672> Erişim tarihi: 15.10.2016.
- Caddebostan Sahile Yapılması Planlanan Otoparkı İstemiyoruz! <https://www.change.org/p/caddebostan-sahile-yapılması-planlanan-otoparkı-istemiyoruz> , Erişim tarihi: 10.06.2017.
- Cansu, Burcu. "TMMOB Raporu Ortaya Çıkardı: Kentsel Dönüşümde Kansere Önlem Yok", *Birgün Gazetesi*. 8.1.2018, <https://www.birgun.net/haber-detay/tmmob-raporu-ortaya-cikardi-kentsel-donusumde-kansere-onlem-yok-198951.html> , Erişim tarihi: 09.01.2018.
- Ceylan, Sever. "Üzerine Duvar Devrildi". *Hürriyet Gazetesi*. 07.09.2017. <http://www.hurriyet.com.tr/uzerine-duvar-devrildi-40572303> Erişim tarihi 19.09.2017.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan O Sözleri Böyle İfade Etti! *Milliyet Gazetesi*. 30.05.2016. <http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-esenler-de-siyaset/detay/2254156/default.htm> Erişim tarihi: 27.02.2017.
- Çevre Bakanı'nın "İstanbul'da 6-7 Milyon Bina Yenilenmeli" Sözlerine AKP ve CHP'li Belediyelerden Destek. <http://t24.com.tr/haber/cevre-bakaninin-istanbulda-6-7-milyon-bina-yenilenmeli-sozlerine-akp-ve-chpli-belediyelerden-destek,385793> Erişim tarihi: 13.10.2017.

Dekon Suadiye Ametist Projesi. <https://www.evinadres.com/project/detay/2> Erişim tarihi: 01.04.2018.

Dekon Suadiye Ametist. <http://www.dekonametist.com/> Erişim tarihi: 13.08.2017.

Deleuze, Gilles. “Kapitalizm: Çok Özel Bir Hezeyan”. <http://www.eskop.com/skopbulten/kapitalizm-cok-ozel-bir-hezeyan/2199> Erişim tarihi: 09.04.2017.

Demirtaş, Erhan. “Denetim Eksikliği mi Hata mı?”. *Gazete Kadıköy*. 07.07.2017. <http://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/denetim-eksikligi-mi-hata-mi-h11090.html> Erişim tarihi: 19.01.2018.

Demirtaş, Erhan. “Mesleğine Tutkun Bir Mimar”. *Gazete Kadıköy*. 21.07.2017. <http://www.gazetekadikoy.com.tr/roportaj/meslegine-tutkun-bir-mimar-h11150.html> , Erişim tarihi: 18.10.2017.

Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik. http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/bab4c5794c4be19_ek.pdf Erişim tarihi: 06.05.2017.

Erdoğan’dan Bu Kez Kentsel Dönüşüm ‘Özrü’: İstanbul’da Ucube İnşaatlar Yaptık. <http://www.diken.com.tr/erdogandan-bu-kez-kentsel-donusum-ozru-istanbulda-ucube-insaatlar-yaptik/> Erişim tarihi: 12.10.2017.

Erdoğan’dan İtiraf Üstüne İtiraf: İstanbul’a İhanet Ettik, Ediyoruz; Ben de Sorumluyum. 21.10.2017. <http://www.diken.com.tr/erdogandan-itaraf-ustune-itaraf-istanbula-ihanet-ettik-ediyoruz-ben-de-sorumluyum/> Erişim tarihi: 24.12.2017.

Four Winds Residence. <http://www.fourwinds.com.tr/tr/index.html> Erişim tarihi: 15.7.2017.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 Erişim tarihi: 02.05.2017.

Gönül Hale. “Dönüşüm, Birikim ve Gelecek”. *Manifold*. <https://manifold.press/donusum-birikim-ve-gelecek> Erişim tarihi: 14.06.2017.

Göztepe’de Çınar Apartmanı. <https://3dkonut.com/goztepe-cinar-apartmani/projesi/> Erişim tarihi: 12.11.2017.

Güvemli, Özlem. “Nuhoglu: “Ekonomik Kriz Yüzünden Ruhsat Başvurularında Ciddi Azalma Var”. *Sözcü Gazetesi*. 22.2.2018. <https://www.sozcu.com.tr/2018/ekonomi/nuhoglu-ekonomik-kriz-yuzunden-ruhsat-basvurularinda-ciddi-azalma-var-2239658/> Erişim tarihi: 03.03.2018.

Güvendağ, Gizem. “Güneş Hakkı” <http://islandsofthesky.tumblr.com/> Erişim tarihi: 10.11.2017.

Güvendağ, Gizem. “Random Waves, Fishin in the City Projesi”
<http://www.gizemguvendag.com/random-waves> Erişim tarihi: 10.11.2017.

“Hafriyat Kamyonu Bir Can Daha Aldı”. *Gazete Kadıköy*. 17.1.2018.
<http://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/hafriyat-kamyonu-bir-can-daha-aldi-h11780.html> Erişim tarihi: 21.01.2018.

İskele Apartmanı Satılık Daire. <https://3dkonut.com/iskele-apartmani/satilik-daيره7+1/58865/> Erişim tarihi:12.1.2018.

İskele Apartmanı.
<http://www.teknikyapi.com/Projeler/TamamlananProjeler/%C4%B0iskele-Apartman%C4%B1> Erişim tarihi:12.01.2018.

İskele Apartmanı. <https://3dkonut.com/iskele-apartmani/projesi/> Erişim tarihi:12.01.2018.

İstanbul'un Semt Semt Suç Haritası.
<http://www.ensonhaber.com/gundem/35466/istanbulun-semt-semt-suc-haritasi.html> Erişim tarihi: 22.12.2017.

İstanbul'un İlçeleri ve Semtleri. <http://gungorekinci.blogspot.com.tr/2010/04/canim-istanbul.html> Erişim tarihi: 15.09.2017.

“Kadıköy’de Akılalmaz Kaza Can Aldı”. *Hürriyet Gazetesi*. 15.06.2016.
<http://www.hurriyet.com.tr/kadikoyde-akilalmaz-kaza-can-aldi-40117840>
Erişim tarihi: 06.05.2017.

Kadıköy Belediyesi 2017-2019 Dönemi İçin Güncellenmiş Plan.
<http://www.kadikoy.bel.tr/Documents/file/dosya/2017-2019%20D%C3%96NEM%C4%B0%20%C4%B0%C3%87%C4%B0N%20G%C3%9CNCELLENM%C4%B0%C5%9E%20PLAN.pdf> Erişim tarihi: 02.02.2018.

Kadıköy-Emlak-Piyasası-Satılık-Kiralık-Semtler. <https://goktugbeser.com/wp-content/uploads/2017/06/Kad%C4%B1k%C3%B6y-Emlak-Piyasası-Satılık-Kiralık-Semtler.jpg>
Erişim tarihi 15.09.2017.

“Kadıköy Parkları ve Pazarlarıyla Güzel”. *Gazete Kadıköy*.
<http://www.gazetekadikoy.com.tr/genel/kadikoy-parklari-ve-pazarlariyla-guzel-h4505.html> Erişim tarihi: 16.09.2017.

Karayolları Trafik Yönetmeliği.
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.8182&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Karayollar%C4%B1%20trafik%20y%C3%B6netmeli%C4%9Fi> Erişim tarihi: 18.12.2017.

Kentsel Dönüşüme Hazırlan. <http://kentseldonusumehazirlan.com/wp-content/uploads/rehber.pdf> s.66, Erişim tarihi: 25.11.2017.

Köşk Apartmanı. <http://www.teknyapicadde.com/Kosk-Apartmani> Erişim tarihi: 17.12.2017.

Kundakçı, Olgun. “Kadıköy’de İnşaat Fıyısı”. *Birgün Gazetesi*. 24.09.2015. <http://www.birgun.net/haber-detay/kadikoy-de-insaat-furyasi-90375.html> Erişim tarihi: 12.03.2016.

Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği. <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=7.5.19788&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=MEKAN-> Erişim tarihi: 06.05.2016.

Özer, Tuğba. “Ekonomik Kriz Nedeniyle Ruhsatlarda Ciddi Azalma Var”. 21.02.2018. <http://ilerihaber.org/icerik/ekonomik-kriz-nedeniyle-ruhsatlarda-ciddi-azalma-var-82221.html> Erişim tarihi: 03.03.2018.

Özlür, Fevzi. Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ve Uygulama Sorunları. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=380&RecID=2972> Erişim tarihi: 01.08.2016.

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170703-8.htm> Erişim tarihi: 10.08.2017.

Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130601-2.htm> Erişim tarihi: 01.07.2017.

Regnum Sky Residence. <https://emlakskor.com/site/istanbul/kadikoy/caddebostan/caddebostan-mah/regnum-sky-residence/7396> Erişim Tarihi: 11.02.2018.

Sakarya, Eren. “Tek Tek Saydık 74 Dükkan Boş!”. *Sözcü Gazetesi*. 02.03.2017. <https://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/bagdat-caddesinde-dukkanlar-tek-tek-kapaniyor-1707875/> Erişim tarihi: 04.04.2017.

Şehrin Kendine Has Senti Göztepe. <http://www.polatdegeri.com/polat-ev-goztepe> Erişim tarihi: 20.08.2017.

Şubat 2017-27 Nolu Meclis Kararı. <http://www.kadikoy.bel.tr/Duyurular/subat-2017-27-nolu-meclis-karari> Erişim tarihi: 04.06.2017.

TBMM Tutanağı. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c037/b018/tbmm200370180097.pdf> Erişim tarihi: 18.01.2018.

TL Değer Kaybederken. <http://xebatistihdam.blogspot.com.tr/2017/10/dolar-euro-ve-tum-dovizler-tl-karssnda.html> Erişim tarihi: 27.12.2017.

Toprakkaya, Kadir. “Kadıköylüler, İnşaat Araçlarının Altında Ölüyor!”.

<http://www.bagdatmagazin.com/kadikoyluler-insaat-araclarinin-altinda-oluyor/> Erişim tarihi: 22.01.2018.

TUİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, Erişim Tarihi: 06.02.2018.

TUİK, Yıllık Rapor. 2017. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
Erişim tarihi: 05.01.2018.

Uygun, Gökçe. “Kadıköy’ün Hızlı Dönüşümü”. *Gazete Kadıköy*. 14.08.2014.
<http://www.gazetekadikoy.com.tr/genel/kadikoyun-hizli-donusumu-h5944.html> Erişim tarihi: 15.02.2017.

Yanlı, Didem. “6306 Sayılı Kanun Işığında Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına Genel Bakış”.
<https://www.linkedin.com/pulse/6306-sayili-kanun-i%C5%9Fi%C4%9Finda-kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-genel-baki%C5%9F-didem-yanli> Erişim tarihi: 01.08.2016.

Yapıen İnşaat Bostancı Deluxe ve Satılık Daire Fiyatları.
<https://www.neoldu.com/yapien-insaat-bostanci-deluxe-ve-satilik-daire-fiyatları-32244h.htm> Erişim tarihi: 19.12.2017.

Yayla, Bahar ve Gülmez, Nilay Ünsal. “Cephe Hikayeleri ile Bağdat Caddesi’nde Kentsel Dönüşüm”.
<https://tr.linkedin.com/pulse/cephe-hikayeleri-ile-ba%C4%9Fdat-caddesinde-kentsel-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-bahar-yayla> Erişim tarihi: 2.1.2018.

Yıllara Göre Kadıköy Nüfusu. https://www.nufusu.com/ilce/kadikoy_istanbul-nufusu
Erişim tarihi: 02.02.2018.

Yılların Mimarı Melih Koray ile Düünden Bugüne.

<http://www.mimdap.org/?p=147914> , Erişim tarihi: 10.04.2016.

2017’de Emlak Fiyatları Düştü. <http://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/2017de-emlak-fiyatları-dustu-h11688.html> Erişim tarihi: 29.12.2017.

6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161027-2.htm>
Erişim tarihi: 10.02.2017.

6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161027-2.htm>
Erişim tarihi: 21.11.2016.

11. ÖZGEÇMİŞ

11 Ekim 1988’de, İstanbul’da doğdu. 2007 yılında Özel Saint Joseph Fransız Lisesi’ni bitirdi. Lisans eğitimini 2011 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nde Sosyoloji bölümünde tamamladı. 2013 yılında, Galatasaray Üniversitesi’nde “La Transformation des Fonctions Sociales et de la Perception de Galerie d'Art comme Lieu d'Interaction et Espace de Consommation: Le Cas Des Galeries d'Art à Istanbul” (Bir Etkileşim ve Tüketim Mekanı Olarak Sanat Galerisi Algısının ve Sosyal İşlevlerinin Dönüşümü: İstanbul'daki Sanat Galerileri Olgusu) adlı tezi ile yüksek lisans eğitimini bitirdi. Aynı sene Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nde Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı’nda doktora eğitimine başladı. 2014 yılında Erasmus bursu kapsamında misafir doktora öğrencisi olarak Ecole des Hautes Etudes En Sciences Sociales (EHESS) – Paris’te öğrenimine devam etti. 2015 yılından beri ise İstanbul Arel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.